

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

**NOORTE TUBAKATOODETE TARVITAMISE
PRAKTIKAD JA SOOVITUSED NENDE
MUUTMISEKS**

Magistritöö

Helena Nõmmik
Juhendaja: Margit Keller, PhD

Tartu 2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. Praktikate dünaamika	6
1.2. Praktika elemendid	10
1.3. Praktikate muutumise ja muutmise protsessid	13
1.4. Tubakatoodete tarvitamine noorte seas	23
1.5. Kahjud tervisele ja kulud ühiskonnale	28
1.6. Ülevaade senistest tegevustest tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks	29
2. UURIMISPROBLEEM JA –KÜSIMUSED	37
3. VALIM JA MEETOD	38
3.1. Valim	39
3.2. Fookusgrupi intervjuu	40
3.3. Osalusvaatlus	43
4. EMPIIRILISED TULEMUSED	46
4.1. Tubakatoodete tarvitamisega seotud praktikad	46
4.2. Arvamused tubakatoodete tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest	71
4.3. Tegurid, mis noorte endi hinnangul mõjutaksid neid tubakatoodete tarvitamist maha jätma	72
5. JÄRELDUSED	75
5.1. Millised on suitsetamisega (ja teiste tubakatoodete tarvitamisega) seotud praktikad?	75
5.2. Mida arvavad kooliõpilased tubakatoodete tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest?	78
5.3. Millised tegurid noorte endi hinnangul võiks neid mõjutada tubakatoodete tarvitamist maha jätma?	79
6. SOOVITUSED	80
6.1. Soovimatu ehk probleemse praktika tõkestamine	80
6.2. Tubakatoodete tarvitamise praktikate ümberkujundamine	83
6.3. Praktika komplekside ja kimpude ümberkujundamine	86
7. DISKUSSIOON	87
KOKKUVÕTE	90
SUMMARY	93
KASUTATUD KIRJANDUS	96
LISAD	102

Lisa 1. Tubakapoliitika rohelise raamatu (2012) meetmed	102
Lisa 2. Fookusgrupi intervjuu kava	105
Lisa 3. Näide fookusgrupi intervjuul valminud kollaažist	107
Lisa 4. Eestikeelsed ühendhoiatused	108
Lisa 5. Fookusgrupi intervjuu transkriptsioonid	113
Lisa 6. Kodeerimistabelid	152
Lisa 7. Kodeeritud osalusvaatlus	237
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	240

SISSEJUHATUS

Rahvatervisepoliitika eesmärk on tagada, et elanikkond elaks pikalt ja tervena. Üks takistusi selle sihi saavutamisel on inimeste ebatervislikud eluviisid, neist põhjustatud tervisemured ja ka varajane suremus. Tervist ohustav käitumine väljendub näiteks tubakatoodete tarvitamises, mis võib muuhulgas põhjustada südame- ja veresoonkonnahaigusi ning kasvajate teket.

Krange ja Pedersen (2001: 157) ütlevad, et kuigi avalikkus teab tänaseks väga hästi, milliseid terviseriske suitsetamine endaga kaasa toob, hakkavad mitmed noored sellegipoolest suitsetama. Seda, et tubakatoodete tarvitamise levik on suur, näitab vastav statistika Eesti noorte tervisekäitumisest. Palju proovivad suitsu juba enne 12. eluaastat (Derman 2012: 11) ning tubakatoodete tarvitamise üldine levik on kõrge. 2011. aastal 15–16-aastaste noorte küsitluses osalenutest ligi 20% olid regulaarsed suitsetajad (Kobin et al: 46). Kuigi tubakatoodete tarvitamisest tulenevad tervisekahjud ei pruugi avalduda kohe, on nendel aastakümnete lõikes tõsised tagajärjed nii inimestele endile kui ühiskonnale tervikuna.

Tubakatoodete tarvitamise vähendamine on praegu aktuaalne rahvatervise teema siseriiklikult, aga ka Euroopa Liidus laiemalt. Hiljuti valmis Eestis ekspertide koostöona "Tubakapoliitika roheline raamat" (2012), mis annab valitsusele soovitusi, kuidas tubakapoliitikat tulevikus kujundada. Euroopa Liidu tasandil jõudsid terviseministrid sel suvel uue tubakadirektiivi eelnõu teksti osas põhimõttelisele kokkuleppele (Nõmmik 2013). Need tegevused viitavad, et riigid otsivad uusi ja kompleksseid lahendusi tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks.

Üldistatult saab sotsiaalsete probleemidega tegelevaid lähenemisi jagada kaheks. Üks võimalus on püüda mõjutada indiviide ja nende hoiakuid ning loota, et sellega kaasneb käitumise muutumine. Sellisel juhul on tegevuste põhiorhk teavitusel ja harimisel, näiteks sotsiaalkampaaniatel, nõustamisel jne. Teine võimalus on ümber kujundada keskkonda, kus inivid elavad ja oma igapäevatoimetustega tegelevad. Ühe näitena keskkonna muutmise saab tuua kehtiva tubakaseaduse, mis sätestab piirid kohtadele, kus suitsu teha tohib ja kus mitte. Kui vaadata Eestis kehtivat

seadusandlust ja tubakapoliitika rohelist raamatut, saab öelda, et praegu ja ühtlasi tulevikus soovitakse panustada nii teavitustlikele tegevustele kui ka keskkonna ümberkujundamisele, et tubakatoodete tarvitamine Eestis väheneks.

Antud magistritöö käsitleb koolinoorte tubakatoodete tarvitamist lähtudes sotsiaalsete praktikate teooriast. Käsitlus rõhutab just keskkonna ümberkujundamise võtmerolli sotsiaalse muudatuse esilekutsumisel. Magistritöö eesmärk on uurida 16–19-aastaste kooliõpilaste tubakatoodete tarvitamise praktikaid ning seejärel välja töötada soovitused, kuidas nende tarvitamist vähendada. Kuna roheline raamat juba sisaldab mitmeid tegevusi, on selle töö sihiks pakkuda olemasolevatele meetmetele lisaideid.

Et analüüsida noorte tubakatoodete tarvitamise praktikaid, otsin vastuseid küsimustele, millised on tubakatoodete tarvitamisega seotud praktikad, mida kooliõpilased tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest arvavad ja millised tegurid õpilaste endi hinnangul võiksid mõjutada neid kasutamist maha jätma. Vastuste leidmiseks kasutan kvalitatiivseid uurimismeetodeid – fookusgrupi intervjuud ja osalusvaatlust. Niisugused meetodid võimaldavad praktikat paremini mõista, sest näiteks osalusvaatlus nõuabki selle ise läbitegemist (Vihalemm et al 2013). Oluliseks sisendiks uurimisküsimustele vastamisel on ka juba olemasolev empiiriline materjal koolinoorte tervisekäitumisest.

Magistritöö esimene osa käsitleb teoreetilisi ja empiirilisi lähtekohti, millele uurimus toetub. Teooria peatükid seletavad lahti praktika mõiste ja selle toimimise dünaamikat. Empiirilised lähtekohad kirjeldavad olemasolevat statistikat, tubakatoodete mõju ühiskonnale ning seni tehtud ja plaanitavaid tegevusi tarvitamise vähendamiseks. Järgnevad ülevaade uurimisküsimustest ning valimi, fookusgrupi intervjuu ja osalusvaatluse meetodite kirjeldused. Töö neljas osa käsitleb empiiriliste tulemuste analüüsi, millele järgneb olulisimate järelduste kirjeldus. Pärast järeldusi on töö rakenduslik osa, kus olen välja pakkunud soovitusi tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks. Seejärel on diskussioon. Töö lõppeb eesti- ja inglisekeelse kokkuvõttega tööst.

Täna oma magistritöö juhendajat Margit Kellerit heade soovituste ja kommentaaride eest.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Praktikate dünaamika

“Praktika” on eesti keeles üsna tavaline sõna, mis tähendab muuhulgas tegevust, kogemust jpm (Erelt et al 2006). Tihtipeale räägitakse näiteks heade praktikate jagamisest, teoreetilisest ja praktilisest vaatepunktist, praktilisest käimisest jne. Praktikateooria mõistes omandab see sõna aga palju laiemat tähendust.

Schatzki (1996; Warde 2005: 133–134 kaudu) on üks mõjukamaid tarbimise ja praktikate seoseid uuriva sotsioloogiaharu teoreetilisi ja filosoofilisi autoreid. Tema praktika definitsiooni keskseks mõisteks on *nexus*, millel eesti keeles otsest vastet ei ole, kuid mida saab mõista kui teatud asjade kimpu või gruppi, mis on omavahel ühenduses/ühendatud. Warde (2005: 134) toetub Schatzki definitsioonile ning võtab selle kokku öeldes, et praktika on tegemiste ja ütlemiste (*doings and sayings*) kimp, mida hoiavad koos arusaamad, protseduurid ja pühendumine. Ta peab oluliseks ka rõhutada, et kuna praktikad koosnevad nii tegemistest kui ütlemistest, peab analüüsima nii tegevust ennast kui selle representatsioone (*ibid*).

Reckwitz (2002: 249) kirjeldus praktikatest on üks kõige levinumaid. Ta võtab praktika tunnused kokku, defineerides seda kui “rutiinset käitumise viisi, mis koosneb mitmetest omavahelises seoses elementidest: kehalise tegevuse vormidest, vaimse tegevuse vormidest, "asjadest" ning nende kasutamisest, taustateadmistest arusaamiste kujul, oskusteabest, emotsionaalsetest seisunditest ning motivatsioonilistest teadmistest”.

Suitsetamise näitel saab seda käsitleda kui rutiinset kehalise tegevuse vormi, millele omistatakse teatud tähendusi ja mille tegemiseks on muuhulgas vaja sigaretti ja välgumihklit. Selle tegevuse edukaks elluviimiseks peavad inimesel olema ka teatud oskused, näiteks kompetents tossu alla tõmmata jne.

Reckwitz (2002) kohaselt on praktikateooria üks neljast kultuuriteooria vormist, millest kolm ülejäänud on mentalism, tekstualism ja intersubjektivism. Et lahti seletada praktikateooriat, võrdleb ta seda teiste kultuuriteooria vormidega ning vastandab kultuuriteooriaid omakorda eesmärgipõhiste *homo economicus*'e ja normipõhiste *homo sociologicus*'e teooriatega. Ta ütleb, et *homo economicus*'e puhul tegutseb indiid ehk agent ratsionaalsetel kaalutlustel, kus igäühe omad huvid on esikohal. Niisiis on sellest lähtekohast võttes väiksemaks analüüsiühikuks indiid huvid. *Homo sociologicus*'e puhul juhindub agent normidest ja reeglitest ning väiksemaks analüüsiühikuks on normatiivsed struktuurid. Praktikateoorias on agent aga praktikate kandja rollis ning analüüsi keskmes on hoopiski praktika. Sellest tulenevalt on ka uurimise kõige väiksemaks analüüsiühikuks praktikad ning nende toimimine (Reckwitz 2002: 249), mitte inimene ise. See tähendab muuhulgas, et vaimseid omadusi nagu teadmisi, oskusteavet jne ei omistata mitte indiidile, vaid praktikale endale (*ibid*: 250).

Praktikateooria järgi tuleb korraga otsida lahendusi kõigile elementidele, mis soovimatut käitumismustrit võimaldavad ja toetavad. Teoreetikutel on küll mõnevõrra erinevad visioonid selle kohta, millised need muutmist vajavad elemendid täpsemalt on, kuid käesolevas töös lähtun Shove'i ja Pantzari (2005) määratlusest. Nende kohaselt koosneb praktika oskustest, tähendustest ja infrastruktuurist/asjadest. Tubakatoodete tarvitamise vähendamise näitel tähendab selline määratlus vajadust tähelepanu pöörata muuhulgas küsimusele, miks on suitsetamine noorte meelest lahe tegevus, aga ka füüsilisele ruumile ja võrgustikule, mis võimaldab tubakatooteid kätte saada ja teadmistele ja oskustele – kas ollakse teadlikud tubakatoodete kahjulikkusest, kuidas toetada mahajätmist näiteks nõustamise abil jne. Praktika elementidel peatun pikemalt järgmises alapeatükis.

Praktikateoreetikud vastandavad ennast üsna tugevasti nende sotsiaalset muutust esilekutsuvate meetoditega, mis asetavad põhivastutuse indiidil õlgadele. Nende hinnangul on üksikinimese teadlikkuse tõstmisele suunatud lahendused ajutise mõjuga ning ei muuda midagi ümbritsevas keskkonnas, mis tihtipeale soodustab soovimatu praktika jätkumist. Briti teadlane Elizabeth Shove (2010) on üks radikaalsemaid indiidipõhise lähenemise kriitikuid. Ta nimetab seda ABC (*attitude, behavior, choice*) ehk hoiak-käitumine-valik mudeliks. Shove'i hinnangul annab

mudel võimaluse tegeleda ainult valitud probleemidega, jättes teised kõrvale. Tema arvates tuleks üksikindiviidi ja teavitamisega tegelemise asemel pöörata rohkem tähelepanu rutiinidele, oskusteabe arendamisele, inimesi ümbritsevatele infrastruktuurile jne (*ibid*: 1278).

Näiteks teavituskampania alaealistele suitsetamise kahjulikkusest võib panna neid mahajätmisele mõtlema, kuid kui sigaretid on endiselt kättesaadavad, sõbrad ümberringi jätkavad suitsetamist, see tundub noortele lahedana ja aitab vabal ajal igavust peletada, siis suure tõenäosusega noor oma käitumist ei muuda. Ka mingite väärtuste omaksvõtmine ei tähenda alati nende kajastumist inimeste käitumises (Warde ja Southerton 2012: 4–5). See on nii-öelda väärtuste ja käitumise lõhe – mõiste, mille Shove (2010: 1276) on kohandanud ka praktikateooriasse.

Nagu ka ülaltoodud Reckwitz (2002) praktika definitsioonist selgub, on rutiinil praktikateoreetikute jaoks oluline roll sotsiaalsete nähtuste uurimisel. Kuivõrd praktika on suuresti rutiinset, harjumuslikku laadi, on ta osaliselt alateadlik tegutsemine. See põhimõte läheb vastu klassikalise individipõhise teooriaga, kus inimest nähakse väga ratsionaalse agendina, kes teeb teadlikke valikuid (Hargreaves 2011: 81). Ward ja Southerton (2012: 7) leiavad, et harjumus on siiani omanud sotsiaalteadlaste hulgas negatiivset konnotatsiooni, mistõttu see on analüüsi mõttes alaväärtustatud. Kuid harjumuse suur jõud põhjendab just ülaltoodud paradoksi, miks teadlikkuse tõstmine ei too automaatselt kaasa käitumise muutumist – inimene ei tegutse alati läbimõeldult ja ratsionaalselt, vaid enamasti rutiinselt ja harjumuspäraselt.

Kuigi riigid pööravad suurt tähelepanu teavituslikele tegevustele ja püüavad hoiduda radikaalselt (näiteks suitsetamise lauskeelamine) inimeste elustiilivalikutesse sekkumast, ei nõustu ma Shove'i (2010) pigem radikaalse kriitikaga, justkui piirduks ainult teavituslike tegevustega. Näiteks ülalnimetatud tubakadirektiivi eelnõu ja tubakapoliitika roheline raamat näitavad, et nii-öelda pehmete meetmete, nagu informeerimise ja sotsiaalkampaniate kõrval, näevad riigid ette kõvakäelisi tegevusi nagu muudatused õigusruumis, hinnapoliitikas jne.

Kasutades Sulkuneni (2009) väljendeid, balansseerivad riigid muudatuste esilekutsumisel kahe rolli – karjase (*pastoral power*) ja epistlilugeja (*epistolarly power*) vahel. Karjase metafoor tähistab rahvusriiki, kus riik langetab karmikäelisi otsuseid (seadusandlus, regulatsioonid jne) selleks, et saavutada mingit ühiskondlikult olulist eesmärki. Tubakatoodete tarvitamise puhul võiks see kõige radikaalsemas mõttes tähendada näiteks suitsetamise lauskeelamist eesmärgiga pikendada elanikkonna tervena elatud eluiga. Epistlilugeja tähistab aga riigi rolli tänapäevases küllastunud ühiskonnas, kus riik ei saa indiviidi elustiilivalikute üle otsustada, vaid saab ainult manitseda teavituse teel tegema tervislikumaid valikuid.

Kuivõrd riigid peavad korraga olema nii epistlilugeja kui karjase rollis, on praktikateooria selliseks terviklikuks lähenemiseks sobiv lahendus, sest vaatleb probleemistikku laialt, pöörates korraga tähelepanu nii materiaalsele kui vaimsele maailmale inimeste ümber.

Kindlasti ei ole ükski käsitlus ilma kitsaskohtadeta. Praktikatepõhisele lähenemisele saab ette heita nende keerukamat loogikat ja teadmatust, mis on sekkumise tulemus (Evans et al 2012: 126). ABC-teooriad on reeglina lihtsama ülesehitusega, mis annavad selgema visiooni – kui viid läbi tegevuse x, saavutad tulemuse y, mis esialgu kõlab paljutöötavalt (*ibid*). Ka tegelemine harjumuste ja rutiinidega on suuremaks väljakutseks nii strateegiliselt kui materiaalselt kui lähtepunkt, et tarbija on ratsionaalne ja teadvustab oma tegevust (Warde & Southerton 2012: 4).

Shove'i kriitikud võtavad arvesse tema teadlikku valikut mõjuda radikaalselt, kuid heidavad temale lihtsustatud vaatenurka sellegipoolest ette (Whitmarsh et al 2011). Nende hinnangul ei ole kumbki lähenemine teisest parem, vaid lahendus on interdistsiplinaarsuses – väide, et kaks käsitlust on erinevad nagu kriit ja juust ei ole nende hinnangul tõsi. Käitumispõhist lähenemist toetavad psühholoogilised ja majanduslikud vaatepunktid, samas kui praktikatepõhine käsitlus aitab vaadelda suuremaid ühiskonnastruktuure (*ibid*: 258).

Shove ütleb kriitikale vastuseks, et interdistsiplinaarsuse kitsaskohaks on paradigmade erinev probleemidefinitioon. Domineeriv paradigma raamistab ära probleemikäsitluse ning annab seega vähe võimalusi teistele defintitsioonidele ja

lähenemistele (Shove 2011: 264). Näiteks praktikateooria vaatepunktist ei saa tubakatoodete tarvitamise probleemina defineerida ainult vähest teadlikkust, sest see välistaks automaatselt võimaluse pöörata tähelepanu igapäevaelu kujundavale keskkonnale, mis tarvitamist soodustab.

Antud magistritöö autor leiab, et praktikateooria pakub tervikliku lähenemise selliste muudatuste esilekutsumiseks, mis ühiskonda laiemalt mõjutavad, kuivõrd analüüsi keskmeks on kollektiivselt teostatav praktika, mitte üksikindiviid. Kindlasti liigituvad sinna alla ka 21. sajandi heaoluühiskonda puudutavad rahvaterviseprobleemid, nagu tubakatoodete tarvitamine, mis põhjustab massiliselt tõsiseid tervisemuresid, nagu südame ja veresoonkonnahaigusi ja vähki. Haigestumine ei mõjuta mitte ainult indiviide, vaid tervet ühiskonda. Selliste mittenakkushaiguste kõrget levikut on hakatud nimetama epideemiaks, mida vananeva elanikkonnaga lääneriigid pelgavad – tööealisi ja töövõimelisi inimesi jääb järjest vähemaks, mistõttu ka neile langev maksu- jms koormus pidevalt tõuseb. Pikema ülevaate tervisekahjustest ja kuludest ühiskonnale annab ptk 1.5.

Järgmises peatükis on kokkuvõtlikult esitatud praktika elemendid, millest praktikad koosnevad. Põhitähelepanu on Shove'i ja Pantzari (2005) määratlusel, millest käesolev töö lähtub.

1.2. Praktika elemendid

Nagu ka Reckwitz ja Schatzki oma praktikadefinitsioonides ütlevad, koosnevad praktikad teatud elementidest. Kuigi teoreetikud nimetavad neid erinevalt, võib ühiseks jooneks pidada, et kõik definitsioonid käsitlevad elementidena nii kehalist kui vaimset maailma inimeste ümber.

Käesolevas magistritöös lähtun Shove'i ja Pantzari (2005) praktikaelementide määratlusest. Nendeks on:

- Asjad/infrastruktuur (taristu)
- Oskused

- Tähendus

Selliste elementideni on jõutud eelkõige tänu Schatzki ja Reckwitzi definitsioonide lihtsustamisele.

Materiaalne maailm on praktikateoreetikute jaoks üks oluline komponent praktikate defineerimisel. Schatzki (2002; Shove et al 2012: 23 kaudu) tõdeb, et praktikad on asjadest läbi põimunud. Reckwitz (2002) käsitleb elementidena nii kehasid kui ka asju. Tema jaoks on praktikateooria tuumikuks keha mõtestamine teatud viisil, kus rutiinsed kehalise tegevuse vormid moodustavadki praktikaid. See tähendab, et praktika õppimine vajab praktika kandjalt kehana teatud viisil toimimise selgeks saamist (*ibid*: 251). Asju peab Reckwitz sama olulisteks kui kehasid, sest objektid on hädavajalikud komponendid mitmete praktikate läbiviimiseks (*ibid*: 252). Shove et al (2012: 23) lähtuvad suuresti just Schatzkist ja Reckwitzist ning liigitavad kõik materiaalse kokku üheks elemendiks. Selle liigituse alla käivad asjad, infrastruktuur, vahendid, aga ka kehad ise. Praktikat ja selle elemente on kujutatud joonisel 1.

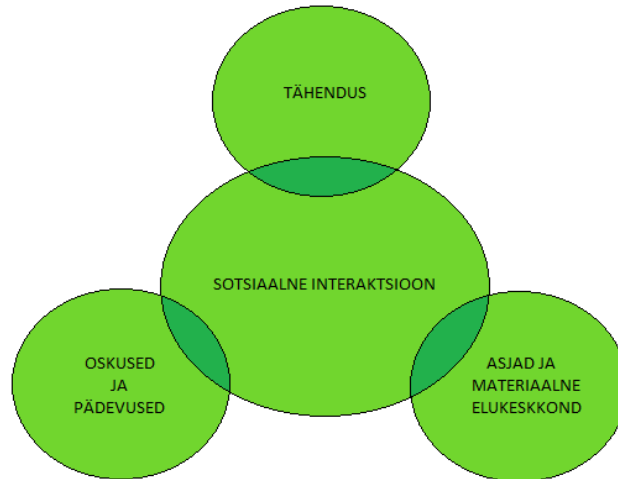
Tubakatoodetest rääkides kuuluvad **asjade/infrastruktuuri** alla ühelt poolt kõik vahendid, mida tarvitamiseks kasutatakse, nagu sigaret, suitsupakk, välgumihkel, vesipiip, vesipiibutubakas ja -süsi, huuletubakas, selle karp jne. Kuid laiemas mõttes liigituvad sama elemendi alla ka poed ja teised kohad, kust alaealised saavad tubakatooteid osta ja hankida ning kohad, kus neid on võimalik tarvitada (kodus, maja nurga taga, kohvikus jne). Nagu tulemuste osas välja toon, liigitub infrastruktuuri alla ka sotsiaalne võrgustik, mis aitab alaealistel tubakatooteid kätte saada. Samuti käib infrastruktuuri alla seadusandlus, mis reguleerib tubakatoodete müüki, tarvitamise piirvanust, järelevalvet, karistusi jne.

Teise elemendina nimetavad Shove et al (2012: 23) **oskusi**. Sarnaselt asjade/infrastruktuuri elemendiga, võtavad nad lihtsustamise mõttes kokku mitmete teiste teoreetikute määratlused ning asetavad oskuste alla nii kehalise kompetentsi kui ka vaimsed teadmised, mis on vajalikud praktika sooritamiseks. Näiteks suitsetavate alaealiste puhul võib kompetentsiks lugeda oskust hankida tubakatooteid, kuigi seadusega on nende müük ja tarvitamine alla 18-aastastele keelatud. Samuti liigitub kompetentsi alla oskus suitsetada – tossu allatõmbamine, sigareti süütamine jne.

Shove et al'i (2012: 23–24) käsitluse kolmas element on **tähendused**, mille defineerimisel nad toetuvad Reckwitzile, kes eristab vaimseid tegevusi, emotsionaalseid seisundeid ja motiveeritud teadmisi. Schatzkil on tähendustega sarnane element, mida ta nimetab teleoafektiivseks struktuuriks. See hõlmab endas eesmärke, uskumusi, tundeid, meeleolusid jne (1996; Shove et al 2012: 24 kaudu). Siiski erineb Shove et al'i tähenduste element Schatzki omast selle poolest, et Schatzki jaoks on teleoafektiivsed struktuurid teatud mõttes praktikast väljaspool asuvad, mis hoiavad praktikat koos ja mis on orienteeritud eelkõige liikuvusele-protsessile. Shove et al'i (2012: 24) jaoks on tähendused aga just osa praktikast, mitte ei seisa väljaspool seda.

Tubakatoodete tarvitamise puhul võib tähendusteks muuhulgas pidada positiivseid seoseid nagu sõprus ja lõõgastavad omadused ning negatiivseid märksõnu nagu kahjud tervisele ja välimusele, surma jne.

Kuigi Shove ja Pantzar ei maini oma käsitluses sotsiaalse interaktsiooni rolli, jagan Vihalemm et al'i (2013: 101) seisukohta, et seda tuleb praktikate analüüsimisel arvesse võtta. Sealjuures tähendab sotsiaalne interaktsioon indiviidide, aga ka gruppide omavahelist suhtlust (mitte ainult keelelist) ja sellest tulenevat koostoimet, mille alusel tekivad muuseas ka sotsiaalsed suhted. Sotsiaalset interaktsiooni võib ka näha lülina, mis praktika elemente koos hoiab (*ibid*). Tubakatoodete tarvitamine on tegevus, mida väga tihti just seltskonnas olles harrastatakse. Näiteks sõpradega koos vesipiibu suitsetamine ja samal ajal vestlemine.

Joonis 1. Praktika elemendid (kohandatud Shove et al'i [2012] põhjal, Vihalemm et al [2013] kaudu).

Lisaks sellele, et sotsiaalne interaktsioon praktikaid koos hoiab, tekitavad ka praktikad ise teatud interaktsioonimustreid (Vihalemm et al 2013: 101). Kõnekäänud nagu “naised saunas rääkisid” ja “kõige huvitavamad jutud räägitakse ikka suitsuruumis” viitavad just sellistele kindlat laadi interaktsioonidele, mida saab mingi konkreetse praktikaga seostada.

Lisaks praktika elementidele on omaette dünaamika, kuidas praktikad tekivad ja aja jooksul arenevad ning kaovad.

1.3. Praktikate muutumise ja muutmise protsessid

Selle peatüki eesmärk on anda ülevaade praktikate muutumise dünaamikast kuivõrd sotsiaalsete muutuste esilekutsumiseks pöörataksegi põhifookus just praktikatele, mitte indiviididele. Eraldi alapeatükkidena on käsitletud probleemse praktika tõkestamist ja praktikate ümberkujundamist, mis on töö lahendustele mõeldes peamisteks eesmärkideks. Samuti on eraldiseisvalt käsitletud, kuidas monitooring võib mõjutada kollektiivset ja seeläbi ka individuaalset tähendusvälja. See mõte osutub kasulikuks ideeks lahenduste väljapakkumise osas.

Praktikate muutumise ja muutmise protsessi käsitledes tuleb vaadelda nende arengutrajektoori tervikuna – nii tekkimist, muutumises olekut kui püsijäämist ja

võimalikku kadumist. Praktikate muutumise protsesside kirjeldamiseks on Warde (2005) kasutusele võtnud praktikate arengutrajektoori idee, mida Shove ja Pantzar (2005) juba põhjalikumalt käsitlevad. Arengutrajektoor tähendab, et praktikad on väga dünaamilised – nad muutuvad ajas ning neil on oma ajalugu. Millise kuju praktika võtab, sõltub institutsionaalsest korraldusest nagu aeg, ruum ja sotsiaalne kontekst (Warde 2005: 139–140). Niisiis seavad nimetatud märksõnad teatud mõttes raamid praktika kujunemisele. Olulisim on see, et praktikad ei ole nii-öelda kivisse raiutud, vaid nad muutuvad ja neid on võimalik muuta.

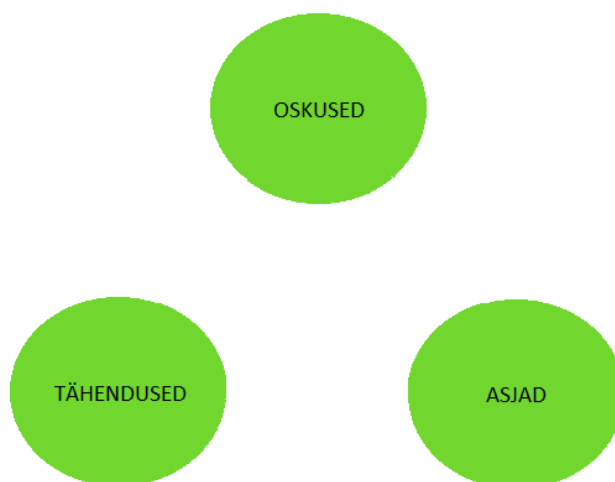
Vihalemm et al'i (2013: 147) hinnangul on vajalik seada sotsiaalset muutust taotlevale programmile adekvaatne eesmärk. Igal juhul tuleks seda teha läbi positiivsete praktikate määratluse, ehk millist käitumist sihtrühmalt oodatakse.

Üldistatult on eesmärke kolme tüüpi (*ibid*: 150–153):

- Soovimatu või probleemse praktika tõkestamine ja vastupraktikate tekkeks vajalike tingimuste loomine.
- Praktika ümberkujundamine (võib tähendada ka uute praktikate loomist). Ümberkujundamine hõlmab praktikate elemente, näiteks on võimalik muuta tähendusi ja taristut, arendada oskusi jne.
- Uue praktika tekitamine tühjale kohale. Vihalemm et al'i (2013: 153) hinnangul on mõnes mõttes tegemist lihtsama ülesandega kui praktika ümberkujundamine, sest sihtrühma ei pea millestki lahti harjutama.

Järjekorras viimasena nimetatud eesmärgipüstitus viitab innovatsioonile. Uued praktikad tekivad kas juba olemasolevate või vanade ja uute elementide kombinatsioonist (Shove et al 2012: 32). Nii kaua kui potentsiaalsete elementide vahel seos puudub, saab rääkida praktika algest (*proto-practice*). Teisisõnu on see olukord, kus praktika ei ole veel realiseerunud, sest elementide vahel puudub side (Shove & Pantzar 2005: 58). Innovatsioon tähendab, et elemendid pannakse omavahel sobituma ning seose tekkimisel uus praktika realiseerub. Uute elementide ilmumine

võib tähendada ka vanade kadumist, näiteks kui teatud oskused ja traditsioonid peavad teed andma tehnoloogilistele uuendustele (Shove et al 2012: 58). Praktika alget kujutab joonis 2.

Joonis 2. Praktika alge (*proto-practice*) – praktika elementide vahel puudub ühendus (Shove et al 2012).

Kuivõrd antud magistritöö eesmärk on välja töötada soovitused alaealiste tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks, saab sellise ülesandepüstituse juures toetuda eelkõige Vihalemm et al'i (2013) pakutud kahele esimesele eesmärgile, sest tubakatoodete tarvitamine on harjumus, mis vajab nii alternatiivsete tervislike tegevuste väljapakkumist kui ka tubakatoodete tarvitamise praktikate ümberkujundamist, muuhulgas tööd tähendustega.

Kuigi eesmärkide püstitamine on vajalik, tuleb siiski arvesse võtta, et sotsiaalne elu inimeste ümber iga päev muutub, mistõttu muutuste kujundamisel tuleb valmis olla ettearvamatuks (Vihalemm et al 2013: 156). Seepärast ei ole liiga kitsad eesmärgipüstitused otstarbekad. Pigem tuleb planeerimise ossa paindlikkust jätta, et oleks vajadusel võimalik taktikalisi muudatusi sisse viia (*ibid*).

Järgnevalt käsitlen põhjalikumalt probleemse praktika tõkestamist ja praktika ümberkujundamist.

1.3.1. Soovimatu ehk probleemse praktika tõkestamine

Selline eesmärgipüstitus lähtub põhimõttest, et pakkudes probleemse praktika arengut soodustavas keskkonnas mingeid alternatiivseid, nii-öelda vastupraktikaid, on võimalik probleemsest praktikast lahti saada või selle levikut ja intensiivsust vähendada (Vihalemm et al 2013: 150). Praktikad konkureerivad omavahel nii ressursside kui tähelepanu pärast – tehes üht jääb vähem aega teisteks tegevusteks (Shove et al 2012: 90). Näiteks tundidejärgse aja sisustamine spordiga jätab vähem aega sõpradega väljas olemiseks ja sellega tihtipeale kaasnevaks suitsetamiseks.

Vihalemm et al (2013: 150) ütlevad, et selline eesmärgipüstitus võimaldab probleemi lahendada “otse tekkimiskohal”, kuid nõrkuseks võib olla vähene jätkusuutlikkus. Praktikakandjad võivad välja mõelda vähem märgatavaid probleemseid praktikaid ja tõketest mööda hiilida, mistõttu muudatustele suunatud tegevused ei pruugi soovitud mõju avaldada. Siinkohal soovitavad Vihalemm et al (*ibid*) tähelepanelikult vaadata ka praktikate komplekse, ehk teisi praktikaid, mis probleemse teguviisiga tugevalt seotud ja mis soovimatut praktikat toetavad. Sel teemal peatun pikemalt praktikate ümberkujundamist käsitleva peatüki juures.

Teiselt poolt tuleb analüüsida neid praktikaid, mis probleemsega konkureerivad. Ühte tegevust ei saa lihtsalt blokeerida, vaid selle asemele tuleb ka mõelda, mida inimesed selle asemel teha saaksid. Näiteks kutsekoolis suitsuala kaotamine üksinda ei lõpetaks suitsetamist kooliterritooriumil, sest õpilased hakkaksid tõenäoliselt teistes varjulisemates kohtades suitsetamas käima.

1.3.2. Praktikate ümberkujundamine

Vihalemm et al (2013: 193) ütlevad, et sotsiaalsete muutuste esilekutsumiseks tuleb fookusesse võtta erinevate praktikate ristumised ning praktikate elemendid, mitte ei tule käsitleda ühte käitumist isoleeritult. Kuivõrd praktikad ei esine mitte vaakumis, vaid on osa sotsiaalsest maailmast inimeste ümber, tuleb tähele panna ka praktikate kimpe ja komplekse, ehk praktikaid, mis on omavahelises seoses ja esinevad koos.

Praktikad võivad omavahel seotud olla ühise ruumilise paiknemise tõttu (Shove et al

2012: 85), näiteks suitsuruumis suitsetamine, samal ajal teiste sealviibijatega vestlemine jne. Kuigi seos on mõnes mõttes väga ebamäärane, võib see siiski sotsiaalsete ja institutsionaalsete muudatuste puhul oluliseks teguriks osutada (*ibid*). Suitsetamas võidakse käia harjumusest/sõltuvusest, kuid ka sellepärast, et soovitakse teistega suhelda, tööst ja kohustustest puhata jne. Seetõttu saab ka mõelda võimalustele, kuidas toetada suhtlemist või puhkamist tervislikumas keskkonnas, kui suitsuruumis suitsu tehes.

Kust üks praktika lõppeb ja teine algab, on väga vaieldav küsimus ja teoreetikud näevad seda erinevalt. Nagu ülaltoodud näide illustreerib, näevad Shove et al (2012) sotsiaalset interaktsiooni eraldi praktikana, samas kui praktika elemente käsitlevas peatükis kirjeldasin Vihalemm et al'i (2013) seisukohta, et sotsiaalne interaktsioon seob praktika elemente kokku. Seega saab sotsiaalset interaktsiooni käsitleda eraldi praktikana, aga ka praktika osana.

Lisaks praktikate omavaheliste seoste olulisusele tähendab teadlik eesmärk muuta praktikaid või luua uusi igal juhul tööd kõikide praktika elementidega – nii infrastruktuuri, oskuste ja tähendustega kui ka sotsiaalse interaktsiooniga (Shove & Pantzar 2005; Vihalemm et al 2013: 193). Elementidel, millest praktikad koosnevad, peatusin pikemalt peatükis 1.2.

Näiteks Shove ja Pantzar (2005) käsitlevad oma artiklis kepikõnni näidet, kus olulisel kohal on töö tähendustega, kuid toetada tuleb ka teisi elemente. Eelkõige tuli tegeleda kuvandiga, et kepid ja kõndimine ei seostuks eakate inimestega, vaid tervisliku vabaaja veetmise võimalusega.

Kahtlemata on töö tähendustega olnud fookuses ka tubakatoodete tarvitamise ajaloos. Tänapäevaks, kui tubakatoodete tarvitamise kahjulikkusest ollakse teadlikud, on kujunenud välja põhimõtteline vastasseis rahvatervisepoliitika kujundajate ja tubakatootjate vahel.

Näiteks 20ndatel püüdis tubakatööstus leida erinevaid võimalusi, kuidas muuta suitsetamist atraktiivsemaks naistele. Sealjuures sooviti kaotada tollast sotsiaalset tabu, et naised ei tohi avalikes kohtades, näiteks tänaval suitsetada. Suhtekorraldaja

Edward Bernays otsustas sigarettide suitsetamise seostada naiste emantsipeerumisega. Ta korraldas 1929. aastal New Yorgis ülestõusmispühal paraadi, mille käigus prominentsed naised süütasid tänaval oma “vabaduse tõrvikud” ehk sigarettid (Tye 2002: 28–29).

Antud näide tubakatootjate tegevusest illustreerib ettevõtjate rolli praktikate arengus. Firmad ei ole lihtsalt pealtvaatajad, vaid püüavad praktikaid kujundada vastavalt oma ärihuvidele (Warde 2005: 141). Vabaduse tõrvikute puhul võeti tähelepanu alla töötamine tähendustega, sest vanade tabude kaotamine suurendas potentsiaalsete praktika kandjate arvu.

Lisaks on ettevõtetel võimalik oma toodete suuremale tarbimisele “kaasa aidata” tootearendusega – kiired muudatused kauba kujunduses ajendavad kliente ostma uuema välimusega toodet enne vana amortiseerumist. Teiseks saavad ettevõtted öelda, et nende tooted parandavad praktika sooritust. Näiteks saab inimest veenda, et just auto x on liiklemiseks turvalisem, kiirem, mugavam jne (*ibid*: 141) või et huuletubakas on mugavam ja tervislikum alternatiiv suitsetamisele. Ülaltoodust tuleneb, et kui ettevõtted suudavad praktika kandjatele esitada oma tooteid ja teenuseid praktikas osalemiseks vajalikena, siis tõuseb nõudlus nende kaupade vastu ja sellega ka tarbimine.

Rahvatervisepoliitika eesmärk on võrreldes tubakatootjate omadega vastupidine – võidelda selliste positiivsete assotsiatsioonidega ja tugevdada tubakatoodete tarvitamise kui ebatervisliku tegevuse tähendust.

Tähenduste kinnistumist aitab tugevdada meedia – audiovisuaalne materjal tekitab seoseid ja aitab luua tähendusi (Shove et al 2012: 55). Praktikateooria vaatepunktist saab seega massimeediat käsitleda kui infrastruktuuri, kuid eelkõige kui kanalit tähendustega töötamiseks. Lisaks sellele, et ka ajakirjanduses räägitakse väga palju tubakatoodete kahjulikkusest, näeb uus tubakadirektiivi eelnõu ette kombineeritud (pilt ja tekst) tervisehoiatuse kohustuse sisseviimise tubakatoodete pakenditele (Nõmmik 2013). Kuigi toote pakend ei kuulu meedia definitsiooni alla, siis jääb ta ikkagi paramatult näiteks sigaretti pakist võttes silma. See tähendab, et näiteks ahelsuitsetaja peab pilti vaatama iga kord, kui ta uue sigareti pakist võtab. Ometigi ei

saa välistada, et suitsetajad katavad pakendil oleva hoiatuse kohe pärast ostu mõne paberitüki või muu esemega kinni, mistõttu hoiatuse efekt võib jääda oodatust väiksemaks.

Kui rahvatervise algatused püüavad tubakatoodete tarvitamist ja sellega seoses ka praktika kandjate arvu vähendada, peab tubakatööstus jällegi mõtlema viise, kuidas neid uutega asendada. Nii uute kui vanade praktikate püsijäämiseks on hädavajalik, et inimesed järjepidevalt ennast nendesse tegevustesse pühendavad (taastoodavad), sest vastasel juhul praktikad kaovad (Shove ja Pantzar 2005: 61). Et värvata juurde noori suitsetajaid, on tubakafirmad hakanud promoma huuletubakat, mis samuti nikotiinisõltuvust tekitab (Härm 2013). Warde'ile (2005) toetudes, saab huuletubakat pidada tubakafirmade tootarenduseks. Erinevalt sigarettist, saab snussi teha ükskõik kus ja ükskõik millal. See on praktiliselt märkamatu teiste jaoks, sellest ei tule tossu jne. Tänu nendele tunnustele on huuletubakas mugav alternatiiv alaealiste hulgas, kes peavad pidevalt jälgima, et nad vahele ei jääks ja kes suure osa oma ajast veedavad koolis, kus suitsu tegemine on koolipersonali järelevalve tõttu keeruline.

Uuendustega kaasaminek näitab, et praktika kandjad ise kohandavad praktikaid enda jaoks ning improviseerivad ja eksperimenteerivad nendega (Warde 2005: 141). Kuivõrd praktika on suuresti rutiin, harjumus, siis on alati neid, kes jäävad vana harjumuse, näiteks suitsetamise juurde, teisalt kui näiteks noorem põlvkond võib tahta traditsioonilist käitumisviisi mingil moel uuendada (*ibid*). Näiteks sigarettide asemel tehakse huuletubakat ja vesipiipu.

Praktika kuvandi muutus on suuresti sõltuvuses ka sellest, millised ja kui paljud inimesed sellega tegelema hakkavad (Shove ja Pantzar 2005: 59). Tubakatoodete tarvitamine on väga seltskondlik tegevus. Ka tarvitamise mahajätmine muutub sellevõrra keerulisemaks, kui kõik teised jätkavad seltskonnas tarvitamist. Seetõttu oleks kollektiivne otsus maha jätta või esialgu vähemasti tarvitamist piirata kindlasti suur samm loobumise suunas. Väikese grupi algatusest võib hiljem välja kujuneda juba suurte mõõtetega liikumine. Palju laiemas ulatuses kui üks sõpruseltskond on Terve Eesti Sihtasutus koos partneritega teinud üleskutse kõigile eestlastele juua poole vähem alkoholi (Facebook...2013). Selline ettevõtmine läheb hästi kokku "Alkoholipoliitika rohelise raamatuga" (2012) vähendada alkoholi tarvitamist Eesti

elanike hulgas. Kindlasti saaks sarnast ideed rakendada ka tubakatoodete tarvitamise vähendamise eesmärgil.

Tähendustega töötamise kõrvalt ei saa unarusse jätta ka teisi praktika elemente – asju/infrastruktuuri ja oskusi.

Taristu iseloomustab materiaalsed maailma meie ümber, millel on praktikapõhisel lähenemisel oluline roll. Vihalemm et al'i (2013: 221) hinnangul on sotsiaalse muutuse programmi edukus ja jätkusuutlikkust tihtipeale kinni sellest, kuidas see sobitub olemasolevasse infrastruktuuri. Sageli võib muudatuste tegemine hõlmata ka vajadust taristut arendada ja ümber kujundada. Sealjuures võib aga kujuneda vajalikuks ka juriidilise regulatsiooni muutmine (*ibid*: 229). Taristuks saab pidada näiteks avalikes kohtades tubakatoodete tarvitamise piiramist suitsuruumidega jne.

Gram-Hanssen (2011) peab väga oluliseks inimeste oskusteabe ehk *know-how* suurendamist, et nad saaksid teha teadlikumaid valikuid. Gram-Hansseni käsitus meenutab oma olemuselt traditsionaalset teadvustamisepõhist lähenemist, et õigetele argumentidele rõhudes ja teadlikkust tõstes on võimalik inimest veenda oma käitumist muutma. Kuid näiteks Reckwitz (2002: 250) kohaselt ei nähta oskusteavet indiviidi omadusena, vaid praktikaga kaasaskäiva elemendina.

Oskusteabe võib Shove'i ja Pantzari (2005) käsitlust võrdluse võttes liigitada kompetentside alla. Gram-Hanssen analüüsib taktikaid, kuidas püütakse Taani majapidamisi energiasäästlikumaks muuta ning jõuab järeldusele, et praktika kandja peab teadvustama oma rutiinset käitumist ehk praktikas osalemist. Tänu teadvustamisele saab praktika kandja teha valiku oma senise harjumuse muutmiseks. Teadlikult oma rutiini muutmine tähendab ka sellesse tegevusse pühendumist (Gram-Hanssen 2011: 75). Uus käitumusviis muutub pärast seda jällegi alateadlikuks rutiiniks (*ibid*: 73). Nagu ka teised praktikateoreetikud, rõhub Gram-Hanssen selle põhimõttega harjumuse suurele jõule – rutiin on poolautomaatne tegevus, mida inimene ei pruugigi endale igapäevaselt teadvustada, mistõttu muutuse esilekutsumiseks peab ta käitumise endale lahti mõtestama.

Täpsustuseks tuleb aga öelda, et Gram-Hansseni näite puhul ei tähendanud rutiinse

käitumise teadvustamine ainult tegevuse enda lahtimõtestamist, vaid ka selle tagajärgedest teadasaamist – videomaki ooterežiimile jätmise selle sulgemise asemel tähendas majapidamisele 10-eurost lisakulutust igal kuul. Gram-Hansseni näite puhul oli just see argumendiks, miks antud perekond oli nõus oma senist teguviisi muutma. Samas tõi maja peremees selgelt välja, et keskkonnasäästlikkuse argument oleks teda ükskõikseks jätnud, mistõttu paljuski sõltub oskusteabe teooria rakendamise õnnestumine väärtustest, mida praktikakandja omab. Seda mõtet üle tuues tubakatoodete tarvitamise praktikate juurde, võiks sarnane loogika tähendada tervisekahjustest rääkimist või võimalust tubakatoodete tarvitamise mõjusid mõõta. Sel teemal peatun pikemalt alapeatükis 1.3.3. Kvalitatiivne uurimismeetodid, nagu osalusvaatlus ja fookusgrupiintervjuud, annavad aga võimaluse uuritava sihtgrupi praktikatesse süveneda ning uurida, millised argumendid sihtrühmale sealjuures korda lähevad.

1.3.3. Mõõtmise abil tähendusvälja kujundamine

Oskusteabe suurenemise kõrval aitab probleemsete käitumisviiside tähendusvälja ümber kujundada ka statistika kogumine (Shove et al 2012: 110). Siinjuures on statistika kogumist mõeldud kahes mõttes – nii mikro- kui makrotasandil. Iga indiviid saab ise mõõta kodustes tingimustes oma tervisenäitajaid, näiteks kaaluga, vererõhumõõtlajaga, pulsikellaga jne. Mõõtmise tulemused mõjutavad omakorda tervisekäitumist, sest seovad mitmed erinevad praktikad kokku. Näiteks kui inimene soovib kaalu langetada, peab ta toituma tervislikult, mis nõuab teatud söögitegemise viise, aga ka sporti harrastama jne. Kodused mõõtmisvahendid võimaldavad sealjuures jälgida protsessi – kuidas üks või teine pingutus tulemusi parandab (*ibid*: 111), näiteks palju on inimene tänu kuuajalisele treenimisele alla võtnud jne.

Riiklikul ja rahvusvahelisel ehk makrotasandil kogutakse aga laiemat statistikat selleks, et vaadelda trende ja üldist olukorda (*ibid*). Näiteks Eestis kogub inimeste tervisenäitajate infot Tervise Arengu Instituut (TAI), kuid rahvusvahelisel tasandil Maailma Terviseorganisatsioon (WHO). Üldine statistika võimaldab juba teha kollektiivseid järeldusi selle kohta, kas tervisenäitajad viitavad tervele või kõrgete terviseriskidega elanikkonnale. Monitooringule tuginedes saab riik teha järeldusi,

kuidas probleemidega tegeleda.

Kui monitooringu tulemused viitavad suurtele probleemidele elanikkona seas, võimaldab see näiteks pidevalt kasvavat ülekaalulisust nimetada epideemiaks. Kui avalikkuses on loodud kollektiivne probleemipüstitus, siis mõjutab see lõpuks ka indiviide oma tervisekäitumisele mõtlema (Evans 2006: 261; Shove et al 2012: 111 kaudu).

Teisisõnu aitab kollektiivne monitooring koos individuaalse mõõtmisvõimalusega tuua esile ühiskondlikke probleeme, millega indiviididel on lihtne samastuda, sest tänu mõõtmisvahenditele on neil võimalik kodustes tingimustes välja uurida, kas nad kuuluvad sellesse probleemsesse gruppi või mitte. Seejärel hakkab see teadmine mõjutama juba praktikate kompleksi, näiteks kui inimene tahab oma tervisetulemusi parandada, hakkab ta teisiti toituma, liikuma jne. Peatükis 1.6.2. käsitlen Euroopa Liidu riikides läbiviidud teavituskampaaniat, mille raames oli võimalik mõõta vingugaasi taset organismis. Kindlasti on see üks samm lähemale lahendusele, kuidas panna inimesi tunnetama suitsetamise kahjulikkust oma organismile, sest makrotasandil tervisekahjusid juba monitooritakse.

Selle peatüki lõpetuseks võib tõdeda, et sotsiaalsete muutuste esilekutsumine vajab läbimõeldud eesmärgipüstitust, kuid siiski ka paindlikkust tegevuste läbiviimisel, sest sotsiaalne elu, millesse muudatuste eesmärk paigutub, on pidevas muutumises. Samuti on vajalik tegeleda kõikide praktika elementidega paralleelselt – see tähendab, et tähelepanu tuleb pöörata nii taristule, oskustele, tähendustele kui ka sotsiaalsele interaktsioonile. Sealjuures on põhiline fookus just inimeste rutiinsel käitumisel.

Kuivõrd siiani on antud magistritöö keskendunud praktikateooria lahtimõtestamisele ja tubakatoodete tarvitamise konteksti paigutamisele, annab järgmine peatükk ülevaate juba olemasolevast empiirilisest materjalist. Andmed kirjeldavad praegust olukorda Eesti ühiskonnas ning toob välja statistikat noorte tervisekäitumise ja tubakatoodete tarvitamise harjumuste kohta.

1.4. Tubakatoodete tarvitamine noorte seas

Üks värskemaid ülevaateid Eesti noorte tervisekäitumisest on “Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16-aastaste õpilaste legaalse ja illegaalse narkootikumide kasutamine Eestis” (Kobin et al 2012). Põhiliselt kirjeldab raport 2011. aasta rahvusvahelise küsitluse ESPAD Eesti tulemusi.

Tervisekäitumise ülevaates tõdetakse, et legaalse uimastite nagu alkoholi ja tubaka tarvitamine on Eestis 15–16-aastaste kooliõpilaste seas stabiliseerumas (Kobin et al 2012: 46). See tähendab, et 2007. ja 2011. aasta võrdluses ei ole suitsetamisega katsetajate ja regulaarselt suitsetanute hulgas toimunud suuri muutusi (Derman 2012: 11) – 2011. aastal oli 73% kooliõpilastest sarnaselt 2007. aastaga vähemalt korra elus proovinud suitsetamist. 18% vastanutest olid regulaarsed suitsetajad. See tähendab, et nad olid viimasel kuul teinud vähemalt ühe sigareti päevas (Kobin et al 2012: 46).

Kuigi uuringu autorite hinnangul on üldine olukord stabiliseerumas, saab siiski välja tuua mõningaid soolisi erinevusi aastate võrdluses. Kui poiste seas on suitsetamisega katsetamine ja regulaarne suitsetamine viimasel kuul aastatega vähenenud, siis tüdrukute hulgas on suitsetamine hakanud rohkem levima (Derman 2012: 10).

Näiteks poiste osakaal, kes on üle kuue korra elus suitsu proovinud, on 11% võrra langenud. Tüdrukute hulgas on see aga 10% võrra kasvanud. Ka regulaarseid suitsetajaid tüdrukute ja poiste seas on peaaegu ühe palju – vastavalt 16% ja 19% (*ibid*). Erinevusena saab välja tuua, et poisid proovivad esimest korda suitsu varasemas eas kui tüdrukud – poistest oli 40% proovinud suitsetamist enne 12. eluaastat, samas kui tüdrukutest oli 26% (*ibid*: 11). Mida varem lapsed esimest korda suitsu tõmmata proovivad, seda suurem on tõenäosus, et 15-aastasena saavad neist regulaarsed suitsetajad (Härm 2012: 48).

Järgnevalt on käsitletud statistikat praktikateooria põhimõtetest lähtuvalt. Käesolevas töös käsitlen läbivalt kolme tubakatoodet – sigaretid, vesipiip ja huuletubakas ning nende tarvitamist. Teised tooted ei ole niivõrd populaarsed ning ei tulnud ka vestlustes noortega jutuks, kuigi vestlused ise olid selleks piisavalt avameelsed.

1.4.1. Praktikate uuenemine

Vesipiibu ja huuletubaka populaarsuse kasvu viimastel aastatel võib vaadelda kui tubakatoodete praktikate uuenemist ja mitmekesistumist. 2010. aasta andmete kohaselt on vesipiibu proovinud 41% õpilastest vanuses 11–15 aastat (Härm 2012: 51). Poiste ja tüdrukute vesipiibu suitsetamisel ei olnud 2010. aastal peaaegu üldse mingit erinevust, samas kui tüdrukute seas oli vesipiibu suitsetamine võrreldes 2006. aastaga 10% kasvanud (*ibid*: 52). Kuigi regulaarseid vesipiibu tegijaid on 11–15-aastaste hulgas ainult 3% ja sigarettide suitsetajaid rohkem (9%), siis ebaregulaarseid (harvem kui kord nädalas) vesipiibu tegijaid on kordades rohkem (22%) kui ebaregulaarseid sigareti suitsetajaid (4%) (*ibid*: 51).

“Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu” (Tekkel & Veideman 2013: 95) kohaselt on huuletubaka tarvitajaid kõige rohkem 16–24-aastaste hulgas. See vanuserühm on ühtlasi noorim, mida uuring käsitleb. Kui tüdrukutest vastas 90,5%, et nad pole kordagi huuletubakat teinud, siis poistest vastas nii 76%. Poisse, kes teevad mõni kord aastas huuletubakat, oli vastajate hulgas 10,7%, samas kui tüdrukuid oli 7,4%. Sama vanusegrupi poistest vastas 8,4%, et nad teevad huuletubakat mõni kord kuus, 3,1% teeb seda mõni kord nädalas ja 1,8% vastas, et nad teevad huuletubakat iga päev. Tüdrukutest teeb huuletubakat mõni kord kuus 1,3%, mõni kord nädalas 0,4% ja iga päev 0,4% vastajatest (*ibid*).

Nagu statistika näitab, on huuletubakas üldiselt rohkem levinud poiste, kui tüdrukute hulgas. Ka selle töö raames läbiviidud foogusgrupi intervjuud näitasid, et poisid suhtuvad sellesse positiivsemalt kui tüdrukud.

1.4.2. Taristu

Kõnekaks on õpilaste hinnang sigarettide kättesaadavusele. Tervelt 70% õpilastest pidas sigarettide ostmist kas „küllalt kergeks“ või „väga kergeks“ (Kobin et al 2012: 46). Antud hinnangut saab praktikateooria põhisele lähenemisele toetudes nimetada ka hinnanguks taristule, mis võimaldab sigarette hankida.

Kuivõrd alaealised veedavad suure osa oma ajast koolis, on kõnekas, et oluliselt rohkem regulaarseid suitsetajaid oli nende hulgas, kellel oli kehvem õppeedukus ning kes sageli puudusid põhjuseta (*ibid*: 47). See viitab, et koolikohustuse täitmine ja koolis olemine pärsib vähemasti suitsetamist.

Käesolevas magistritöös on vanemate roll liigitatud samuti infrastruktuuri alla, sest kasvatuslikud praktikad võivad muuta tubakatoodete tarvitamise alaealistele kas lihtsamaks või raskemaks. Kooliõpilaste tervisekäitumise uuringus (Härm 2012: 48) on öeldud, et suitsetavad vanemad võivad mõjutada oma lapsi juba noores eas tubakat tarvitama. Kaha (2012: 32) lisavad, et kuigi teismeeas muutuvad tähtsaks just sõbrad, mõjutavad vanemad ja kodused suhted ning tingimused lapsi ja nende käitumist väga palju. Uurimuses mõõdeti muuhulgas vanemliku kontrolli olemasolu. 70% poistest vastas, et nende vanemad teavad alati või üsna tihti, kellega nad veedavad oma laupäevaõhtuid. Tüdrukutest vastas nii 77% (*ibid*: 33). Uurimusest selgus ka, et enamasti vanemad ei ole kehtestanud rangeid reegleid kodus ega ka väljaspool seda (*ibid*: 34).

Ka massimeediat võib vaadelda kui infrastruktuuri osa, kuid eelkõige kui kanalit tähendusruumi kujundamiseks. Kuivõrd selle magistritöö soovitusel on tähtsal kohal kommunikatsiooniga seotud tegevused, annab raport (Araste 2012: 35–36) vajalikku teavet noorte hinnangutest usaldusväärsetele uimastialastele teabekanalitele. Küsitlusest selgus, et õpilased hindavad kõige usaldusväärsemateks ja mugavamateks allikateks kooli terviseõpetuse tundi (39%) ja internetisaiti Narko.ee (37%). Neile järgnes eakaaslastelt kuuldu (33%). Tunduvalt vähem toodi välja ajaleheartiklite (18%) ja kampaaniate kaudu (17%) saadavat infot. Poisid (34%) usaldavad sõpradelt kuuldu pisut rohkem kui tüdrukud (32%) (*ibid*).

1.4.3. Sotsiaalne interaktsioon

Raport võrdleb igapäevast suitsetamist sotsiaalsete oskuste tasemega. Antud uurimuses toetuti Greshami sotsiaalsete oskuste definitsioonile, milles “käsitati sotsiaalseid oskusi kui sotsiaalselt aktsepteeritud, õpitud käitumisi, mis võimaldavad indiviidil efektiivselt teistega suhelda ning ära hoida või vältida negatiivseid sotsiaalseid suhteid” (Gresham 2010; Saat & Vorobjov 2012: 39 kaudu). Selle mõõtmiseks kasutati küsimustikku, mis võimaldaks saada õpilastelt objektiivset hinnangut oma sotsiaalsete oskuste kohta (*ibid*). Raporti (*ibid*: 43) kohaselt on madalamate sotsiaalsete oskustega õpilased tõenäolisemad igapäevased suitsetajad (37%) kui kõrgemate sotsiaalsete oskustega õpilased (24%). Samuti oli madalate sotsiaalsete oskustega õpilaste hulgas enam neid, kes hakkasid igapäevaselt suitsetama nooremalt (*ibid*). Niisiis saab selle uuringu põhjal tõdeda, et teatud mõttes ennustavad õpilaste sotsiaalsed oskused ette nende tervisekäitumist, muuhulgas suitsetamise praktikaid (Kobin et al 2012: 47).

1.4.4. Tähtsused

Enamik noori peab regulaarset suitsetamist (uuringu definitsiooni kohaselt pakk või rohkem päevas) kõrge terviseriskiga tegevuseks (70% vastanutest). Seda peetakse tervisele ohtlikumaks kui igapäevast napsutamist või viie ja enama „dringi“ tarvitamist puhkepäevadel (Derman 2012: 16). Tüdrukud pidasid regulaarse suitsetamise ja alkoholitavitamise riske suuremateks kui poisid (*ibid*: 17). Samas arvas valdav osa (82%) vastanutest, et kui suitsetada sigarette aeg-ajalt, on tervise kahjustamise risk kerge või keskmine (*ibid*: 16). Koolinoorte terviseuuringu kohaselt valib katsetamisaldis noor suure tõenäosusega sageli sigarettide asemel vesipiibu, sest seda mõistetakse vähem hukka ja ta on seltskondlikum. Samas ütleb uuring, et vesipiibu tegijatest võivad suure tõenäosusega hiljem saada sigarettide suitsetajad (Härm 2012: 51).

Kui Kobin et al'i uuring (2012) ütles, et 15–16-aastased tajuvad suitsetamisega kaasnevat terviseriske hästi, siis õpilaste tervisekäitumise uuring (Härm 2012: 51) viitab levinud ekslikule arvamusele justkui vesipiip ei kahjustaks tervist, mistõttu suhtuvad ka vanemad sellesse leebemalt, isegi pooldavalt.

1.4.5. Alternatiivsete praktikate mõju tubakatoodete tarvitamisele

Kuivõrd antud magistritöö eesmärk on välja töötada soovitusel, kuidas noorte tubakatoodete tarvitamist vähendada, on töö kirjutajale väga kõnekaks sisendiks seosed noorte vaba aja veetmise ja suitsetamise vahel. Erinevad omavahel seoses olevad praktikad võivad moodustada praktikate kimpe või komplekse. Samuti võib nende olemasolu viidata vajadusele toetada praktikaid, mis aitaksid tõkestada soovimatut teguviisi. Sel teemal peatusin pikemalt peatükkides 1.3.1. ja 1.3.2.

Selgub, et noored, kes sõpradega õhtuti väljas käivad, ostukeskustes aega viidavad ning tänavatel, parkides ja mujal jalutavad, on ka sagedamini suitsetanud ja tarvitanud teisi narkootilisi aineid igapäevaselt (Reiska 2012: 25). Ka vesipiipu on rohkem proovinud need, kes veedavad sõpradega rohkem aega väljaspool kooli (Härm 2012: 52). Need õpilased, kes on lugemishuvilised või tegelevad vähemalt korra nädalas hobidega, on väiksema tõenäosusega regulaarsed suitsetajad ja proovinud ka harvemini teisi narkootilisi aineid. Samuti on spordiharrastajate hulgas regulaarseid suitsetajaid vähem – 16%, samas kui mittesportlastest on 22% (Reiska 2012: 25).

2011. aastal olid 15–16-aastaste seas kõige populaarsemad vaba aja veetmise viisid internet ja sportimine (*ibid*: 24).

1.5. Kahjud tervisele ja kulud ühiskonnale

Kuigi käesolev magistritöö keskendub just tubakatoodete tarvitamise praktikatele noorte hulgas, käsitleb antud alapeatükk tubakatoodete tarvitamisega seonduvaid tagajärgi ka laiemalt. Seda põhjusel, et teismelisena sigarettide suitsetamine ja nende pikaajaline tarvitamine mõjutab ka pikemas perspektiivis inimese tervist ja enneaegset suremust, mistõttu laiem statistiline ülevaade kahjustest tervisele ja riigile on vajalik.

Tubakapoliitika roheline raamat (2012: 5) viitab WHO 2010. aasta andmetele, et kuigi Eestis on igapäevasuitsetajate osakaal (26,2%) sarnane Euroopa Liidu keskmisega (25,6%), on siinne suitsetamisega seotud surmade osakaal (25%) võrreldes nii vanade (21%) kui ka uute liikmesriikidega (23,5%) suurem. Tartu Ülikooli tervishoiu instituudi uuringu andmetel (Haiguskoormuse...2004: 30) on Eestis 8,3% rahvastiku haiguskoormusest tingitud suitsetamisest. Sealjuures kaotavad mehed suitsetamisest tingitud haiguste tõttu ligi neli korda rohkem eluaastaid kui naised. Kõige rohkem kaotatakse suitsetamisest tingitult eluaastaid kasvajate tõttu ja teiseks südame-veresoonkonna haiguste tõttu (*ibid*). Ka Rahvastiku Tervise Arengukava (2008) viitab läbivalt vajadusele vähendada suitsetamise levikut, et ära hoida haigestumist Eesti kahte kõige enam levinud varajase suremuse põhjusesse, milleks ongi südame ja veresoonkonnahaigused ja kasvaja.

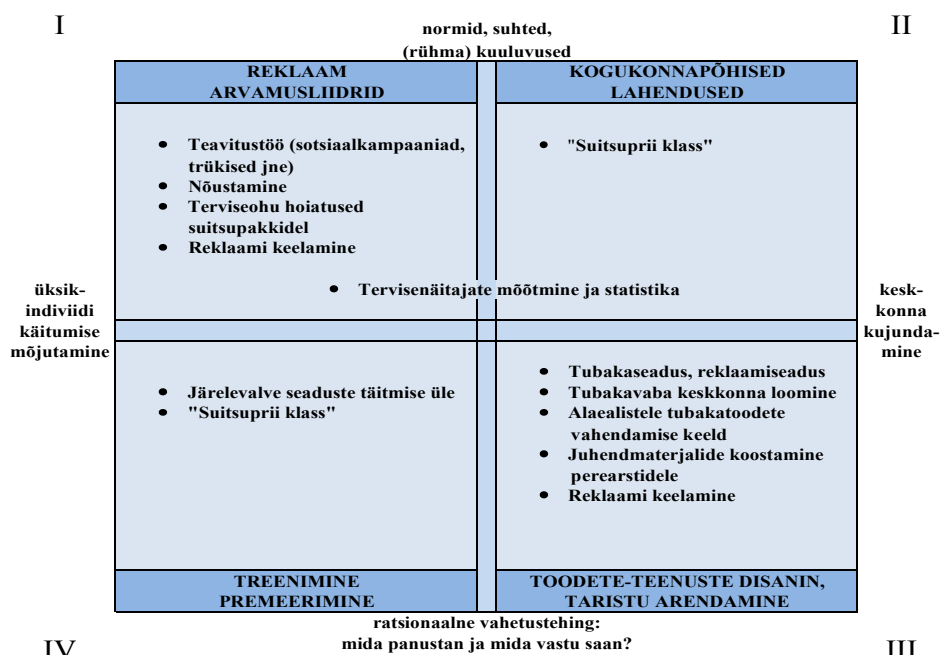
Suitsetamisest tingitud haigestumised ei mõjuta ainult indiviidide elukvaliteeti, vaid sellega kaasnevad ka kulutused riigile. Halb tervis võib tähendada näiteks haigestumuse tõttu tööturul eemalejäämist või halva tervise negatiivset mõju töö produktiivsusele jne (RTA 2008: 11). Näiteks suitsetamisest tingitud eluaastate kaotusest langeb lausa pool 45–64 aastaste vanuserühma, st töövõimelisse ikka (Haiguskoormuse...2004: 30). Marge Reinap (2009: 48) toob oma magistritöös välja, et 2006. aastal oli suitsetamisega kaasnev majanduslik koormus riigile 1 025 miljonit krooni (65,5 miljonit eurot). See moodustas SKP-st 0,5% ja 763 krooni (48,76 eurot) ühe isiku kohta. Sellise kuluga oli suitsetamine teiseks suurima majandusliku koormusega terviserisk pärast alkoholi tarvitamist (*ibid*: 64).

Järgmine peatükk annab ülevaate, kuidas ja milliseid tegevusi ja vahendeid on Eestis riiklikul tasandil tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks rakendatud.

1.6. Ülevaade senistest tegevustest tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks

Kui rääkida tegevustest, mida Eestis on seni riiklikul tasandil tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks tehtud ja mida lähiajal teha plaanitakse, saab nimetada näiteks seadusandluse, järelevalve, strateegiad/arengukavad ja teavitustegevused-sotsiaalkampaaniad, ennetus- ja nõustamistöö ning monitooringu ja statistika kogumise. Kuivõrd varasemates peatükkides on statistikal ja uuringutel juba peatunud, siis käesolev töö osa keskendub teistele meetmetele. Kindlasti ei ole ülevaade täielik – see tähendab, et eesmärk ei ole detailselt nimetada kõiki tegevusi, mida tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks on seni tehtud, vaid pigem analüüsida tegevuste põhisuundi.

Meetmete analüüsimisel võtan eeskujuks Vihalemm et al'i (2013: 169) skeemi institutsionaalsete sekkumiste erinevatest lähtekohtadest ja võimalustest. Autorite skeemil on kaks telge – üks pool viitab indiviidile ja tema ratsionaalsetele otsustele ning teine laiemalt keskkonnakujundusele. Samuti eristab jaotus normidele-suhetele ning ratsionaalsetele vahetustehingutele keskenduvald lahendusi.

Joonis 3. Institutsionaalsete sekkumiste erinevad lähtekohad ja võimalused (Vihalemm et al [2013] järgi). Seni tehtud tegevused.

Nagu ka jooniselt 3 selgub, on mõnesid tegevusi lihtsam kategoriseerida ühele kindlale väljale, samas kui esineb ka mitmeid hübriidseid lahenduste tüüpe. See tähendab, et kõiki nähtusi ja tegevusi ei saa selgepiirilisel liigitada ainult indiviidi- või keskkonnapõhiseks. Hübriidsed lahendused võivad esile kutsuda erinevaid tõlgendusviise nende kategoriseerimisel. Seetõttu olen allpool kirjeldanud, kuidas valiku langetasin.

1.6.1. Senised keskkonda kujundavad tegevused

2005. aastal Eestis kehtestatud uus tubakaseadus soovis luua taristut, mis takistaks tubakatoodete tarvitamist ehk oluliseks märksõnaks oli tubakavaba keskkonna arendamine. See väljendus kõige otsesemalt ruumilises mõttes suitsetamiskeelu karmistamises. Alaealisi puudutas kõige rohkem igasuguse suitsetamise keelu sisseviimine lasteasutustes ja koolides (ainuke erand olid ülikoolid), aga ka avatud noortekeskustes ja noorte- ning projektilaagri ruumides. Sealjuures ei tohtinud suitsu teha ka spetsiaalsetes suitsuruumides või -aladel. Loomulikult oli nendes asutustes keelatud tubakatoodete müümine (Sagedamini...).

2007. aasta juunis keelati suitsetamine ära ka toitlustusettevõtetes, sealjuures restoranides, kohvikutes, ööklubides jne. Nendes kohtades suitsetamiseks tuli teha eraldi ruum (*ibid*). Selliste piirangute sisseviimine muudab suitsetamise ebamugavamaks – seda ei ole võimalik enam nii spontaanselt teha, vaid leida tuleb selleks ettenähtud koht (suitsuruum). Samuti ei ole keskkond suitsetamiseks enam nii meeldiv – suitsuruumid on tihtipeale väiksed, sisustuselt igavad, tossused jne. Keskkonna ümberkujundamine soovimatu praktika tõkestamiseks kuulub joonisel III väljale ning on üks kõige selgemini kategoriseeritavaid tegevusi, sest viitab selgesti tööle taristuga.

Mõnevõrra suurem väljakutse on joonisele paigutada Tervise Arengu Instituudi korraldatavat “Suitsuprii klassi” konkurssi, sest see püüab mõjutada kollektiivi sotsiaalseid norme, kuid samas leidub elemente ka individipõhisest lähenemisest.

Konkurss on mõeldud 4.–12. klassi õpilastele ning see kestab kuus kuud. Osalejad lubavad oma allkirjaga, et ei tee konkursiperioodi jooksul suitsu, vesipiipu ega teisi tubakatooteid (Terviseinfo...2013). 2013 lõpetas suitsupriina 82% kõikidest alustanud klassidest (“Suitsuprii...2013). Konkursiga soovitakse läheneda suitsetamise temaatikale ebatraditsiooniliselt ehk mitte hirmutamistaktikat kasutades, vaid pigem mitteduitsetamist tunnustades – suitsetamist soovitakse sedasi noorte hulgas denormaliseerida (Liiv 2012).

Võistlusest võtavad osa klassid, mitte üksikindiviidid. Kui keegi klassist konkursi perioodi jooksul suitsu teeb, langeb kogu klass võistlusest välja. See tähendab, et klass peab kollektiivselt vastutama, et keegi ei suitsetaks, sest enda ja teiste tubakavabaks jäämist kontrollivad õpilased ise (Terviseinfo...2013). Siin võib näha sarnasust praktikapõhise lähenemisega, kus ei asetata muudatuste tegemise vastutust üksinimesele, vaid kollektiivsele tegevusele. Õpilaste jaoks on klass sotsiaalne keskkond ja suhtlusruum. Kui seelses keskkonnas on norm olla suitsuprii, siis see kindlasti avaldab õpilastele mõju. Taolisest põhjendatusest lähtudes võib konkursi joonisel liigitada II väljale. Ometigi on võistlusel ka palju sarnaseid jooni klassikalise sotsiaalkampaaniaga, mille mõjud ei ole püsivad, vaid lühiajalised. Seetõttu paikneb konkurss joonisel nii II kui ka IV väljal. Ka TAI analüütik Krystiine Liiv (2012) ütleb oma artiklis, et püsivate muutuste saavutamiseks tuleb vaadelda laiemat sotsiaalset keskkonda, mis peaks muutuma suitsuvabamaks. Praktikateooria vaatepunktist võib seda mõista eelkõige vajadusega panustada enam laiemasse keskkonda kui ainult klassi. Teisalt ütleb Liiv, et väga paljud koolid ja klassijuhatajad aitavad konkursi omalt poolt võimendada, pakkudes kooliperele teisi tegevusi, näiteks sport, diskod jne. Seda püüdlust võib vaadelda kui alternatiivsete praktikate väljapakumist, mis hakkavad konkureerima riskikäitumisega seonduvate praktikatega, nagu tubakatoodete tarvitamine, alkohol jne.

1.6.2. Senised indiviididele suunatud tegevused

Kehtivas tubakaseaduses puudutab alaealisi veel väga otseselt see, et alla 18-aastane ei tohi suitsetada, ega tarvitada teisi tubakatooteid. Samuti ütleb seadus, et alaealistele ei tohi pakkuda, üle anda ega müüa tubakatooteid, ega neile sarnaseid tooteid

(Sagedamini...). Seadusandlus üldiselt kuulub praktikateooria järgi taristu alla, samas kui seaduse täitmise üle järelevalve teostamine viitab loogikale, et ratsionaalselt käituv indiviid püüab pigem vältida keelatud tegevusi, kui ta teab, et vahele jäädes võidakse teda karistada. Seetõttu asetseb järelevalve joonise IV väljal. Selle töö kontekstis võib kaheks olulisemaks järelevalvesuunaks nimetada alaealistele tubakatoodete vahendamise ja alaealiste poolt tubakatoodete tarvitamise jälgimist.

Eestis teostavad järelevalvet Maksu- ja Tolliamet, Tarbijakaitseamet, Tervisekaitseinspeksioon, valla- ja linnavalitsused ning politseiprefektuurid (Sagedamini...). Tänapäevaks enam Tervisekaitseinspeksiooni ei ole, selle asemel on Terviseamet.

Järelevalvega ei pruugita aga kätte saada kõiki alaealistele suitsu vahendajaid, mistõttu peaks ratsionaalse indiviidi vahelejäämiskartuse kõrval eksisteerima ka kollektiivne arusaam, et tubakatoodete vahendamine alaealistele ei ole ühiskondlikult aktsepteeritav. Kuivõrd selles töös käsitlen alaealistele tubakatooteid vahendavat võrgustikku osana taristust, mis võimaldab tubakatoodete tarvitamist, siis saab öelda, et tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks on vaja nii tõhusat järelevalvet kui ka kogukondliku normi (tubakatoodete vahendamine alaealistele ei ole aktsepteeritav) tugevdamist. Praktikateooriast lähtuvalt võib seda vaadelda kui tööd tähendustega.

Kui tubakavaba keskkonna loomist peeti 2005. aastal kehtima hakanud tubakaseaduses oluliseks eelkõige passiivsete suitsetajate seisukohast, siis suitsetajaid sooviti kaitsta “lubades turule tuua vähem ohtlikke tubakatooteid ja hoiatades suitsetajaid suitsetamise kahjulikkuse eest ning tubakatoodetega seotud riskide eest” (Sagedamini...). Suitsetajate hoiatamist ja teavitamist võib näha ratsionaalse üksikindiviidi käitumist mõjutada püüdvate meetmetena. Näiteks tekkisid uued nõuded tubakatoodete pakenditele, mille kahel kõige nähtavamal pinnal pidid olema terviseohu hoiatused mustas kirjas valgel taustal (*ibid*). Joonisel kuuluvad teavituse ja hoiatustega seonduvad tegevused väljale I, sest need viitavad põhimõttele, et kui teavitada inimest suitsetamise kahjulikkusest, siis ta ratsionaalse indiviidina muudab oma käitumist. Riiklikku rahvatervise teavitustööd teeb Eestis Tervise Arengu Instituut (TAI). TAI on Sotsiaalministeeriumi valitsemisalasse kuuluv “teadus- ja arendusasutus, mis kogub, ühendab ja pakub erinevatest allikatest pärit usaldusväärset

üleriigilist teavet Eesti rahvastiku tervise kohta” (TAI...2013a).

Tubakatarvitamist vähendavate TAI tegevustena saab nimetada näiteks suitsetamise mahajätmise nõustamise teenust, juhendmaterjalide (nt tervishoiutöötajatele) väljatöötamist, tubakaalase olukorra hindamist, teavitustegevusi (nt kampaaniad ja trükised) jne (TAI...2013b).

Nõustamine sisaldab “tubakatarvitamisest loobumise nõuandeid, individuaalset loobumis- ja raviplaani koostamist, juhiseid tubakatarvitamise taasalustamise vältimiseks ja sõltuvuse medikamentoosset ravi” (Suitsetamisest loobumise...2013). Suitsetamisest või teistest tubakatoodetest loobumiseks on üle Eesti 20 nõustamiskabinetti (Suitsetamisest...2013). Kuigi nõustamist saab praktikateoorias käsitleda kui tööd oskustega – et suitsetamise mahajätja oskaks raske olukorraga toime tulla, siis joonisele paigutub meede indiviidi käitumist mõjutavaks tegevuseks (I väljale), sest eelkõige püütakse mõjutada indiviidi hoiakuid ja teadmisi, mis loodetavasti väljenduvad ka käitumise muutumises.

Kui ülalnimetatud tegevused peaks teavitama indiviide suitsetamise kahjulikkusest, siis reklaamiseaduse §17 keelab tubakatoodete reklaami ehk takistab indiviidide mõjutamist vastassuunal. Kui teavitustegevust on lihtne liigitada joonise I väljale, siis reklaamiseaduse sätet on keerulisem seostada ainult ühe väljaga. Kuigi suitsetamisevastane ja seda promov teavitus fookuseerib indiviidile, võib seda näha ka kui konkureerimist tähendusvälja eest. Kui seadus keelab tubakatootjatel oma toodet reklaamida, muudab ta sellega ka ümbritsevat keskkonda, võttes ära ühe kanali, mille kaudu tähendusi luua. Seetõttu asetseb reklaami keelamine I ja III väljal.

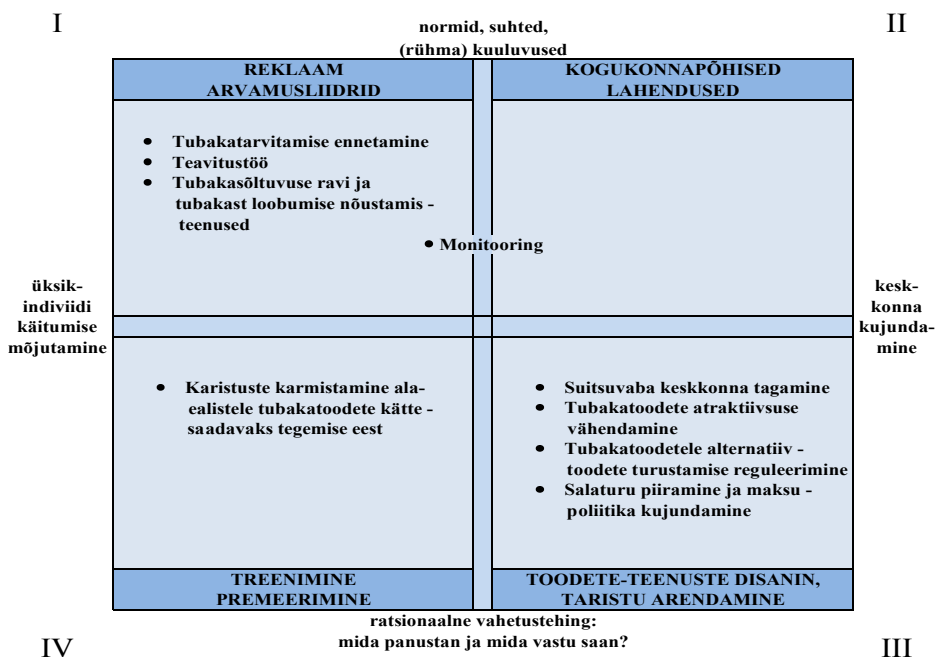
Euroopa Liidu tasandil on viimastel aastatel tehtud mitmeid teavituskampaaniaid. Aastatel 2005–2010 korraldati “HELP – Elagem tubakata!” kampaania, mille sihtrühmaks olid 15–25-aastased noored. Sellest tulenevalt olid ka teavitustegevused innovaatilised ja nooruslikud, näiteks koostöö muusikakanali MTVga, *viral*-kampaaniad jne (Siquier 2010). Kampaaniast jääb silma üks tegevus, mis läks kaugemale kui lihtsalt teavitus – vingugaasi mõõtmine organismis. Ka inimestel üle Eesti oli võimalik sellest osa saada. Mõõtmised langesid tihtipeale kokku rahvusvaheliste tervisepäevadega, näiteks südamenädal, tubakavaba päev jne (Aasma

2008, Erala 2010). Olen mõõtmise märkinud I ja II väljale. I väljal paiknemine tuleneb sellest, et tegemist on eelkõige indiviidi käitumisele suunatud lahendusega – halvad tervisenäitajad motiveerivad ratsionaalset inimest oma tervise eest rohkem hoolitsema. Kuid nagu praktikate muutmise peatükis kirjutasin, tõmbavad Shove et al (2012) individuaalse tervisemõõtmise ja laiema statistika koosmõju kokku praktikaid muutvaks tegevuseks. Kui tehtaks otsus, et usaldusväärsed mõõturid peavad olema laialdaselt kättesaadavad, näiteks tervishoiuasutustes vms, siis saaks mõõtmise märkida lisaks veel III väljale, sest siis oleks tegemist taristu arendamise/rajamisega.

1.6.3. Kavandatavad meetmed

Kui kehtiv tubakaseadus kirjeldab praegusi meetmeid tubakatarvitamise vähendamiseks, siis sel aastal valminud tubakapoliitika rohelise raamatu (2012) eesmärk on anda Vabariigi Valitsusele soovitusi, kuidas tulevikus tubakapoliitikat kujundada. Ekspertide (arstid, ametnikud, MTÜd jne) töörühma koostöona valminud soovitused pööravad suurt tähelepanu just noortele. Mõnede näidetena lastele suunatud tegevustest saab tuua maitsestatud tubakatoodete müügi piiramise, teadlikkuse tõstmise vesipiibu ja huuletubaka kahjulikkusest (sihtgrupiks lapsevanemad ja noored), noortelt noortele ennetussüsteemi arendamise, alaealistele tubakatoodete kättesaadavaks tegemise järelevalve tõhustamise jne.

Üldiselt jagunevad rohelise raamatu soovitused seitsmeks meetmeks, millest enamus sisaldavad nii keskkonna kujundamisele kui ka indiviidi mõjutamisele suunatud tegevusi. Allolev joonis annab ülevaate, kas meede on pigem indiviidile või keskkonnale suunatud. Täpsemini on meetmed koos kõikide tegevustega kategoriseeritud töö lisa 1.

Joonis 4. Instituutsionaalsete sekkumiste erinevad lähtekohad ja võimalused (Vihalemm et al [2013] järgi). Kavandatavad tegevused.

Keskkonda käsitlevad tegevused jagunevad laias laastus suitsetamiskohtade füüsiliseks piiramiseks ja turregulatsiooniks. Tubakavaba keskkonna arendamisega ehk suitsetamiskohtade rangema piiramisega tehti algust juba 2005. aastal jõustunud seadusega – rohelises raamatus olevad ettepanekud näitavad, et see suund on jätkuv. Kõige lihtsamalt võib tubakavaba keskkonna loomise kokku võtta kahe eesmärgiga. Esiteks soovitakse kaitsta passiivseid suitsetajaid ja teiseks muudetakse suitsetamine ebamugavamaks sellesse pühendujatele. Seni keskenduvad nii-öelda karmikäelised meetmed veel ainult avalikele kohtadele ning ei laiene privaatsfääri (nt kodus suitsetamine). Küll on aga ühe tegevusena ette nähtud teadlikkuse tõstmine suitsetamise vähendamiseks kodus.

Turuga seonduva puhul vähendatakse valikut ja samas piiratakse tubakatootjate võimalusi tegeleda tootarendusega (näiteks maitsestatud tubakatoodete müügi piiramine). Ka igasugune tubakatoodete hinnatõus sunnib praktika kandjaid mõtlema loominguilisi lahendusi. Salaturu piiramine viitab vajadusele ennetada ja tegeleda olukorraga, kus praktikakandjad püüavad uutele keeldudele ja piirangutele (ka rahalistele) vaatamata oma seniseid võimalusi säilitada.

Monitooring kuulub diskursiivse ruumi kujundamise alla juhul kui selle tulemusi kommuikneeritakse avalikkusele. Monitooringu tulemused võimaldavad defineerida probleemi ja seeläbi kujundada väärtushinnanguid. Seega ta kuulub korraga vaimse ruumi ehk tähenduste alla (II väli), kuid samal ajal ka I väljale (indiviidi teadlikkuse tõstmine).

Üksikindiviidi käitumise mõjutamine jaotub suures pildis kaheks. Esiteks panustatakse teavitustööle ja nõustamisteenustele, et ennetada sõltuvust ja samas aidata ka neid, kes soovivad loobuda. Teiseks tahetakse tõhustada järelevalvet ja karmistada karistusi. Järelevalve ja karistuste kirjeldamisel peatusin pikemalt praegusi meetmeid kirjeldavas peatükis.

Paralleelselt tubakapoliitika rohelise raamatuga on Sotsiaalministeerium ette valmistanud ka Eesti seisukohti Euroopa Liidu uuele tubakadirektiivi eelnõule. Nagu juba eelpool panitud, jõudsid Euroopa Liidu terviseministrid sel suvel põhimõttelisele kokkuleppele eelnõu teksti osas.

Käesolevas peatükis nimetatud meetmed näitavad, praeguses regulatsioonis ja ka tulevikus pööratakse tähelepanu nii individile ja tema ratsionaalsetele valikutele, kui ka sellele, et füüsiline keskkond toetaks soovimatu praktika, ehk tubakatoodete tarvitamise vähenemist. Vaadates praegust statistikat noorte tubakatoodete tarvitamisest, on huvitav, et kuigi seadusandlus juba praegu püüab toetada noorte tubakavabana püsimist, piirates ruumiliselt suitsetamiskohti jne, on ometigi alles jäänud tubakatoodete vahendaja rollis olev sotsiaalne võrgustik, mis tooted noortele kättesaadavaks teeb. Kindlasti osutub siin väljakutseks, kuidas mõjutada materiaalse keskkonna kõrval ka kogukondlikku normi, et tubakatoodete vahendamine alaealistele ei ole aktsepteeritav.

2. UURIMISPROBLEEM JA –KÜSIMUSED

Tubakapoliitika rohelise raamatu (2012: 5) kohaselt paistab Eesti võrreldes teiste Euroopa Liidu riikidega silma noorte suitsetamise leviku poolest. Viimastel aastatel on osutunud alarmeerivaks tõsiasi, et suitsetamise populaarsus kasvab just tüdrukute hulgas. Praeguseks on regulaarseid suitsetajaid tüdrukute ja poiste seas peaaegu ühe palju (Derman 2012: 10).

Käesoleva magistritöö eesmärk on uurida 16–19-aastaste kooliõpilaste tubakatoodete tarvitamise praktikaid ning seejärel välja töötada soovitusel, kuidas tarvitamist vähendada. Kuigi uuringud on läbi viidud 16–19-aastaste hulgas, on fookus kogu nende tarvitamisekarjääril ehk esimesest proovimiskorrast kuni praeguste harjumusteni välja.

Nende tulemuste saavutamiseks olen koostanud allolevad uurimisküsimused:

1. Millised on suitsetamisega (ja teiste tubakatoodete tarvitamisega) seotud praktikad?
  - 1.1. Millised asjad/infrastruktuur praktikat toetavad?
  - 1.2. Milliseid tähendusi omistatakse tubakatoodele?
  - 1.3. Milliseid oskusi peetakse suitsetamisel ja teiste tubakatoodete tarvitamisel oluliseks?
  - 1.4. Missugused noorte suhted ja missugune kommunikatsioon tubakatoodete tarvitamisega seostuvad?
2. Mida arvavad kooliõpilased tubakatoodete tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest?
3. Millised tegurid noorte endi hinnangul võiks neid mõjutada tubakatoodete tarvitamist maha jätma?

3. VALIM JA MEETOD

Käesolevas peatükis tutvustan meetodeid, mida kasutasin empiirilise materjali kogumiseks ning analüüsimiseks. Et leida vastuseid oma uurimisküsimustele, olen kasutanud kvalitatiivsetele uuringutele omaseid meetodeid, nagu fookusgrupi intervjuud ja osalusvaatlust, mida kirjeldan põhjalikumalt alapeatükkides 3.2. ja 3.3.

Denzini ja Lincolni (2000: 3; Laherand 2010: 17 kaudu) kohaselt uuritakse kvalitatiivsetes uuringutes “nähtusi nende loomulikus keskkonnas ning püütakse ilminguid mõtestada või tõlgendada nende tähenduste kaudu, mida inimesed neile annavad”. Vihalemm et al'i (2013: 111–112) hinnangul on sotsiaalset muudatust esilekutsuva programmi autoritel “mitte ainult soovitatav, vaid lausa kohustuslik jõuda oma projekti fookuses oleva probleemi ümber põimuvale sihtrühmade argipäeva vahetule kogemusele nii lähedale kui võimalik.” Sotsiaalsete praktikate lähenemist rakendades on kvalitatiivne ja eriti just etnograafiline meetod see, mis reaalsel elu kõige paremini vaadelda võimaldab (*ibid*: 113). Muuhulgas tuleb programmi loojatel ka teatud protseduurid ise läbi teha, sest just asjade praktilist läbitegemist praktika tähendabki (*ibid*: 112–113). Läbiproovimine võimaldab tunda õppida sihtrühma igapäevaelu ja tegevusi (*ibid*: 113), mille alusel saab juba ka programmi lahendustele mõtlema hakata.

Kvalitatiivsetele meetoditele võib ette heita, et neist saadud tulemusi ei saa üldistada kogu ühiskonnale või ühiskonnagrupile. Näiteks käesoleva töö raames tehtud fookusgrupi intervjuudest ja osalusvaatlusest saadud sisendite puhul tuleb olla ettevaatlik, et ei hakkaks neid automaatselt üldistama kõigile Eesti koolinoortele vanuses 16–19. Teisalt tegelebki see töö nähtuste sisemiste mustrite uurimisega, mitte nende kvantitatiivse leviku ja intensiivsusega. Samuti on magistritööle suureks toeks juba olemasolev empiiriline materjal koos statistilise ülevaatega, mida käsitlesin peatükis 1.4. Nagu ka oma uuringu tulemuste osas kirjeldan, kattuvad mitmed minu järeldused olemasoleva empiirilise materjaliga. Tänu sellele saab mõningal määral teha laiapõhjalisemaid kokkuvõtteid ning diskuteerida võimalike lahenduste üle.

Kuivõrd magistritöö teema ja teoreetiliste lähtekohtade puhul on tähtis

praktikakandjate tegelikku kogemusse sisse elada, on vajalik luua usalduslik suhe uuritavatega (Creswell 2003: 181–183; Laherand 2010: 17–18 kaudu). Et tubakatoodete tarvitamine on noorte jaoks delikaatne teema, ei ole töös mainitud uuritavate nimesid, koole ja teisi äratuntavaid märksõnu.

Edasi kirjeldan pikemalt andmete kogumiseks uuritud valimit ja magistritöö raames läbiviidud kvalitatiivseid uuringumeetodeid – fookusgrupi intervjuude ja osalusvaatluse läbiviimist.

3.1. Valim

Fookusgrupiintervjuudeks ja osalusvaatluseks otsitaval valimil oli kaks põhilist kriteeriumi. Uuritavad peaksid olema 16–19-aastased ning omama tubakatoodete tarvitamise kogemust. Järgnevalt esitan mõningad spetsiifilisemad tunnused uuritavate kohta.

Viisin läbi kaks fookusgrupi intervjuud – ühes osalesid poisid, teises tüdrukud. Mõlemas intervjuus osalenuid võib pidada nii-öelda loomulikeks rühmadeks, sest need eksisteerivad ka tegelikus elus (Laherand 2008: 221) ehk väljaspool intervjuu tegemise aega ja ruumi.

Valimi moodustamisel oli vajalikuks kriteeriumiks vanus – intervjuueeritavad on soovitatavalt 16–19-aastased. Fookusgrupi intervjuu kava võimaldas uurida intervjuueeritavate tubakatoodete tarvitamise kogemusi pikemas ajaperspektiivis – esimestest proovimiskordadest kuni intervjuu toimumise ajani välja. Teiseks oluliseks kriteeriumiks oli tubakatoodete tarvitamise vilumuse olemasolu ehk taotlus oli kokku saada pigem homogeenne rühm. Tubakatoodete tarvitamise kogemusteta noorte kaasamine oleks tekitanud väga erinevate seisukohtade ja väärtuste vastandumise, mis ei olnud antud fookusgrupi intervjuude eesmärk.

Esimeses fookusgrupis osales viis noormeest, kellest neli olid 19-aastased ja üks 17-aastane. Nad kõik tundsid teineteist ning enamik neist on ka käinud ühes koolis. Poisid on pärit Eesti mõistes suurest linnast ja kooli peetakse nii-öelda eliitkooliks.

Selles grupis tarvitatakse tubakatoodetest kõige enam huuletubakat. Huuletubaka ehk snusi ehk tupsu tegemine on intervjueeritavate jaoks igapäevane tegevus. Teisalt on kõigil ka sigareti ja vesipiibu tegemise kogemus.

Teises fookusgrupis osales viis 16-aastast tüdrukut. Tüdrukud on pärit pisut üle 2000 elanikuga asulast ning käivad kõik samas koolis. Vähemalt osad neist veedavad ka kooliväliselt koos aega. Kõigil tüdrukutel oli suitsetamise kogemus, kuigi osad olid igapäevase suitsetamise intervjuu toimumise ajaks maha jätnud. Samuti tegid kõik aeg-ajalt vesipiipu. Tüdrukutest keegi huuletubakat ei teinud.

Osalusvaatlusel oli olulisem kui fookusgrupi intervjuus, et uuritav oleks ka vaatluse toimumise ajal igapäevasuitsetaja, sest vaatlus toimus lühikese ajaperioodi vältel. Eesmärk oli eelkõige vaadelda suitsetamise ajal toimuvat interaktsiooni ja suitsetamise praktikat koolipäeva raames.

Põhiline vaatlusalune oli 18-aastane tüdruk, kes suitsetab iga päev. Temaga koos veetis suure osa ajast toakaaslane, kes on samuti igapäevasuitsetaja. Suitsualal viibimine võimaldas jälgida ka teisi õpilasi ja nende interaktsiooni põhilise vaatlusalusega.

3.2. Fookusgrupi intervjuu

Kuivõrd käesolev magistritöö lähtub põhimõttest, et sotsiaalsete praktikate muutmiseks tuleb kõigepealt hästi tunda sihtgruppi ja nende praktikaid, siis fookusgrupi intervjuu on selleks infokogumise faasis hea meetod. Seda enam, et uurimuse subjektiks ei ole mitte indiviid, vaid sihtgrupi sotsiaalne praktika.

Fookusgrupiintervjuud peetakse heaks meetodiks tabuteemade uurimisel (Laherand 2010: 220). Kindlasti käib ka tubakatoodete tarvitamine sinna alla, sest alaealistele on see seadusega keelatud, mistõttu suuremal või vähemal määral tuleb neil tubakatoodete tarvitamist varjata. Kuivõrd rühma liikmed mõjuvad üksteisele stimuleerivalt, siis võib sellest vestlusest saadav info osutada isegi mitmekülgsemaks kui üksikute intervjuude tegemisel (Laherand 2010: 221).

Intervjuude läbiviimise eesmärk oli koguda teadmisi noorte tubakatoodete tarvitamise sotsiaalsete praktikate kohta. Sealjuures soovisin paremini mõista, kuidas sihtgrupp tubakatoodete tarvitamist enda jaoks lahti mõtestab, milline on nende teadlikkus suitsetamise võimalikest tagajärgedest ning mis veenaks neid tarvitamist maha jätma.

Fookusgrupis osalesid 16–19-aastased noored. Üks intervjuu oli poistega, teine tüdrukutega – see võimaldas ka hilisemas analüüsi etapis vaadelda, kas ja milliseid erinevusi tüdrukute ja poiste praktikas välja joonistus. Nagu ka TAI uuringust (Derman 2012) selgus et, viimastel on aastatel suurenenud just suitsetavate tüdrukute osakaal, mistõttu annab kahe eraldi fookusgrupi tegemine parema võrdlusmaterjali.

Intervjueeritavate leidmiseks kasutasin tuttavate abi, kes grupi kokku aitasid kutsuda. Niisiis võib öelda, et gruppi värbamine toimus ebaformaalsel tasandil. Selles vanusegrupis ja delikaatse teema puhul on väga tähtis, et inimesed tunneksid ennast vabalt ja iseendana. Tutvused ja tuttav keskkond aitavad sellele kindlasti kaasa. Näiteks poiste fookusgrupi intervjuu toimus ühe intervjueeritava kodus.

Lisaks tuttavale keskkonnale pidasin vaba vestluse toetamise seisukohast oluliseks mitte mõjuda liiga ametlikuna, mistõttu ma ei kandnud intervjuude läbiviimisel näiteks prille, ega pintsakut, vaid valisin lihtsama vabaajariietuse – teksad ja kampsuni.

Intervjuudega soovisin leida vastuseid järgmistele küsimustele:

- Kuidas suhtutakse erinevatesse tubakatoodetesse?
- Millised on suitsetamisega (ja teiste tubakatoodete tarvitamisega) seotud praktikad?
- Mida arvavad kooliõpilased tubakatoodete tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest?
- Millised tegurid noorte endi hinnangul võiks neid mõjutada tubakatoodete tarvitamist maha jätma?

Et saada vastused nendele küsimustele, koostasintervjuukava, mis on leitav magistr töö lisadest (lisa 2). Kava oli intervjuu tegemisel väga oluliseks töövahendiks. Olulisim oli siiski aktiivne kuulamine, mistõttu kava oli kindlasti struktuuri mõttes vajalik, kuid vastavalt intervjueritavate öeldule esitasin vahele ka täpsustavaid küsimusi. Intervjuu algas rituaaliga – igaüks tutvustas ennast ja ütles paar sõna, mida talle vabal ajal teha meeldib.

Üldiselt järgis kava kronoloogilist ülesehitust. Alustasime esimesest suitsetamise kogemusest ja lõpetuseks rääkisime põhjustest, miks intervjueritavad oleksid valmis suitsetamist maha jätma.

Kuivõrd teema on delikaatne, tuli küsimused koostada võimalikult neutraalselt ja avatult, et need ei mõjuks süüdistavalt. Samuti olid paljud küsimused üles ehitatud kirjeldamise võimalusele. See motiveeris osavõtjaid lugusid rääkima ja üksteisega diskussiooni astuma.

Intervjuu kavasse kuulus ka kollaaži valmistamine. Selle teemaks oli „Millega seostub mulle suitsetamine?“ (suitsetamise asemel võis kollaaži teha ka vesipiibust või huuletubakast). Pildi tegemiseks A4-suurusel paberil said osalejad aega orienteeruvalt 20 minutit. Muuhulgas oli neil võimalik joonistada, kleepida ja lõigata ajalehtedest ja ajakirjadest silma jäänud fotosid ja tekste. Intervjueritavate tehtud pildid ja nende tutvustus andsid ideid mitmeteks lisaküsimusteks ja osutusid seetõttu väga kasulikuks materjali analüüsi etapis. Lisas 3 on üks näide kollaažist. Olen piirdunud ühe näite lisamisega, sest valminud kollaažid toimusid fookusgrupis vestluse stiimulina, mitte analüüsiühikuna, mistõttu ma ei teinud kollaažidele ka eraldi visuaalanalüüsi. Samuti kaasasin stiimulina intervjuusse tulevikus suitsupakkidele tulevad pilthoiatused (lisa 4), et saada infot, millised pildid fookusgrupis osalenutele enim mõjuvad. Vastavalt kava ülesehitusele kestsid mõlemad intervjuud orienteeruvalt poolteist tundi.

Salvestasin mõlemad intervjuud diktofonile ning hiljem transkribeerisin need. Transkribeeritud intervjuud kodeerisin lähtudes Shove'i ja Pantzari (2005) praktika elementide teooriast. Selle kohaselt koosnevad praktikad lihtsustatult kolmest elemendist: asjadest/infrastruktuurist, oskustest ja tähendustest. Kommunikatsioon

toimib sealjuures elemente ühendava lülina. Kokku koostas neli erinevat tabelit – iga tubakatoote (suits, huuletubakas, vesipiip) jaoks eraldi. Neljas tabel käsitles põhjuseid, miks noored oleksid valmis suitsetamist maha jätma. Kodeeritud tabelid on leitavad antud töö lisade alt (lisa 6).

3.3. Osalusvaatlus

Kuivõrd praktikate põhine lähenemine nõuab sihtrühma praktikatesse süvenemist ja nende mõistmist, kasutasin andmete kogumise faasis ka osalusvaatluse meetodit. Laheranna (2008: 225) kohaselt võimaldab intervjuu teada saada, mida inimesed mõtlevad, tunnevad ja usuvad. Vaatlusega saab aga teada, kas inimesed ka käituvad oma sõnade järgi (*ibid*). Kuivõrd praktikateoorias on inimestevaheline suhtlus tähtsal kohal, siis osalusvaatlus kindlasti toetab interaktsiooni uurimist (Laherand 2008: 226).

Viisin läbi osalusvaatluse ühes Eesti kutsekoolis, kus põhiline vaadeldav ning tema klassikaaslased ja sellel päeval tunde andvad õpetajad olid vaatlusest teadlikud. Jälgisin eelkõige ühe naissoost õpilase ja tema koolikaaslaste päeva. Vaatlusaluse valikul oli kriteeriumiks, et ta on 16–19-aastane ning teeb igapäevaselt suitsu.

Osalusvaatlust ette valmistades osutuski kõige suuremaks väljakutseks vaatlusaluse leidmine. Selleks pöördusin väga erinevate inimeste poole oma tutvusringkonnast, kellelt küsisin kontakte. Kuigi mul õnnestus saada mitmeid soovitusi, ei olnud mitmed inimesed nõus uurimuses vaatlusalusena osalema. Näiteks ühes noortekeskuses vestlesin noormehega, kes tunnistas, et käib sõpradega tihti suitsetamas, kuid ei soovinud mind kaasa võtta, sest seltskonna jaoks on tegemist nii-öelda salakohtadega, mida ei soovita kellelegi näidata. Kindlasti viitab keeldumine kvalitatiivsele uurimisele ja eriti just osalusvaatlusele iseloomulikule nüansile, et vaatlusaluse ja vaatleja vahel peab olema usalduslik suhe, mille tekkimine võib võtta aega. Kui oleksin näiteks kõnealust noortekeskust pikema aja vältel külastanud, oleks usaldusliku suhte tekkimine suure tõenäosusega õnnestunud, kuid piiratud aja tõttu polnud mul selleks võimalust.

Kuigi vaatlusaluse leidmine võttis mõnevõrra aega, ütleb magistritöö kirjutamisel

saadud kogemus, et selles vanusegrupis ja delikaatse teema puhul võimaldab uuritavaid siiski kõige paremini leida mõni tutvus, kes aitab nendega kontakti luua. Ka antud uuritava leidmiseks võtsin kõigepealt ühendust tuttavaga, kes samas koolis õppis. Tema aitas leida inimese, andis talle esmase info vaatluse eesmärgist ning seejärel võtsin uuritavaga juba ise ühendust, et täpsemalt vaatlusest rääkida. Paralleelselt suhtlesin kooli direktoriga, kellelt sain osalusvaatluseks loa.

Kuivõrd vaatlusalused olid minust umbes 7–8 aastat nooremad, pidin sarnaselt fookusgrupiintervjuudele tähelepanu pöörama oma riietusele, et noortest mitte eristuda ja sellega tähelepanu äratada, sest eesmärk on seltskonda sulanduda.

Vaatlus toimus kooli territooriumil ehk nii-öelda loomulikus keskkonnas. Kohtusin vaatlusalusega orienteeruvalt pool tundi enne koolipäeva algust (orienteeruvalt 7.30) ning veetsin temaga aega kuni viimase õppetunni lõpuni. See tähendab, et jälgisin tema päevarutiini – hommikusi ettevalmistusi, tundides olemist, vahetundide veetmist jne. Kuivõrd tegemist oli lühendatud koolipäevaga, siis kestsid tunnid orienteeruvalt 12.50ni.

Alternatiivne viis osalusvaatluseks oleks olnud veeta terve aeg suitsualal. Otsustasin siiski kaasa lüüa kõikides koolipäeva toimetustes, sest suitsetamine ei ole vaakumis toimuv tegevus, vaid osa õpilaste igapäevaelust, mistõttu tuleb uurimuse seisukohast mõista kogu õppepäeva rutiini. Teisalt oli ikkagi vaatluse fookuses just noorte suitsetamise alal olemine ja suitsetamine.

Ma ei teinud vaatluse ajal märkmeid, et mitte mõjuda noorte hulgas veel enam võõrkehana. Põhiliselt kirjutasin olulisi tähelepanekuid üles tundide ajal, kui vaatlusalused jälgisid õpetajat. Sulandumise eesmärgil suitsetasin vaatlusalustega samal ajal – kuivõrd kooli juures asuv suitsuala oli muust territooriumist eraldatud, oleks mittedisainitud sealviibijates suure tõenäosusega tähelepanu äratanud ja küsimusi tekitanud, mistõttu pidasin vaatluse seisukohast vajalikuks seda protseduuri kaasa teha.

Enne vaatluse algust koostasın vaatlusplaani (Vihalemm 2013), mis sisaldas järgmisi elemente:

- Vaadeldav olukord: koht, tegevuse ja osalejate kirjeldus
- Tegevuse ja protsessi kulg
- Osalejate käitumine, tegevus ja vastasmõju

Vaatluse ajal tuli balansseerida kahe dilemma vahel. Ühelt poolt pidasin aeg-ajalt vajalikuks esitada täpsustavaid küsimusi, kuid üldiselt suitsualal olemise ajal püüdsin võimalikult palju samastuda vaatlusalustega. Seega oli tegemist vaatlusest osalejana, kuid esines ka elemente osalusest vaatlejana (Laherand 2010: 229–330).

Vaatlustulemuste üleskirjutamisel kasutasin kirjeldavat laadi, mida täiendasin joonistega. Osalusvaatluse kodeerisin sarnaselt fookusgrupi intervjuude transkriptsioonidega, lähtudes Shove'i ja Pantzari (2005) praktika elementide teooriast (lisa 7). Osalusvaatlust oli mõnevõrra keerulisem sedasi kodeerida, kuivõrd olukorra eheduse säilitamiseks ma ei salvestanud vaatlust diktofoni, ega kaameraga. Üleskirjutatud märkmed ja joonised ei ole ka kindlasti sama, mis fookus grupi intervjuude sõna-sõnaline transkriptsioon.

Vaatamata nendele erinevustele annab osalusvaatlus väga olulise sisendi antud uurimusele, näiteks tulevad just vaatluse kogemusest selgelt välja Vihalemm et al'i (2013) viidatud interaktsioonimustrid, mida saab mingite konkreetsete praktikatega seostada (pikemalt on see mõiste lahti kirjutatud praktika elementide peatükis 1.2.). Samuti võimaldas just vaatlus mõista rutiini rolli praktikas ja näha interaktsiooni mõju kui praktikat siduvat tegevust. Samas ei võimaldanud osalusvaatlus uurida nii ulatuslikult tähenduste osa, kuid sellele sain fookusgrupi intervjuus rohkem tähelepanu pöörata.

4. EMPIIRILISED TULEMUSED

4.1. Tubakatoodete tarvitamisega seotud praktikad

4.1.1. Praktikad toetavad asjad/infrastruktuur

Suitsetamist toetavaks infrastruktuuriks saab laias laastus pidada toodete omadusi (hind ja maitse), võrgustikku, kohti, vahendeid. Samuti on selle peatüki all käsitletud juurdekäivaid tegevusi ehk praktikate kimpe ja komplekse. Need väljendid on pikemalt lahti seletatud peatükkides 1.3.1. ja 1.3.2. Üldistatult viitavad kimbud ja kompleksid teistele praktikatele, mis suitsetamisega tugevalt seotud ja mis soovimatut praktikad toetavad. Lisaks kirjeldab käesolev alapeatükk rutiini kui kehalist tegevusvormi, sest praktikateoorias liigituvad ka kehad ise asjade/infrastruktuuri alla. Praktika elemente kirjeldas peatükk 1.2.

Toodete omadused

Tubakatoodete valikul on määravaks erinevad omadused. Näiteks sigarettidel ei ole mark nii oluline, kuigi raha olemasolul valitakse ka rohkem kindlat toodet. Pigem on määravaks hind, kangus (alguses suitsetatakse pigem lahjemat) ja mis sõbrad pakuvad. Fookusgrupi intervjuus osalenud huuletubakategijad toovad aga vastupidiselt välja konkreetse margi. Eestis on maitsestatud sigarettidest lubatud müüa ainult mentooli omasid, samas kui vesipiibul ja huuletubakal on väga erinevaid maitsevõimalusi. Intervjuudest selgus, et maitsevalik on toodete puhul määravam just vesipiibu tõmbamisel. Näiteks intervjuus osalenud tüdrukud eelistasid maheda ja/või magusat vesipiibutubakat, nagu õun, vaarikas jne.

Tubakatoodete hankimine

Varasemad uuringud on näidanud, et alaealised peavad tubakatoodete kättesaamist lihtsaks – tervelt 70% õpilastest peab sigarettide ostmist “küllalt” või “väga kergeks” tegevuseks (Kobin et al 2012: 46). Seadus ütleb, et alaealistele ei või tubakatooteid müüa ja nad ei või ka tooteid tarvitada, mistõttu nad peavad toodete kättesaamiseks olema loomingulised. Teisisõnu sunnib keskkond mõtlema lennukaid lahendusi.

Noortele on teada poed, kust nad sigarete osta saavad. Samas tuleb siin arvesse võtta, et tihtipeale räägiti minu läbiviidud fookusgrupi intervjuudes umbes kuue aasta tagustest mälestustest, mistõttu olukord võib olla tänaseks muutunud.

/.../ Mingi peale kooli sõbraga läksime vana hea pood Y-sse [poe nimi moderaatorile teada] ja sooritasime või ostime esimese paki...suitsu. /.../ (poiss 19a)

Üks levinumaid viise suitsude saamiseks on pöörduda tuttavate ja sõprade poole, kes ostu nende eest sooritavad. Samas ei tähenda õige tutvuse omamine alati, et tegemist on täisealisega.

Minul vanem vend ostis, aga ta oli ka ikka, no mis 15 või 14 või mis ta siis oli. Ei olnud probleemi nagu ma aru sain. (poiss 19a)

Sõprade kaudu suitsu saamine võib teinekord viidata ka oskusele “tasuta” suitsetada. See tähendab, et ei tellita endale, vaid lihtsalt küsitakse sõpradelt nende suitsu.

Mina olen suitsetand seda, mis sõpradel on olnud. Nagu ega ma ise ei ole kunagi pakki ostnud...[muigab] fuukki lasknud täiega lihtsalt kõigi käest. (poiss 19a)

Sõprade kaudu suitsu hankimise kõrval nimetatakse teise võimalusena poe ees ootamist kuni välja ilmub võõras potentsiaalne suitsuostja. Kindlasti ei paluta ostmist igalt juhuslikult möödujalt – võõra valikul lähtutakse teatud kriteeriumitest. Esiteks ei küsita peaaegu kunagi suitsu ostmist naisterahvalt, kellel võib nii-öelda emainstinkt välja lüüa. See tähendab, et naised on tihti emarollis ning kipuvad noorte riskikäitumisse tõsisemalt suhtuma. Pigem pöörduakse nn elu hammasrataste vahele jäänud (näiteks alkohoolikud, asotsiaalsed) meeste poole. Intervjueeritavate hinnangul on sellistel inimestel seadustest rohkem ükskõik, see tähendab, et nad ei karda alaealistele suitsude ostmisega kaasnevaid karistusi.

/.../ naistel on see emainstinkt, mis ei...mis neil kohe välja lööb, kui mingi laste, väikeste tatikamp peaks tulema ligi ja küsima “osta meile midagi, mis meie tervist ilmselgelt rikub ja mis on illegaalne”, siis tavaliselt nemad nagu ei nõustu sellega. /.../ (poiss 19a)

See on tüüpiline – koguaeg küsitakse mingilt kodutult või ma ei tea. (tüdruk 16a)

Potentsiaalse võõra suitsuostja äratundmisega on sama tähtis ka oskus teda veenda ja läbirääkimisi pidada. Mõnikord tähendab see võõrale väikese rahalise tasu andmist.

Aga tihti peale tean isegi, et andsid neile näiteks viis krooni rohkem ja siis ütlesid, et võid tagasi saadud raha endale jätta ja siis nad olid nõus. (poiss 19a)

Vajalike tutvuste omamist ja suitsu saamise eesmärgil võõrastega suhtlust saab pidada korraga nii infrastruktuuriks kui oskuseks. Infrastruktuuri mõttes on alaealistele sigarettide ostjad vajalikuks võrgustikuks ja tähtsaks lüliks suitsude hankimisel – ilma nende abita võib suitsu saamata jääda. Samas võib “õige” tutvusringkonna omamist ja potentsiaalsete võõraste äratundmist ning veenmist näha ka kui oskust sel viisil suitsu hankida. Töö kompaktsuse huvides olen käsitlenud selles peatükis sotsiaalset võrgustikku infrastruktuurina, aga ka alaealiste oskusi selle võrgustikuga läbikäimisel.

Erinevalt sigarettidest on huuletubaka müük Eestis keelatud ja alaealistele on ka tarvitamine keelatud. Fookusgrupiintervjuus osalenud poiste sõnul saab aga huuletubakat lihtsasti kätte Rootsist – huuletubakat müüvad näiteks Tallinn-Stockholmi kruiisilaevad. Samuti on võimalik huuletubakat tellida internetist – sellisel juhul tuleb toode intervjuueeritavate sõnul Taanist, kuid ostmiseks peab olema täisealine.

/.../ siis kui alustasin tupsi tegemist, siis põhimõtteliselt, kui keegi ikka Rootsist käis, siis sai tellitud hulga koguseid /.../ (poiss 19a)

Laevalt ja internetist ostmisele eelistavad intervjuueeritavad huuletubakat kohalikult Eesti nii-öelda diilerilt osta. Kuigi huuletubakas on teatud mõttes sigarettidest raskemini kättesaadav, siis jällegi alaealistel on seda lihtsam osta, sest otsus, kellele müüa ja kellele mitte, sõltub suuresti “diileri” isiklikust eetikast.

II: Ma isegi keelduks sellega. Vähemalt see, kellelt meie ostame. Tema ei müü alaealistele. I5: Ei ta alaealistele müüb, aga ta ei müü sellistele [näitab sümboolselt käega, et mõtleb selle all väga noori]. (poissid 19a)

Sarnaselt suitsu ostmisele mängib huuletubaka hankimisel suurt rolli tutvuste võrgustik, olgu see siis tubaka teadaoleva diileri kaudu ostmine või Rootsi laevale

minevale sõbrale tellimuse esitamine. Samamoodi on vesipiibu ja -tubaka hankimisel esikohal just õigete tutvuste omamine. Väga paljudel on piip kodus olemas ning tihti peale on see kas ostetud välismaalt või sõprade kaudu sealt tellitud. Erinevalt sigarettidest ja huuletubakast toodi vesipiibu puhul välja, et mõnedele ostavad vesipiibu tõmbamiseks vajalikke vahendeid (tubakat ja sütt) vanemad.

Minule on ostnud aint seda tubakat ja süsi, mis sinna juurde käib. Või noh, isa...ema ei ole nõus, aga isa on. (tüdruk 16a)

Vanemate roll tubakatoodete tarvitamisel

Eraldi alapeatükina on siin käsitletud ka vanemate rolli, sest teatud viisil võib neid näha olulise märksõnana infrastruktuuris. Vanemate suhtumine tubakatoodetesse ja kasvatustlikud põhimõtted võivad kas muuta tubakatoodete tarvitamise lastele lihtsamaks või raskemaks. Näiteks TAI (Kaha 2012: 34) uuringust selgus, et enamasti vanemad ei ole kehtestanud rangeid reegleid kodus ega ka väljaspool kodu, mis viitab üldisele vanemliku kontrolli nõrkusele.

Sarnaselt vesipiibuvahenditele, võivad vanemad aidata lastel ka sigarette saada, kuid nad ei tee seda enesele teadlikult – mitmed intervjueeritavad mainisid, et nad on kodust vanemate teadmata nende suitsu võtnud.

/.../ Mu ema on suitsetaja, ta suitsetab neid mentooli slim'e, mingid Vogue'd või midagi. Ja siis vaatasime, et pakis oli mingi kuus tükki alles ja siis panime mõlemad ühe ette /.../ (poiss 17a)

Ma olin vist ka kuskil 6. klassi alguses kui me aasta vanema sõbrannaga, kes võttis emalt, napsas kuskilt suitsu /.../ (tüdruk 16a)

Samamoodi võis sigaret nendeni jõuda läbi sõbra, kes oli selle oma kodust võtnud. Kindlasti on oma vanematelt suitsude varastamine ja siis suitsutegemise edukas varjamine vajalik oskus – kui vanemad teada saaksid, oskaksid nad näiteks sigarette paremini varjata, last karistada, teda rohkem jälgida vms, mis muudaks suitsu tegemise raskemaks.

Mina näiteks varastas in vanemate tagant [teised üheskoos ütlevad "jah"]. Mu isa suitsetab nii palju, et ta lihtsalt ei pannud tähelegi kui midagi oli kadunud. (tüdruk 16a)

Kuivõrd vanemad ostavad oma lastele vesipiibutooteid, näitab see, et nad suhtuvad vesipiibu tegemisse leebemalt kui teistesse tubakatoodesse. Seda tõid fookusgrupi intervjuus välja tüdrukud. Poisid leidsid, et vanemad suhtuvad üsna leebelt huuletubakasse – nad küll pahandavad või keelavad, kuid tihti tundub see pigem naljaviskamisena, mistõttu keelav sõnum ei ole tõsiseltvõetav.

/.../ ja siis sõbral tuleb järsku ema tuppa ja tal oli vist tups all samal ajal ja siis ma kuulsin lauset, et “nahhui sa paned seda endale huule alla” ja siis ma hakkasin nii haigelt irvitama /.../ (poiss 17a)

/.../ alguses oli nagu see, et nagu natuke lõi värisema küll kui vanemad sellest rääkisid, aga nüüd on mingil ajal see juba nagu naljaks pöörand see asi “no näed, jälle nupsikud”, et see nagu väga ei muuda seda asja /.../ (poiss 19a)

Vähene tõsiseltvõetavus võib tuleneda ka sellest, et vanemad ei ole keelamisel, ega karistamisel karmid ning jäävad ka uskuma luisatud lugusid. Näiteks ütlevad lapsed, et tegemist ei ole nende huuletubakaga, karp on jäänud vanast ajast vms. Seega võib öelda, et fookusgrupi intervjuud näitasid vanemate pigem leebet suhtumist tubakatoode tarvitamisse, kuigi suitsetamisse suhtutakse karmimalt.

Kutsekooli osalusvaatluse ajal ei tulnud vanemad otseselt jutuks. Küll aga võib öelda, kuna noored elavad õpilaskodus ja on pärit kõikjalt Eestist, on nad emade-isade vaateväljast kaugel. Niisiis on füüsilise kauguse tõttu vanemlik kontroll paratamatult väike.

Tubakatoode tarvitamist võimaldavad või takistavad kohad

Ka kohti vesipiibu ja huuletubaka tegemiseks on tunduvalt lihtsam leida, kui suitsetamiseks, sest seda peab rohkem varjama. Nagu ülal välja tõin, suhtutakse suitsetamisse karmimalt kui teistesse tubakatoodesse.

Kuivõrd õpilased veedavad suure osa oma päevast koolis, siis mõjutab sealviibimine mingil määral tubakatoode tarvitamist, kuna on oht kooli personalile vahele jääda. Niisiis on kool infrastruktuuri seisukohast asutus, mis mõjub tubakatoode tarvitamisele, eriti suitsetamisele, pärssivalt.

Samas tõid poisid fookusgrupi intervjuus välja, et huuletubakat saab teha ükskõik kus ja ükskõik millal, sest see ei ole väga märgatav tegevus. Erinevalt vesipiibust ja sigarettidest ei pea seda väljas tegema, sellest ei tule tossu ning huuletubakapadi käib huule alla, mistõttu see on vähemärgatav. Samale tõsiasi viitasin ka Warde'i (2005) teoorias rääkides peatükis 1.3.2., et huuletubakas on teatud mõttes tootearendus, mida alaealistel on mugavam tarvitada. Selle tegemine on vähemärgatav, mistõttu vahelejäamise risk on väiksem. Samas võib huuletubaka valik suitsetamise asemel olla ka praktika kandjate oma soov praktikat uuendada (sigarettide asemel valitakse alternatiivne tubakatoode).

Teisalt leidsid poisid, et keskkooli ajal oskasid teadlikumad õpetajad huuletubaka tegemist tähele panna, näiteks kui huuletubaka karp oli taskus või snus oli juba huule all. Kooli võis tubakatoode omamist tulla kontrollima ka politsei.

/.../ mida noorem õpetaja, seda teadlikum ta sellest on. Ja...olenes ka kuidugi õpetajast endast – osad ei teinud sellest välja. /.../ Aga osad olid ka vanakooli õpetajad, kes lihtsalt...jälgisid siis reegleid nii-öelda. /.../ (poiss 19a)

/.../ 12. klassis jäime niimoodi vahele, et politsei tuli koortega sisse...klassi ja-ja siis oligi see, et paluti, et kõik oma tubakatoode paneksid ära. /.../ (poiss 19a).

Ühelt poolt on kooli territooriumil tagatud tõhus järelevalve, näiteks politseil on klassi juurde minnes võimalik kontrollida väga paljusid alaealisi korruga. Õpetajad tunnevad oma õpilasi ning saavad jälgida eriti just neid, kes on juba korra vahele jäänud. Samas on klassid suured ning kooli personal ei jõua kõike koguaeg tähele panna.

Kui huuletubakat on võimalik teha üsna edukalt igal ajal ja igas kohas, siis rohkem mõjutab koolis viibimine suitsetamist. Esiteks on kooli personalil suitsu tegevat õpilast sigareti pärast lihtsam märgata, mis muudab ka vahelejäamise õpetajale tõenäolisemaks.

/.../ läksin sinna metsa vahele ja siis klassijuhataja vaatas mind ja siis ma jäin talle esimest korda niimoodi vahele./.../ (tüdruk 16a).

Kuigi ka kooli ümbruses on õpilastel omad kohad, kus näiteks vahetundide ajal

suitsetamas käia, siis pigem on suitsetamine justkui kooliskäimise raamistajaks. Seda tehakse hommikul enne ja õhtul pärast tunde ehk koolivälisel ajal.

Ma ei tea, hommikul enne kooli, peale kooli, siis lähed koju, vaatad seebikaid [üks intervjuueeritavatest naerab], ja siis lähed õue ja siis jälle. (tüdruk 16a)

Sama ei saa aga öelda kutsekooli õpilaste osalusvaatluse põhjal, kus suitsu tehti hommikul enne kooli, igal vahetunnil ja tundide lõppedes. Erinevalt keskkoolidest oli kutsekoolis suitsetamiseks eraldi suitsuala, mis ei tekita õpilastes vajadust oma tegevust varjata. Suitsuala asub õues ja on eraldatud ümbritsevast katuse ja seintega, mistõttu kaugelt vaatamisel ei olegi midagi näha. Kuigi õpilased teavad, et kooli alal suitsetada ei tohiks, on suitsuala kooli ja õpilaste vaheline kokkuleppeline koht. Seega legitimeerib suitsuala teatud mõttes suitsetamise kooli territooriumil. Kool on õpilastele sellise ala loonud, et ära hoida suitsetamist kogu territooriumil.

Kutsekooli õpilased erinevad fookusgrupi intervjuudes olnud inimestest mitmel põhjusel. Kuivõrd nad elavad samas ehituses, kus õpivad, ei ole neil sellist igapäevast kodu-kool-kodu trajektoori nagu keskkooli õpilastel. Seega nad on pidevalt seotud haridusasutuse territooriumiga, sealjuures ka pärast tundide lõppu. Kindlasti on kutsekoolides õppijad iseseisvamad – sest elavad kodust kaugel, mistõttu otsest vanemlikku kontrolli pole ja ei ole mõeldav, et koolipersonal seda asendada saaks. Kuivõrd kutsekoolis õpib väga palju ka täisealisi, on neil põhimõtteliselt ka õigus suitsetada.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kutsekooli ja õpilaste vahel on olemas kokkulepe, mille alusel õpilased võivad kooliterritooriumil ühes teatud kohas suitsetamas käia. Suitsetamiseks ette nähtud “majake” koos seal oleva prügikastiga on selles kontekstiks taristu, mida toetab ka näiteks see, et libedal talvisel ajal raputatakse sinnani kivikillustikku ning samuti käiakse ruumi koristamas. Puhtuse hoidmiseks on ruumis silt, mis palub konisid mitte maha visata, ega maha sülitada.

Kui huuletubakat tehakse praktiliselt igas olukorras ja kohas ning suitsu tegemist püütakse rohkem varjata, siis vesipiipu tehakse enim kas kodus või spetsiaalsetest vesipiibubaarides, kus intervjuueeritavate hinnangul on palju noori. Mõnede

seltskondade jaoks võib vesipiibubaaris käimine olla ka väga sage tegevus, näiteks korra nädalas.

/.../ iga nädalavahetus on see, et lähme kuhugi vesipiibubaari ja siis istume mingite sõpradega, räägime juttu ja vahest alkohol ja...jah, niimoodi. (tüdruk 16a)

Erinevalt suitsust ja huuletubakast tehakse vesipiipu ainult seltskonnas, eriti just pidudel ja koos alkoholiga. Aga kuivõrd vanemate suhtumine vesipiipu on pigem leebe, siis saavad alaealised seda koos sõpradega tõmmata ka kodus. Suitsu ja huuletubakat tarvitatakse samuti rohkem pidudel ja tihti koos alkoholiga. Alkoholi mõju võib tekitada suitsuisu ka neis, kes tavaliselt seda ei tee või on varasemalt maha jätnud. Seega esinevad praktikad nagu pidutsemine, alkoholi- ja tubakatoodete tarvitamine ning sotsialiseerumine üheaegselt, mistõttu neid tegevusi võib pidada praktikate kompleksiks, sest nende praktikate vaheline seos on tugev. Muudatustele mõtlemisel tuleks kindlasti arvestada ka teisi praktikaid, mis tubakatoodete tarvitamisega seostuvad.

/.../ Aga ikkagi ei taha suitsetada; no see on nagu lihtsalt juhuslikult kui kunagi satub, et alkoholiuimas võib nii mõnegi halva otsuse teha [intervjueeritavad naeravad]. (poiss 19a)

Rutiin

Rutiin on mõiste, mis praktikateoorias oluline, kuid mille analüüsi on keeruline ühe konkreetse uurimisküsimuse alla paigutada. Ühelt poolt viitab rutiin keha tegutsemise vormile, mistõttu teda saab käsitleda asjade/infrastruktuuri juures, kuna jaotuse alla kuuluvad ka kehad. Teisalt võib rutiin olla seotud ka tähendustega, kuigi harjumus on suuresti alateadlik. Seda käsitlen pikemalt järgmises peatükis, kuid pean vajalikuks kirjeldada rutiiniga seotud uurimistulemusi ka kehalise tegevusvormi vaatenurgast.

Fookusgruupiintervjuudes ei rõhutatud oskusi, mis on vajalikud tubakatoodete otseseks tarvitamiseks, ehk kehalise tegevuse vormideks, nagu suitsu allatõmbamiseks, tuletiku süütamiseks jne. See on üsnagi mõistetav, sest tubakatoodete tarvitamine on suuresti harjumuslik. Gram-Hanssenile (2011) toetudes tähendab see, et praktika kandjad sageli ei mõtesta endale rutiinset käitumist lahti.

Tubakatoodete tarvitamise rutiinne harjumus avaldus praktilisel kujul väga selgesti

osalusvaatluse käigus, kus põhiline vaatlusalune külastas suitsuruumi igal vahetunnil, sealjuures ka enne esimese tunni algust ehk hommikul kaheksa ajal. Järgmistel vahetundidel külastas ta suitsuruumi koos oma toakaaslasega, kes oli ühtlasi tema kursuseõde. Märk tugevast harjumusest-sõltuvusest on näiteks see, et kuigi vaatlusalune oli esimesse tundi hiljaks jäämas, otsustas ta enne tundide algust suitsuruumis sigareti teha. Samuti andis väljakujunenud harjumusest märku tõsiasi, et vaatlusalune ja tema toakaaslane kõndisid alati tunni lõppedes otse suitsualale – selleks ei pidanud iga kord eraldi suulist kokkulepet tegema. Näiteks ei vahetatud omavahel fraasi: “Kas läheme suitsu tegema?” vms.

Selles mõttes võib suitsetamist näha kui harjumust, kuidas puhata, mida käsitleb järgmine peatükk põhjalikumalt.

Kokkuvõte

Infrastruktuur, eelkõige sotsiaalne võrgustik toetab alaealistele tubakatoodete tarvitamise praktikaid. See tähendab, et nii tuttavad kui ka võõrad on valmis ilma suuremate probleemideta alaealistele tubakatooteid ostma. Näiteks vesipiibu puhul on valmis sütt ja tubakat ostma ka vanemad, kes suhtuvad sellesse leebemalt kui teistesse tubakatoodetesse.

Kuivõrd õpilased veedavad suure osa oma ajast koolis, pärsib koolis olemine üsna palju tubakatoodete tarvitamist, eriti suitsetamist, sest koolipersonal hoiab õpilaste tegemistel silma peal. Kutsekoolis läbiviidud osalusvaatlusest aga selgus, et kooli ja õpilaste vahel on kokkulepe, mille kohaselt kooliterritooriumil võib suitsetada selleks ette nähtud kohas. Kutsekooli õpilased erinevad teistest uuritavatest selle poolest, et nad elavad kodust kaugel ning on selles mõttes iseseisvamad; samuti on paljud neist juba täisealised.

Üldiselt on tubakatoodete tarvitamine rutiinne ja suuresti alateadlik kehalise tegevuse vorm. Seda saab käsitleda osana suuremast praktikate kompleksist, kuhu kuuluvad lisaks pidutsemine ja alkoholi tarvitamine või puhkamine ja sotsiaalne interaktsioon. Muudatustele mõeldes tuleb tähelepanu pöörata ka kompleksidele, sest praktikad ei toimu kunagi vaakumis, vaid on osa suuremast praktikakandjate ümber toimuvast sotsiaalsest elust.

4.1.2. Tubakatoodetele omistatavad tähendused

Suitsetamist ei nähta tihtipeale sõltuvusena, vaid harjumusena, millest soovi korral on lihtne lahti saada. Samas eristuvad siin tüdrukute ja poiste seisukohad. Poisid seostasid suitsetamist rohkem sõltuvuse ja sellega seoses vanglaga, tüdrukud leidsid, et pigem on tegemist harjumusega.

/.../ sest tegelikult suitsetamisega sa oledki nagu vang, et sa nagu pead seda tegema koguaeg. Sellest loobuda ei ole väga lihtne. /.../ (poiss 19a)

/.../ aga minu arust see ei olegi nagu mingi sõltuvus, see ongi nagu lihtsalt mingi harjumus (tüdruk 16).

Ka huuletubaka tarvitamisest rääkides viitasid poisid sõltuvusele, kuid mitte nii negatiivses mõttes – kuivõrd üldine suhtumine huuletubakasse on poiste hulgas positiivne, siis ei tundu ka sellest sõltuvuses olemine nii halvana. Pigem tõlgendatakse huuletubaka igapäevast tarvitamist kui osa elust.

/.../ ma ei kujutaks enam elu ette ilma mokatubakata /.../ (poiss 19a)

Tubakatoodetele sõltuvuse või harjumuse seose omistamine võib omada suurt erinevust just tähenduste mõttes, mis on üks praktikate kolmest elemendist. Samas on aga praktikad rutiinsed kehalise tegevuse vormid ja sellest lähtepunktist võttes ei ole harjumusel-sõltuvusel mingit vahet, sest praktika elluviimine ja sellesse pühendumine toimub ühtemoodi ning tegevuse tagajärjed on samuti samad. Vahet ei ole, kas näiteks suitsetatakse sõltuvusest või harjumusest, sest tegevus võib igal juhul põhjustada haigusi. Ühtlasi ei tähenda tubakatoodete tarvitamist harjumuseks nimetamine, et inimesel ei ole sõltuvust. Seega, kuigi sõltuvuse ja harjumuse tähenduste omistamine näitab erinevaid representatsioone, on toodete tarvitamine kui tegevus ise täpselt sama, nagu on ka selle tagajärjed.

Üldiselt omistatakse huuletubakale, vesipiibule ja suitsetamisele nii positiivseid kui negatiivseid tähendusi.

Negatiivsed tähendused

Võrreldes vesipiibu ja huuletubakaga omistatakse suitsetamisele mõnevõrra rohkem tugevaid negatiivseid seoseid nagu surma ja kahjulikkust tervisele. Tüdrukud juurdlevad rohkem surma ja haiguste teemal. Osad seovad neid jutuaineid oma suitsetavate lähedastega, kelle tervise pärast neil on tõsine mure. Osad viitavad ka omakstele, kes on surnud suitsetamisest tingitud haigustesse.

/.../ Ja olen ise ka näind inimest, kes on kopsuvähki surnud ja kuidas ta on piinelnud selle all, et ma ei tea, ma ei taha üldse, et keegi nagu siukse asja üle elama peaks (tüdruk 16a).

/.../ nüüd ma mõtlen küll oma isa vaadates /.../ Nüüd ta on nii...kuidagi ära vajunud ja ma arvan, et suitsetamisel on kindlasti sellel oma osa (tüdruk 16a).

Surma ja vähi kõrval nimetavad tüdrukud kahjusid reproduktiivtervisele (viljatusele), aga ka näiteks sündimata lapse tervisele. Samuti räägivad nad mõnevõrra rohkem suitsetamise tagajärgedest välimusele, kuigi tervise rikkumist peetakse hullemaks. Välimuse juures hinnatakse kõige hullemaks hammaste rikkumist, mida peetakse ka suureks rahaliseks väljaminekuks. Sarnaselt Gram-Hansseni (2011) näitele, viitab ka kulukale hambaravile osundamine, et praktikakandjaid motiveerib oma teguviisile kriitilisemalt vaatama materiaalsed argumendid. Ka üldiselt leiavad tüdrukud, et suitsetamine on kulukas tegevus. Samuti nimetatakse kahjulikkust nahale, kortsude tekkimist ja halva lõhna juurdejäämist, mille tõttu on tõenäolisem vanematele vahele jääda.

Kuid näiteks viljatusest rääkides viitavad tüdrukud sageli tõsiasjale, et tegemist on argumendiga, mida vanemad nendega rääkides kasutavad. Või siis esitletakse sellega seonduvaid teadmisi millegi kaugena, mitte otseselt ennast puudutava probleemina. Üldiselt seostavad nii poisid kui tüdrukud suitsetamist ja huuletubaka tegemist ka vanemate ja koolipersonali nii-öelda manitsemise ja loengupidamisega.

Ja minu arust räägitakse tüdruk...nagu tütarlastele just koguaeg seda ka et teie munarakud, et on terve elu olemas [keegi naerab], et mida te rikute neid /.../ (tüdruk 16a)

/.../ See meie jaoks oli küllaltki arusaamatu, sest me olime siis täisealised ja-ja siis me istusime seal direktori kabinetis ja saime sellist väikest loengut /.../ see ei tundunud meie jaoks nagu väga oluline, mis nemad seal rääkisid meile. /.../ (poiss 19a)

Niisiis tuleb kindlasti vahet teha, mida sihtrühm teab ja sellel, kuidas nad ise sellesse suhtuvad või kas see neile korda läheb. Intervjuu käigus jäi pigem kõlama, et vanemate räägitu ja kogetu küll paneb tõsiselt mõtlema, kuid ei veena suitsetamist maha jätma. Siit võib ka tuletada, et noored teevad vahet tervislikul ja ebatervislikul, õigel ja valel. Samuti saab viidata väärtuste ja käitumise lõhe mõistele, mille Shove asetab praktikate konteksti – mingite väärtuste omamine ei tähenda veel nende järgi tegutsemist.

Tüdrukud seavad ennast pigem kõrvaltvaataja rolli ning leiavad, et tegelikult suitsetamine ei sobi naistele, sest naised on ema rollis, see ei ole ilus, kahjustab reproduktiivtervist jne. Aga sellega annavad nad hinnangu võõrastele inimestele, keda tänavapildis on märganud, mitte niivõrd endale. Seega võib eriti just tüdrukute fookusgrupi intervjuu põhjal öelda, et suitsetamisel on tähenduse praktikaelemendi mõttes justkui kaks eri välja – üks on intervjuueeritavate isiklik tähenduste väli ja teine ühiskondlik. Isiklik tähendusteväli on suitsetamise suhtes vähemkriitiline kui ühiskondlik, mille puhul näiteks suitsetamist naiste hulgas hukka mõistetakse.

Aga näiteks, ma tean, et ma ise praegu suitsetan, aga näiteks kui ma vaatan mingit naist, kes kõnnib oma väikse lapsega, tal on väike laps käe kõrval ja tal on suits suus, siis kui ma seda vaatan, siis ma tahaks oksendada /.../ (tüdruk 16a).

Naine ei tohigi midagi teha – ta peabki hoidma ennast terve elu ja muidu tuleb laps paha ja [keegi naerab] ja ongi siuke... (tüdruk 16a).

Endasse kriitikavabam suhtumine võib tuleneda ka uskumusest, et noores eas võib ja vanemaks saades on aega oma harjumusi muuta. Kui suitsetamist ei peeta naiste puhul ilusaks tegevuseks, siis vesipiibu tõmbamist nähakse vastupidiselt just pigem naiste tegevusena, samas kui huuletubaka tegemist pidasid tüdrukud jällegi koledaks ja mõttetuks.

Poisid mainisid mõjusid välimusele vähem, kuid viitasid huuletubakast rääkides põhiliselt hammaste ja huulte rikkumisele. Võimalikest tervisekahjudest nimetati näiteks suuõõnevähi tekkevõimalust. Samas olid nad skeptilised tervisekahjude tekkimise suhtes, sest põhjalik töö internetist leitava infoga on huuletubaka kahjulikkust käsitledes vastuoluline, mistõttu oma ja sõprade kogemust peeti kõige

paremaks kahjulikkuse näitajaks. See tähendab, et iseenda ja sõprade enesetunne ja tervislik seisund on poiste jaoks kõige paremaks indikaatoriks huuletubaka kahjulikkusest – niikaua kui keegi ei kurda ja midagi silmanähtavalt valesti ei ole, pole ka põhjust muretsemiseks.

Eino müüte on igasuguseid, või nagu jutte, aga samas kui lugeda internetist igasuguseid teadusartikleid, siis on täiesti vastastikku. /.../ Et no ei teagi, mida uskuda; mina just arvan, et oma kogemus on see kõige õigem /.../ (poiss 19a)

Kui kellelgi esiklahvid välja kukuvad, siis ma arvan ikka paar sõpra jätavad maha sellepärast [intervjueeritavad naeravad]. Siia maani seda juhtunud ei ole. (poiss 19a)

Praktikate muutumise ja muutmise peatükis viitasin massimeediale – see on kanal, mis aitab luua praktikale tähendusi ja võib seega olla heaks vahendiks praktikate ümberkujundamisel. Samas näitab poiste seisukoht, et internetis on vastuolulist teavet, mistõttu see ei toimi üksüheselt tubakatoodete kahjulikkusest hoiatava kanalina (vähemasti huuletubaka puhul). Vasturääkiv teave internetis viitab tubakatööstuse ja rahvatervisepoliitika kujundajate vastasseisule ja tähenduste pärast konkureerimisele.

Surma otseselt huuletubaka, ega vesipiibu kontekstis ei mainitud. Küll aga leidis üks intervjueeritav (tüdruk), et vesipiip on ka suitsetamisest kahjulikum. Poisid aga leidsid, et suitsetamine on tubakatoodetest kõige halvem, mistõttu huuletubakas on tervise mõttes parem alternatiiv, aga ka üldiselt rõõmsam tegevus.

Nii vesipiipu kui sigaretti seostati negatiivses mõttes ka spordiga – nende tubakatoodete tarvitamine mõjub füüsilisele vormile ja vastupidavusele halvasti. Poiste hinnangul on ka seepärast huuletubakas parem alternatiiv, sest ta ei kahjusta trenniks vajalikke organeid. Samuti osati välja tuua tippsportlasi, kes just sel põhjusel huuletubakat eelistavad.

Miks just panevad sportlased mokatubakat on see, et suitsetamine, kust saab nikotiini...see on kopsudele kahjulik, aga mokatubakas selliseid organeid ei kahjusta /.../ (poiss 19a)

Huuletubaka esitamine kui mugavama alternatiivina sportlastele võib samuti aidata

tubakatootjatel luua soodsat tähendusvälja just noortele ja aktiivsetele, et sel viisil tagada uute praktikakandjate pidev lisandumine vanade asemele. Nagu ka praktikate muutumise ja muutmise peatükis viitasin, tagab just praktikasse pühendumine selle ellujäämise – selleks on aga vaja koguaeg uute praktikakandjate lisandumine (Shove ja Pantzar 2005).

Positiivsed seosed

Poiste fookusgrupis viidatakse huuletubakale kui staatuse küsimusele – ühe intervjuueeritava hinnangul teevad seda pigem eliitkooli õpilased, samas kui nii-öelda tavakoolides tehakse pigem suitsu.

/.../ nagu klasside vahe tuleb välja, nagu inimklasside vahe, et Z [kooli nimi moderaatorile teada] on nagu siuke eliitkool, et nagu...swag'iga inimesed teevad snussi [intervjuueeritavad hakkavad kõvasti naerma], aga mõttetud tolgused teevad suitsu ja nagu nad ei ole veel aru saanud sellest, et suits nagu kahjustab nende tervist nii rõvedalt /.../ (poiss 17a)

Samas on ka suitsetamine staatuse küsimus. Eeskujuks võetakse näiteks oma vanemaid suitsetavaid sõpru, mitte aga suitsetavaid lapsevanemaid.

Positiivsete tubakatoodete seostena nimetati veel nende rahustavat ja lõõgastavat toimet. Närvilised olukorrad ja vajadus lõõgastuda seostuvad näiteks kooliga – kui on raske päev olnud, halb läbisaamine õpetajaga, eksam jne.

/.../ Mõni õpetaja suudab nii närvi ajada ja siis kui närvi lähed, siis on täpselt “nüüd läheb tups alla” ja...(poiss 17a)

/.../ et kui ma kõnnin näiteks, peale rasket koolipäeva kõnnin üksi koju, siis ma tõmban lihtsalt üksi – nagu mind kuidagi rahustab suits /.../ (tüdruk 16a)

Kuivõrd vahetunnid on mõeldud selleks, et õpilased saaksid hetkeks puhata ja vajadusel ka ühest klassist teise liikuda, võib osalusvaatluse põhjal öelda, et vahetundide ajal suitsualale kõndimine ja suitsetamine on teatud grupi õpilaste valik oma kümneminutilist puhkust veeta. Suitsetamist võib näha kui harjumust, kuidas puhata.

Mõnes mõttes on suitsetamine ka tähenduslikult kutsekooli õpilastele legitiimsem tegevus kui fookusgrupis osalenutele, sest kooli territooriumil on selleks ette nähtud koht. Teisalt varjutab seda fakt, et politsei käib ala aeg-ajalt kontrollimas, mis võib tekitada ka negatiivse seose vahelejäämisega. Niisiis saab osalusvaatluse põhjal öelda, et suitsetamine seostub rutiini ja puhkusega (seos on pigem alateadlik), kuid võib seostuda ka vahelejäämise ohutundega.

Lõõgastumine ei tähenda ilmtingimata, et selleks on vajadus halva enesetunde pärast. Näiteks huuletubaka tegemisse suhtutakse kui juba mõnusa olemise võimendamisse. Ka vesipiip seostub tugevalt just võimalusega lõõgastuda ja sõpradega koosolemiselega, sest erinevalt huuletubakast ja suitsetamisest ei kujutanud ükski intervjuueeritav ennast ette üksi vesipiipu tõmbamas. Seega on vesipiibu tegemine ainult seltskondlik tegevus.

Lõõgastud ja värki ja räägid kõik maailma jutud ära ja siis mõnes mõttes ta nagu rahustab ka /.../ (tüdruk 16a vesipiibust).

/.../ kui sul on endal mõnus tunne, siis sul on veel vaja midagi mõnusat ja siis sa paned mokatubakat (poiss 19a huuletubakast).

Kõiki tubakatooteid seostatakse ka sõpruskonnaga; huuletubakat ja suitsetamist võimalusega laiendada oma tutvusringkonda ja lähendada inimesi. Mõnikord võib näiteks huuletubaka tegemine osutada suurimaks põhjuseks, miks omavahel läbi käiakse.

Ee, ühe tugevama sõpruse oma elus ehk siis 13-ga...temaga me üldjuhul, hakkasimegi algul suhtlema, sest mõlemad nägid üksteisel siin [näitab oma pükstetaskule] sellist ilusat karbikest pükstetaskus. (poiss 19a)

/.../ mul on koolis suht vähesed inimesed, kes snussi teevad ja siis...kaks tüüpi on sellised, kellega ma põhimõtteliselt ainult moka pärast suhtlengi, põhimõttelist lähed juurde "Jou mees, jou mees, tupsu on vä?". (poiss 17a)

Tubakatoodete tarvitamine on ka ajaviide, mis võimaldab ennast sõpradega koos olles kas veel paremini tunda või lihtsalt igavust ära hoida.

.../ aga nagu vahel harva ka sõbrannade pool nagu lihtsalt nädala sees, et tõesti kui midagi teha pole, siis mõtleme, et teeme vesipiipu ja siis teeme. (tüdruk 16a vesipiibust)

Kokkuvõte

Tubakatoodete tarvitamisele omistatakse nii positiivseid kui negatiivseid tähendusi. Positiivsed tähendused on tugevas seoses seltskonna ja vaba ajaga. Vesipiibu suitsetamine on eranditult ainult seltskonnaga seostuv tegevus, samas kui huuletubakat tehakse igal ajal nii üksi kui sõpradega koos olles. Suitsetamisesse suhtutakse nii ja naa – enamasti tehakse seda sõpradega, kuid mõnikord ka üksi.

Negatiivsed tähendused on seotud haiguste ja surmaga, kuid neisse suhtutakse teatud distantsiga. Näiteks poiste intervjuust tuli selgelt välja, et nii kaua kuni tutvusringkonnast kellelgi märgatavaid tervisehädasid ei ole, tunduvad haigused väga kaugetena. Sarnaselt Gram-Hansseni (2011) majapidamiste energiatarbimise näitega, selgus tüdrukute fookusgrupist, et materiaalsed argumendid (hambaravi kallidus) võivad mõjutada tubakatoodete tarvitamise tähendust.

Tüdrukud nimetavad suitsetamist rohkem harjumuseks, poisid aga sõltuvuseks. Tubakatoodetele sõltuvuse või harjumuse seose omistamine võib omada suurt erinevust just tähenduste mõttes, mis on üks praktikate kolmest elemendist. Vaatamata erinevatele representatsioonile, on toodete tarvitamine kui tegevus siiski sama, nagu on ka selle tagajärjed.

4.1.3. Tubakatoodete tarvitamisel oluliseks peetavad oskused

Alaealiste puhul on olulisimaks oskuseks tubakatoodete kättesaamine. Samuti on alaealised üsna oskuslikult ükskõiksed karistuste suhtes ning õpivad tubakatoodete füüsilise mõjuga ajapikku hakkama saama. Vaatamata sellele, et intervjuueeritavad tubakatooteid teevad, on nad hästi kursis võimalike tervisekahjudega.

Tubakatoodete hankimise oskused

Noortel tarvitajatel ehk praktika kandjatel peavad olema oskused, et inimesi leida ja/või veenda neid endale tubakatooteid muretsema. Tähtis on omada täisealisi või lihtsalt osavaid sõpru, kes saavad suitsu poest kätte, või oodata poe ees võõrast

potentsiaalset suitsuostjat. Igal juhul vajab tubakatoodete kättesaamine oskusi, sest nende müük ja tarvitamine on alaealistele keelatud, mistõttu nad ei saa tooteid iseseisva tarbijana osta. Kuna aga keskkond (seadusandlus) on see, mis alaealisi loomingulistele ideedele sunnib, on töö kompaktsuse huvides taristu ja oskuste seostest juttu infrastruktuuri peatükis.

Vahelejäämise heidutustest üleolemine ja oma õiguste teadmine

Muidugi ei tähenda tubakatooteid vahendava võrgustiku omamine, et vanemad, koolijärgsed ja vanemad ei soovita tubakat tarvitamist heaks kiidavad. Kuid fookusgruppidest jäi silma, et noored ei võta vahelejäämist ega kaasnevaid karistusi tõsiselt. Näiteks poisid ütlesid, et mõnikord neil tekivad hetkelised süümepiinad, mis siiski ei mõjuta huuletubaka tegemist vähendama või lõpetama. Oskuste mõttes võib seda pidada heidutustest üleolemiseks, mida siiski ei seostata mässumeelsusega.

Trahvi sain ja siis vanemad hakkasid kurjustama ja siis otstsin samal päeval uue karbi [osad intervjuueeritavad naeravad] ja siis noh, nii ta läks. /.../ (poiss 17a).

11: Mingil määral süümepiinu kindlasti; 15: Mhmh. 14: Jah, aga see on ainult selleks hetkeks kui sa seda...kui sulle seda loengut peetakse. (11 ja 15 poisid 19a, 14 poiss 16a)

Pigem aitab veendumustele kindlaks jääda hea teadlikkus oma õigustest. Muuhulgas teati väga hästi kooli kodukorda, politsei ja kooli rolli vahelejäämisest teadasaamisel jne. Samuti arutati omavahel seadusandluse üle, mis puudutab huuletubaka müümist, omamist jne.

Kooli psühholoogiga käis vestlus ja siis ta küsis mu käest, et kus ma selle sain. Ja siis ma ütlesin talle, et "ma ei pea teile mitte midagi ütleva, et asi on nüüd minu ja politsei vahel" ja siis nii ta oli. Et ma tunnen oma õigusi üpris hästi ja ma ei lase inimestel endale pähe istuda. /.../ (poiss 17a)

Kindlasti on vahelejäämine omamoodi keerukas olukord kutsekooli õpilastele, kellele üks autoriteet (kool) on andnud loa ühes kohas suitsetamiseks, kuid teine autoriteet (politsei) võib selle kohta jällegi märkuse teha (nagu juhtus ükskord vaatlusalusega), karistada vms. Samas ei paistnud osalusvaatluse ajal silma, et õpilased kuidagi muretseksid vahelejäämise pärast.

Teadlikkus kooli reeglitest

Eraldi kirjeldust vajab kutsekooli osalusvaatlus. Seal tundus suurimaks oskuseks olevat teadmistekomplekt, kuidas käia suitsetamas sattumata konflikti koolipersonaliga. Esiteks on vajalik teada, et territooriumil paikneb ala, kus on lubatud suitsetada. Vaatlusaluse sõnul peavad õpilased sellest enamjaolt lugu ning ei suitseta ülejäänud kooli territooriumil. Samuti tähendab koolipersonaliga pahandustesse sattumise vältimine õigel ajal tundi jõudmist. Vaatluse ajal tundus, et tundide algusajast peetakse üsna hästi kinni, mistõttu suitsualale jõuti väga kiiresti pärast tunni lõppu ning samuti jäi vähe aega vestluseks. Kuivõrd ajaline raam sotsiaalseks interaktsiooniks on lühike (vahetund kestab 10 minutit), siis iseloomustab vestlust pigem kiire ja pealiskaudne infovahetus. Kindlasti võivad esimesed suitsualal käimise korrad uustulnukatele osutada õpetlikuks, sest kogemuse võrra rikkamana oskavad nad edaspidi sellist interaktsioonimustrit jäljendada. Praktikaspetsiifilisel interaktsioonil peatusin pikemalt peatüki 1.2. juures.

Suitsuruumi seintel olevad sildid, mis palusid maha mitte sülitada, ega konisid loopida, viitavad koolipoolsele õpetusele pidada puhtust. Niisiis on oskus pärast suitsetamist enda järelt koristada väga tähtis. Kui õpilased loobisid konisid maha, sülitaksid massiliselt suitsualale ja jääksid tundidesse hiljaks, oleks konflikti tekkimine koolipersonaliga tõenäoline. Tüli võiks lõppeda ka suitsuala kaotamise ja suitsetamise range ärakeelamisega kooli territooriumil.

Füüsiline toimetulemine tubakatoodete mõjuga

Nii intervjuus osalenud poisid kui tüdrukud meenutasid, et proovisid esimest korda suitsu 11–13-aastaselt. See on üsna tavaline proovimise vanus – TAI (Derman 2012: 10–11) raporti kohaselt oli enne 12. eluaastat suitsu proovinud 40% poistest ja 26% tüdrukutest. Oskusi, mis on vajalikud tubakatoodete otseseks tarvitamiseks, ei rõhutatud. Eelkõige meenutati esimesi proovimiskordi, kui näiteks suitsu allatõmbamine oli alguses keeruline. Selles kontekstis nähti vesipiipu kui head vahendit tossu sissetõmbamise “harjutamiseks”. Samuti tundub vesipiibust tulev toss noortele efektne. Vesipiibu tõmbajatest saavad hiljem suure tõenäosusega sigarettide suitsetajad (Härm 2012: 51).

...no kui mina esimest korda suitsetasin, siis ma ei oskand alla tõmmata /.../ Aga siis eemm...pärast ma õppisin vist vesipiibuga selle ära. (poiss 19a)

Tihti peale võis suitsu esmakordne proovimine tekitada halba enesetunnet. Ka üldiselt räägiti tubakatoodete mõjust enesetundele – näiteks mõnel hakkab väga kergesti pea ringi käima, ajab iiveldama jne. Vesipiibu puhul kirjeldes üks intervjuueeritav, et võrreldes ülejäänud seltskonnaga talub tema seda koguseliselt tunduvalt vähem. Kuid üldiselt meenutasid väga paljud, et esimene suitsetamise kogemus oli halb ja osasid mõjutas see ka mõnda aega mitte uuesti proovima. Seega paneb füüsiline taluvus piiri kogusele, mida inimene tarvitada suudab. Kindlasti peaks siin kaaluma, kuidas leida võimalusi töötada noortega just selles faasis, kui nad ei ole veel suitsu proovinud või kui neil on just esimene negatiivne kogemus selja taga. Kui sel hetkel suudetakse lapsi suunata jääma tubakavabaks, võiks õnnestumise protsent olla üsna kõrge. Teatud mõttes “Suitsuprii klass” sellise ennetusega tegelebki.

Jah, mul hakkab hästi ruttu pea ringi käima. Et see ongi nii naljakas, et kõik teevad-teevad ja nagu noh, räägivad ja nii ja siis hakkabki pea nii ringi käima, et ma ei saa üldse palju teha. (tüdruk 16a vesipiibust)

/.../ 11-aastase poisi keha ei ole just väga nikotiinile vastuvõetav...vastuvõtlik.../.../ ja siis sõber varsti kettis ja läks koju [naerab] ja siis natukese aja pärast läksin ka koju ja siis kettisin ka ja siis läksin magama ja siis ei teinud umbes kaks aastat ühtegi tubakatoodet.../.../ (poiss 17a suitsust)

Samas kirjeldati intervjuu ajal, et hiljem õpiti suitsetamisega kaasnevaid mõjusid, näiteks pea ringikäimist, nautima. Enam ei tekkinud ka suitsetamisest halba enesetunnet.

/.../ kui ma nagu neid tegema hakkasin, siis ei olnud enam seda reaktsiooni, et hakkaks paha või midagi, aga siis oli just see, et tõmbad alla korralikult, siis hakkab pea hullult ringi käima. Hakkas nagu laksima ja siis oli hullult mõnus /.../ (poiss 17a)

Teadlikkus kahjulikkusest

Intervjuueeritavate üldine teadlikkus tubakatoodete kahjulikkusest on üsna hea, mis ühtib ka olemasoleva statistikaga. Samas ei pruugi teadlikkus alati ühtida isiklike väärtustega ja veel enam käitumismustritega. Näiteks huuletabakat tegevad

intervjueeritavad leidsid, et nemad teavad huuletubakast palju rohkem, kui nende vanemad, õpetajad jt, kes neile selles osas etteheiteid teevad. Kuivõrd aga vanemate inimeste teadmised ei ole nii põhjalikud, ei mõju ka nende argumendid veenvalt.

Meie oleme palju paremad eksperdid sellel mokatubakal kui mingi direktor meie vanemad või ükskõik, mis inimene, kes meile seda ütleb. Mitte, et me peaks panema seda, neil on ka tõi si taga, aga samas, kui neil oleks nagu reaalsed argumendid ja näidata mingeid asju, siis paneks mõtlema küll vast. (poiss 19a)

Samas rõhutati nii suitsetamisest kui huuletubakast rääkides, et teadmiste suurenemine ja mõjuvad argumendid panevad mõtlema mahajätmisele, kuid pigem ikkagi jätkatakse tegemist. Üks põhjus on ka see, et praegu ei tunta, et tarvitamine tervisele kuidagi halvasti mõjuks. Sel teemal peatusin pikemalt peatükis 1.3.3., et oma tervisenäitajate mõõtmise võimalus võiks kaasa aidata praktika tähenduste ümberkujundamisele.

/.../ siis kui keegi jälle räägib midagi või mingit moraali loeb mulle, et “miks sa ikka teed” ja niimoodi, siis ma ikka mõtlen küll, et...nojah, tegelikult see on ikka päris kahjulik, aga noh, see on mu enda otsus, või nii-öelda (tüdruk 16a).

Kindlasti on ka loobumine omaette oskus – kuidas jääda kindlaks oma otsusele ja mitte uuesti tarvitama hakata. Intervjueeritavad noored olid küll pigem seisukohal, et lähiajal nad oma harjumusi ei muuda, kuid osad huuletubaka tegijad meenusid suitsetamise mahajätmist, mis nooremana tundus lihtsam.

/.../ isegi võib-olla tegin paar pakki isegi ära kokkuvõttes, et seda ma tundsin, et mingi aeg oli sõltuvus, aga sellel ajal oli kuidagi hästi palju lihtsam sellest üle saada, et ja nüüd ei ole selles mõttes tubakatood...suitsu vastu mingit sõltuvust. (poiss 19a)

Kokkuvõte

Kokkuvõttes on alaealistele oskustest kõige olulisem tubakatoodete kättesaamine. Vähem pööratakse tähelepanu näiteks tarvitamise mahajätmisele, mis vajab ka oskusi. Vaatlusest jäi silma, et õpilasel peab olema teadmistekomplekt, kuidas sobitada suitsul käimine oma päevarutiini sattumata konflikti koolipersonaliga. Muuhulgas tähendab see kokkulepetest kinnipidamist ja puhtuse hoidmist suitsualal. Samuti tuleb suitsuruumis harjuda sellega, et sealne infovahetus on kiire ja ei laskuta detailsetesse

teemadesse. Lahenduste mõtlemise ossa tuleb kindlasti kaasa võtta teadmine, et paljude jaoks on esimene suitsetamise kogemus vastik ja negatiivne.

4.1.4. Tubakatoodete tarvitamisega seostuvad suhted ja kommunikatsioon

Fookusgrupi intervjuud näitasid, et noorte jaoks mõjutavad tubakatoodete tarvitamise praktikaid tunduvalt rohkem sõbrad kui perekond. Seltskond määrab tubakatoote valiku, tarvitamise sageduse või koguse ning mõnes mõttes ka selle, kui kaua tubakatoodet tarvitatakse. Vanemad ja koolipersonal on pigem nii-öelda loengupidaja ja manitseja rollis, kelle räägitu mõjub negatiivse taustamürana.

Interaktsioon ja suhted sõpradega

Fookusgrupi intervjuudes tõdeti, et suitsetavad ja huuletubakat tegevad sõbrad mõjutavad ka ennast seda tegema. Sellist mõjutust saab seostada Shove'i ja Pantzari (2005: 59) teooriaga, et praktika kuvand sõltub suuresti sellest, millised ja kui paljud inimesed praktikaga tegelevad. Üks intervjuueeritav ütles, et kui veeta aega teises seltskonnas, kus ei suitsetata, siis kaob ka endal vajadus. Kui naasta vana seltskonna juurde, siis hakatakse jälle suitsetama. Ka poisid tõdesid, et kui sõbrad teevad huuletubakat, siis on endal väga raske maha jätta.

/.../ mingi eelmise aasta suvi vist ve...et ma sain nagu hästi pikalt olla ilma suitsetamisest ja ma arvan, et oli mingil määral ka, et ma käisin rohkem läbi nende sõbrannadega, kes ei suitsetanud ja...siis ma hakkasin mingi aeg ka nagu teiste sõbrannadega uuesti suhtlema, kes suitsetasid ja siis sealt on ka nagu uuesti külge jäänd jälle (tüdruk 16a).

/.../ seltskonnas on nagu see ka, et kõik teevad seda snussi /.../ ise olen proovinud siin paar korda maha jätta /.../ aga kui kõik ümber panevad, siis on nagu endal ka koguaeg isu panna. Et nagu maha jätta sõprade seas on raske. (poiss 19a)

Lisaks sellele, et sõbrad mõjutavad tubakatooteid tarvitama, paneb seltskond suuresti paika toote valiku. Seda illustreerib ka intervjuueeritavate öeldu, et osades koolides on rohkem suitsetajaid ja osades rohkem huuletubaka tegijaid. Samuti tõdesid mokatubaka tegijad, et sõpradega koos olles tehakse seda rohkem. Tekib ahelreaktsioon – kui üks sõber paneb huuletubaka padja huule alla, siis teevad sama

ka teised, isegi kui mõni neist alles lõpetas ühe tegemise.

Mina olen täheldanud seda, et sõpradega läheb nagu tupsi rohkem kui üksi kodus olles. (poiss 19a)

Kuigi suitsu ja huuletubakat tehakse ka üksi olles, siis suitsu proovitakse esimest korda sõbraga. Vesipiipu tõmmatakse eranditult ainult seltskonnas ja mitte kunagi üksi. Vesipiip on põhjus sõpradega kokkusaamiseks ja samas ka kogunemiskoht, sest seltskond istub selle ümber. Vesipiibu tõmbamine ja selle ümber istumine mõjub hästi seltskonnaveestlusele. Vesipiibu näide viitab selgesti Vihalemm et al'i (2013) teooriale, et sotsiaalne interaktsioon hoiab praktikat koos – vesipiipu tehakse suhtlemise ja kokkusaamise eesmärgil ning sealjuures mõjub vesipiip vestluse käigule soodustavalt. Interaktsiooni rollil praktika kooshoidmisel peatusin pikemalt praktika elemente käsitlevas peatükis.

/.../ kogunetakse juba sellepärast, et inimesed on vesipiibu ümber. Siis sealt tuleb niimoodi juurde, et esiteks kogunetakse vesipiibu pärast ja siis...selle seltskonna pärast...(poiss 19a)

Lõõgastud ja värki ja räägid kõik maailma jutud ära /.../ (tüdruk 16a)

Kõikide tubakatoodetega seostus intervjuueritavatele jagamine – näiteks kui kellelgi on huuletubakas või suitsud otsa saanud, siis küsitakse sõbralt-tuttavalt. Teinekord ostetakse pakk jagamiseks. Ka osalusvaatlusest nähtus, et välgumihkli küsimine teistelt suitsetajatelt oli üsna sage tegevus vahetundide ajal. Vesipiibu puhul on tavaline, et keegi toob sütt, teine tubakat jne.

/.../ kui sa kooli lähed, siis sa teadsid, et okei kui mul endal ei ole, siis ma saan vähemalt kelleltki küsida, et see on täiega hea...et nagu positiivne, et ei jää vähemalt nälga, ega midagi. Aga samas nüüd uues koolis on nii, et seal teevad snussi ehk mokatubakat hullult vähesed. /.../ (poiss 17a)

/.../ näiteks, et sina võtad tubaka ja minul on süsi olemas, et siis saame kokku kombineeritud asjad ja teeme ära. (poiss 19a vesipiibust)

Jagamine ei ole ainult ratsionaalne tegevus või vajadus, vaid samas ka sõpru ühendav käitumisviis. Samamoodi võib vastastikune sümpaatia või tutvumine alguse saada

teadmisest, et mõlemad tarvitavad tubakatoodeid. Näiteks huuletubakakarbi nägemine võõra inimese käes võib tekitada temast kohe parema eelarvamuse ja ka esimese vestlusteema. Praktikateooriast lähtudes võib öelda, et kui praktika kandja näeb võõra käes praktika sooritamiseks vajalikke asju, tunneb ta sellega ära teise praktika kandja. Samuti ühendab see, kui käiakse kindlates kohtades suitsu tegemas – ühed ja samad inimesed satuvad sinna korduvalt, mis tekitab hea võimaluse uute tutvuste loomiseks.

Tegelt ühendab küll, sellepärast et...nagu ma enne mainisin, siis mul on koolis suht vähesed inimesed, kes snussi teevad ja siis...kaks tüüpi on sellised, kellega ma põhimõtteliselt ainult moka pärast suhtlengi /.../ (poiss 17a)

/.../ kui me käisime koguaeg nendes kohtades, kus teha ja siis seal olid alati igast suuremad ja näiteks nagu mõned teised endavanused, kellega nagu varem ei suhelnud ja...ja siis nagu hakkasimegi suhtlema /.../ (tüdruk 16a)

Kindlas kohas suitsetamine ja selle positiivne mõju sotsialiseerumisele avaldus ka osalusvaatlusest. Suitsuruum näis olevat õpilaste jaoks vajalik kogunemiskoht, kus saavad kokku inimesed erinevatelt kursustelt ja erialadelt. Osad inimesed kogunevad suitsualale mitmekesi, enamasti kahe-kolmekesi ja osad tulevad üksi. Suitsualal ei ole kunagi vaikne – käib pidev interaktsioon.

Kuivõrd vahetunnid on lühikesed ja kestavad ainult kümme minutit ning neist peetakse reeglina kinni, siis on suitsualal toimuv infovahetus lühike, hakitud ja keskendub korralduslikele ja igapäevateemadele. Näiteks ei täheldanud ma kordagi, et eelmisel vahetunnil peetud vestlust järgmisel jätkati. Räägitakse tunniplaanist, mõne kursuse käekäigust, näiteks, kas nad on juba praktikalt tagasi, tundide järgsetest plaanidest, näiteks vaatlusalune kutsus oma toaskaaslase ühel sünnipäevale kaasa jne. Sellist kommunikatsiooniviisi võib pidada praktikaspetsiifiliseks interaktsiooniks, sest vahetunni ajal suitsuruumis olles tekivad kindlad interaktsioonimustrid, mida saab seostada just selle konkreetse tegevusega. Ühelt poolt tingib sellise spetsiifilise interaktsiooni aeg, aga kindlasti ka väljakujunenud tava. Nagu ka praktikate muutmise peatükis kirjutasin, moodustavad suitsuruumis käimine, seal suitsu tegemine ja suhtlemine praktikate kompleksi, mida seob just asukoht.

Interaktsioon ja suhted lapsevanemate ja sugulastega

Kui sõpru tubakatoode tarvitamine pigem lähendab, siis suhted vanematega võivad vastupidiselt halveneda. Vanemad ei kiida tarvitamist reeglina heaks, kuigi vesipiibu tegemisse suhtutakse leebemalt. Sellele osutas ka kooliõpilaste tervisekäitumise uuring (Aasvee et al 2012). Enamasti seostub vanematega huuletubakast ja suitsetamisest rääkimine nii-öelda loengupidamisega, kus ema-isa selgitavad, miks see ebatervislik on.

Hmm, rääkis hästi pikka moraali, mis see kõik teeb, kuidas see sinu tulevikku võib muuta ja kui palju raha see võtab [kommipaberi krõbin] ja kui mõttetu see kõik on ja. /.../ (tüdruk 16a)

Poisid rõhutasid oma ekspertteadmisi huuletubaka valdkonnas – kuivõrd vanemad ja ka koolipersonal on teemaga vähem kursis, ei mõju poistele ka nende mahajätmise poolt kõnelevad argumendid, näiteks et huuletubakas on esimene samm narkomaania poole jne. Selliste argumentide üle tehakse nalja. Praktikateooria kohaselt ei toimu ükski praktika vaakumis, vaid on osa laiemast sotsiaalsest elust. Näiteks vanemate ja koolipersonali rolli vaadates, tuleks muudatuste väljakujundamisel mõelda ka kasvastulikele praktikatele, näiteks kuidas arendada lapsevanemate kompetentsi, et nad oskaksid lastega tubakatoode tarvitamisest rääkida jne.

I5: Aga selline jutt, et sa sured ära ja lähed vangi, et see nagu ei ole see, mida peaks rääkima. I3: Et see on esimene aste umbes [naerab]. I5: Jajah [naerab]. (poisid 19a)

Perekonnas ei pruugi pahameele põhjuseks olla ainult tubakatooteid tarvitav laps. Sama raskesti võib lähedastele mõjuda näiteks pereema või -isa suitsetamine. Kuivõrd nemad on jõudnud juba keskikka, siis ka suitsetamise mõjud on enam märgatavad, nagu kahvatu nahk, köhimine jne.

/.../ Ja see sülitamine ja mu isa see köhimine ja...ma arvan, et see mõjutab ja et see tema nii palju suitsetab, et see mõjutab nagu meie nagu mind ja meie nagu pere ülejäänud liikmeid, et ema on närvilisem ja et-et-et ta ei saa sellest nagu jagu ja värki. /.../ (tüdruk 16a)

Muret suitsetavate vanemate tervise pärast väljendasid tüdrukud, kuid mõlemas fookusgrupi intervjuus öeldi, et vanemaid ei nähta tubakatoode tarvitamise kontekstis eeskujudena – pigem ikkagi jälgitakse sõprade ja just ka vanemate sõprade

käitumismustreid. Tõenäoliselt vanuselise distantsi tõttu ei mõjuta vanemate suitsetamine noori suitsetama, ega emade-isade negatiivsed kogemused nagu haigused ka suitsetamist maha jätma.

Aga nagu seltskond mõjutab tubakatooteid tarvitama, võib kallis inimene ka vastupidiselt mõjuda. Poiste fookusgrupis öeldi, et kui huuletubaka tegemine hakkaks suhet olulise inimesega kahjustama, siis ollakse nõus maha jätma. Pigem mõeldakse siin sõpru, ka armastust, mitte vanemaid.

Kokkuvõte

Osalusvaatlus võimaldas täheldada praktikaspetsiifilist interaktsiooni vahetunni ajal suitsetavate õpilaste vahel. Piiratud ruum, aeg ja tegevus ise muudavad interaktsiooni hakitaks ning vestluse pikkuse lühikeseks, mistõttu on suitsuruum sobivaks kohaks igapäevase ja korraldusliku info jagamiseks. Suitsuruumi võib pidada ka elemendiks, mis sotsialiseerumist, suitsetamist ja puhkamist omavahel praktikate kompleksiks seob.

Vesipiibu tegemise kirjeldused fookusgrupi intervjuudes illustreerisid väga selgesti sotsiaalse interaktsiooni rolli, kui praktikat kooshoidvat elementi. 16–19-aastaseid mõjutab seltskond pigem tubakatooteid tarvitama kui maha jätma. Tubakatooteid tarvitamine on tihtipeale seltskondlik, kuid huuletubakat ja suitsu tehakse ka üksi. Kindel on aga see, et rohkem tehakse sõpradega koos olles – see on ühine ajaviide, tihti ka viis igavust eemale peletada.

Kindlasti on eakaaslaste grupe, kus tubakatooteid tarvitamine on väga taunitav. Kindlasti oleks fookusgrupi intervjuu mittesuitsetajatega hoopis teistsuguseid tulemusi andnud, mistõttu ülaltoodut ei saa kõigile noorte seltskondadele laiendada.

Kui tubakatooteid tarvitamine pigem ühendab sõpru, siis omakste puhul on mõju sageli vastupidine. Tubakatooteid tarvitamine on tõsine teema, millest vanemad oma lastega räägivad, kuigi suhtuvad vesipiipu ja huuletubakasse mõnevõrra leebemalt. Samas on vanematel ja koolipersonalil väga keeruline vestlustes lasteni jõuda, sest tihtipeale tunnevad noored ennast teemas suuremate ekspertidena. Kuivõrd tubakatooteid tarvitamise praktikat tuleb vaadelda osakesena suuremast sotsiaalsest maailmast, saab olukorra parandamiseks mõelda ka kasvatuslikele nüanssidele,

näiteks sellele, kuidas toetada lapsevanemate ja koolipersonali kompetentsi tubakatoodetest rääkimisel jne.

4.2. Arvamused tubakatoodete tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest

Kuigi teadlikkus terviseriskidest on suur, ei tunne intervjueeritavad, et neil endil või nende sõpradel oleks terviseprobleeme, mistõttu ohud tunduvad kaugetena. Näiteks huuletubakategijad leidsid, et internetist leitav info kahjulikkuse kohta on vastuoluline, mistõttu parimaks indikaatoriks on muutused enda ja sõprade tervises. Seni kuni probleeme ei ole, ei peeta ka riske väga suurteks.

Enim tunnetavad tubakatoodete tarvitamisega kaasnevaid probleeme need, kes sporti teevad – näiteks suitsetamine mõjub vastupidavusele ja kopsumahule halvasti, mistõttu ka sooritus kannatab.

Just seda, et...mul on see, et ikka kopsumahtu oleks – väga palju peab olema. (tüdruk 16a)

Seepärast jälgivad sporditegijad oma käitumist ja mõtlevad tervisele mõnevõrra rohkem ning eelistavad vesipiipu ja/või huuletubakat regulaarsele suitsetamisele. Näiteks vesipiipu suitsetav ja spordiga tegelev tüdruk ütles, et kuigi ta teab, et vesipiip on väga kahjulik, teeb ta seda väga harva, mistõttu ta ei muretse oma tervise pärast. Huuletubakat peetakse mõnes mõttes sporditegemise koha pealt riski maandamiseks, sest see ei ole organitele nii koormav kui suitsetamine. Aga põhimõte ikkagi jääb, et mingit tubakatoodet tarbitakse, kuigi püütakse valida neist ohutum.

Need, kes ei tegele spordiga, tunnetavad suitsetamise riske tervisele mõnevõrra vähem – seega neil puudub motivatsioon oma käitumise muutmiseks. Üks intervjueeritav ütles, et kardaks oma tervisenäitajaid mõõta (näiteks kopsupildi tegemine), sest tunneb hirmu tulemuste ees.

/.../ kui näiteks peaksin haigeks jääma või nagu midagi ja tõesti kopsudel on vaja näiteks mingi pilt teha, et siis ma nagu kardan sellepärast, et ma ei julge seda tulemust teada, kuna ma tean, et nad on nagu selle ajaga, mis ma olen teind, mis on tegelt ikka päris pikk

Kokkuvõte

Terviseriske tunnetavad enam ja seostavad rohkem iseendaga need noored, kes teevad sporti, sest tajuvad otsesemalt tubakatoodete mõju oma organismile. Samuti leitakse, et riskidele panevad rohkem mõtlema tervisenäitajate mõõtnisvõimalused, näiteks kopsupildi tegemine. Paljud arvavad, et noores eas võib tubakatooteid tarvitada – vanemaks saades on aega oma harjumusi muuta.

4.3. Tegurid, mis noorte endi hinnangul mõjutaksid neid tubakatoodete tarvitamist maha jätma

Fookusgrupi intervjuus räägiti tubakatoodete tarvitamise maha jätmise kontekstis suitsetamisest ja huuletubakast.

Asjad/infrastruktuur

Asjade/infrastruktuuri mõttes nimetasid tüdrukud välja rahalise väljamineku argumenti – suitsetamine on kulukas tegevus nii otseses kui kaudses mõttes. Esiteks on suitsu ostmise kulukas. Teiseks mõjutab suitsetamine suuhügieeni, mille eest hoolitsemine on kallis. Seega võib öelda, et sarnaselt Gram-Hansseni (2011) näitele tuleks tähelepanu pöörata oskusteabe suurendamisele, sealjuures materiaalsete tagajärgede käsitlemisele.

Poisid leidsid, et neid paneks huuletubakast loobuma keskkonnavahetus – näiteks kui kolida linna, kus ei ole võimalik huuletubakat osta. Teisalt viitab see ka tõsiasjale, et praegune infrastruktuur võimaldab alaealistel huuletubakat kergesti kätte saada, mistõttu olukorda muudaks selle raskesti kättesaavaks tegemine. Nii suitsetamise kui huuletubaka puhul öeldi, et tubakavaba seltskond aitaks loobumisele kaasa. Antud põhimõtte läheb kokku praktikate muutmise ja muutumise peatükis tooduga, et praktika kuvandi muutus on sõltuvuses sellest, millised ja kui paljud inimesed sellega tegelema hakkavad (Shove ja Pantzar 2005: 59)

/.../ ja teine kindel põhjus või nagu...asi, et kuidas maha jätta, oleks kindlasti see, et ma käiksin nagu rohkem läbi nende sõbrannadega, kes ei suitseta /.../ (tüdruk 16a)

Tähendused

Tähenduste poolelt nimetatakse tervise ja surma, aga ka välimusega seonduvat. Poisse jättis surmatemaatika palju ükskõiksemaks. Tubakapakenditele mõeldud hoiatuspilte vaadates olid hambad noorte jaoks tugevaim välimusega seotud argument, seda nii suitsetamisest kui huuletubakast rääkides.

Mind häiris kõige rohkem see hammaste pilt samuti. Sest et...ei tahaks küll endale selliseid hambaid [osad intervjuueeritavad naeravad]. (poiss 19a)

Sellise naeratuslega väga naisi ei võlu [naeravad]. (poiss 17a)

Tervise koha pealt nimetasid tüdrukud hirmu (surma)haiguste ees, haigestumist vähki ja tüdrukute puhul ka viljatust. Tubakapakanditele tulevaid hoiatuspilte vaadates pidasid tüdrukud hirmutavaimaks just aeglast, piinavat, valulikku surma.

Kuigi üldiselt jäi intervjuust mulje, et reproduktiivtervisega seonduvad riskid 16-aastastele väga korda ei lähe, siis osad intervjuueeritavad siiski pidasid seda oluliseks probleemiks ka endale mõeldes.

Mul oleks näiteks see, et raha kindlasti, siis haiguste kartus, ka see, et näiteks tulevikus ei pruugi isegi last saada, et see lihtsalt kahjustab nii hullult. /.../ (tüdruk 16a)

Nagu eelmises alapeatükis kirjutasin, on terviseriskid ühelt poolt kauged, kuid negatiivsed näited sõpruskonnast ja oma isiklikud kogemused on kõige veenvamad. Intervjuueeritavad ei kirjeldanud ühtegi negatiivset näidet omavanustega, küll aga väljendasid tüdrukud muret oma emade-isade pärast, kes suitsetavad. Samas ei kandu see mure väga selgesti üle nende murele endi tervise pärast.

Vanemad ja koolipersonal küll räägivad tubakatoodete kahjulikkusest, kuid poisid rõhutasid, et nad peaksid teemast põhjalikumalt teadma, et mõjuda veenvana. Kuigi terviseriskidele tähelepanu pööramisega ei saavutata alati soovitud tulemust, tuleks kindlasti jätkata teemakäsitlemist. Noortele mõjub nendest teemadest rääkimine ja paneb vähemasti loobumisest mõtlema.

/.../ Samas see pani küll nagu veidi mõtlema, et võib-olla äkki hakkaks niimoodi aeg-ajalt

*nagu eelmine aasta tegingi, et...hakkaks aeg-ajalt nagu...vähendama enda suitsukogust /.../
(tüdruk 16 kommenteerib lõppevat fookusgrupi intervjuud).*

Alternatiivsete praktikate toetamine

Kindlasti on oma roll ka alternatiivsetel tegevustel. Need, kes teevad sporti, on selle mõnes mõttes juba leidnud. Teised nägid vajadust millegi motiveeriva ja huvitava järele, kuid ei osanud konkreetseid ideid või soove nimetada. Ka osalusvaatluse käigus tõdes uuritav, et tundide lõppedes on palju vaba aega, kuid siiski mainis aeroobikatundi, mis toimub kaks korda nädalas kooli võimlas. Samuti lisas vaatlusalune, et vahest käiakse sõpradega väljas ehk linna peal. Sellegipoolest näitab vaatlusaluse kirjeldatu, et vabaaja sisustamise võimalusi võiks rohkem olla. Fookusgrupi intervjuus leidsid tüdrukud, et üldiselt peaks tegemist olema seltskondliku, sõpru ühendava alternatiivse ajaviitevormiga.

/.../ Ja ikkagist see enda, et mina tegelen nii palju spordiga ja juba see mõjutab. (tüdruk 16a)

Ma ei tea, jah, nagu siuke suhtlemine. Rohkem siuke seltskondlik asi. (tüdruk 16a)

Teisisõnu on mitmetel noortel pärast koolist kojutulekut igav. Sõpradega küll saadakse õhtuti kokku, kuid puudub ühine huvitav, motiveeriv ajaveetmisviis. Ka TAI (Reiska 2012: 25) uuring näitas, et spordi või teiste hobidega tegelejate hulgas on igapäevasuitletajaid vähem, samas kui ostukeskustes aega viitvad ja sõpradega väljas käijad on ka sagedamini suitletanud. Seetõttu on loomingu- ja sotsiaalsete alternatiivsete tegevuste pakkumine noortele vajalik.

Kokkuvõte

Fookusgrupiintervjuudes mainiti erinevaid tegureid, mis veenaksid koolinoori nende endi hinnangul tubakatoodete tarvitamist maha jätma. Eelkõige olid ettepanekud seotud ümbritseva taristu, tähenduste ja alternatiivsete tegevustega. Kuigi kompetentsidele otseselt ei viidatud, võib see olla tingitud tarvitamise rutiinsest iseloomust, mistõttu kehalise tegevusele endale ei osata tähelepanu pöörata.

5. JÄRELDUSED

Peamised järeldused on alljärgnevalt esitatud uurimisküsimuste kaupa.

5.1. Millised on suitsetamisega (ja teiste tubakatoodete tarvitamisega) seotud praktikad?

5.1.2. Millised asjad/infrastruktuur praktikat toetavad?

Huuletubaka ja vesipiibu populaarsuse tõus näitab, et tubakatoodete tarvitamise praktikad on mitmekesisumas ja uuenemas. Seadusandlus toetab tubakavaba keskkonda ja välistab alaealistele toodete müümise ja vahendamise, samuti tarvitamise.

Kuigi seadusandlus on kaasa aidanud suituvaba materiaalse keskkonna kujundamisele, on raskem mõjutada mittemateriaalset taristut ehk sotsiaalset võrgustikku, mis alaealistele tubakatooteid vahendab ja kättesaadavana hoiab. Roheline raamat (2012) teeb ettepaneku järelevalve tõhustamiseks ja karistuste karmistamiseks (lisa 1). Need meetmed peaksid eelkõige mõjutama ratsionaalselt mõtlevat indiviidi. Teadmine, et inimene võib vahele jääda ja karistuseks suure rahalise trahvi saada, peaks teda motiveerima olema seadusekuulekas. Teisalt on mõeldamatu, et kõik seaduserikkujad tabatakse, mistõttu vajalik on rõhuda ka kollektiivsele vastutustundele.

Tubakatoodete tarvitamist, eriti suitsetamist pärssivaks keskkonnaks kooliterritorium, kus koolipersonal hoiab õpilaste tegevusel silma peal. Huuletubakat võib aga näha tootearendusena, mille tarvitamine on alaealistele kergem ja mugavam, sest võimalus vahele jääda on väiksem – see ei paista nii silma kui suitsetamine või vesipiibu tegemine.

Kooli kui suitsetamist pärssiva asutuse mõju ei saa laiendada osalusvaatluse käigus külastatud kutsekoolile. Seal on kooli ja õpilaste vahel kokkulepe, et kooliterritoriumil võib suitsetada selleks ette nähtud kohas. Taoline erinevus tavakooli õpilastega on põhjendatav sellega, et paljud kutsekooli õpilased on paljuski

iseseisvamad – nad elavad kooli juures ning kodust kaugel. Samuti on paljud neist juba täisealised. Ka vanemlik kontroll on puudulik, sest õpilased elavad õpilaskodus ja koolipersonal ei saa vanemaid asendada.

Osalusvaatlus näitas selgesti, kuivõrd harjumuslik on õpilaste jaoks suitsualale minek vahetundide ajal. Suitsetamisest on saanud osa õpperutiinist – see on alateadlik valik, kuidas osad õpilased otsustavad oma kümneminutilise vahetunni ajal puhata. Niisiis võib suitsetamist teatud mõttes pidada puhkerutiiniks.

Kuivõrd praktikad ei ole vaakumis toimuv tegevus, vaid osa suuremast sotsiaalsest maailmast inimeste ümber, tuleb vaadelda ka teisi praktikaid, mis tubakatoodete tarvitamisega tugevas seoses on. Minu uurimusest joonistus välja kaks erinevat kompleksi. Üheks selliseks on tubakatoodete ja alkoholi tarvitamine ning pidutsemine. Teine tugev seos esineb suitsuruumis käimise, suitsetamise, sotsiaalse interaktsiooni ja puhkamise vahel. Muutuste esilekutsumiseks tuleb ka mõelda lahendustele, kuidas neid komplekse muuta, näiteks mis viisil toetada õpilaste puhkamist ja mõnusat koosolemist tervislikumaks keskkonnas, kui suitsuruumis.

5.1.3. Milliseid tähendusi omistatakse tubakatoodetele?

Fookusgruupiintervjuust selgus, et mitmed intervjuueeritavad, eriti just tüdrukud, pidasid suitsetamist halvaks harjumuseks, mitte sõltuvuseks. Poisid rääkisid suitsetamisele viidates rohkem just sõltuvusest. Kuigi tähenduste mõttes võib sõltuvusel ja harjumusel suur erinevus olla – sõltuvusest on tunduvalt raskem võitu saada kui harjumusest – on praktika kui rutiinse kehalise tegevuse vormi mõttes tegemist ühe ja sama asjaga. Samuti on selle tegevuse tagajärjed ühesugused. Teisisõnu võib öelda, et kuigi sõltuvuse ja harjumuse tähenduste omistamine viitab erinevatele representatsioonidele, on toodete tarvitamine kui tegevus ise täpselt sama, nagu on ka selle tagajärjed.

Sarnaselt Gram-Hansseni (2011) majapidamiste energiatarbimise näitele, tuli ka tüdrukute fookusgrupist välja, et praktika tähendus võib materiaalse kulu tõttu negatiivsemaks muutuda ja sundida mõtlema mahajätmisele.

Tubakatoodele omistatakse nii positiivseid kui negatiivseid tähendusi. Positiivsed tähendused seostuvad sotsialiseerumisega – sõpradega, uute tutvustega, vaba ajaga, puhkamise ja lõõgastumisega jne. Negatiivsed tähendused on seotud haigustega ja surmaga. Tüdrukud nimetavad näiteks muret vanemate lähedaste tervise pärast, kes suitsetavad ja kellel vanuse tõttu juba avalduvad ka tervisemured, nagu kahvatu nahk, köha jne. Vaatamata faktilistele ja kogemuslikele teadmistele tubakatoode tarvitamise kahjulikkusest, ei avaldu need noorte käitumises. See viitab väärtuste ja tegude lõhele.

Tüdrukute fookusgruupiintervjuu näitel võib öelda, et tubakatoode tarvitamise praktikates on võimalik eristada kahte tähendustevälja. Üks tähenduste element on isiklik ehk see, mida praktikakandja oma tarvitamisest arvab ja teine, mis on ühiskondlik. Viimati nimetatut viitab nendele tähendustele, mida intervjuueeritavad laiendavad tubakatoode tarvitamise kohta kogu ühiskonnale. Näiteks naiste suitsetamise suhtes üldiselt ollakse palju kriitilisemad, kui enda suitsetamise harjumuse suhtes. Selline erinevus võib olla seotud sellega, et ennast peetakse veel nooreks ja leitakse, et halbade harjumustega on aega tegeleda vanemas eas.

5.1.4. Milliseid oskusi peetakse suitsetamisel ja teiste tubakatoode tarvitamisel oluliseks?

Noored on osavad tubakatoode saamiseks läbirääkimisi pidama ja vajadusel võõraid ostma veenma. Võõraste väljavalimiseks on kindlad kriteeriumid. Samuti suudetakse üsna hästi vahelejäämisi vältida ja vahelejäämisel olukorrast võimalikult kergesti välja tulla.

Kuigi oskuste puhul ei rõhutatud otseselt suitsetamisega seotud tegevusi, nagu tossu allatõmbamine jne, nimetati üsna palju füüsilist toimetulekut tubakatoode tarvitamisega alustades esimesest proovimisest, mis paljudel tekitas halva enesetunde, kuni tarvitamisest tulenevate mõjude nautima õppimiseni.

5.1.5. Missugused noorte suhted ja missugune kommunikatsioon tubakatoodete tarvitamisega seostuvad?

Tubakatoodete tarvitamine on väga sotsiaalne tegevus, kuigi suitsu ja huuletubakat tehakse ka üksi olles. Tihtipeale määrab tubakatoote valiku just seltskond või võrgustik, mida näitab ka intervjueeritavate poolt väljatoodu, et osades koolides tehakse rohkem huuletubakat ja osades suitsu.

Kuigi vanemad ja koolipersonal räägivad noortele tubakatoodete kahjulikkusest, ei võeta seda väga tõsiselt. Vähemasti ei pane see noori suitsetamist maha jätma. Poiste hinnangul ei ole võimalik vanemaid tõsiselt võtta, sest nad pööravad teema tihtipeale naljaks, kuid enamasti ikkagi seetõttu, et neil puuduvad piisavad teadmised huuletubakast. Samas tõdesid nii poisid kui tüdrukud, et teadlikkuse suurenemine ja vanematega kahjulikkusest rääkimine tekitab kas süütunnet või paneb mõtlema mahajätmisele, kuid need emotsioonid on ajutised ja ei muuda nende tegelikku käitumist.

5.2. Mida arvavad kooliõpilased tubakatoodete tarvitamisega kaasnevatest terviseriskidest?

Terviseriskid ja tõsine töö mahajätmisega tunduvad kaugete teemadena, millele on veel elu jooksul, täiskasvanuna aega mõelda ja mahajätmiseks samme ette võtta. Praegu ei tunta terviseprobleeme enda nahal, mistõttu ei nähta ka põhjust lõpetamiseks. Need, kes tegelevad spordiga seovad tubakatoodete tarvitamist rohkem oma füüsilise enesetundega, mistõttu eelistavad suitsetamisele teisi tubakatooteid, mis ei ole nii kahjulikud (huuletubakas) või mida vähemalt nii sagedasti ei tarvitata (vesipiip).

Spordi positiivne mõju tubakatoodete tarvitamisest loobumisele või vähendamisele läheb kokku Vihalemm et al'i (2013) eesmärkide püstitusega, et alternatiivsete tegevuste väljapakumine aitab tõrjuda soovimatut praktikat. Kindlasti tuleks seda põhimõtet laiendada ka neile, kes veel ei ole leidnud alternatiivseid tegevusi.

5.3. Millised tegurid noorte endi hinnangul võiks neid mõjutada tubakatoodete tarvitamist maha jätma?

Fookusgrupi intervjuudes kõlanud ettepanekud olid seotud ümbritseva taristu, tähenduste ja alternatiivsete tegevustega. Kuivõrd intervjuude käigus räägiti nii tubakatoodete kallidusest kui näiteks kahjustavast mõju hammastele ja kallist hambaravi, võib mõjuva argumendina nimetada ka materiaalist ehk rahalist kaotust. Ühele võib mõjuda materiaalne põhjendatus, teisele oma tervisenäitajate halvenemine jne. Selleks peavad aga tervisenäitajad olema mõõdetavad – konkreetsed tulemused aitavad luua vajalikku konteksti muutuste esilekutsumiseks.

6. SOOVITUSED

Et nii kehtiv tubakaseadus kui ka poliitikakujundajate plaanid lähiaastateks (tubakapoliitika roheline raamat) näevad ette rida meetmeid tubakatoodete tarvitamise vähendamiseks, püüan oma soovitude juures neid juba väljapakutud ideid mitte korrata ja selle asemel pakkuda praktikateooriale tuginedes lisalahendusi.

Laias laastus võiks rohelises raamatus ja ELi direktiivis esitatud tegevusi toetada järgmised valdkonnad:

1. Soovimatu ehk probleemse praktika tõkestamine
2. Tubakatoodete tarvitamise praktikate ümberkujundamine
3. Praktika komplekside ja kimpude ümberkujundamine

Need kolm suunda on praktiakteooriale omaselt väga ambitsioonikad, sest väljuvad rahvatervisepoliitika piiridest, puudutades lisaks laste ja perede poliitikat, kultuuri- ja haridusvaldkonda jne. Sellest tulenevalt osutub hädavajalikuks erinevate tegevusalade, aga ka tasandite (üleriigiline, kohalik jne) ja sektorite (riiklik, era, vabaaühendused) koostöö. On teatud tegevused, mis vajavad kokkuleppeid riiklikul tasandil, kuid samas tunnevad väiksemad üksused oma sihtgruppe ja nende praktikaid täpsemalt, mis tagab võimaluse läheneda lahendustele spetsiifilisemalt ja loovamalt, panustades nii-öelda otse sündmuskohale.

6.1. Soovimatu ehk probleemse praktika tõkestamine

Selle käsitluse teoreetilisemat poolt avas peatükk 1.3.1. Nii juba olemasolev empiiriline materjal kui magistritöö raames läbiviidud kvalitatiivsed uuringud viitavad asjaolule, et konkureerivad praktikad, nagu sport ja teised hobid, mõjutavad noori vähem tubakatooteid tarvitama. Seetõttu tuleks mõelda keskkonna arendamisele, mis soodustab vastupraktikate teket. Arvestades juba varasemalt olemasolevat statistikat ja selle töö tulemusi, on sport keskne tegevus, mis vabaaajaveetmise võimalustest enim eriti just suitsetamist välistab.

Kuivõrd noortel on erinevad huvid, saab suurema tõenäosusega edukaid lahendusi välja pakkuda see, kes noort või noorte gruppi ja neid ümbritsevat keskkonda tunneb. Seetõttu saavad siin kõige paremini kaasa aidata koolid ja lapsevanemad, sest kodu ja kool on kaks sotsiaalset keskkonda, kus alaealised suure osa oma ajast veedavad.

Näiteks kutsekoolis oli vaatlusaluse kohaselt võimalik kahel korral nädalas osa võtta aeroobikatunnist. Sarnaseid tegevusi võiks laiendada nii, et igal tööpäeval pärast tunde oleks mingi ühine ajaveetmisviis. Millised need ettevõtmised olema peaksid, võiksid õpilased ise öelda, sest siis on kindel, et väljapakutud tegevused neile ka meeldivad. Küsitluse korraldamisega õpilaste hulgas saab võrrelda kvantitatiivselt, millised ettepanekud on kõige populaarsemad.

Siiski on paljude vabaajategevuste nõrkuseks see, et nad sobituvad suitsetamisega üsna hästi kultuurilisse tähendusruumi. Seetõttu ei saa vabaajategevused suitsetamist otseselt välistada, kuid jätavad selle tegemiseks ja sellele mõtlemiseks vähem aega. Praktikate konkureerimine tähendabki, et ühe arvelt jääb teise pühendumiseks vähem võimalusi. Kuid nagu fookusgrupi intervjuudest selgus, on sport just see tegevus, mis tihtipeale sunnib suitsetamist maha jätma, kuigi asemele võidakse võtta huuletubakas või aeg-ajalt vesipiibu tegemine.

Mõnede näidetena vabaajaveetmise võimalustest kutsekooli näitel toaksin välja mitmekesisemad spordiringid, sealjuures eelistatult meeskonnamängud, sest tubakatoodete tarvitamine on seltskondlik, mistõttu ka vastupraktikad peaksid seda olema. Teiste tegevustena võiks kaaluda filmiõhtuid, viktoriinide korraldamist, lauamänguõhtuid (õpilased võivad oma lauamängud ise kaasa võtta), oma kutsealaste teadmiste proovilepanekut huvitavate võistlustega jne. Alati ei pea küsimus olema suures organiseerimises. Piisaks ka sellest kui kool julgustaks algatuste tegemist, mida noored saaksid seejärel juba ise elus hoida. Teisisõnu võiks kooli roll olla pigem minimaalne, kuid noori toetav. Ühistegevuste edukust aitab tagada kooli ja sealsamas paikneva õpilaskodu asukoht – õpilased ei ole kesklinnast kaugel, kuid jäävad siiski pisut eemale, mistõttu nii-öelda oma koduõuel toimuvad vabaaja veetmise võimalused oleksid kindlasti tervitatavad. Samuti on koolil olemas füüsiline keskkond (koolihoone) ettevõtmiste korraldamiseks. Siinkohal tuleb aga nentida, et nagu ka fookusgrupi intervjuudest selgus, on koolid üldiselt paljudele noortele

stressitekitajateks. Sellisel juhul ei ole muidugi hea mõte ehitada vabaajaveetmise võimalusi üles koolile. Kutsekooli puhul võib aga erinevusena tuua, et hoone omab õpilaste jaoks korraga nii haridusasutuse kui kodu rolli.

Muidugi tuleb arvesse võtta piiratud ressursse – kas on personali, kellel on aega ettevõtmistega tegeleda, millised on rahalised võimalused jne. Kuid nagu mainitud, ei pea korraldatud vabaajavõimalused ilmtingimata tähendama suuri väljaminekuid.

Kindlasti aitaks alternatiivsete praktikate väljapakumisele ja nende toimivusele kaasa, kui tegevuse pakkujad on saanud vastava koolituse, kuidas lapsi motiveerida jääma suitsuvabaks. Näiteks tubakapoliitika roheline raamat pakub välja, et tervisekahjustest rääkimine peaks toimuma nii-öelda noorelt noorele vormis. Kindlasti saaksid hobidega tegelevaid noori julgustada nende treenerid, huvijuhid jpt.

Kokkuvõtteks tuleks motiveerida ka neid noori ennast sportlikult liigutama ja teiste huvialadega tegelema, kes praegu veedavad oma õhtuid tihtipeale sõpradega igavledes. Sealjuures peab säilima tegevuse sotsiaalne pool ehk võimalus omavanustega suhelda. Käesolev peatükk andis mõned ideed, kuidas seda teha ja kust initsiatiiv võiks tulla, kuid pigem on tegemist ühe näidismudeliga, mida kogukonnad saaksid vastavalt oma taustateadmistele edasi arendada.

6.2. Tubakatoodete tarvitamise praktikate ümberkujundamine

Selle eesmärgi teoreetilistel lähtekohtadel peatusin peatükis 1.3.2. Soovimatu praktika ümberkujundamine vajab tööd kõigi praktika elementidega ehk taristu, oskuste ja tähendustega.

6.2.1. Keskkond

Praegu kehtiv tubakaseadus ja roheline raamat mõlemad piiravad kohti, kus võib suitsetada, mistõttu suitsuvaba keskkonna reguleerimisega muudetakse tubakatoodete tarvitamine, eriti just suitsetamine, praktika kandjatele üha keerulisemaks ja ebamugavamaks. Samuti soovitakse seaduse täitmise üle teostatavat järelevalvet tõhustada ning karistusi karmistada. Kuid nagu uurimistulemustest selgus, on infrastruktuuri juures probleemiks mitte niivõrd materiaalne keskkond, vaid sotsiaalne võrgustik ehk tutvused, kes tubakatooteid alaealistele hangivad. Sel teemal arutlen tähendusi käsitleva alapeatüki all.

Osalusvaatluse näitel on aga suitsetamist toetav infrastruktuur olemas – seinade ja katusega “majake”. Esialgne hinnang võib öelda, et suitsuala tuleks päeva pealt ära kaotada, kuid see oleks üsna riskantne tegu. Ühelt poolt võib ala kaotamine hetkeks rutiini rikkuda, kuid suure tõenäosusega otsiksid noored teisi varjulisemaid kohti. Samas oleks edaspidi suitsetamine ebamugavam – näiteks kui õues sajab vihma, puhub kõva tuul jne. Kui suitsuruumi kaotada, siis peaks see toimuma suvevaheajal, kus õpilased ei korda ühte ja sama rutiini (vahetundide ajal suitsetamist) iga päev. Pärast pikka eemalolemist ei oleks rutiini lõhkumine nii tuntav.

Suitsuala kaotamist võib analüüsida suitsetamise kui ühe praktika raames, kuid seda võib näha ka laiemas praktikate kompleksi kooshoidjana. Seepärast käsitlen suitsuruumi pikemalt peatükis 6.3.

Vanemlik kontroll on teema, mida on puudutatud nii varasemates uuringutes kui ka käesolevas magistritöös. Selle asemel, et lapsevanemad peaksid üksinda mõtlema

viise, kuidas lastega rääkida ja neid tubakavabadena hoida, oleks alternatiiv üksteist kollektiivselt toetada. Kuna klass on tähtis sotsiaalne keskkond laste elus, siis võiksid samas klassis õppivate laste vanemad arutada aktiivselt ka murede ja tähelepanekute üle, mis seotud alkoholi, tubakatoodete jt probleemsete teemadega. Infovahetus võiks põhiliselt toimuda meilide kaudu. Paljudel samas klassis käivate laste vanematel on ühine meililist olemas, mistõttu suhtluskanali mõttes ei oleks tegemist millegi uue, ega aeganõudvaga. Kindlasti vesteldakse ka praegu mitmetes sellistes listides probleemide üle, kuid alati ei pea diskussiooni algatamiseks juhtuma midagi halba, vaid tegemist võiks olla ka ennetava diskussiooniga. Kuna kool (klass) ja kodu on kaks olulist keskkonda lapse elus, siis saaksid vanemad sel viisil need ühendada ja luua seeläbi juba ulatuslikuma sotsiaalse ruumi, mis toetaks tubakavabaks jäämist. Osades kodudes on rangemad reeglid ja osades need võib-olla et puuduvad, mistõttu kollektiivne ruum motiveeriks ka neid vanemaid probleeme ja riske nägema, kes seda seni pole teinud.

Kitsaskohaks võib osutada, et vanemad ei taha probleeme suure auditoriumi ees arutada, sest meililisti kuulub kümneid inimesi. Seetõttu on kindlasti vajalik ka korraldada ühiseid kohtumisi, kus inimesed saaksid üksteisega tuttavaks.

6.2.2. Tähendused

Kuivõrd tubakatoodete tarvitamise lai levik ei ole kinni noorte teadmatuses terviseriskide ees, vaid ikkagi sügavamal tubakatoodete tähendustes (omistatakse palju positiivseid tähendusi), vajab valdkond tähelepanu.

Kuna praktika tõkestamise juures rõhutasin just spordi olulisust, siis peaks ka sportimise kui praktika tähendusi toetama. Head sportlased on kindlasti suureks eeskujuks lastele, mistõttu ühiskonna üldine kaasaelamine oma atleetidele motiveerib ka lapsi tegelema spordialadega. Üldine norm peaks igäühe jaoks olema ise sporti teha, mitte ainult seda televiisorist vaadata.

Üks viis, kuidas muuta tubakatoodete tarvitamise praktikate tähendust, on lähtuda Shove et al'i (2012) mikro- ja makrotasandi mõõtmise põhimõtetest. Euroopa Liidu

teavituskampaania raames said inimesed mõõta vingugaasi sisaldust organismis – tasub kaaluda sellise mõõtmisvõimaluse korrapärasemaks muutmist. Näiteks, et kooliõpilased saaksid igal aastal oma tulemusi mõõta – nii tekib võrdlusmoment, kas tulemus on eelmisest parem või halvem. Samas peaks sellist mõõtmist kindlasti läbi viima, kas tervishoiutöötaja või näiteks TAI koolitatud spetsialist vms, sest muidu ei pruugi kogu ettevõtmine tõsiseltvõetav, ega usaldusväärne olla.

Samuti saaks näiteks teadlikult sotsiaalmeedias reklaamida äppe ja programme, mis inimese pildi sisestamisel näitavad, milline ta näeb välja 50 aasta pärast. Siia juurde võiks tekitada võrdlusmomenti – milline ta näeb välja, kui tarvitab tubakatooteid ja milline siis kui ta neid ei tarvita. Fookusgrupi intervjuud viitasid, et hambad on nii suitsetavate kui huuletubakat tegevate noorte jaoks tervise ja välimuse juures kõige veenvam argument, mistõttu need programmid võiksid hõlmata ka hambakahjude kuvamist.

Tähendustega tegelemisel ei tohiks unustada, kuhu seda kommunikatsiooni mõttes paigutada. Fookus saaks olla koolidel ja internetil, sest mõlemas veedavad õpilased suure osa oma ajast. Ka äpid nutitelefonidele oleksid heaks lahenduseks.

Selle töö vältel on palju juttu olnud ka sotsiaalsest võrgustikust, mis alaealistele tubakatooteid vahendab. Seadusesse keeldude sissekirjutamise ja järelevalvekaristuste kõrval tuleb tegeleda ka vahendajate vaimse keskkonna ümberkujundamisega. Kõik seaduserikkujad ei pruugi vahele jääda, mistõttu tuleb rõhuda ka teistele motivaatoritele kui ainult hirmule. Kollektiivse vaimse keskkonna ümberkujundamisele aitaksid kaasa sarnased algatused nagu Facebooki leht “Joome poole vähem” ja samanimeline sotsiaalkampaania, mis juhib tähelepanu ühistele normidele. Üleskutsega liitujad moodustavad juba suurema liikumise, mis liikmete juurde tulles lõpuks ka praktika kuvandit mõjutama võib hakata sarnaselt Shove'i ja Pantzari (2005) kepikõnni näitele. Samas on ilmselt osa vahendajaid, keda mõjutabki vahelejäämine ja trahvi saamine, mistõttu järelevalve peab toimima.

6.2.3. Oskused

Vanemad suhtuvad leebemalt vesipiipu ja huuletubakasse, mistõttu nende oskuste ja tähenduste toetamine võiks tuua tulemusi. Samuti vajab treenimist oskus mõjuda veenva vestluspartnerina noortele, kellel on raske vanemate argumente tõsiselt võtta. Sellised koolitused võiksid toimuda ühes klassis õppivate laste vanematele, kes saavad üksteisega üsna lihtsasti ka tulevikus sidet pidada.

6.3. Praktika komplekside ja kimpude ümberkujundamine

Üks valdkond, mida roheline raamat otseselt ei puuduta, on praktikate kimbud ja kompleksid, ehk praktikad, mis on omavahelises tugevas seoses ja esinevad tihtipeale koos. Kompleks, mis eriti just osalusvaatluse puhul silma paistis oli tugev seos puhkamise, suitsetamise ja sotsiaalse interaktsiooni vahel. Kuivõrd puhata ja sõprade-tuttavatega vestelda saab ka ilma suitsetamiseta, siis üheks lahenduseks on mõelda erinevatele võimalustele, kuidas seda kompleksi lõhkuda – millega saaks suitsetamist sellest seosest välja arvata.

Osalusvaatluses oli praktikate sidujaks koht ehk suitsuruum, mistõttu alternatiivsete paikade väljapakkumine puhkamiseks ja teistega vestlemiseks võiks olla üheks lahenduseks. Samamoodi nagu õpetajatel on õpetajate tuba, kus saab kolleegidega vestelda, kohvi teha jne, saaksid ka erinevate kursuste õpilased sellises ruumis vahetundide ajal käia ja lõõgastuda. Kindlasti tuleks tähelepanu pöörata ka tähendustele – et puhata ja vestelda saab ka teistes kohtades peale suitsuruumi.

7. DISKUSSIOON

Käesolevas töös uurisin koolinoorte tubakatoodete tarvitamise praktikaid toetudes praktikateooriale. Lähtusin Shove'i ja Pantzari (2005) praktika elementidest, mille kohaselt praktikad koosnevad asjadest/infrastruktuurist, kompetentsidest ja tähendustest. Neljanda elemendina lisasin Vihalemm et al'i (2013) käsitlusest tulenevalt ka sotsiaalse interaktsiooni, mis praktikat koos hoiab. Empiirilise materjali analüüs andis mahuka sisendi rakenduslikuks ehk soovitude osaks.

Praktikateooria ühendab väga hästi just erialaspetsialistide ja kommunikatsiooniinimeste koostööd, sest lähenemine peab sama oluliseks nii vaimse kui füüsilise keskkonna muutmist. Seega tuleks parimate lahenduste leidmiseks kaasata muudatuste planeerimisse erinevate valdkondade spetsialiste.

Praktikapõhise lähenemise tugevuseks ja samavõrra nõrkuseks on selle kvalitatiivne iseloom. Eesmärk ei ole uurida mingi nähtuse levikut, vaid vastata küsimustele nagu miks, kuidas jne. Ühelt poolt annavad tulemused suurepärase sisendi nii sisulisteks lahendusteks kui ka ideedeks, kuidas sihtrühmaga kommunikeerida. Ette saab aga heita seda, et uurimuse tulemusi ei tohi vaadelda kui läbilõiget ühiskonnast tervikuna, mistõttu peab hoiduma üldistustest. Sellest tingituna tekib ka küsimus, kas lahendusettepanekud laiemal rakendamisel toimivad?

Õnneks toetab juba olemasolev statistika selle töö tulemusi, mistõttu teatud määral saab ka üldistusi teha. Näiteks varasemad uuringud ütlevad, et enamike 15–16-aastaste meelest on tubakatooteid lihtne kätte saada. Ka minu uurimus kinnitas, et noortel on üsna kerge endale tubakatooteid hankida. Selle töö lisandväärtuseks saab pidada kättesaadavuse lahtimõtestamist – et võtmeküsimuseks on noori ümbritsev sotsiaalne võrgustik, mis karistuste olemasolule vaatamata alaealistele tubakatooteid vahendab. Samuti on noortel vaja rida oskusi, et seda sotsiaalset võrgustikku enda heaks rakendada. Siit ka vajadus järelevalve ja karistuste kõrvalt rõhuda nende täisealiste vahendajate kollektiivsele vastutustundele, et selline tegevus ei ole sotsiaalselt aktsepteeritav.

Juba olemasolevad uuringud näitavad, et sporti tegevad noored suitsetavad vähem. Fookusgruupiintervjuud noortega kinnitasid seda väidet. Praktikateooria konteksti asetades on üheks oluliseks põhimõtteks luua keskkond selliste vastupraktikate tekkeks, mis soovimatu käitumisviisiga aja ja tähelepanu eest konkureerima hakkaksid. See tähendab, et praktikakandjad kas täielikult loobuvad tubakatoodete tarvitamisest vastupraktika kasuks või neil jääb vähem aega sellega tegelemiseks. Samas võib keskkonnana näha ka seda, milline on spordi üldine kuvand ühiskonnas. Näiteks sportlastest kui rahvuskangelastest lugupidamine innustab ka lapsi sportima.

Alati ei pruugi aga olemasolev statistika käesoleva töö leidudega üks-üheselt klappida. Kobin et al'i (2012) ülevaade viitab väheste sotsiaalsete oskuste ja suitsetamise seosele. Minu töös võis sotsiaalset interaktsiooni näha aeg-ajalt kui elementi, mis tubakatoodete tarvitamise praktikaid koos hoiab. Eriti selgelt tuli see välja vesipiibu suitsetamise näitel. Osalusvaatluse põhjal käsitlesin sotsiaalset interaktsiooni jällegi eraldiseisva praktikana, mis moodustab suitsuruumis käimise, suitsetamise ja puhkamisega praktika kompleksi. Samas ei seostunud halvad sotsiaalsed oskused otseselt tubakatoodete tarvitamisega. Siin võib ka põhjuseks olla, et minu valimisse selliste muredega inimesi ei sattunud.

Et suitsetamine seostub paljudele noortele lõõgastumise ja puhkamisega, tekib rida küsimusi. Kas noored ei oska teisel viisil puhata, kas neil pole selleks piisavalt võimalusi vms? Nendele küsimustele on raske vastata, kuid osalusvaatluse põhjal saab öelda, et suitsetamise kui puhkamise viisi kujul on tegemist rutiinse ja harjumusliku käitumisega. Siinkohal võib mõelda erinevatele viisidele, kuidas toetada tervislikumaid lõõgastumise viise noorte igapäevakeskkonnas.

Kui võtta kogu empiiriline materjal kokku, tuleb üsna selgesti välja, et sihtrühma praktikate ümberkujundamine on kõigest osake suuremast pildist, mida tuleks arvesse võtta. Sotsiaalsed keskkonnad nagu kodu, kool ja sotsiaalne võrgustik on kindlasti märksõnad, millest ei saa mööda vaadata. Selles töös toodud soovitusel erinevatele osapooltele nõuavad kahtlemata motivatsiooni olemasolu teemaga tegelemiseks, mistõttu ettepanekud on mõeldud eelkõige neile, kes tahaksid muutust esile kutsuda. Väiksed kollektiivid nagu ühes klassis õppivate laste vanemad võivad tihtipeale väga palju ära teha, et lapsi tubakavabadena hoida.

Kuna paljud lapsed proovivad esimest korda suitsu juba enne 12-aastaseks saamist, on sellele vanuserühmale vaja suurt tähelepanu osutada. Paljud fookusgrupi intervjuus osalenud noored ütlesid, et nende esimene proovimise kord oli negatiivne. See võib olla üks võtmemomente, millal suunata noori jääma tubakavabaks. Samuti kujunevad rutiinid ja harjumused välja juba lapsena – kas pärast kooli tuleb minna huviringidesse ja õppima või laiutab õppetundide järel lihtsalt vaba aeg, mis tihtipeale muutub üksluiseks. Nagu ka fookusgrupi intervjuust selgus, suitsetavad paljud igavusest. Niisiis võiks just noorema sihtgrupi praktikatepõhine uurimine olla heaks jätkuks käesolevale tööle.

KOKKUVÕTE

Rahvatervisepoliitika kujundamise üks väljakutseid on elanikkonna ebatervislikud eluviisid ja neist põhjustatud terviseprobleemid. Tervist ohustav käitumine väljendub näiteks tubakatoodete tarvitamises. Eelmisel aastal valmis Eestis „Tubakapoliitika roheline raamat“, mis teeb valitsusele ettepanekuid, kuidas tubakatoodete tarvitamist vähendada. Sealjuures keskenduvad ettepanekud just noortele.

Üldjoontes on sotsiaalsete probleemide lahendamiseks kaks suunda. Üks võimalus on püüda mõjutada indiviidide käitumist teavitustlike tegevustega, nagu näiteks sotsiaalkampaaniad ja nõustamine. Sellele alternatiivne lähenemine rõhutab vajadusele ümber kujundada laiemat sotsiaalset keskkonda, sealjuures infrastruktuuri. Viimati nimetatud mõttesuunast lähtub ka käesolev magistritöö.

Täpsemalt on antud töö eesmärk uurida 16–19-aastaste koolinoorte tubakatoodete tarvitamise praktikaid ning seejärel välja töötada soovitused, kuidas nende kasutamist vähendada. Kuivõrd rohelises raamatus on juba mitmeid ettepanekuid, on selle töö sihiks pakkuda olemasolevatele ideedele lisamõtteid.

Et analüüsida koolinoorte tubakatoodete tarvitamise praktikaid, otsin vastuseid küsimustele, millised on tarvitamisega seotud praktikad, mida õpilased kaasnevatest terviseriskidest arvavad ja millised tegurid noorte endi hinnangul võiksid mõjutada neid kasutamist maha jätma. Vastuste leidmiseks kasutan fookusgrupi intervjuud ja osalusvaatlust. Uurimisküsimustele vastamisel on abiks juba olemasolev statistika koolinoorte tervisekäitumisest.

Uuringust selgus, et kuigi seadusega kehtestatud piirangud on kaasa aidanud suitsuvaba keskkonna kujundamisele, on raskem mõjutada sotsiaalset võrgustikku, mis alaealistele tubakatooteid kättesaadavaks teeb. Samuti on noored osavad tubakatoodete hankimiseks läbirääkimisi pidama ja vajadusel ka võõraid ostma veenma.

Kool on üks oluline sotsiaalne keskkond noorte elus, mis tubakatoodete tarvitamist, eriti suitsetamist pärsib. Seda eelkõige koolipersonali järelevalve tõttu. Huuletabakat

võib vaadelda tootearendusena, mille tarvitamine on alaealistele kergem ja mugavam, sest selle tegemine paistab vähem silma kui suitsetamine.

Käesolevast uurimusest selgus, et tubakatoodete tarvitamine moodustab praktikate kimpe ja komplekse selliste tegevustega nagu puhkamine ja sotsiaalne interaktsioon, aga ka pidutsemise, alkoholi tarvitamise ja sõpradega koosolemise.

Tubakatoodetele omistatakse nii positiivseid kui negatiivseid tähendusi. Positiivsed mõtted seostuvad sotsiaalse interaktsiooniga – sõpradega, vaba ajaga, puhkamisega, lõõgastumisega jne. Negatiivsed tähendused on seotud haigustega ja surmaga. Noorte head teadmised tubakatoodete tarvitamise kahjulikkusest ei kajastu nende käitumises, mis viitab väärtuste ja tegude lõhele.

Uurimus kinnitas, et tubakatoodete tarvitamine on väga sotsiaalne tegevus. Sageli määrab sõprusseltskond ka konkreetse toote valiku. Kuigi vanemad ja koolipersonal räägivad noortele tarvitamise kahjulikkusest, ei võeta seda väga tõsiselt. Noorte hinnangul ei ole täiskasvanutel piisavalt veenvaid ja asjatundlikke argumente – ennast peetakse selles valdkonnas tihtipeale suuremaks spetsialistiks. Terviseriskid paistavad kaugete muredena, sest noortel endil, ega nende sõpradel veel isiklikke tervisekaebusi pole. Seetõttu ei kiirustata mahajätmisele ka tõsiselt mõtlema. Spordiga tegelejad seostavad tubakatoodete tarvitamist oma füüsilise enesetundega rohkem, mistõttu eelistavad suitsetamisele alternatiivseid tubakatooteid, mis on nende hinnangul vähemkahjulikud (huuletubakas) või mida tarvitatakse harvemini (vesipiip).

Uurimistööle tuginevad lahendused keskenduvad laias laastus soovimatu praktika tõkestamisele ning praktika ja praktika komplekside ümberkujundamisele. Praktika tõkestamine tähendab keskkonna kujundamist, mis soodustaks vastupraktikate teket. Sel viisil jääb soovimatuks praktikaks vähem aega. Uurimusest selgus, et paljud noored on suitsetamise maha jätnud sportimise tõttu. Seega on kehalisel aktiivsusel tähtis roll soovimatu praktika tõkestamisel. Samuti tuleks paralleelselt töötada praktikate tähendustega, näiteks kehalise aktiivsuse kui sotsiaalse normi kuvandi loomisega, mis innustaks lapsi ja noori spordiga tegelema. Muutuste esilekutsumiseks tuleks kaaluda ka praktikate komplekside ümberkujundamisele suunatud tegevusi, näiteks õpilaste puhkamise ja koosolemise toetamist viisil, et see ei seostuks nii tihti

suitsetamise või teiste tubakatoodete tarvitamisega.

Kuivõrd paljud lapsed proovivad esimest korda suitsu juba enne 12-aastaseks saamist, on sellele vanuserühmale vaja suurt tähelepanu osutada. Seega võiks just noorema sihtgrupi praktikatepõhine uurimine olla heaks jätkuks käesolevale tööle.

SUMMARY

One of the many challenges of public health policy are diseases caused by unhealthy lifestyles. Smoking and using other tobacco products is an example of a risky health behavior. Published in 2012, the Tobacco Policy Green Paper, gives the Government recommendations how to reduce the consumption of tobacco products in the near future. The proposals focus on young people.

Generally speaking, there are two directions of solving social problems. One option is to focus on influencing the behavior of individuals with activities, such as social campaigns and counseling. The alternative approach emphasizes the need to reshape the broader social environment, including infrastructure. This thesis follows the latter idea.

More specifically, this research examines tobacco consumption among students on the basis of the social practice theory. The aim is to investigate the social practices of tobacco use among pupils aged 16–19, and then develop recommendations on how to reduce consumption. Since the Tobacco Policy Green Paper has named a good number of proposals, this work aims to provide additional ideas to the existing ones.

In order to analyze the social practices of tobacco use among pupils, I used two qualitative research methods – focus group interviews and participant observation. The already available statistics on pupils' health behavior was also helpful in answering the research questions.

The study showed that although legislation has contributed to the smoke-free environment, it is more difficult to influence the social network, which makes tobacco products available to minors. In addition, young people are skilful at negotiating with people in order to obtain tobacco products.

School is an important social environment for young people which suppresses the using of tobacco products, especially smoking. This is mainly due to the supervision of school personnel. Snus can be seen as a product development – it is easier and more convenient for minors to use because it is less noticeable than smoking.

This study showed that tobacco use forms complexes with other practices such as taking a rest and social interaction, as well as partying, using alcohol, and being with friends. Tobacco products are attributed both with positive and negative meanings. Positive thoughts are associated with social interaction – friends, leisure, relaxation, etc. Negative meanings are associated with diseases and death. Good knowledge on hazardous impact on health is not reflected in students' behavior which refers to the gap between values and actions.

The research confirmed that tobacco use is a very social activity. Often it is the group of friends and not the individual who decide upon the tobacco product that will be used. While parents and school staff talk to young people about the harmfulness of tobacco, it is not taken very seriously. Young people think that adults have no convincing arguments and consider themselves as better experts of the topic. Health risks seem remote, because neither them, nor their friends have any personal health complaints. Therefore, they are not thinking over quitting very seriously. Those who are active in sports are more self-conscious about the impact of smoking cigarettes, so they prefer alternative tobacco products, which they consider less harmful (snus) or which are consumed less frequently (waterpipe).

Solutions suggested in this research focus largely on blocking the undesirable practice and on transforming the practice and the complexes of practices. Blocking a practice means creating an environment that supports the formation of contrapractices. In this way, there is less time to commit to the undesirable practice. The study revealed that many young people quit smoking due to sports. Thus, physical activity plays an important role in preventing tobacco use as an undesirable practice. Parallely it is important to focus on the meanings of the contrapractices. For example, physical activity as a social norm can help inspire children and young people to take up sports.

As the study showed, relaxing and resting between classes, smoking and speaking to other school mates forms a complex of practices. In order to induce changes it should also be considered to focus on these complexes. For instance, to provide students a healthier way to rest and spend their time during breaks.

It is also important to pay attention to a younger age group since many children try smoking for the first time before the age of 12. Therefore, a social practice based study of the younger target group can be a relevant continuation to this work.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Aasma, K. (2008). Järvamaal mõõdetakse inimestel vingugaasi. *Õhtuleht*, 15. aprill, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.oh tuleht.ee/275615>.
- Aasvee, K., M. Eha, T. Härm, K. Liiv, L. Oja & M. Tael. (2012). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2009/2010. õppeaasta Eesti HBSC uuringu raport*. Raias, M. (toim.). Tervise Arengu Instituudi kodulehekülg, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.tai.ee/et/terviseandmed/uuringud?start=10>.
- *Alkoholipoliitika roheline raamat*. (2012). URL (kasutatud juuli 2013) <http://www.sm.ee/aktuaalne/alkoholi-ja-tubaka-tarvitamise-vaehendamine.html>.
- Erala, S. (2010). Mürgine vingugaas tungib nii suitsetajate kui ka laste kehasse. *Postimees*, 31. mai, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.tarbija24.ee/269987/murgine-vingugaas-tungib-nii-suitsetajate-kui-ka-laste-kehasse/>.
- Erelt, T., T. Leemets, S. Mäearu & M. Raadik. (2006). Eesti Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. URL (kasutatud august 2013) <http://www.eki.ee/dict/qs/>.
- Evans, D., A. McMeekin & D. Southeron. (2012). Sustainable Consumption, Behaviour Change Policies and Theories of Practice. Warde, A. & D. Southeron (toim.). *The Habits of Consumption. COLLEGIUM: Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, 12: 113–129.
- Facebook. Terve Eesti SA kampaanialeht “Joome poole vähem!”, URL (kasutatud juuli 2013) <https://www.facebook.com/JoomePooleVahem?fref=ts>.

- Gram-Hanssen, K. (2011). Understanding Change and Continuity in Residential Energy Consumption. *Journal of Consumer Culture*, 11(1): 61–78.
- *Haiguskoormuse tõttu kaotatud eluaastad Eestis: seosed riskifaktoritega ja riskide vähendamise kulutõhusus*. (2004). Tartu Ülikooli tervishoiu instituut/Sotsiaalministeerium, URL (kasutatud mai 2013) http://www.who.int/fctc/reporting/party_reports/estonia_annex3_burden_of_disease_daly_in_estonia_2002.pdf.
- Hargreaves, T. (2011). Practice-ing behaviour change: Applying Social Practice Theory to Pro-environmental Behaviour Change. *Journal of Consumer Culture*, 11(1): 79-99.
- Härm, T. (2013). Vaid iga neljas mokatubaka tarvitaja pääseb suuõõne kahjustustest. *Postimees Online*. 31. mai, URL (kasutatud juuli 2013). <http://www.tarbija24.ee/1253646/vaid-iga-neljas-mokatubaka-tarvitaja-paaseb-suuoone-kahjustustest>.
- Kobin, M., A.-A. Allaste, T. Sooniste, N. Derman, V. Vainu, E. Reiska, K. Kaha, L. Araste, H. Saat, S. Vorobjov & U. Saar. (2012). “Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16-aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis”. Kobin, M., S. Vorobjov, K. Abel-Ollo & K. Vals (toim.). Tervise Arengu Insituudi kodulehekülg, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.tai.ee/et/terviseandmed/uuringud?start=20>.
- Krange, O. & W. Pedersen. (2001). Return of the Marlboro Man? Recreational Smoking among Young Norwegian Adults. *Journal of Youth Studies*, 4(2): 155–174.
- Laherand, M-L. (2010). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Liiv, K. (2012). *Toetagem õpilasi jääma tubakavabaks – 10 aastat Suitsuprii Klassi võistlust*. URL (kasutatud mai 2013)

<http://www.terviseinfo.ee/et/blogi/644-toetagem-opilasi-jaama-tubakavabaks-10-aastat-suitsuprii-klassi-voistlust>.

- Nõmmik, H. (2013). *EL terviseministrid jõudsid tubakadirektiivis kokkuleppele*. Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, URL (kasutatud august 2013) <http://www.sm.ee/aktuaalne/uudised/b/a/el-terviseministrid-joudsid-tubakadirektiivis-kokkuleppele.html>.
- *Rahvastiku Tervise Arengukava 2009-2020*. (2008). Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.sm.ee/tegevus/tervis/rahvastiku-tervise-arengukava-2009-2020.html>.
- Reckwitz, A. (2002). Toward a Theory of Social Practices: A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5(2): 243-263.
- Reinap, M. (2009). *Olulisemate käitumuslike terviseriskide majanduslik koormus*. Magistritöö. Tallinna Tehnikaülikool, Majandusteaduskond, Avaliku sektori majanduse instituut, Majandussotsioloogia õppetool. URL (kasutatud mai 2013) http://www.who.int/fctc/reporting/party_reports/estonia_annex4_economic_burden_of_main_behavioral_health_risks_2009.pdf.
- Reklaamiseadus (12.03.2008). RT I 2008, 15, 108; viimati muudetud 16.12.2010. URL (kasutatud juuni 2013) <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012011017>.
- *Sagedamini esitatavad küsimused ja ettepanekud tubakaseaduse kohta*. Sotsiaalministeeriumi kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.sm.ee/tegevus/tervis/tervislik-eluviis-ja-haiguste-ennetamine/tubakas.html>.

- Shove, E. ja M. Pantzar. (2005). Consumers, Producers and Practices: Understanding the invention and reinvention of Nordic walking. *Journal of Consumer Culture*, 5(1): 43-64.
- Shove, E. (2010). Beyond the ABC: Climate Change Policy and Theories of Social Change. *Environment and Planning A*, 42(6): 1273-1285.
- Shove, E. (2011). On the difference between chalk and cheese – a response to Whitmarsh et al's comments on “Beyond the ABC: climate change policy and theories of social change”. *Environment and Planning A*, 43(2): 262-264.
- Shove, E., M. Pantzar & M. Watson (2012). *The Dynamics of Social Practice: Everyday Life and How It Changes*. London etc: Sage.
- Siquier, P. (2010). *Help – For a life without tobacco. A legacy*. Euroopa Komisjoni kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <http://ec.europa.eu/health/tobacco/help/>.
- *Suitsetamisest loobumine*. (2013). Terviseinfo kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/tubakas/suitsetamisest-loobumine>.
- *Suitsetamisest loobumise nõustamine*. (2013). Terviseinfo kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.terviseinfo.ee/et/valdkonnad/tubakas/suitsetamisest-loobumine/suitsetamisest-loobumise-noustamine>.
- „*Suitsuprii Klassi*“ programmi lõpetas suitsupriina 82% klassidest. (2013). Tervise Arengu Instituudi kodulehekül, URL (kasutatud mai 2013) <https://www.tai.ee/et/instituut/pressile/uudised/3336-suitsuprii-klassi-programmi-lopetas-suitsupriina-82-klassidest->.

- Sulkunen, P. (2009). *The Saturated Society. Governing Risk and Lifestyles in Consumer Culture*. London etc: Sage.
- Tekkel, M. & T. Veideman. (2013). *Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring, 2012*. Tervise Arengu Instituudi kodulehekül, URL (kasutatud august 2013) <http://www.tai.ee/et/terviseandmed/uuringud>.
- *Tervise Arengu Instituudi kodulehekül*, URL (kasutatud mai 2013a) <http://www.tai.ee/instituut/tutvustus/tervise-arengu-instituut>.
- *Tervise Arengu Instituudi kodulehekül*, URL (kasutatud mai 2013b) <http://www.tai.ee/et/tegevused/tervise-edendamine/tubakatarvitamise-vahendamine/tegevused>.
- *Terviseinfo kodulehekül*, URL (kasutatud august 2013) <http://www.terviseinfo.ee/konkursid/suitsuprii-klassi-voistlus>.
- *Tubakapoliitika roheline raamat*. (2012). URL (kasutatud jaanuar 2013) <http://www.sm.ee/aktuaalne/alkoholi-ja-tubaka-tarvitamise-vaehendamine.html>.
- Tubakaseadus (04.05.2005). RT I 2005, 29, 210; viimati muudetud 08.12.2011. URL (kasutatud juuni 2013) <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122011037>.
- Tye, L. (2002). *The Father of Spin: Edward L. Bernays and The Birth of Public Relations*. New York: Henry Holt and Company.
- Vihalemm, T. (2013). *Kvalitatiivsed uurimismeetodid: ülevaade*. URL (kasutatud märts 2013) https://moodle.ut.ee/file.php/1613/Vaatluse_infoleht.pdf.
- Vihalemm, T., M. Keller & M. Kiisel. (2013). *Kuidas parandada maailma?*

Kommunikatsioon sotsiaalsete muutuste kujundamisel. URL (kasutatud juuli 2013)

http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/30126/eopik_kommunikatsioon.html?sequence=26.

- Warde, A. (2005). Consumption and Theories of Practice. *Journal of Consumer Culture*, 5(2): 131–153.
- Warde, A. & D. Southerton. (2012). Introduction. Warde, A. & D. Southerton (toim.). *The Habits of Consumption. COLLeGIUM: Studies Across Disciplines in the Humanities and Social Sciences*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies, 12: 1–25.
- Whitmarsh, L., S. O’Neill & I. Lorenzoni. (2011). Commentary. *Environment and Planning A*, 43(2): 258–261.

LISAD

Lisa 1. Tubakapoliitika rohelise raamatu (2012) meetmed

Meede	Keskkonna kujundamisele suunatud tegevused	Üsikindiviidi käitumise mõjutamine
Suitsuvaba keskkonna tagamine	<ul style="list-style-type: none"> • Üldkasutatavate hoonete ukseavauste ette suitsuvabade kaitsevööndite rajamine vähemalt 3–6 meetrit uksest. • Avalikud üldkasutatavad ruumid, nt avalikud rannad, kontserdi- ja peopaigad ning vabaõhuüritused on KOV-i reguleerida. • Riigi- ja kohalike omavalitsusasutuste muutmise suitsuvabaks. • Hoonetes asuvate suitsetamisalade kaotamine. • Spetsiaalsete suitsetamisruumide kaotamine aastast 20... 	<ul style="list-style-type: none"> • Kodus suitsetamise vähendamiseks elanike teadlikkuse tõstmine (kampaaniad, teabematerjalid).
Tubakatoodete atraktiivsuse vähendamine	<ul style="list-style-type: none"> • Maitsestatud tubakatoodete müügi piiramine. • Müügikoha tähistamise keeld: keelata tubakatoodete müügikoha tähistamine tubakatoodete kaubamärkidega. • Tubakatoodete müügikohas väljapaneku piiramine. • Jaemüüjatele juhendi koostamine tubakatoodete kahjuliku mõju vähendamiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> • Pilthoiatuste kasutuselevõtmine. • Müügiedenduse keelu täpsustamine: keelata tarbijatele mistahes toodete, teenuste või kingituste jagamine.

<p>Tubakatoodetele alternatiivtoodete turustamise reguleerimine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Suitsuvabade tubakatoodete turustamise keelustamine. • Kõikide suitsetatavate tubakat mittesisaldavate toodete võrdsustamine tubakatoodetega. • Nikotiini sisaldavate alternatiivtoodete, v.a registreeritud ravimite turustamise keelamine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Teadlikkuse tõstmine vesipiibu ja huuletubaka kahjulikkusest.
<p>Tubakatarvitamise ennetamine, teavitustöö, tubakasõltuvuse ravi ja tubakast loobumise nõustamisteenused</p>	<ul style="list-style-type: none"> • SLN-teenuse parem sidumine esmatasandi tervishoiuteenustega. • Patsientidelt tagasiside kogumise süsteemi parandamine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Suitsetamisest loobumise nõustamisteenuse (SLN) arendamine ja parema kättesaadavuse tagamine. Teenuse parem reklaam ja teavitustöö potentsiaalsete patsientide hulgas. • Internetipõhise nõustamisteenuse väljaarendamine. • Ühtse suitsetamisest loobumise nõustamise infotelefoni loomine. • Suitsetamise ennetus – ettevalmistuse andmine ka mittetervishoiutöötajatele, eriti noored noortele süsteemis, et mõjutada noori mitte hakkama suitsetama.
<p>Salaturu piiramine ja maksupoliitika kujundamine</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tubakatoodete hinda tõstvate meetmete rakendamisel vajaduse analüüsimine lisavahendite suunamiseks salaturu vastu võitlemise vastavalt riigieelarve võimalustele, et vältida salaturu osakaalu kasvu. • WHO tubaka tarbimise leviku vähendamise raamkonventsiooni 	<ul style="list-style-type: none"> • Maksu- ja Tolliameti järelevalve ning karistustega seonduvad tegevused. • Õigusaktide ülevaatamine: sätestada käitlemiseks keelatud tubakatoodete suur kogus ja karistus keelatud tubakatoote suures koguses käitlemise eest.

	<p>juurde loodava salakaubanduse vastu võitlemise protokolliga ühinemise otstarbekuse analüüsimine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tubakatoodete aktsiisi tõstmine. 	
<p>Karistuste karmistamine alaealistele tubakatoodete kättesaadavaks tegemise eest</p>		<ul style="list-style-type: none"> • Alaealistele tubakatoodete kättesaadavaks tegemise keelu täitmise järelevalve tõhustamine. • Tubakaseaduses karistuste karmistamine: tubakatoote käitlemisel vanusepiirangu rikkumise eest tõsta karistuse määra; tubakatoote tarvitamisel, omandamisel ja omamisel alaealise poolt lisada olemasolevale karistusele loeng suitsetamise kahjulikkuse kohta.
<p>Monitooring</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Tubakaturu, -tarbimise ja -kahjude kohta Eestis aastaraamatu koostamise alustamine analoogselt alkoholi aastaraamatule. 	

Lisa 2. Fookusgrupi intervjuu kava

OSA	SISU	AEG
Minu enda tutvustus	<p>Tere kõigile! Mina olen Helena ja õpin Tartu ülikoolis ajakirjandust ja kommunikatsiooni. Kõigepealt suur aitäh teile kõigile, et olite valmis selles intervjuus osalema. Vestluse käigus räägime suitsetamisest ja teiste tubakatoodete tarvitamisest ning sellest, millised kokkupuuted ja arvamused teil sellega seoses on. Meie vestlus kestab orienteeruvalt poolteist tundi. Ma küll salvestan meid diktofoniga, kuid meie jutuaamine siin on konfidentsiaalne, mis tähendab ka seda, et ma ei avalda teie nimesid, vaid kasutan selle asemel koodi. Loodan, et see sobib teile.</p> <p>Ühtlasi tahan meelde tuletada, et tegemist ei ole kindlasti kontrolltööga ehk siin ei ole õigeid ja valesid vastuseid. Mind huvitavad just teie endi arvamused ja mõtted. Seega olge julged ja ausad. Toon siin ka veel igaks juhuks välja, et lisaks sigarettide suitsetamisele räägime ka teistest tubakatoodetest, nagu vesipiip ja huuletubakas.</p>	3 min
Intervjueeritavad tutvustavad ennast	Enne kui sisuliste küsimuste juurde läheme, tahaksin teiega paremini tutvavaks saada ning selleks palungi igal ühel öelda oma nimi ja millega vabal ajal tegelete? Alustame siit vasakult.	10 min
Suitsetamise harjumused ja konnotatsioonid	<p>Nii, aitäh tutvustuste eest. Läheme siit edasi esimese teemabloki juurde. Millal suitsetamist alustasite? Kuidas üldse suitsetajaks hakkasite, kuidas see juhtus? Kuidas tavaliselt endale suitsu hangite? Kuidas see alaealiste puhul käib (kas vanemad ostavad? Kas on mingid kindlad kohad, kust saab ise suitsud kätte vms?). Mida tavaliselt suitsetate; millised on teie eelistused. Mis kriteeriumid kõige olulisemat rolli mängivad (hind, maitse jne)?</p> <p>Milliseid tubakatooteid veel olete proovinud lisaks suitsule? Millist tubakatoodet tarbite regulaarselt? Miks just seda?</p> <p>Milliseid oskusi selleks vaja on, et suitsetada, näiteks suitsu alla tõmbamine, et kõhima ei hakkaks jne.</p> <p>Kus ja millal tavaliselt suitsu/vesipiipu/mokatubakat teete? Kellega tavaliselt seda koos teete? Mis teie jaoks tavaliselt selle tegevuse juurde käib (näiteks pidu, õues olemine või toas istumine, õppimine, eksamid vms). Miks just nendes olukordades suitsetate, et millest selline piir. Mida teie jaoks suitsetamine tähendab, mida see sümboliseerib (sõbrad, köögis on kõige huvitavamad jutud, seltskonda kuulumine, mäss, protest kellegi-millegi vastu)?</p> <p>Kas olete proovinud kunagi maha jätta? Kuidas see õnnestus?</p>	25 min
Seosed suitsetamisega	Nüüd palun teil teha kollaaž ehk pilt teemal „Millega seostub mulle suitsetamine?“. Võite kasutada ajakirju, lõigata pilte, joonistada, kirjutada, rebida jne. Jätan teile 10-15 minutit aega ja seejärel saab igatüki oma tööd tutvustada.	20 – 15 min
Hinnangud terviseriskidest ja teistest mõjudest	Olete rääkinud mulle sellest, et millal esimest korda suitsetasite ja millised on teie harjumused. Edasi räägime mõnevõrra sellest, et milliseid muudatusi tubakatoodete tarvitamine teie meelest on kaasa toonud. Kuidas tubakatarvitamine on teile mõjunud? Mõtlen sealjuures nii kehalisi mõjusid ja enesetunnet kui ka	20-25 min

	<p>sotsiaalsed mõjud, ehk seltskonnaelu jms. Mis on suitsetamisega seoses teie jaoks muutunud? Kuidas mõjutab suitsetamine läbisaamist teistega (kas peate seda näiteks varjama)? Kas vestlete suitsetamisest omavahel? Olete nüüd rääkinud sellest, et milliseid tubakatooteid tarbite ja miks. Mida olete kuulnud selle kohta, et kuidas nende tarbimine tervisele mõjub? Mis tunde see teie tekitab, et suitsetamisel võivad olla sellised tagajärjed?</p> <p>Edasi lähenksingi ühe harjutusega. Näitan teile erinevaid niioelda hoiatuspilte, millest osad pannakse lähitulevikus ka Eestis müüdavatele sigaretipakkidele. Ja siis arutame koos, et kuidas need pildid teid kõnetavad. Mis teie kõige tugevamaid emotsioone tekitab (näiteks vastikust, kurbust vms)?</p>	
Millised argumendid veenaksid tubakatoodete tarbimist maha jätma?	Läheksingi siit nende jooniste juurest edasi ja küsin, et kas olete mõelnud suitsetamisest loobumisele? Mis oleks see põhjuseks, miks oleksite valmis maha jätma (nt arst ütleb, tervis ei võimalda, sigaretid maksavad palju, vanemad ei luba, suitsetamiskohti pole vms)?	10 min
Lõpetuseks	Meie jutuajamise käigus on välja toodud palju mõtteid-ideid. Lõpetuseks palun igal ühel välja tuua mingi mõte, mis teie jaoks tundus uus ja huvitav. Lõpusõnad & tänud.	15 min

Lisa 3. Näide fookusgrupi intervjuul valminud kollaažist

Lisa 4. Eestikeelsed ühendhoiatused

Suitsetamine lühendab eluiga

Eluaegsed suitsetajad kaotavad oma elust keskmiselt **14 aastat**

Suitsetamine lühendab eluiga

Suitsetamine lühendab eluiga

Suitsetamine lühendab eluiga

Suitsetamine ummistab veresooni ning põhjustab südameinfarkte ja rabandusi

Suitsetajatel on mittersuitsetajatega võrreldes **50% suurem oht insuldi tekkimiseks**

Suitsetamine ummistab veresooni ning põhjustab südameinfarkti ja rabandust

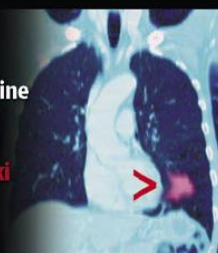
Suitsetamine ummistab veresooni ning põhjustab südameinfarkti ja rabandust

Suitsetamine ummistab veresooni ning põhjustab südameinfarkti ja rabandust

Suitsetamine tekitab surmavat kopsuvähki

Suitsetamine tekitab surmavat kopsuvähki

Suitsetamine tekitab surmavat kopsuvähki

Suitsetamine tekitab surmavat kopsuvähki

Suitsetamine tekitab kergesti sõltuvust, ära alusta

Suitsetamine tekitab kergesti sõltuvust. Ära alusta!

Suitsetamine tekitab kergesti sõltuvust. Ära alusta!

Suitsetamine tekitab kergesti sõltuvust. Ära alusta!

Suitsetamise lõpetamine vähendab ohtu haigestuda surmavatesse südame- ja kopsuhaigustesse

1 aasta pärast suitsetamisest loobumist väheneb südame-veresoonkonna haiguste risk 50%

Suitsetamise loobumine vähendab ohtu haigestuda surmavatesse südame- ja kopsuhaigustesse

Suitsetamise loobumine vähendab ohtu haigestuda surmavatesse südame- ja kopsuhaigustesse

Suitsetamise lõpetamine vähendab ohtu haigestuda surmavatesse südame- ja kopsuhaigustesse

Suitsetamine võib põhjustada aeglase ja valuliku surma

Suitsetamine võib põhjustada aeglase ja valuliku surma

Suitsetamine võib põhjustada aeglase ja valuliku surma

Suitsetamine võib põhjustada aeglase ja valuliku surma

Suitsetamine toob kaasa naha vananemise

Suitsetamine toob kaasa
naha kiire vananemise

Suitsetamine toob kaasa
naha kiire vananemise

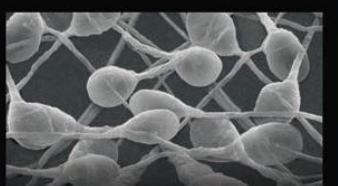

Suitsetamine toob kaasa
naha kiire vananemise

Suitsetamine võib kahjustada spermat ja vähendada viljakust

Suitsetamine võib kahjustada
spermat ja vähendada viljakust

Suitsetamine võib kahjustada
spermat ja vähendada viljakust

Suitsetamine
võib
kahjustada
spermat ja
vähendada
viljakust

Suitsetamine võib tekitada vereringehäireid ja põhjustada impotentsi

Suitsetamine võib tekitada
vereringehäireid ja
põhjustada impotentsust

Suitsetamine võib tekitada
vereringehäireid ja
põhjustada impotentsust

Suitsetamine võib tekitada
vereringehäireid ja
põhjustada impotentsust

Suits sisaldab benseeni, nitrosoamiini, formaldehüüdi ja vesiniktsüaniidhapet

Raseduse ajal suitsetamine kahjustab sinu last

Kaitse lapsi: ära sunni neid hingama tubakasuitsu

Arstilt või apteekrilt saad abi suitsetamise lõpetamiseks

**Te suudate seda,
me võime aidata**

Suitsetamisest loobumiseks
saad abi arstilt või apteekrilt

**Suitsetamine on tõsine
nikotiinisõltuvus;
ärge kartke abi paluda**

Suitsetamisest loobumiseks
saad abi arstilt või apteekrilt

Suitsetamisest
loobumiseks
saad abi
arstilt või
apteekrilt

Lisa 5. Fookusgrupi intervjuu transkriptsioonid

5.1. Poistega tehtud fookusgrupi intervjuu transkriptsioon

Helena: Nii, tere siis kõigile. Aitäh, et olete olnud nõus osalema selles fookusgrupi intervjuus. Minu nimi siis on Helena Nõmmik ja ma olen Tartu ülikooli ajakirjanduse magistrant. Jaa...selle...fookusgrupi intervjuu raames ehk siis selle vestluse raames üritan ma uurida seda, et millised on noorte arvamusel ja harjumused suitsetamise osas siis põhimõtteliselt. Jaa...ma siis lindistan seda intervjuud diktofoniga, aga see intervjuu on selles mõttes täiesti anonüümne, et kellegi nimesid ma siin välja ei too ja ja ma pean siis nii-öelda transkribeerima selles intervjuu ehk siis kirja panema ja seal ma siis ei kasuta kellegi nimesid, vaid kasutan nii-öelda numbrilisi koode. Ja siis ma täpsustaksin ka selle ära, et kui me räägime täna suitsetamisest, siis me räägime ka tegelikult teiste tubakatoodete tarvitamisest. Sinna alla siis käivad ka huuletubakas ja vesipiip, nii et siis, ja kasvõi suitsetamise puhul ei pea rääkima ainult igapäevasuitsetamisest, et siia alla käib siis ka nii-öelda pühapäevasuitsetajad või mõnikord juhuslikult või mõnel üksikul päeval, et see kõik läheb arvesse. Nii et kui me siin vestleme, siis palun teil kindlasti neid asju mees pidada.

Enne kui läheme siis nii-öelda meie suurema teemabloki juurde, siis paluksin, et kõik ennast ka tutvustaksite, näiteks mis te teete vabal ajal. Ma alustaksin siit vasakult poolt.

I1: Tere, minu nimi on I1 ja mina käin hetkel ülikoolis ja vabal ajal tegelen jalgpalli ja arvutitega.

I2: Tere, mina olen I2. Et siis põhimõtteliselt koolis ei käi hetkel ja vaba aega sisustan siis spordi tegemisega.

I3: Tere, mina olen I3. Mina käin ülikoolis ja vabal ajal meeldib sõpradega koos olla.

I4: Tere, minu nimi on I4 ja ma käin koolis ja mulle meeldib ka vabal ajal sporti teha ja sõpradega koos olla.

I5: Tere, mina olen I5 ja mina käin ka ülikoolis ja mulle meeldib ka vabal ajal natuke sporti teha ja sõpradega olla.

Helena: aitäh kõigile tutvustuse eest ja läheme siis edasi selle suurema esimese teemabloki juurde. Ja esimene küsimus siis olekski see, et millal esimest korda suitsetasite? Palun seda teil meelde tuletada. Kellel tuleb esimese...

I3: Kas see on nagu esimene kord või siis kui sa nagu tegema hakkasid?

I2: Ehk siis proovimine vä?

Helena: Esimene kord kui proovisid. Et kui kellelgi tuleb meelde, siis võib põhimõtteliselt kohe alustada.

I4: Ma olin mingi I1[seltskond naerab vaikselt]. Olime sõbraga kahekesi mu rõdu peal. Mu ema on suitsetaja, ta suitsetab neid mentooli *slim* 'e, mingid Vogue'd või midagi. Ja siis vaatasime, et pakis oli mingi kuus tükki alles ja siis panime mõlemad ühe ette ja siis hakkasime suitsetama ja siis mõtlesime, et oi kurat, et kui see neli tükki alles jääb, siis äkki ema saab aru ja siis hakkasime täiega kartma ja siis tegime kõik need neli tükki ära [osad intervjuueeritavad naeravad]. Ja siis noh, need on hullult kanged suitsud – mingi 0,8 milligrammi nikotiini ja asju on sees ja värki ja...ja siis noh, 11-aastase poisi keha ei ole just väga nikotiinile vastuvõetav...vastuvõtlik ja siis ema tuli varsti koju ja siis vaatasime, et oi kurat, suitsuhais on ka küljes ja siis võtsime ruttu jalgpalli. Mul on maja ees jalgpallistaadion...läksime ruttu sinna staadionile ja siis pea käis ikka veel täiega ringi ja üritasime seda palli seal kõksida, aga ei tulnud midagi välja ja siis sõber varsti kettis ja läks koju [naerab] ja siis natukese aja pärast läksin ka koju ja siis kettisin ka ja siis läksin magama ja siis ei teinud umbes kaks aastat ühtegi tubakatoodet ja siis... jah. Annan jutujärgu kellelegi teisele.

I2: No mina mäletan näiteks seda, et mu esimene kogemus oli üldse see, et tahtsid nagu seda tunnet sisse saada, et kuidas üldse see tossu hingamine üldse on ja siis sõbraga tegime niimoodi, et võtsime mingit ajalehe paberit või midagi ja siis hakkasime neid tossama. See oli kindlasti mäletan mu esimene kogemus. Väiksena maja taga vaikselt tegime, aga muidu ma ei mäletagi, siis hakkas mingi tee suitsetamine – panime mingid väikesed ärakuivanud teetükid panime põlema ja siis...ma ei mäletagi, mis edasi sai, et ma arvan ka, et ma olin umbes 11 kui niimoodi alustasin nagu...mitte selles mõttes ei alustanud, aga proovisin esimest korda suitsetamist.

I3: Ma arvan, et mina olin vist mingi 12. Mingi peale kooli sõbraga läksime vana hea pood Y-sse [poe nimi moderaatorile teada] ja sooritasime või ostsime esimese paki...suitsu. Mina...ma...sõber ostis nagu, mina tegin ainult ühe, aga mina ei tea...suits ei ole nagu kunagi väga meeldinud. See oleks kõik.

I5: Mina vist olin äkki mingi 12-13 ja...maal olin ja siis enda vanema venna ja ühe sõbraga mõtlesime, et norm, prooviks ära. Ja siis kuskil võsas tegime toba [teised naeravad vaikselt]. Ega ma ei mäleta väga palju sellest. Halb oli.

I1: Minu esimene suitsetamiskogemus reaalselt oli vist kui ma 13 olin ja...ja ma ei proovinudki esimesena mitte normaalset suitsu, vaid piibutubakast isekeeratud *joint*'i. See on siis: võtad tubakapaberi, noh selle, millest keeratakse ja paned sinna piibutubakat sisse ja siis keerad kokku ja siis ma proovisin seda esimest korda. Jah, mingi 13. Lihtsalt uudishimust puhtalt – tahtsin teada, mis asi see on.

Helena: I4 mainis, et tema sai põhimõtteliselt selle suitsu kätte tänu sellele, et see oli kodus nii-öelda olemas...

I4: Jah.

Helena: Kuidas teistel õnnestus suits tookord kätte saada?

I5: Minul vanem vend ostis, aga ta oli ka ikka, no mis 15 või 14 või mis ta siis oli. Ei olnud probleemi nagu ma aru sain.

I1: Minul olid sellised sõbrad, kes juba päris noorelt seda, noh, proovisid [keegi seltskonnast naerab vaikselt] ja tegid ja mina sain sõpradelt. Kuigi mu isa suitsetab, siis see ei ole mul elu sees andnud kordagi seda kihku või tunnet tema tagant võtta ja ei ole ka kunagi võtnud.

I2: No selles mõttes, et see ei ole tegelt üldse raske ju kui sa tahad ikkagi suitsu või mingit alkoholi kätte saada, siis sa lihtsalt lähed mingi härra juurde, kes istub seal ja kuskil poe juures kuskil ja küsid ta käest, et kas oleks võimalik, et sa ostaksid mulle onju. Et see oli suht tavaline siin regulaarne, X vahel [mainib ühte linna osa, mis moderaatorile teada] veel eriti, et läksid mingi kambaga kuhugi poe juurde ja siis küsisime mingide härrade käest, et kas nad saaksid meile osta.

I3: Aa ma juba ütlesin, et sõber ostis poest [naerab koos I4-ga].

Helena: mhmh, mis need kriteeriumid nii-öelda selle härra puhul olema peavad [üks intervjuueeritav naerab], et tead, et võid läheneda temale?

I2: No selles mõttes, et... I3 või I4: ...elu hammasrataste vahele jäänud...

I2:...no ütleme nii, et tegelikult see ei peagi olema just selline härra, et võib täiesti tavaline linnakodanik ka olla, et lihtsalt et suurem julgus oli küsida selliste inimeste käest, kes nagu...kellel oli küllaltki nagu suva. Et meile vähemalt tundus, et neil on sellest suva kui nad meile ostavad, et neil ei olnud sellist kartust, et nendega võib endal midagi juhtuda või et nad saavad mingit trahvi selle eest või neid pannakse kinni või et...

I1: Põhiliselt olid need ja alkohoolikud...vanemad [I2 annab märku, et nõustub].

I5: Lõhnaga eristatavatest härradest on kindlasti hea neid välja valida...

I1: Et jah, nendega ei kartnud midagi öelda, sest nad ei teinud kunagi midagi. Isegi kui nad ei ostnud,

siis nad ütlesid lihtsalt, et “ei osta” ja läksid edasi. Aga tihtipeale tean isegi, et andsid neile näiteks viis krooni rohkem ja siis ütlesid, et võid tagasi saadud raha endale jätta ja siis nad olid nõus.

Helena: miks mitte mõne naise juurde minna?

I1: Sest minu arvates vähemalt naistel on see emainstinkt, mis ei...mis neil kohe välja lööb, kui mingi laste, väikeste tatikamp peaks tulema ligi ja küsima “osta meile midagi, mis meie tervist ilmselgelt rikub ja mis on illegaalne”, siis tavaliselt nemad nagu ei nõustu sellega. Ma ei teagi ühtegi korda tegelikult kui oleks mõni daam ostnud.

I5: Mhmh.

I2: No meestega on just rohkem see ka, et nad on ise ka just selles vanuse juures niimoodi teinud ja tubakatooteid tarvitanud ja...et tuletab nagu meelde neile midagi või ma ei tea täpselt...

Helena: praegu oleme rääkinud teie esimestest kogemustest ja sellest ka, et kuidas nii-öelda alaealisena saab siis suitsu hankida. Kuidas hilisemalt siis oli, et tegite selles esimese suitsu ära ja mis siis sai? Hakkasite kohe edasi suitsetama või...?

I2: Mul isegi mingi aeg...vabandust...mul isegi mingi aeg oli see, et tundsin, et tekkis isegi mingisugune sõltuvus, et isegi vist ostsin paki endale või lasin osta ja...isegi võib-olla tegin paar pakki isegi ära kokkuvõttes, et seda ma tundsin, et mingi aeg oli sõltuvus, aga sellel ajal oli kuidagi hästi palju lihtsam sellest üle saada, et ja nüüd ei ole selles mõttes tubakatood...suitsu vastu mingit sõltuvust.

I5: Mina ka...kohe kindlasti ma ei hakanud suitsetama. Aga siis natuke...äkki aastake või paar hiljem hakkasin päris palju suitsetama [keegi intervjuueeritavatest naerab]. Ja siis kunagi, ma ei tea, äkki see oli 9. klassi lõpus, kui ma mõtlesin et nüüd aitab, et see on ikka lollus. Tervisele hakkas ja siis lõpetasin ära ja peale seda ei ole mitte ühtegi mahvi ka teinud.

Helena: Aga mis see ajendas tookord suitsetama?

I5: Ma ei oska isegi öelda. Tundus tore alguses ja siis lõpus tekkis kindlasti sõltuvus. Ja ma arvan, et see sõltuvus oligi lõpuks see, mis oli see kõige suurem ajend.

I1: Millegipärast on noorematel see mentaliteet ka, et suitsetamine on lahe. Ei tea siamaani, miks see nii on. Mina...

I5: Einoh, võib-olla mul oli ka see sama asi, et see on nii-öelda staatuse küsimus, et sellepärast ma tahtsingi võib-olla suitsu teha, et ma olin nagu sõpradega koos ja ma nägin ägedam välja kui ma suitsetasin. Täpselt ei mäleta seda [naerab].

I1: Mina tegin enda esimese selle proovisin suitsu ära ja peale seda ei suitsetanud üldse nagu, aga siis aasta hiljem võib-olla oli suvel, et oli mingi selline asi mingi kolme peale ostime ühe selle piibutubaka paki. Ja siis selle tegime nagu suve jooksul ja seda me ei teinud mitte avalikult, vaid me tegime just niimoodi, et oletame, et läksime randa ja võtsime päikest ja siis nagu ajaviiteks nii-öelda. Või siis olime väljas kuskil...ja ma ei tea – istusime kuskil

pargipingil nagu ikka noorena saab nii-öelda chillitud, slängis öeldes. Et siis sai seda tehtud. Aga otseselt sõltuvust ei tekkinud selle vastu ja väga palju ma ei teind, ja suitsetanud nii-öelda filtriga ja Marlborot või sellist asja...sellist asja ma ei ole kunagi teinud.

Helena: Mhmh, I3?

I3: Emm...ma ei tea. Pärast seda esimest suitsu ma ei teinud ikka...suitsu reaalselt ma ei teinud peale seda esimest korda mingi kaks aastat vast. Nagu...kunagi ei ole sellist...isegi mul ei olnud selliseid sõpru ja koolis nagu, kes teeksid suitsu, et hästi vähesed inimesed tegid. Minu klassis vähemalt ja siis ei tekkind isu endal ka.

I4: Nagu ma juba ennist mainisin, mul hakkas suitsu tegemisest paha ja siis ma ei tahtnud seda uuesti kogeda ja siis läks umbes, ma pakun ka, et aasta-kaks mööda. No tegelt ma arvan, et isegi kolm. Siis

kui ma olin neliteist, siis...nagu eelmainitud pood Y [poe nimi moderaatorile teada], sai seal päris tihti käidud vist oli 2008. aasta suvel vist vä. See oli nii, et ma olin ka päris noor ja siis nagu sisustasime oma suve ka niimoodi, et hommikul kell...noh, päeval kell neli ärkasime ülesse ja siis läksime Y-sse või noh, eelnev oli juba sõpradega ära räägitud, et davai, saame kell neli seal kokku ja siis lähme ratastega Y-sse, ostame paki Al Capone'i endale. Need on siuksed sigarillo moodi asjad, hullult siukse magusa maitsega, nagu hästi kanged või niimoodi. Aga samas seal on pakis kümme tükki sees, omal ajal oli see 80 krooni pakk ehk siis noh, kaheksa krooni on ühe hind ja siis ostsime niimoodi, et noh kuskil tavaliselt käisime kolme-neljakesi või niimoodi. Võtsime mõned õlled ka ja siis läksime Emajõe äärde ja siis niimoodi sisustasimegi oma päevi. Aga noh, see oli ka niimoodi, et võib-olla kaks korda nädalas tegime seda ja rohkem ei puutunud üldse tubaka kokku.

Helena: Teie mainisite mõlemad just ühte kindlat marki [näitan samal ajal I1 ja I4 poole, kes noogutavad] – sina [vaatan I1 poole] mainisid noh Marlborot, sina [vaatan I4 poole] mainisid Capone'i...eemm ja rääkisid ka hinnast, mis on sul tegelikult pärast aastaid ikkagi väga hästi veel meeles...

I4: ...no muidugi [naerab]

Helena: ...et oli 80 krooni. Kui...kuidas üldse on sellega, et eemm, mida tavaliselt olete suitsetanud ja millised on teie eelistused olnud sealjuures.

I3: Mina olen suitsetand seda, mis sõpradel on olnud. Nagu ega ma ise ei ole kunagi pakki ostnud...[muigab] fuukki lasknud täiega lihtsalt kõigi käest.

I1: Camelit oled ju, I3? I3: Aaa jaa, Camelit jah [naeravad]. I5: Ma mäletan, et mulle ka sinine Camel maru meeldis.

I2: Vist oli see teema, et nagu alguses tahtsime nagu mingit lahjemat suitsu, et võib-olla see mingi helesinine L&M oli vist selline pakk või midagi, et-et seda tegime ja...ja siis läks...tegime seda *joint*'i ikka, et samamoodi see piibutubakas ja suitsetasime tavaliselt. Mingit kindlat täpset nagu küll ei mäleta nagu otseselt.

I1: Khm, ei oska kommenteerida, ei ole otseselt niimoodi suitsetand ja neid piibutubakafirmasid oli nii palju, et neid ma ei mäleta. Neil ei ole...ei omanud see erilist tähtsust tol ajal vähemalt. Oli suva, peasi, et sai midagi teha.

Helena: I4, kas on veel peale selle Al Capone'i midagi, mis...

I4: Hmm, ühe sõbraga käisime Veneetsias. See oli ka, siis kui ma just 14 oli saanud vist ve...ei – just olin 14 saamas. Aaa jah, siis ma vist valetasin mingi aastaarvu kohta eelmise küsimuse põhjal, aga põhimõtteliselt oli nii, et...olime Veneetsias ja siis vaidlesime sõbraga, et noh, meil ei olnud mingit mokatubakat, ega midagi kaasas seal, noh tol ajal juba panime tupsu vaikselt ja niimoodi ja..., siis igatahes vaatasime, et noh, et siin on eraldi tubakapood ja siis läksime sinna sisse sõbraga ja siis vaatasime, et “oo, mida pekki, et siin on nii palju tubakatooteid” nagu paradiis [intervjuueritavad naeravad]. Igatahes, ja siis läksime välja sealt ja siis too päev ei teinud midagi, lihtsalt käisime seal Veneetsias ringi ja järgmine päev...meil oli sõbraga veits vaba aega ja noh, ütlesime vanematele, et läheme lihtsalt välja. Siis läksime sinna tubakapoe ette ja siis oleme valmis sinna sisse minema ja siis mõtlesime, et kumbki ei julgend minna sõbraga, et nagu täiega põdesime, et me olime nii noored veel ja siis mu parim argument sõbrale oli see, et “sa oled must vanem” ja ta ütles, et “sa kaalud must rohkem” [intervjuueritavad naeravad] ja siis ma pidin minema ja siis ostsin ja siis õnneks ei küsitud isegi dokumenti, ega midagi 13-aastase poisi käest ja siis ostsin sealt mingit ilma filtrita sigarillod ära ja siis nii ta läks. Läksime mingite majade vahele ja siis tõmbasime seal veits ja...nii oli. Punkt.

Helena: Sina [vaatan I5 poole] mainisid just Camelit, et miks just Camel? Mis selle sinise Cameli juures...

I5: Maru ilus pakk oli ja tegelikult...tal oli see nagu...ma ütleks, et kvaliteet oli ka nagu teistest üle. Ja noh, ma ei tea, maitse või-või mis selle suitsu juures oli – see oli ka ikkagi parem kui teistel. Muud ma nagu väga ei mäletagi...tal hind oli küll üpriski kõrge võrreldes teistega, aga...just siis oli see kvaliteet ikkagi väga hea...tatina.

Helena: No kui te mõtlete esimesele suitsule, mida te tegite ja siis võrdlete hilisemate suitsetamist, et milliseid muutusi te olete selles osas tähele pannud, mis puudutab just oskusi? Näiteks mingisugune maitse tunnetamine, kasvõi see, et suitsu tuleb alla tõmmata, et kui esimest korda suitseta...

I1: ...no kui mina esimest korda suitsetasin, siis ma ei oskand alla tõmmata ja siis mu sõber ütles mulle, et kui sa alla ei tõmba [naerab]...kui sa alla ei tõmba, siis tuleb sul keelevähk ja siis ma hakkasin räigelt kartma. Aga siis ma...

I2: ...aga maha ei saand jätta vaata...pidi alla tõmbama [naeravad].

I1: Ei nagu, see oli esimene kord ainult. Aga siis eemm...pärast ma õppisin vist vesipiibuga selle ära, sest mingi aeg meie nooruses oli just vesipiip uskumatult populaarne. See oli igal pool; kõigil oli üks vesipiip ja tubakat müüdi igal pool ja nüüd on see muidugi ära langenud, a igal juhul siis oli ja...siis sellega õppisin ära ja nüüd hilisemas suhtes, mida ma olen täheldand on see, et tubakas ja nikotiinisõltlane nagu ma olen, siis suitsetada on nagu...kui tookord oli nii, et "issand, mis asi see on, on mõttetu", siis praegu on nagu kui peol proovida, siis on täitsa isegi mõnus tunne noh. Aga ikkagi ei taha suitsetada; no see on nagu lihtsalt juhuslikult kui kunagi satub, et alkoholiuimas võib nii mõnegi halva otsuse teha [intervjueeritavad naeravad].

I2: Ma ei oskagi midagi selle koha pealt lisada nii-öelda oskustega, et ma ei tea, et see oligi see, et alguses ei oskand nii-öelda alla tõmmata, aga...varsti, no, mis see oli jah mingi hetk oli, et ei oskand, aga siis lõpuks oskasid ja siis oli päris äge, et [intervjueeritavad naeravad] kui sina oskad alla tõmmata ja mingi teine vend su kõrval ei oskand ja siis...pidid talle seletama seda, kuidas.

I4: Ma ütlesin seda, et siis kui ma esimest korda proovisin, siis ma nagu mainisin juba enne, et mul hakkas hullult paha ja siis kui ma nagu neid sigarillosid tegema hakkasin, siis me tegime niimoodi, et me ei teind kunagi niimoodi, et kõik teevad terve ühe, vaid need olid niimoodi, et sigarillode kohta öeldaksegi, et need on *eight minute cigars* ehk, siis nagu kaheksa minuti sigarid, ehk siis nagu väiksed sigarid põhimõtteliselt. A filtrid on neil ees ka ja siis põhimõtteliselt kui ma nagu neid tegema hakkasin, siis ei olnud enam seda reaktsiooni, et hakkaks paha või midagi, aga siis oli just see, et tõmbad alla korralikult, siis hakkab pea hullult ringi käima. Hakkas nagu laksima ja siis oli hullult mõnus ja siis ajasime nagu seda taga tatina kindlasti väga palju. Sellega lõpetaksin oma mõttele [intervjueeritavad naeravad].

I5: Mina arvan, et suitsetamiseks tegelikult väga erilist oskust ei olegi vaja, et ongi põhiline see, et sa oskad alla tõmmata või no mitte põhiline, aga see ongi nagu ainuke asi, mida seal õppida on. No valetpidi vast keegi ei pane suitsu ette..., no muidugi ka seda on juhtunud [intervjueeritavad naeravad], aga see on olnud kogemata ja konditsioon on ka kindlasti vastav olnud. Aga ei ole väga oskusi vaja, näiteks ma arvan, et mokatubaka panemiseks on isegi natuke rohkem *skill*'i vaja [teised noogutavad nõustuvalt].

Helena: I3, soovid sa ka midagi lisada?

I3: Ei, ma ei oska midagi...ma ei ole nii palju seda suitsu teinud, et ma oskaks nagu mingi kvaliteedierinevusi mingi eristada tubakat.

Helena: Olete maininud vahepeal ka just mokatubakat ja vesipiip käis meil siin ka läbi. Ee...ma läheksingi edasi nende teemadega. Kus ja millal olete tavaliselt seda vesipiipu teinud? Sina [vaatan I1 poole] mainisid, et peol kindlasti, aga noh veel, et kui te nagu meenutate ütleme neid üritusi või olukordi.

I5: Rannas [teised nõustuvad].

I2: Varem oli see lihtsalt see, et oligi eesmärk, et saame kokku ja teemegi vesipiipu, et olenemata kohast, et kas minu pool või kellegi teise sõbra pool, aga lihtsalt oligi see eesmärk, et näiteks, et sina võtad tubaka ja minul on süsi olemas, et siis saame kokku kombineeritud asjad ja teeme ära. Et koht ei olnudki nii tähtis ma arvan. Sai ka kuskil võsa vahel tehtud, aga lihtsalt et see oli omal ajal ikka väga kõva teema ja nii palju tossu tuli suust välja, et see oli ikka päris äge.

I1: No hetkel...nüüd kui vanus on ka vastav, siis on vahest, kui väga igav on, siis on need vesipiibubaarid siin T-s [nimetab ühe Eesti linna nime] olen käinud ühes. Et seal on lihtsalt mõnus olla ja siis see vesipiip on nagu lisab nii juttu seltskonnaks ja samuti Tallinnas on praegu väga-väga populaarne koht see L [nimetab ühe kohviku nime]. Seal, kus väga palju noori on ja see ei ole kunagi tühi. Seal olen oma 3-4 korda nüüd käinud, et...aga muidu põhiliselt ikka pidudel. Et niisama ei ole küll sellist asja nüüd praegusel ajal olnud, et istud kodus ja siis tuleb sõber sinu juurde ja siis panete vesipiibu püsti ja vaatate telekat ja teete...sellist asja ei ole otseselt kunagi olnud.

I3: Vesipiip saaks kõige rohkem *relate*'da sellega, et suvel lihtsalt mingi lähed kellegi poole või keegi teeb...

I5:...jah, mingi grillimise kõrvale [teised nõustuvad] või, mis iganes...

I1: Nüüd suvelgi kui...soojaks läks ja meil just need eksamitunnid läbi said ja saime natuke varem ära, siis näitekski tulime siia minu juurde tagaäda ja...et noh, ma...mitte maha rahuneda, aga *relaxe*'ida nii-öelda ja siis võtsime mõned õlled ja panime vesipiibu kõrvale. Et noh, jah...

Helena:...et seda väga ei ole olnud, et keegi üksinda...vaataks telekat ja teeks vesipiipu kodus? [intervjueeritavad raputavad pead ja ütlevad mkm].

I5: Üksi küll mitte.

I3: See on rohkem seltskondlik asi jah.

Helena: Aga sealjuures...mis rolli see vesipiip mängib seal seltskonnas, et kas kogunetakse vesipiibu pärast...?

I1: Ee, see on tähtis, sest kogunetakse juba sellepärast, et inimesed on vesipiibu ümber. Siis seal tuleb niimoodi juurde, et esiteks kogunetakse vesipiibu pärast ja siis...selle seltskonna pärast...

I3: ...mitte sellepärast, et nagu minnake sõbra poole, sellepärast, et tal on vesipiip ja seda tehakse. Lihtsalt minnakse seltskonna pärast sinna ja vesipiip koondutakse sinna ümber lihtsalt.

I1: Mhmh...et kui juba...noh, ei istuta mitte tühja laua ümber kokku, vaid siis on see vesipiip nii-öelda see võib öelda, et ettekääne, et kogu seltskond koos oleks.

Helena: Aga kuidas on mokatubakaga siis? Kuidas sellega on?

I5: Sellega on minul väga head suhted [teised intervjueeritavad naeravad]. Ma seda ikka teen jah, natukene...kogu aeg [keegi intervjueeritavatest naerab].

I1: Seda teame me kõik jah. I5: Jah. **Helena: Aga mida see koguaeg tähendab?** I5: Iga päev. **Helena: Need on need väikesed padjakesed eksju.** I5: Jah. **Helena: Kui palju siis keskmiselt päevas?** I5: See oleneb absoluutselt, tegevusest ja kõigest...

I1: Kindlasti tähtsad faktorid on...number üks: kui sa oled endal kõhu täis söönud, hoolimata, kas on hommikusöök, õhtusöök või lõunasöök. Peale seda kindlasti pannakse. Number kaks: peale kohvi pannakse...kindlasti...

I5: ...kohvi ajal.

I1: kohvi...nojah...number kolm: peale õlu lõpetamist näiteks, kui sa lõpetad ühe õlle ära. Number neli: kui sa õpid; õppimise ajal, kui sa näiteks loed midagi, siis vahel paned alla.

I5: Filmi vaatamine [keegi grupist naerab], autoga sõitmine [kõik naeravad].

I2: Ütleme nii, et see on see, et kui sul on endal mõnus tunne, siis sul on veel vaja midagi mõnusat ja siis sa paned mokatubakat.

Helena: A mis tunde, mis efekti see mokatubakas tekitab?

I1: Vot see on see sama efekt, mida küsitakse ka suitsetajatelt. Seda ei saa seletada, see on juba...

I3: ...see on sõltuvus, nüüdseks minu jaoks...

I1: ...no meil enam see seda ei tekita, mis ta alguses tekitab, et pea hakkab ringi käima ja "oo, ma nagu hõljuksin". Meil on lihtsalt see, et...lihtsalt on vaja teda noh, ma ei oska seletada...

I5: See käib kuidagi elu juurde juba jah...

I4: Mokatubakas on nagu ses mõttes nii palju parem suitsust, et sa saad nagu igal pool seda teha koguaeg.

I5: See ei häiri teisi nii palju.

I4: Jah, täpselt, seda, nagu on suht koht võimatu ära *bust'*ida ka või niimoodi. Ses mõttes, et suht suva, nagu ma näiteks käin koolis veel ja [taustal teised intervjuueeritavad arutavad korraks midagi muud]...igatahes mul on niimoodi, et enne kooli tulevad sõbrad ja võtavad peale. Kui ma autosse jõuan, siis ma panen ühe tupsu alla ja siis kooli sõites, suht pikk tee on kooli; mul on mingi 15 minti kooli vist vä. Ja siis see aeg panen tupsu ja siis kui autost välja tulen, siis võtan tupsu alt ära. Aga koolis on niimoodi, et põhimõtteliselt iga tund läheb üks padi alla ja...vahest läheb isegi rohkem ja...no oleneb õpetajast ka. Mõni õpetaja suudab nii närvi ajada ja siis kui närvi lähed, siis on täpselt "nüüd läheb tups alla" ja...

I5: Tal on kuidagi niuke rahustav efekt ka või... I2: ...no nii võib ka olla, et võtad ühe moka alt ära ja paned teise kohe uuesti alla.

I3: Mina olen täheldanud seda, et sõpradega läheb nagu tupsu rohkem kui üksi kodus olles.

I4: Jah, sest sa pead neile andma [intervjuueeritavad naeravad]. I3: Seda ka, aga nagu et ise paned ka hulga rohkem sõpradega koos olles kui üksi.

I1: Ja selle efekti ma arvan, et üks kõige tähtsam printsiip on see, et kuigi sa oled ise juba ära pannud, siis vaatad, et keegi paneb ja siis "aa, paneme jah?" ja siis panete koos.

I5: Mina näiteks panen kindlasti kõige rohkem auto sõidu ajal kui on pikemad sõidud, sest et eee, jah. See on rahustav ja [keegi grupist kommenteerib vahele öeldes "ajaviide"] ajaviide siukene jah.

Helena: Ühesõnaga, see on siis selline, mida te teete ükskõik mis kell...

I [ei ole võimalik eristada, kes selle lause ütleb; samal ajal on grupil väike naeruhetk]: *All day, every day.*

I1: Kasvõi lihtne näide on see, et trennide ajal on ka nagu selliseid olukordi, muidugi oleneb trenni intensiivsusest. Kui on selline lihtne trenn, et lihtsalt mängime, jalgpallist räägin just, siis näiteks jopetaskust võtad ja paned alla endale või mõne pausi ajal. Et seda saab igas olukorras igal pool panna. Jah...

Helena: Nii, et ütleme, et vesipiip on siis pigem selline, mida tavaliselt teete seltskonnas, aga mokatubaka puhul ei ole väga vahet, kas on inimesi või mitte, et nagu ma teist kellelki just kuulsin on vahe on pigem just selles, et võib seda mokatubakat lihtsalt rohkem minna siis kui olete seltskonnas. Aga te mainisite ka kooli, et kui koolis teha mokatubakat, siis natuke ta ju paistab välja ka.

I [ei ole võimalik eristada, kes ütles]: Ei [naeravad].

I1: Meil enam ei paista.

I4: No selles mõttes, et isegi nagu ülikoolis...[lause lõpp jääb ebaselgeks].

I3: Ülikoolis on nii suured auditooriumid, et seal on võimatu aru saada ja õpetajal on suht suva.

I5: Ülikoolis tõesti kedagi ei huvita.

I1: Aga gümnaasiumi ajast meelde tuletada, siis esiteks number üks on see, et mida noorem õpetaja, seda teadlikum ta sellest on. Ja...olenes ka muidugi õpetajast endast – osad ei teinud sellest välja. Et noh, nad ei näind otseselt sellest, et see kuidagi tema tundi häiriks. Kui sina panid selle alla ja jätkasid enda tundi. Aga osad olid ka vanakooli õpetajad, kes lihtsalt...jälgisid siis reegleid nii- öelda. Et minu arust muidugi, ma ei ole midagi selle poolt, et võiks panna koolis või midagi, aga ikka sai seda tehtud. Et ma ei õigusta seda panemist mitte mingil juhul, aga lihtsalt jah.

I4: Ma küll õigustan seda panemist, ses mõttes, et Z-s [ütleb ühe kooli nime; moderaatorile teada] on üks selline õpetaja, noh [ütleb õpetaja täisnime; moderaatorile nimi teada]. Tal on siuke komme inimesi närvi ajada, nagu ilma põhjusega. Talle vist ei meeldi inimesed väga, aga ometi ta on õpetaja ja siis mul oli ükskord niimoodi, et istun lihtsalt tunni ajal kirjutan matemaatikat ja, ta oli matemaatika õpetaja, ja siis järsku tuleb õpetaja minu juurde, paneb käe mulle taskusse, täpselt sinna taskusse, kus mul see mokakarp oli. Mul oli täpselt samasugu...no mingi pusa oli seljas, mul oli siinkohas see karp niimoodi täpselt siinkohas see karp niimoodi [näitab karbi asukohta] ja siis ta tuleb paneb käe taskusse. Ma võtsin ta käest kinni niimoodi kohe, mõtlesin “mida sa teed, õpetaja?”, nagu miks [osad intervjuueeritavad naeravad vaikselt]? Asi oli selles, et mul ei olnud nagu snussi all, ega mitte midagi nagu. Ma polnud seda terve tund teinud ja tund oli mingi kümme minutit käind. See oli lihtsalt täiesti lampi tuli minu juurde ja pani käe taskusse mulle. Siis mul oli karp siin [näitab karbi asukohta] ja siis ta ütles, et “ma tean küll mis see on,” et “lase mu käest lahti” ja siis ma ütlesin, et “ei lase – te ei tohi mulle kätt taskusse panna, õpetaja”. Ja siis ta ütles, et “ma tean, mis see on, ma lähen kohe direktori juurde” ja siis hakkas ähvardama mind ja siis ma läksin...a ja siis...a ja siis ta läks direktori juurde ja siis tuli mingi politsei-teema ja siis ma sain trahvi selles eest [osad intervjuueeritavad naeravad vaikselt] ja siis ma rääkisin politseile, et kas see on normaalne, et õpetaja tuleb õpilase juurde ja paneb talle ilma mitte mingisuguse hoiatuseta ja ilma...tal ei olnud...tal ei saanud olla mitte mingeid kahtlusi ka sellepärast,

et...esiteks ma ei olnud siis veel ühtegi korda varem koolis vahele jäänud ja nagu see ei paistnud kuidagi välja ka ja just tund oli alanud ka ja ma ei olnud seda pannud ka ennem. Nagu selle tunni jooksul ta ei saa nagu midagi näha ka. Ja siis nagu, see oli lihtsalt nagu, täiesti lampi. Lihtsalt tuleb ja paneb käe taskusse ja...

I5: Mis politsei siis...?

I4: Aa, politseis oligi niimoodi, et ta ütles, et “noh, eks ikka õpetajal kindlasti oli mingisugune õigu..., mingisugune argument, et noh, et ilmselt ta arvas, et see sul on või midagi”, aga noh – see ei ole loogiline, et ta lihtsalt paneb käe taskusse mulle [naerab].

I5: Äkki sa meeldisid talle lihtsalt? [Osad intervjuueeritavad naeravad]. I4: Sellele õpetajale ei ole võimalik...või nojah tegelikult ei midagi. **Helena: Aga mis siis sai lõpuks?**

I4: Trahvi sain ja siis vanemad hakkasid kurjustama ja siis otstsin samal päeval uue karbi [osad intervjuueeritavad naeravad] ja siis noh, nii ta läks. Selles mõttes, et noh, mis see tol ajal see 180 krooni oli kolme karbi raha, aga eks need kolm karpi sai ikka ära tehtud [naerab].

Helena: Käis sinna juurde ka veel mingi vestlus direktoriga või politseiga või...?

I4: Kooli psühholoogiga käis vestlus ja siis ta küsis mu käest, et kus ma selle sain. Ja siis ma ütlesin talle, et “ma ei pea teile mitte midagi ütleva, et asi on nüüd minu ja politsei vahel” ja siis nii ta oli. Et ma tunnen oma õigusi üpris hästi ja ma ei lase inimestel endale pähe istuda. Ja siis kooli psühholoog sai lihtsalt teada [osad intervjuueeritavad naeravad vaikselt], et ma kavatsen seda edasi teha ja mitte mingisugune käes taskusse panemine mind ei takista. Ja niimoodi, nii oli.

Helena: Kas kellelgi teisel meenub ka lugusid näiteks koolist või mõnest teisest olukorrast, kus te jäite vahele või kus saite noomida?

I4: Ee, eile mängisin LOLi sõbraga [intervjueeritavad naeravad vaikselt]. See on üks selline arvutimäng League of Legend, kus saab valid...okei, see ei ole oluline [naeravad]. Igatahes, olime sõbraga Skype's ja ma kuulasin muusikat, nagu väga hästi ei pand tähele, nagu mis seal toimus Skype's ja siis sõbral tuleb järsku ema tupp ja tal oli vist tups all samal ajal ja siis ma kuulsin lauset, et "nahhui sa paned seda endale huule alla" ja siis ma hakkasin nii haigelt irvitama sellepärast, et mul on endal seda sama asja juhtunud nii mitu korda lihtsalt, et ma istun arvutis ja mängin ja siis emps tuleb tupp ja üleb, et "no jälle sul on see snus huule all" ja niimoodi. Aa ja siis isa ma olen, no mul on niimoodi, et ma olen hullult laisk nagu, no ikka väga-väga laisk ja siis mul on niimoodi, et panen tupsu näiteks voodis enne magamajäämist või hommikul... aa, kusjuures üks hea hetk

tupsu panna on hommikuti üles ärgates. No kui sa ärkad hommikul üles ja esimene asi, mis sa teed, paned tupsu alla [osad grupis naeravad vaikselt]. Sellepärast, et mul on unega hullud probleemid, et ma magan hullult palju kooli sisse ja siis see esimene snus nagu voodis äratab mind üles või niimoodi, et see ei lase mul lihtsalt magama jääda kui mul...kui see nagu all on, siis ma just ei saa magama jääda kuidagi...jah. Ma ei tea, mul kadus mõte ära.

I2: No selle vahelejäämistega koolis mul tuli just see meelde, et 12. klassis jäime niimoodi vahele, et politsei tuli koertega sisse...klassi ja-ja siis oligi see, et paluti, et kõik oma tubakatooted paneksid ära. Meile öeldi veel niimoodi, et kui ära ei pane, et siis koer leiab nagunii ülesse. Pärast me saime teada, et koerad ei ole koolitatud üldsegi selle jaoks, et mokatubakat üldse üles leida [osad intervjueeritavad naeravad vaikselt]. Mul oli terve kott täis mokka, salvrätte, kõiki asju, mingid vanad, nii-öelda ärakasutatud juba, mida saab tegelt korduvalt kasutada...nii, et kõik koti see sisu – ma küsisin õpetaja käest kilekotti [intervjueeritavad naeravad] ja siis hakkasime laduma kõike. Siis lõpuks sai umbes üks suur kilekott mokatubakaid täis, mitu-mitu karpi oli siis seda ja pärast seda kutsuti vanemad kooli. See meie jaoks oli küllaltki arusaamatu, sest me olime siis täisealised ja-ja siis me istusime seal direktori kabinetis ja saime sellist väikest loengut, aga samas nagu me olime sõbraga...läksime esimestena sinna ja...mina ja sõber ja mõlemate isad ja...meie jaoks oli see loeng küllaltki selline nagu et, et me nagu ei pööranud väga tähelepanu nagu sellele, või see ei tundunud meie jaoks nagu väga oluline, mis nemad seal rääkisid meile. Jaja nii ta läks noh...selles mõttes, et midagi sellest ei saanud rohkem edasi – me rääkisime seda, et meie tegelikult ei tee seda, et meil lihtsalt olidki kotis need, sest tegelikult direktor ja need ei teadnud...isad ei teadnud täpselt kui palju kellelgi mida kotis oli ja siis me ütlesimegi, et meil olid ka mõned karbid või midagi, et lihtsalt olid kunagi jäänud sinna, et meie tegelt ei tee. Ja siis direktor ka rääkis, et noh et teil ei ole kindlasti sõltuvust, et ärge teie siis muretsege, et lihtsalt, et me pidime teiega rääkima noh. See oli selline tore noh. Aga midagi ei saanud.

I4: Mul jäi jutt pooleli. Mul...ee...selle voodijutuga, mis en..., näiteks kui ma voodis snussi panen, siis mul on niimoodi, et siin voodi ja sein vahel on siuke mingi kümne sentimeetrine auk ja siis sein on musta värvi ja siis on niimoodi, et hakkab magama jääma ja siis mõtlen, et a mul on tups all ja siis võtan ruttu tupsu alt ära ja siis ma ei viitsi prügikasti juurde minna...viskan plõksti niimoodi vastu sein ja siis ta kukub alla täpselt sinna voodi sein vahele ja siis ma olen nagu mingi 50 korda isale niimoodi vahele jäänud, et tal on nagu meelde jäänud see koht juba, et okei, et kui ma siin olen, siis ma tean, et ma passin jälle oma poja snusi ära umbes ja siis see on niimoodi, et ma no olen ikka oma 6-7 korda just selle pärast vahele jäänud. Aga siis ma...mul on just alati see vana hea argument, et need on mingist vanast ajast jäänud sinna – ma lihtsalt ei viitsind ära koristada. Tegelt on niimoodi, et iga kord kui ma vahele jään, siis ma pean need ära koristama sealt ja siis tekivad sinna uued ja [osad intervjueeritava naeravad vaikselt]...jah.

Helena: Meenub kellelegi veel?

I3: Eemm... ma ei tea, kooliga vahelejäämisega mul on ainult positiivsed mälestused [teised intervjueeritavad naeravad]. Nagu, nii palju kui ma vahele jäin, ei juhtunud nagu mitte midagi. Käsiti mingi umbes alt ära võtta ja järgmise viie minuti jooksul panid teise alla ja...kõigil oli nagu suht suva sellest. Ma ei tea, võib-olla olid mingi lihtsamad õpetajad ka nagu.

I2: Teil oli kooli kodukord ka teistsugune, ju et...

I3: Ma ei tea, otseselt ei olnud.

I5: Kooli kodukord ei saagi olla teistsugune.

[Elav arutelu, mille käigus I2 toob välja, et I3 ja I5 koolis ei tohi snussi tarvitada, aga võib omada, samas kui I2 koolis ei või seda ka omada].

I2: No teil oli ju...et snussi ei või tarvitada koolis, aga te võisite omada neid, mida meie ei tohtinud. Meie kooli kodukorras oli kirjas, et ei tohi tubakatooteid omada kooli territooriumil üldsegi. See on iga kooli enda teha, mis ta sinna kirjutab ju tegelikult, kuigi see ei ole otseselt Eesti seadustega keelatud, et ma ei tohi täiskasvanuna omada, aga ikkagi.

I3: Koolis on omad seadused.

I2: Just.

Helena: Hästi, kui kellelgi rohkem mingeid lugusid selles osas ei ole, siis ma liiguks edasi, et ee teeme väikese sellise ringi, kus igaüks saab nii-öelda joonistada ja liimida ja lõigata ja kleepida.

[Keegi plaksutab]. I5: Väga hea! I4: Jee!

Helena: Et ma võtan siis välja [kilekoti sahin] mõned vanad ajalehed...nii kõigepealt palun iga ühel välja võtta siit joonistusblokist ühe paberi. Ma panen siia kaks paari kääre..., kellel on vaja, saavad kasutada. Siis on kaks liimi ja mõned pastakad ja siin on siis need lehed, mis on ühed olulisemad nii-öelda – panen nad siia [asetan lehed lauale]. Saate siis vaadata ja ülesanne siis oleks järgmine, et ma palun teil kõigil teha ühe kollaaži ehk siis pildi ja selle teema on “Millega seostub mulle...” ...ja te saate siis nüüd ise valida, kas te tahate teha selle pildi siis, millega teile seostub suitsetamine, millega teile seostub mokatubakas või millega teile seostub vesipiip. Mõelge nagu hästi laialt kõiki erinevaid seoseid, mis teil tekivad. Ja teil on siis võimalik lõigata või rebida välja nendest ajakirjadest ja lehtedest pilte, teksti ja ühtlasi siis ka täiesti vabalt kirjutada, joonistada ja see kõik siis peaks siia paberile tulema ja palun teil siis lihtsalt sinna juurde kirjutada, et...

I4: ...Kas me peame olema lihtsalt loomingulised?

Helena: Jah. Ja saate siis lihtsalt siia juurde kirjutada, et kas see pilt on teie jaoks siis millega teile seostub suitsetamine, millega teile seostub mokatubakas või millega teile seostub vesipiip. Ja selleks on siis...ma arvan...vaatame, kuidas teil ajaliselt läheb...kuskil 15-20 minutit. Ja siis pärast ma annan teile võimaluse siis rääkida sellest, et mis te olete kokku olete teinud.

[Käib lehtede sahin; intervjuueeritavad kommenteerivad omavahel väljaannete pilte].

I1: Liimisin veits viltu. Kas sellest on hullu?

Helena: Ei...nad ei pea niimoodi hästi korralikud olema.

I1: Kuidas on eesti keeles *relax*?

[Keegi intervjuueeritavatest vastab: “rahnema”].

Helena: Lõõgastuma.

I5: Kas need kunstiteosed peavad pärast säilima ka või?

I2: Ma loodan, et lähevad kuhugi seina peale...kunstigaleriisse.

[Intervjuueeritavatel lühikesed omavahelised vestlused-kommentaariid modernsest kunstist jms].

I4: Kas kolmest pildist piisab vä? Kui ma siia ilusa jutu juurde räägin.

Helena: See on su enda otsustada.

I4: Väga hea.

[I1 laulab omaette, I5 palub tal lõpetada. Jätkub teemaväline vestlus intervjuujärgsetest plaanidest].

Helena: I1, sul on veel mõned pildid jah?

I1: Ei, nüüd on valmis.

Helena: Nüüd on valmis jah? Hästi! Aga siis me võimegi edasi minna. Et palun siis kõigil näidata oma pilti ka ja siis tutvustada, et mis seal pildil siis on ja küsimus siis oli, et millised seosed teil tekivad? Kes alustada soovib?

I4: Ma alustan. Et selline [näitab teistele oma kollaaži] on siis minu kollaaž. Siin on kolm pilti [ühe intervjuueeritava telefon heliseb]. Ma alustaksin siis siit. Seos

tuleb siit sellest, et sellel daamil on suu lahti, et mokatubaka tarvitamiseks peab suu lahti tegema [keegi intervjuueeritavatest naerab]...et see on siis nagu seos. Siis teine seos on see, et kui sa oled mokatubaka tarvitamise lõpetanud, siis tihtipeale jääb suhu siuke vastik...no mit...vastik ei saa öelda, no siuke kehva maitse ja siis on hea Nestea'ga see alla loputada [kollaažil olev keskmine pilt kujutab Nestea pudelit]. Ja siis kolmas pilt on see, et kapuuts...kui ma tupsu alla panen, näiteks koolis, ma panen alati kapuutsi pähe, ma ei tea, lihtsalt nagu käivad koos kuidagi. Ma ei tea miks...lihtsalt on jäänud kuidagi harjumuseks.

I1: See on ee psühholoogiline faktor. See on see, et sa peidad ennast ära. I2: Sul on kaitseinstinkt I1: Sa peidad ennast ära teiste eest. I4: Haha, te ei näe mind [I5 naerab].

I1: Ei see on...jah.

I5: Ma võin jätkata siis. Mul on ka mokatubakas näete [näitab oma pilti]. See on [viitab oma pildile] ujuja kusjuures, teeb sporti ja spordiga kohe...noh mokatubakas käib kokku spordiga näiteks, kohviga ja söögiga [ka kohvist ja söögist on väljalõigatud pildid]. Ja siis see on pilt peost, siuke suht raju pidu. Ja peol pannakse ka hästi palju mokatubakat.

Helena: Aga kuidas ta spordiga kokku käib?

I5: Just niimoodi, et pärast trenni näiteks on maru hea. Samamoodi jälle lõdvestab ja...mõnus siuke.

I1: Miks just panevad sportlased mokatubakat on see, et suitsetamine, kust saab nikotiini...see on kopsudele kahjulik, aga mokatubakas selliseid organeid ei kahjusta, mis sporti...aitavad teha ühesõnaga. Sellepärast ka paljud sportlased...tean profijalgpallureid ja maailmaklassi uujaid, kes mokatubakat tarvitavad.

I4: Kes jalgpallurid? I1: Wayne Rooney. Näiteks... I4: Tegelt jah? [Kaks-kolm intervjuueeritavad noogutavad selle peale ja ütlevad "mhmh"].

I2: Tegelikult minul on just see, et kui ma näiteks jalka...enne jalkamängu...olen pannud kasvõi pool tundi enne...olen pannud mokatubaka alla, siis mängu ajal on megakehv – tõmbab nagu kopsu rämedalt kokku lihtsalt kinni...üldse ei jõua joosta, ega midagi. See on nagu sama, mis suitsetamisega. Ma ei tea, aga lihtsalt see moka tekitab sellist värki. Minul on selline tore pilt [näitab oma pilti teistele].

Üks selline väiksem pilt, aga need kaks pilti...kolm pilti kokku. Esimene siin on see naine, see tähendab siis seda, et see on nagu mingil hetkel vajadus tupsu järgi [osad naeravad], et ta nagu paneb käe niimoodi ette, et nii väga tahab. Siis mul tuli kohe naeratus, mõtlesin tavaliselt selle peale, et kui näen sellist valget naeratust, siis ma mõtlen kohe selle peale, et mokatubakas tegelt rikub suht hullult hambaid ja-ja kui sellist naeratust tahad, siis mokatubakat väga vist ei tohiks teha. No muidugi saab mingi valgendada ja värki. Ja siis on siin söögipilt, on ilmselge lihtsalt sellepärast, et pärast sööki on lihtsalt väga hea mokatubakat panna.

I1: Nii, minu fotokollaaž on siis selline [näitab teistele]. Kõigepealt panin pildi lõõgastuvast inimesest, sest et kas just mokatubakas võrdub lõõgastumine, aga nikotiini tarvitamine võrdub lõõgastumine neile, kellel on sõltuvus sellest kindlasti. Siis...panin siit siuke mõnusa seltskondliku pildi, kus tundub, et inimestel on lõbus ja on peo meeleolu ja siis kirjutasin alla, et "vesipiipu ainult seltskonnas", et kui

selline pidu käib. Siis on siin üks väga moosivarga näoga härrasmees ja pildi alla kirjutasin “inimene, kes on just hiljuti nikotiini nälga rahuldanud” [osad grupist naeravad]. Siis panin pildi surmast ja kirjutasin alla, et “suitsetamine on kõige kahjulikum” ja see on ka tõestatud, et kõikidest nikotiini tar...nikotiini...sisaldavatest asjadest on just suitsetamine see, mis kõige rohkem kahjustab sinu tervist. Ja siis viimaks panin siia pildi noortest poistest, sest et minu arvates vähemalt, nii palju kui ma olen aru saand, siis suitsetamine noorte seas ei ole enam nii populaarne kui ta oli meie aeg, kui meie noored olime. Et pigem on see üle kandunud just mokatubakale.

I4: Tegelikult see oleneb väga-väga seltskonnast. Seepärast, et kusjuures Z-s [ütleb kooli nime; nimi moderaatorile teada]...nagu...ma just vahetasin kooli...ja siis varem käisin Z-s. No te lõpetasite just eelmine aasta [vaatab teiste grupiliikmete poole]. No ja siis oli niimoodi, et Z-s oli täiega hea, et kui sa kooli lähed, siis sa teadsid, et okei kui mul endal ei ole, siis ma saan vähemalt kelleltki küsida, et see on täiega hea...et nagu positiivne, et ei jää vähemalt nälga, ega midagi. Aga samas nüüd uues koolis on nii, et seal teevad snussi ehk mokatubakat hullult vähesed. Võib-olla nagu klassist mingi kaks kutti peale minu ja siis gümnaasiumi peale nagu üldse mingi...no ma ei suhtle alla mingi gümnaasiumi inimestega...ei ole veel õppinud tundma neid kedagi ja siis...ee põhimõtteliselt gümnaasiumist üldse nagu teevad kokku ma pakun mingi 7-8 inimest, keda ma tunnen, üldse snussi ja siis pooled neist on sellised, kellel kunagi endal karp ei olegi ja lihtsalt elavadki teiste kulul. Aga samas...nagu hullult paljud klassikaaslased suitsetavad. Meil on niimoodi, et 80 õpilast on klassis, no meil ei ole nagu, meil on nagu lennud klassi asemel...või tähendab klass lennu asemel ja siis põhimõtteliselt on niimoodi, et koguaeg vaatad, et jälle mingid tüübid lähevad toibile ja jälle tulevad tobilt ja niimoodi. Hullult paljud ikka, ma pakun mingi 20 inimest klassist, kindlasti suitsetavad...

Helena: Millest see tuleneda võib, et ühes koolis tehakse hästi palju mokatubakat ja samas teises koolis on rohkem suitsetajaid?

I4: See on täpselt see, et nagu klasside vahe tuleb välja, nagu inimklasside vahe, et Z on nagu siuke eliitkool, et nagu...*swag*'iga inimesed teevad snussi

[intervjueeritavad hakkavad kõvasti naerma], aga mõttetud tolgused teevad suitsu ja nagu nad ei ole veel aru saanud sellest, et suits nagu kahjustab nende tervist nii rõvedalt ja siis nad veel arvavad, et see teeb neid ägedaks. Aga tegelt ei tee.

I1: Seltskond on ka kindlasti erinev. Kui kõik teevad, kõik, kes nikotiini tarvitavad, teevad mokatubakat, siis ega üks inimene, üksi üldjuhul ei suitseta ka. Et pigem teeb tema ka siis mokatubakat.

I3: Nii, minul on siis selline montaaž ja siin tahan rääkida...alguses on õllepudel, et kui eelmisel õhtul sai napsu pandud, siis tavaliselt järgmine päev väga keegi napsu ei pane ja ollakse kellegi sõbra pool, et ja põhimõtteliselt ainukesed asjad, mis sul kaasas on ongi krõpsupakk ja tupsi karp ja sõbrad on siin ja...

I1: ...vesi ka...

I3: ...no, vesi ka ja siis edasi läheb suur laev, mis seostub Rootsiga, kus seda tupsi toodetakse ja siis...ja nagu nooremast peale, siis kui alustasin tupsi tegemist, siis põhimõtteliselt, kui keegi ikka Rootsis käis, siis sai tellitud hulga koguseid seal torne tupsu, et hea panna oleks. Ja siis viimane pilt demonstreerib kõige...minu jaoks kõige mõnusamat aega kuna tupsi panna, ehk siis hommikul peale hommikusööki ja kohvi.

Helena: Aga kust muidu praegu seda osta saab?

I3: Konfiskeeritud info. I5: Pff...konfiskeeritud...salastatud!

I2: No, ütleme nii, et on olemas inimesed, kes müüvad mokatubakat lihtsalt, et kõigile selles mõttes teada-tuntud kohad, et...

I1: ...neile, kes tarvitavad.

I2: Jah.

I1: Avalik saladus.

Helena: Enne me just rääkisime suitsu puhul rääkisime sellest maitse küsimusest, hinna küsimusest, et kuidas nagu mokatubakaga on...mis...

I5:...hind on üpriski sama ikkagi tegelikult, no oleneb muidugi “diilerist”, aga maitseid on ikka väga erinevaid.

I3: Aga enamik paneb kõik ühte marki.

Helena: Mhmh.

I2: No selles mõttes, et kasvõi ma ei tea, on sellised asjad olemas nagu kvaliteetvennad, kes nagu tahavad rohkem panna seda Rootsi kaupa, ehk siis mingeid Ettaneid või Nick and Johnny'sid või midagi selliseid.

I1: Originaale.

I2: Jah, aga meie seltskonnas on rohkem see Thunderi teema, et see, mis see...

I1: ...mis on piparmündi maitsega.

I3: No põhimõtteliselt on see kõige kangem ka siiski. Sellepärast pannakse seda ka nagu meie seltskonnas ikka üüratu palju.

I5: No mitte kõige kangem, aga kangem kui teised.

Helena: Aga see, mida teie siis teete – see ei tule nende Rootsi laevade pealt?

[Mitmekesi]: mkm, see on Taanist.

I1: Seda on, seda on ainult tellida.

I2: Seda Rootsis niimoodi laeva pealt osta ei saa.

I1: Või poest.

I2: Putkadest jah.

Helena: Nii, et see, mis on teie seas kõige populaarsem on siis piparmündi maitsega?

I1: Mhmh.

I5: Jah.

Helena: Milliseid veel on?

I1: Mida iganes su hing ihaldab. Apelsin.

I5: Apelsin, koka [I1 ütleb samal ajal “koola”], kirss või marja...[edasi pakuvad I1- ga samaaegselt] wintergreen, laim, arbuus, hambapasta...kõiki.

I1: Isegi kuuseokkamaitsetel on olnud. I4: Oojaa, too Blue onju? I1: Jah. I4: See oli rõvedalt hea.

I1: Mulle ka meeldis.

I4: Mulle täiega meeldis see.

I1: A kellegile ei meeldind see.

[Vahepeal kommentaarid, mis lindilt ei ole hästi arusaadavad].

I5: Ta oli nagu tee ka veits või siuke... mõnus noh...mahe põks.

I1: See kadus suht ruttu ära.

Helena: Kui te mõtlete laiemalt veel mokatubakale...mida see teie jaoks sümboliseerib?

I4: Elu [keegi naerab], rahuldust. Heaolu tunnet. I2: Sõprust. Mida veel...no ongi nii noh, vanglat...sellest ei saa lahti enam.

I3: Nagu, ma olen nagu...nii palju kui ma olen tupsil ja suitsul ja vahet olen teinud on see, et nagu snusiga on niimoodi, et kõik on nagu "davai paneme-paneme", kõik on rõõmsad tore ja siis nagu suitsuga on see, et umbes, et väljas on mingi 15 kraadi nagu praegu ja siis keegi ütleb "kuule keegi suitsule ei taha tulla?" ja siis kõik mingi "ääm, ja, ma ei tea, no võib ühe teha siis." Aga tupsiga on nagu kõigil rõõmus, panevad alla ja oi teeme nüüd ja...

I5: ...ta on kuidagi positiivsem jah. I1: Kui keegi suitsetab, siis on "oo, mida sa teed seda toba, issand jumal".

I2: Aga samas on jällegi – suitsetajad räägivad mokatubaka vendadest nii, et suitsetamine on just selles suhtes mõnus, et sa lähed välja või kuhugi ja sul on tegevust. Sa suitsetad. Aga mokatubakas on see, et sa istud ja lihtsalt paned alla ja siis rahulikult chillid, et selles mõttes just suitsetajad on sellepärast moka vastu, et ei ole see tegevus, mis on nagu suitsetamisega.

Helena: Suitsetajad just räägivad seda, et kõige huvitavamad jutud on ikka nii-öelda suitsuruumis ja vesipiibu puhul te tõite selle välja, et on midagi mille ümber istuda. Kuidas see mokatubakas siis nii-öelda ühendab?

I4: Eino, põhimõtteliselt võib ju karbi ka keset lauda panna ja [osad intervjuueeritavad naeravad vaikselt] ...

I5: ...kõik võtavad. I4: Jah.

I5: Ei, ega ta nagu otseselt ei ühendagi. Lihtsalt nagu, ma ei tea – lähed sõbra juurde ja siis sõber küsib sult ja siis annad talle ja kõik on rõõmsad.

I4: Tegelt ühendab küll, sellepärast et...nagu ma enne mainisin, siis mul on koolis suht vähesed inimesed, kes snussi teevad ja siis...kaks tüüpi on sellised, kellega ma põhimõtteliselt ainult moka pärast suhtlengi, põhimõttelist lähed juurde "Jou mees, jou mees, tupsu on vä?".

I1: Ee, ühe tugevama sõpruse oma elus ehk siis I3-ga...temaga me üldjuhul, hakkasimegi algul suhtlema, sest mõlemad nägid üksteisel siin [näitab oma pükstetaskule] sellist ilusat karbikest pükstetaskus.

I2: Olid ajad.

I5: See võib tunduda väga imelik kui kuulata lindi pealt.

[Keegi intervjuueeritavatest naerab vaikselt].

Helena: Aga nii et see võib nagu olla ka mingisuguseks signaaliks, et keegi on sinuga sarnane?

I3: Jah, põhimõtteliselt ühtekuuluvustunne ikkagi nagu. Või noh...

I1: ...jah.

Helena: Mhmh, hästi. Ma küsiksin edasi ka seda, et praegu me oleme rääkinud sellest nii-öelda harjumusest, millal teile meeldib mokatubakat teha...milliseid muudatusi te olete tähele pannud

– kas füüsilises mõttes või seltskonna mõttes pärast seda kui hakkasite mokatubakat tegema?

I2: No minul üks muudatus on kindlasti see, et ma ei kujutaks enam elu ette ilma mokatubakata, et näiteks nagu mu vend räägib, et ma olen ütelnud vennale “no kuidas sa ei taha teha, et praegu on täpselt see hetk, et praegu võiks teha mokka” aga temal ei ole seda tunnet, et pärast kohvi joomist tekiks see mokatubaka mõte üldse pähe. Mul on lihtsalt see, et ma ei suuda enam olla, kui pärast kohvi olen...kui olen kohvi ära joonud, et siis tuleb täiega hull isu lihtsalt. See on üks see muudatus minu arust. Ma ei mäleta, kuidas vanasti oli sellega...kui ei teinud.

I3: Ma küll ei ütleks, et mingeid muudatusi... I1: Ma ka ei täheldaks. I5: Hambad veel ei ole välja kukkunud ja [I1 naerab]...

I1: Ja, isegi ma ütleks, et isegi raha ei tundu, et läheks nii palju utoopilisemalt rohkem.

I3: No selles mõttes, et isegi kui sa paneb selle tupsi alla, siis...ja isegi kui sa ei pane seda tupsi alla, siis ta läheb kuhugi mujale [I5 annab märku, et nõustub]...kuhugi auku. Lähed Mäkki ühe korra ja...

I4: Kusjuures...see...suitsetamise ja mokatubaka vahe on see ka, et...kui sa oled nagu kokkuhoidlik inimene, siis sa saad mokatubakaga nagu põhimõtteliselt...nagu ikka väga-väga odavalt hakkama või noh, sa saad ühe karbi...ühete karpi...no ühte patja sa saad mingi 2-3 korda kindlasti panna kui sa tahad, aga samas kui sa oled nagu selline, et võtad alt ära ja noh...

I5: ...on maksta.

I4: Jah, täpselt, kui on maksta, siis sa võid lihtsalt kümme karpi osta – siis sul läheb see kallimaks kui suitsetamine. Aga kui sa paned nagu mitu korda neid *soft* 'e, siis on see hullult odav ka.

I5: Oled sa kursis kui palju suitsupakk maksab praegu? I4: Jaah. I3: Ka 40 eeku vä? I5: 3,20 oli kui mina ostsin.

I1: Tegelt ka ve [üllatunult]? I3: See ikka oleneb suitsust ka ju? **Helena: Palju see mokatubakas siis...?** I5: 3 kuni 3,60 jah, oleneb kogustest. I1: Ja oleneb diilerist. I5: Diiler on ikka väga loll sõna, aga jah, diilerist. [I4 naerab]. I2: Müüjast. I5: Jah, müüjast. I2: Vahendaja. I1: Ta ei ole ju müüja ju – ta on ju ebaseaduslik.

I3: Selles mõttes, et tupsi ja suitsu vahe on see ka, et nagu...suitsu saab osta põhimõtteliselt igast poest nagu...ütleme, et sa oled kodu lähedal ja on vaja suitsu osta – lähed ostad poest. Aga nagu ütleme, et sa elad veits kaugemal kui

siin noh, need müüjad on, siis sa pead ikka mõtlema, kuidas sa saad sinna ja nagu...suits on ütleme noh, lihtsasti kättesaadavam ikkagi.

I5: Kindlasti jah. Aga samas alaealistele on mokatubakas lihtsamalt kättesaadav.

I1: Ma isegi keelduks sellega. Vähemalt see, kellelt meie ostame. Tema ei müü alaealistele.

I5: Ei ta alaealistele müüb, aga ta ei müü sellistele [näitab sümboolselt käega, et mõtleb selle all väga noori].

I1: No selles suhtes jah, et välimuse järgi ikka vaatab.

I2: Eino koolis on ka ju, kes inimesed müüvad. Et selles mõttes, et kooli kaudu saab ka ju...mingid noored tatikad saavad ka osta sealt et,...

I5: Mhmh

I2: ...suitsu niimoodi ei müüda ju.

Helena: Mhmh. Olete paar korda maininud seda, et mokatubakas võib mõjuda hammastele

halvasti. Mis te veel olete kuulnud, mida mokatubakas võib teha?

I1: Igemetele muidugi, aga nojah, see on loogiline.

I2: Tekitab keele- ja suuõõnevähki ja mis iganes...

I5: Eino müüte on igasuguseid, või nagu jutte, aga samas kui lugeda internetist igasuguseid teadusartikleid, siis on täiesti vastastikku. Ühed räägivad, et paned kaks patja, siis on *vsjo* – saad vähi. Ja teised räägivad, et ei ole mitte ühtegi suuõõnevähi nagu juhtumit seostatud mokatubakaga. Et no ei teagi, mida uskuda; mina just arvan, et oma kogemus on see kõige õigem – kui ta hakkab tervisele siis tuleb ära visata see lihtsalt. Aga praegu veel ei ole hakkand.

I4: A ma tahtsin seda öelda, et suitsetamine. Esiteks, suitsu sees on nikotiini ja üldse see on nagu palju lahjem, aga samas mokatubakas ja sõltuvus on nagu palju-palju raskem kui suitsetamine. Suitsetamine. Sellepärast, et just selle, nagu kangusastme pärast, et see on nagu nii palju kangem, on seda nii palju raskem just maha ka jätta.

I3: Ee, enda seltskonnas on nagu see ka, et kõik teevad seda snussi, keegi suitsu ei tee ja siis kui ise oled...ise olen proovinud siin paar korda maha jätta, olen suutnud mingi pool aastat ilma ka olla, aga kui kõik ümber panevad, siis on nagu endal ka koguaeg isu panna. Et nagu maha jätta sõprade seas on raske.

Helena: Kuidas teistel on – kas keegi teine on ka proovinud maha jätta?

I1: Jah, kaheksa kuud. Siis hakkas kool [intervjueeritavad naeravad].

I2: Ma olen kõige kauem vist kaks kuud ja pärast seda oli uuesti nii hea mokka panna [intervjueeritavad naeravad].

Helena: Ja mis sinu jaoks oli see, et “okei, ma hakkam uuesti tegema”?

I2: Ma ei teagi. Võib-olla see enda mõtlemine, et noh, et mille pärast ma üldse ära lõpetasin, vaata...

I5: ...põhjust ei ole tegelikult.

I2: ...see ongi see, et sul hakkab alateadvus umbes hakkab tööle, et noh et “misasja, et millepärast, et vahet ei ole, nüüd see kaks kuud on möödas, et oleks võind terve see aeg kasvõi teha, et vahet ei ole noh.” See on lihtsalt nii hea panna, et ei tahagi üldse enam maha jätta noh.

I3: See nagu füüsiliselt praegu ei mõjuta ju midagi vaata. Et siis...

I5: Kui kellelgi esiklahvid välja kukuvad, siis ma arvan ikka paar sõpra jätavad maha sellepärast [intervjueeritavad naeravad]. Siia maani seda juhtunud ei ole.

Helena: Mis teid ennast veel veenaks maha jätma? Mis argument või fakt?

I4: Võib-olla see kui sa kolid näiteks ära. Kuskile sellisesse keskkonda, kus lihtsalt ei ole võimalik kuskilt snussi kätte saada nagu nii lihtsasti, näiteks...no näiteks mõned riigid, kus näiteks snussi üldse ei tunta. Näiteks USA, ma ei tea, seal on nagu...seal on see näärimistubakas. Seda mingi näritakse ja, aga see on ka sarnases pakis. Aga põhimõtteliselt jah, ma arvan, et kõige suurem tegur ongi see keskkond nagu ja su seltskond, kellega sa koos oled ja värki. Kui sa nagu...kui ma peaksin kolima Paidesse näiteks [osad intervjueeritavad naeravad]...ma arvan, et ma jätkaksin lihtsalt kohe snusi tegemise maha, sest seal lihtsalt ma arvan, et ei ole võimalusi teha...sa ei saa ju seda koguaeg. Ja ma ei tea, ma olen veel alaealine ka veel ja siis ma ei saa netist tellida ka ja.

Helena: Teistel...mõni põhjus...miks te...oleksite valmis maha jätma?

I1: Siis kui see hakkaks näiteks mingeid suhteid kahjustama. Keegi tõesti ütleks, et...

I5: ...[sosistab] armastus.

I2: Ma ei teagi, jah, ongi see, et kui keegi umbes ütleb, et ei taha, et sa teed, aga ma ei tea, mul on näiteks vanemad ütlen...

I1 või I3: ...ma ei taha, et sa teed enam... [I5 naerab].

I2: ...no see ei loe kui sina, aga mul on vanemad ka ju mitu korda rääkinud sellest ja ema on leidnud nii-öelda...tema kutsus neid nupsikuteks. Mingi pükstetaskust leiab mingi salvräti, “näed jälle need nupsikud – ma panin sulle sinna kõrvale, et miks ikka teed aga...a samas alguses oli nagu see, et nagu natuke löi värisema küll kui vanemad sellest rääkisid, aga nüüd on mingil ajal see juba nagu naljaks pöörand see asi “no näed, jälle nupsikud”, et see nagu väga ei muuda seda asja, et...paned ikka edasi.

Helena: Küsiks veel selle ka üle, et olete just maininud, et õpetajad on sellel teemal rääkinud, vanemad on osadel teist vähemalt rääkinud...mis tunde see teie tekitab, kui nii-öelda vanemad inimesed ütlevad, et “sa ikka ei tohiks seda teha”?

I1: Mingil määral süümeepiinu kindlasti I5: Mhmh.

I4: Jah, aga see on ainult selleks hetkeks kui sa seda...kui sulle seda loengut peetakse.

I5: Mhmh.

I4: Siis kui sa astud sealt direktori kabinetist välja, siis on kohe karp taskust välja, snus alla ja läheb noh!

Helena: On see ka märk sellisest mässumeelsusest?

I4: Ei-ei, ei ole üldse *rebel* [naerab]. I3: I1 on küll *rebel*. I1: Ei ole.

I5: Tegelikult mina arvan näiteks seda, et õpetajad ja näiteks ka direktorid ja psühholoogid – nad võivad sulle rääkida seda, aga tegelikult nad ei tea, millest nad räägivad...

I1: Jah.

I5: Nad teavad pealiskaudselt ainult, et okei, et see mokatubakas, nikotiin – no selge, järelikult see on halb inimese tervisele. Ma ei väidagi, et ta hea on, aga nagu parem kui suits näiteks.

I3: Meie oleme palju paremad ekspertid sellel mokatubakal kui mingi direktor meie vanemad või ükskõik, mis inimene, kes meile seda ütleb. Mitte, et me peaks panema seda, neil on ka tõsi ju taga, aga samas, kui neil oleks nagu reaalsed argumendid ja näidata mingeid asju, siis paneks mõtlema küll vast.

I5: Aga selline jutt, et sa sured ära ja lähed vangi, et see nagu ei ole see, mida peaks rääkima.

I3: Et see on esimene aste umbes [naerab]. I5: Jajah [naerab].

I2: Mulle rääkisid direktor seda, et noh, et poisid, et ei klassijuhataja oli see...hull murelikult rääkis, et poisid, et “praegu teete mokatubakat, varsti tulevad teised narkootilised ained ...kanepid ja asjad onju.” Meil klassivennad nagu vaatasid üksteisele otsa, et mis teema on nüüd onju [osad intervjuueeritavad naeravad], et me paneme lihsalt mokatubakat, et juba oleme narkomaanid valmis noh.

Helena: Küsin siia vahele – ma näitan teile pilte. Ja need on sellised pilthoiatused, mis on mõeldud siis suitsupakkide peale. Ja praegu on siis niimoodi, et on erinevad sõnumid nii-öelda, mis siis ütlevad, et mida suitsetamine teile võib tekitada? Ja siis selle illustreerimiseks on erinevad pildid. Ja ma tahaksingi, et te just vaataksite neid pilte ja neid sõnumeid ja valiksite välja ühe pildi, mis teile kõige rohkem meelde jääb. Kas see, et see tundub kõige usutavam, lihtsalt tundub rõve, või noh, ükskõik mis teie kõige suuremat emotsiooni tekitab. [Annan arvuti I5le] Et see on siis see kõige esimene ja siis saad siit alla *scroll*’ida.

I5: Mhmh.

Helena: Seda on kuskil kolm lehekülge.

[I3, I4 ja I5 vaatavad pilte ja kommenteerivad vaikselt]. I5: Varvas. Toe tag. I5: Vana hea – narkot peale tobi [I3 naerab]. I4: Mis seal kirjast on?

I5: Suitsetamine tekitab sõltuvust. Ära alusta. I4: Kas see...kas siin ei peaks olema “impotentsust”? I5: “Impotentsi” võib olla ka jah. I4: Hmm...see ütleb mulle palju noh...[ühe teise pildi kohta]. I5: Ma võin sulle rääkida kui sa tahad. I4: No, räägi...mis on benseen?

I5: Benseen on põhimõtteliselt siuke nagu keemiline ühend, mis näiteks ka lennukikütuses sees on. Ta ei ole üldse hea, ta on mürk nagu, väga kõva mürk.

I4: Oi neid on veel vä [kommenteerib piltide kohta]? [Ulatan arvuti I1-le ja I2-le]. I3: Kas te valisite reaalselt välja ka midagi vä? I5: Mhmh.

I4: Ühe valisin tegelt jah.

I3: I2-l on nii põlgav nägu peas. Jeaah.

I2: Hästi rõvedad pildid.

I3: Te seda Jan Uuspõldi seda mingit suitsetamisevastast kampaaniat nägite? See, kus ta opereeris mingit tüüpi?

I5: Mhmh. I1: Suits. I4: Aaa Suits, jajaja. I1: Vist said vaadatud. **Helena: Mhmh. Alustame siis siit poolt.**

I5: Minule jäi kindlasti...siin kõige mõistlikum pilt tundus see, kus see mingi kutt oli nagu trellides kinni, aga trellide asemel olid suitsud. Jah, just see sama [näitasin I5 paberil kõnealust pilti], sest tegelikult suitsetamisega sa oledki nagu vang, et sa nagu pead seda tegema koguaeg. Sellest loobuda ei ole väga lihtne. Ja need ülejäänud pildid on lihtsalt sellised, noh – las nad olla. Samamoodi võib autole külge panna mingi pildikese, kuidas keegi rämedalt risu pani ja 40 inimest surma sai, aga noh...ma ei tea, kas sellel mõte on.

I4: Minule jäi kõige rohkem meelde see viimane pilt vist üldse, viimane...see viimane kolmik, see keskmine, kus see hambutu pilt on. Sellepärast, et noh suitse...suitsetamisega ma väga kokku ei puutu ja panengi just snussi ja ma arvan, et see on nagu ainuke pilt, mis nagu snusiga kokku puutub sealt. Ja siis...kui tööpoolest peaks see nagu mingi selliseks kunagi muutma, siis ma kavatsen selle kindlasti ära lõpetada mingi aeg. Siis kui nagu päriselu minu jaoks algab või midagi.

I3: Ee, mina isiklikult valisin selle pildi, kus oli selle passiivse suitsetamise kohta seeria. Ma nagu...ennast ka hullult häirib kui mingi bussipaviljonis või kuskil kesklinnas suitsetab niimoodi, et sa ise kõnnid selles tossu sees. Sellepärast ongi nagu tups niivõrd palju parem, et see ei sega mitte kedagi.

I2: Ma ei tea, ma pidin vist pildid välja valima, ma ei valind, aga minu jaoks olid need kõik küllaltki rõvedad ja samas nagu kui need on suitsupakkide peal, et ma ei usu, et see midagi muudaks kui inimesed neid vaatavad, sest et kõik, ma ei tea, need kõik suitsetajad on ju teadlikud sellest, et mis need tagajärjed võivad olla ja et endal võib ka nii juhtuda et selles mõttes see ei oma tähtsust, mis pildid seal peal on. Minu arvates.

I1: Mind häiris kõige rohkem see hammaste pilt samuti. Sest et...ei tahaks küll endale selliseid hambaid [osad intervjuueeritavad naeravad].

I4: Sellise naeratusega väga naisi ei võlu [naeravad].

Helena: Hästi ja siis veel viimase küsimusena palun teil igal ühel välja tuua mingi mõte või idee, mis teile tänast jutuaajamisest meelde jäi. See võib olla ükskõik mis.

I3: Legaliseerida mokatubakas.

I5: Jah. See on väga hea mõte.

I2: Selles mõttes see müümine siis nagu Eestis.

I3: Esiteks selle pealt nii palju raha...aktsiisiga saaks väga palju raha ja see...*underground* müümine kaoks ka nagu ära.

I5: Siis saaks tegelikult kontrollida ka natukene seda. Just seda, mida müüakse ja...

I1: ...noortele müümist.

I5: Jah, täpselt. Tegelikult Riigikogus oli mingi vant, ma ei mäleta, mis ta nimi oli. Igaljuhul ta proovis väga palju võidelda, et legaliseeritakse see, aga üksi saja teise venna vastu ei ole väga...

I3: ...kõik on nii vanakooli vennad seal ka, et nad ei saa aru sellest.

I5: Tõesti võib-olla on mõni selline inimene, kes suitsetab, aga kui keegi legaliseeriks müümise, mokatubaka müümise, et siis ta võib-olla lõpetaks suitsetamise ja teeks hoopis seda. Mis ei oleks nagu jess – täielik võit, aga nagu natuke parem ikkagi. Mina arvan vähemalt.

I4: Ja siis kaoks vähemalt see passiivse suitsetamise teema nagu langeks vähem jututeemaks. Kui nagu mokatubakas oleks legaalne või niimoodi. No tegelt see on legaalne, selle tegelt nagu edasimüümine ainult on Eestis vist seadusega vastuolus. Selles mõttes, et selle omamine, tarvitamine täisealistele on täiesti lubatud ja niimoodi. Aga jah, see müümine just on...Või noh tegelt sellest müümist ka tegelt ei tehta väga suurt teemat vähemalt politsei poolt sellepärast, et ma mäletan...

I3: ...kes see vahele jäi, sai see mingi 180 eeku...

I4: ...jah, ma räägingi sellest just...ma jäin vahele...ee, koolis, see sama teema ja siis ma olin mingi 14 vist äkki ja siis mult küsiti, et kust ma sain, kust ma sain...koolis ei ole midagi, aga noh, samas ma teadsin, et see tüüp, kes müüb, on mõttetu peer täiesti, ja siis läksin politseisse ja politseist küsiti, et kes see...kellelt sa said seda ja siis andsin kõik nime ja aadre...no aadressi ma ei teadnud. Ma teadsin nagu mis autoga ta sõidab ja andsin numbri ja värki ja...ja siis mingi kuu aega hiljem kuulsin, et see tüüp sai trahvi müümise eest 180 krooni.

I3: Aga ta nagu realselt müüb kuus 30 000 krooni eest. I4: Jah, kasum. 30 000-kroonine.

I5: Ei seal on tegelikult hoopis teised summad ja hoopis teised jutud, aga see ei puutu asjasse vist praegu.

I3: Sa võid rääkida, siis kui sa tahad noh [naerab].

I5: Eieiei.

Helena: I1, sa käisid vahepeal ära, et see küsimus oli see, et lõpetuseks kõik saaksid öelda mingi mõtte või idee, mis neile meelde jäi tänasest vestlusest.

I1: Mõte, idee – mis me ise rääkisime vä?

Helena: Ükskõik.

I1: See, tegelikult see oli väga hea, et see legaliseerimise värk Eestis kuna see on nii hullult populaarne praegu. See mokatubaka panemine. Ja just nimelt see reguleerikski seda, et see on praegu noorte seas väga populaarne, et siis et noored...et see nagu saaks kuidagi kontrollida seda, kui palju noored seda teevad. Ma ei ütle, et see nagu väga hullult aitab, aga mingil määral aitab, sest hetkel kui seda müüakse koolides ja niimoodi, siis nagu äkki kui see...kui see läheb legaalseks, siis ei ole mõtet enam seda salaja müüa ja...ja noh jah.

Helena: I2, kas sa soovid ka midagi öelda?

I2: Ma mõtlesin ainult seda, et ainuke asi nagu mille pärast selle vastu ollakse ja seda nagu legaliseerida võib-olla ongi nagu see, et siis hakatakse ikkagi seda rohkem tegema, kui sul on suurem võimalus seda kuskilt poest osta. Et ma lähen nüüd siia poodi ja ostan ühe karbi, et see on palju lihtsam ja tehakse rohkem ja...ja siis on jällegi sama võimalus, et üks noor laseb lihtsalt kellelgi vanemal ära osta, et nagu samas noh, ma ei tea noh.

I3: Nojah, samahästi võib ju noh [ütleb ühe müüja nime] või kellegi käest osta...lasta.

I2: Aga nagu tegemine tõuseks kindlalt. Rohkem ju.

I3: Samas, riik saaks selle eest nii palju raha.

Helena: Aga kui rohkem keegi midagi öelda ei taha, siis aitäh teile, et osalesite...teist oli väga palju abi.

I2: Oli meeldiv vestleda.

I1: Oli meeldiv.

I4: [plaksutab].

5.2. Tüdrukutega tehtud fookusgrupi intervjuu transkriptsioon

[Kommipaberi krõbin ja kellegi naer]

Helena: kõigepealt suur aitäh teile kõigile, et leidsite võimaluse ja aega minuga vestelda. Mina olen Helena ja õpin Tartu ülikooli ajakirjandust ja selle vestluse viin läbi seoses oma magistritööga, mis puudutab suitsetamist. Ja täna siis oleksi eesmärk rääkida suitsetamisest ja ka sellest, millised kogemused teil on seoses suitsuga, aga ka teiste tubakatoodetega ja millised on teie mõtted sellega seoses. Igaks juhuks siis täpsustan, et üks teema on suitsetamine, aga samamoodi räägime ka teistest tubakatoodetest nagu näiteks vesipiip, huuletubakas....nüi, mis ma veel ära unustasin...vist ei unustanudki. Jah, need on need kolm põhilist, millest võite rääkida, kui on kogemusi või mõtteid. Intervjuu peaks siis kestma orienteeruvalt poolteist tundi sõltuvalt sellest, kui kauaks juttu jätkub. Ja kui ma salvestan teid diktofoniga, siis tegemist on konfidentsiaalse jutuajamisega. Ehk siis kui ma pärast midagi kirja panen, siis ma ei kasuta teie nimesid, ma ei märgi ära kooli. Teie nimed on märgitud koodidega, näiteks I1, I2, I3, I4 jne. Nüi, et sellespärast muretsema ei pea. Ja siis tahtsin ka seda meelde tuletada, et see vestlus ei ole kindlasti kontrolltöö – ei ole õigeid ja valesid vastuseid. Sellepärast see vestluse vorm ongi, et te saaksite rääkida asjadest nii nagu on ja nagu teie mõtlete ja nagu on teie kogemused niiet selles mõttes olge julged ja kui teil mingi mõte tekib, siis võite kohe märku anda. Ja siis selleks, et ma oskaksin teie pöörduda, palun teha sissejuhatava ringi, kus igaüks ütleb oma eesnime ja vanuse ja millega talle vabal ajal meeldib tegeleda, et siis ma panen selle praegu siia kirja [minu ees on paber, kus märgistatud, kes kus istub]. Võime alustada siit vasakult poolt näiteks [vaatan T1 poole].

T1: Minu nimi on T1. Ma olen 15-aastane. Ja vabal ajal meeldib väga teha sporti, eriti jooksmisega. Ja...ma ei tea, väljas käia nagu ikka.

T2: Olen T2 ja olen ka 15 ja vabal ajal ma praegu ei teegi midagi väga, aga ka sõpradega ja nii.

T3: Minu nimi on T3 ja olen 15-aastane ning vabal ajal nagu ka eriti ei tee midagi, aga nagu vahel harva käin ka jooksmas või midagi.

T4: Minu nimi on T4. Olen ka 15-aastane ja vabal ajal olen ka lihtsalt sõpradega õues.

T5: Minu nimi on T5. Ma olen 15. Mulle meeldib laulda, tantsida ja rohkem ei olegi midagi.

Helena: Väga hästi, aitäh. Siit edasi lähenksingi nii-öelda esimese teemablokiga. Millal esimest korda suitsetama hakkasite – esimest korda suitsu proovisite? Kui nüüd meelde tuletate.

T2: Ma ei tea ma alustan siis, et esimest korda, see oli vist 6. klassis, vä. Kui üks uus tüdruk tuli meie kooli ja siis kõik koos kambakesi läksime vist kooli taha või kuhugi ja siis tõmbasime kõik. See oli vist esimene kord.

Helena: teistel?

T1: Minul oli ka – kas see oli 6. klassis vä? Niimoodi, et üks aasta vanem tüdruk..enam ei käi meie koolis – sellest aastast. Aga temal olidki siuksed, need hästi lahjad suitsud. Et siis ma saingi selle maitse suhu, aga enam ma ei tee.

Helena: Sa mõtled neid peenikesi suitse?

T1: Jah, neid *slim*'e või kuidas nende kohta öeldakse. Et see oli esimene kogemus jah.

T4: Mul esimest korda oli – ma olin sõbrannaga. Ja siis ma olin nii kindel, et ma ei hakka mitte kunagi suitsetama. Ja siis ma tõmbasin need esimesed mahvid – siis ma kõhisin nii kaua aega ja mul oli nii paha olla [osad intervjuueeritavad naeravad]. Aga see oli tõeti paha, et esimest korda oli ikka nii paha.

[kommipaberi krõbin]

T5: Ma olin vist ka kuskil 6. klassi alguses kui me aasta vanema sõbrannaga, kes võttis emalt, napsas kuskilt suitsu ja siis läksime kuskile majade vahele kuskile peitu ja siis proovisime teha ja niimoodi oli.

T3: Aa jaa, mul oli esimest korda kuskil 5. klassi lõpus või 6. klassi alguses. Olin võib-olla isegi vanem, ma ei tea praegu täpselt ja siis olin enda parima sõbrannaga ja siis tal oli vend nagu aasta vanem või kaks ja siis nagu venna sõbrad ka ja siis läksime poe taha ühte nurka ja siis nagu nad nagu hakkasid seda suitsu tegema ja siis nagu andsid meile ka proovida ja siis nagu esimest korda oligi, et ajas hästi palju või noh hästi-hästi kõhima ja niuke paha ja rõve oli ja siis jah...oligi.

Helena: Te kõik mainisite, et tegite esimest korda kellegi teisega. Kas ta siis oli klassikaaslane või teist vanem. Ja sina [vaatan T5 poole] mainisid, et sul sõber sai kodust need suitsud kätte. Aga kuidas teistel oli, et need kellega te suitsetasite, nad olid ise ka alaealised, eksju?

[intervjuueeritavad ütlevad korraga "jah"]

Helena: Et kuidas nad tookord selle suitsu kätte said?

T?: Vanemad sõbrad.

T4: Ei tea, kodust vist ikka.

T3: Jah, vanemad sõbrad või kodust.

T1: Mina mäletan seda, et kusagil X-s [ütleb ühe Eesti valla nime; moderaatorile teada], on siukene koht. Siis sealt toodi siukene blokk lihtsalt. Ma mäletan neid samu *slim*'e. Siis sealt ma sain selle maitse suhu, ma olen...ma võin tunnistada, ma olen ise kodust võtnud. On olnud tegelikult kerge kätte saada [naerab]. Aga jah, see on kõik, kõik jäänud minevikku.

Helena: Ja mis siis pärast seda esimest korda sai – kui paljud teist suitsetajaks hakkasid.

[Kolm intervjuueeritavat ütlevad "mina"].

T4: Mul ei olnud peale seda esimest korda, sest et see rõve tunne jäi ikka pikaks ajaks, aga hiljem ikkagi läks kuidagi.

T?: Mina, ma jäin hästi väheseks ajaks ja siis see oli kõik.

T?: Et lahe olla [naerab].

T?: Jah, pigem ongi see, et seltskonda sulanduda.

Helena: Aga kuidas see alustamine juhtus?

T5: Mul oli näiteks nii, et tahtsime lihtsalt midagi uut proovida ja siis vaatasime, et kõik teevad, et peaks ka ära proovima.

T2: Just see, et kõik vanemad teevad suitsu ja see on nii äge. Sellel ajal tundus see kõik siuke...tahtsime vist suured olla või midagi siukest [keegi intervjuueeritavatest naerab]. Sai ära proovitud ja tehtud ja...

Helena: Ja kuidas siis suitsude hankimine tavaliselt käis – kuidas te kätte saite?

T3: Pigem vanemate sõprade kaudu või...

T5: ...või siis on küla peal kuskil mingi joodik või keegi, kes ostab [teised nõustuvad ja ütlevad üheskoos "jah"].

[keegi naerab]

T4: See on tüüpiline – koguaeg küsitakse mingilt kodutult või ma ei tea.

T2: Mina näiteks varastasin vanemate tagant [teised üheskoos ütlevad "jah"]. Mu isa suitsetab nii palju, et ta lihtsalt ei pannud täheleegi kui midagi oli kadunud.

T3: Jah, ma olen ka emalt päris mitu korda isegi võtnud.

T4: Mul kodus keegi ei suitseta, pole kunagi keegi suitsetanud, aga mul sõbranna vanemad, kõik koguaeg tegid ja siis nagu sõbranna võttis oma vanematelt ja siis tõi minuni.

Helena: Aga keegi vahele ühesõnaga ei jäänud?

T1: Suitsetamisega pole jäänud.

T5: Mina jäin – emale vahele.

T2: Ma jäin õpetajale vist isegi. Aga noh, õnneks me mingit karistust ei saanud ja emani ka see asi jõudnud. Õnneks.

T4: Mul oli ka eelmises koolis – ma tulin eelmine aasta alles siia kooli. Ja siis, ma ei tea, ma olin ka siuke puberteedi eas ja siis läksin sinna metsa vahele ja siis klassijuhataja vaatas mind ja siis ma jäin talle esimest korda niimoodi vahele. Ja siis ta tuli mulle alla vastu – siis oli talv ja siis ta ütles mulle, et "ma nägin küll kui sa nagu kits sinna metsa vahele jooksid ja järgmine kord ma tulen sulle sinna hange järgi" ja siis ma ei tea...siis ma enam ei julgend, sest ta koguaeg valvas kui ma seal ukse...kui ma õues käisin. Ta koguaeg valvas seal ukse juures ja pidin koguaeg talle õhkama.

Helena: T5, mis sul näiteks ema tegi, kui sa vahele jäid?

T5: Hmm, rääkis hästi pikka moraali, mis see kõik teeb, kuidas see sinu tulevikku võib muuta ja kui palju raha see võtab [kommipaberi kröbin] ja kui mõttetu see kõik on ja. Noh, umbes niimoodi rääkis.

T4: Ja minu arust räägitakse tüdruk...nagu tütarlastele just koguaeg seda ka et teie munarakud, et on terve elu olemas [keegi naerab], et mida te rikute neid, et laps...last kahjustab ja see, et need maksavad nii palju – see on ka ikka koguaeg olnud [kommikarbi kröbin].

Helena: Millised on teiste kogemused vahelejäämisega. Mis tavaliselt räägitakse-tehakse?

T3: No ma ei tea, mulle on räägitud, et nagu näiteks kui vanematel, et siis on ka täpselt sama, et mingi pikk moraal tuleb sellest, kui halb see on ja et selle peale läheb nii palju raha ja et see kahjustab hästi palju tervist ja...

T2: Aa, ma hiljem ka, vahepeal ma ei suitsetanud jälle ja siis ma midagi jälle tegin. Ja nagu kui kuskil väljas käid, siis ikka nagu vanad harjumused tulevad tagasi ja...siis ma ühe korra jäin ka uuesti, või mitte uuesti, aga jäingi nagu vahele ja siis mu ema saatis mulle igast pilte, et mis see teeb...kõige hullemaid. Siis ma ei tahtnud enam üldse...nagu üritasin hoida eemale sellest.

Helena: Niiet sinule need pildid mõjusid?

T2: Mõnel määral küll jah.

T4: Ja minu arust räägitakse koguaeg seda ka et kui sa oled nagu siuke noorukieas, siis kõik räägivad, et jätta maha enne kui hilja on. Et pärast on juba...kui sa oled 15 aastat suitsetanud, siis on väga raske ja...aga minu arust see ei olegi nagu mingi sõltuvus, see ongi nagu lihtsalt mingi harjumus.

T3: Jah, ma ütlen ka, et see on mul ainult halb harjumus, et see ei ole sõltuvus. Aga võib-olla ma olen...ma ei tea...ma ei oska praegu öelda.

T4: Minu arust see on ka nagu lihtsalt halb harjumus, et ma ei tea...kui ma õue lähen, siis mul lihtsalt ei ole nagu midagi targemat teha. Või ma ei tea, päris nii ka ei ole, aga ma ei tea.

Helena: Mis teie meelest sõltuvuse ja harjumuse vahe on?

I1: Sõltuvus on see, et pigem sa ei saa ilma selleta elada. Harjumus on see, et see on sul külge jäänd kuna ongi see, et midagi ei ole muud teha, targemat teha.

I3: Jah.

I2: Mitte et see väga tark oleks, aga noh...

I1: Ehk et ma usun, et need samad tüdrukud siit saaksid ilma elada, aga lihtsalt ongi külge jäanud et...

I3: Eks ma olen ka üritanud niimoodi, et mul on ka niimoodi olnud, et mis see oli, mingi eelmise aasta suvi vist ve...et ma sain nagu hästi pikalt olla ilma suitsetamisest ja ma arvan, et oli mingil määral ka, et ma käisin rohkem läbi nende sõbrannadega, kes ei suitsetanud ja...siis ma hakkasin mingi aeg ka nagu teiste sõbrannadega uuesti suhtlema, kes suitsetasid ja siis sealt on ka nagu uuesti külge jäänd jälle.

I5: Olenebki sellest, et kellega sa nagu väljas oled. Kui sind ümbritsevad need inimesed, kes koguaeg suitsu teevad, sul on endal ka õudne tahtmine teha, aga kui sa oled näiteks nendega, kes üldse suitsu ei tee, siis sa lihtsalt nagu ei tahagi. Siis sa lihtsalt unustad ära selle kõik.

T4: Aga mul on näiteks niimoodi [kommipaberi krõbin], et kooliaeg ma ei käi suitsetamas. Kooli aeg ma lihtsalt olengi – ma ei näe, et ma peaks vahetunni aeg kuskile kuuse alla minema. Ja aga näiteks õhtul kui ma sõpradega väljas käin, siis ikka. Näiteks mul on üks sõbranna, kellel on ema on nagu koguaeg hästi kontrolliv ja siis näiteks kui tal ema kodus on, siis ta näeb, et kõik ümber teevad suitsu, aga tema ei tee, sest et ta teab, et ta peab koju minema. Ja nagu ongi niimoodi, et kui ta teab, et tal ema on kuskil, siis ta ei teegi kunagi suitsu, nagu tund aega enne kindlasti ei tee, kui ta emaga kokku saab ja siis ma ei tea nagu. Selles mõttes, et see ei saa ju olla sõltuvus kui sa suudad “ei” öelda. Pigem lihtsalt ma ei tea, mis asi.

Helena: Paljud teist on välja toonud, et eelkõige suitsetate just siis kui on seltskond...kas keegi teist on ka selline suitsetaja, kes ka tundide ajal käib vahepeal suitsu tegemas?

T2: Kunagi käisime.

T?: Kunagi algusaastatel.

Helena: Aga kus kandis siin siis...peab ilmselt olema mingi koht, kus saab varjuda?

T1: Tegelikult on siin ikka nii palju kohti, kus saab teha. Kooli ümbruses põhimõtteliselt.

T2: Enamus käivad siin metsade vahel ja...

T3: Ja siis poe taga käiakse ka.

T1: Mäletan kui me hakkasime tegema, siis seal on ühe...[ütleb mehe ees- ja perekonnanime], meie koolis...kes ta on?

T2: [ütleb ühe ametinimetuse; moderaatorile teada].

T1: Just, temal on siuke motorada seal, siis me käisime selle juures tegemas.

[mitu intervjuueeritavat ütleb selle peale “ahjaa”; üks ütleb “issand”]

Helena: Aga on seal mingi vahe ka, et kes kus suitsetab? Et üks seltskond on alati siin ja teine seal...?

[intervjuueeritavad ütlevad mitmekesi “mkm”]

T1: Siin ei ole.

Helena: Ja kui te oma praegust suitsetamisharjumust kirjeldaksite, siis kui tihti umbes suitsetate...iga päev? Nädalas paar korda?

T4: Ma ei tea, hommikul enne kooli, peale kooli, siis lähed koju, vaatad seebikaid [üks intervjuueeritavatest naerab], ja siis lähed õue ja siis jälle.

T5: Jah, tavaliselt ongi niimoodi, et hommikul, siis peale kooli ja siis õhtul kui õhtul kui oled väljas, siis vahepeal ikka nagu läheb.

T3: Mina näiteks hommikuti ei tee üldse, kooli ajal ka ei tee ja välja jõuan ma ilmselt alati mingi väga hilja nagu mingi kuskil 7-8 paiku äkki ja siis nagu võin öelda, et isegi mitte väga tihti, aga ikka suht tihti teen.

T2: Ma hetkel ei suitseta.

T1: Mina ka mitte.

Helena: Kaua siis juba?

T2: Mingi aasta äkki.

T1: Ma kindlasti rohkem. Sest et ma olen pigem pühendunud sellele...

T4: ...aga vahest ikka jah?

[intervjuueeritavad naeravad]

T1: Hästi-hästi harva. Hästi harva [naeravad]. Sest et siis ma olen nende inimestega koos, kes teevad ja siis on mõned õhtud siuksed...

T?: Mhh, ise kutsub...[naeravad].

Helena: Mis tavaliselt selle suitsetamise juurde käib? Millised tegevused näiteks? Kas pidu, õues olemine, õppimine, et kuidas te nagu kirjeldaksite seda?

T1: Minul nagu ongi see, et kui on mingi pidu, siis lausa vahepeal isegi kutsub tegema, aga ma tean, et see on hästi paha-paha.

T2: Pidudel jah, on ikka, aga see nagu, mis ikka rohkem tehakse on vesipiip. Niimoodi oleme teinud, et...või noh, seda ma teen ikka päris palju. Põhimõtteliselt iga nädalavahetus on see, et lähme kuhugi vesipiibubaari ja siis istume mingite sõpradega, räägime juttu ja vahest alkohol ja...jah, niimoodi.

T3: Aa, et jah, põhimõtteliselt ongi, et...mis see küsimus oli [naerab]?

Helena: Et mis tavaliselt käib suitsetamise juurde, et kas näiteks õppimine või peol käimine või ütleme selline stressiolukord või pigem just rõõmsad hetked.

T3: Mul on suht niimoodi, et ka enamus ajast pidudel ja ka vesipiipu hästi...või noh, päris tihti teind ja noh, ma ei tea, mul nagu on millegipärast niimoodi, et kui närvis olen ka või midagi või noh vihane kellegi peale või... ja siis õhtul välja lähen, siis nagu kutsub ka tegema, kuigi ma tean, et see midagi nagu ei muuda, ega aita või rahusta maha või midagi. Aga ma ikka teen nagu. Siis nagu sel hetkel nagu, ma ei tea, ma lihtsalt teen. Ja õppimine nagu üldse seda suitsetamist ei kõiguta. Nagu see ei pane mind tegema ega midagi.

T5: Näiteks vanemad teavad, et mina ja sõbrannad teeme vesipiipu ja siis mul on endal ka kodus kaks vesipiipu ja siis vahetevahel kas siis nädala sees või siis mõni nädalavahetus tulevad sõbrannad külla ja siis teeme ikka vesipiipu ja...

Helena: T4, äkki ka?

T4: Et õppimist see küll ei sega. Siis kui ma õpin, siis õpin. Ja ma ei tea, jah, pidudel ikka ja siis, ma ei tea, kui õhtul välja lähed, siis ka.

Helena: Mainisite päris palju just vesipiipu, et...näiteks mainisid [vaatan T5 poole], et sul kaks tükki ka kodus. Kui paljudel muidu veel on oma vesipiip olemas?

T?: Mul on ka.

T2: Kohe on, tellitud [naerab].

Helena: Aga kust te olete need muidu saanud?

T?: Reisilt. Saime, ostsime.

T2: Mul ka sõber toob reisilt nüüd. Sõbranna.

T1: Meil on nii ka, et kui ei saa...noh, vahepeal on, nagu mõnus on teha tegelikult vesipiipu kui kõik on nagu ümber ja siis räägimegi juttu ja vahepeal jälle näiteks kui sõbrannadelt laenata ei saa, noh kellegilt ikka saab laenata, siis me ostame ise nagu kõik vajalikud asjad sinna et. Et need me saame mitte just päris ise vist ei saa kätte vä, vaid lasemegi osta, et siin on nii palju kes ostavad ja – siuksed tutvused.

Helena: Kui paljudele on vanemad näiteks ostnud...vesipiibu?

T5: Minule on ostnud aint seda tubakat ja süsi, mis sinna juurde käib. Või noh, isa...ema ei ole nõus, aga isa on.

T3: Jah, mul ostab ema pigem tubakat. Ja kui on võimalus, siis süsi ka on ostnud. Aga nagu piipu ise ei ole.

Helena: Aga kuidas vanemad muidu suhtuvad vesipiipu?

T1: Minu ema ma arvan, et ei teagi, aga kui ta teada saaks, siis...ma arvan, et teda ikka kõigutaks ja huvitaks see asi väga, aga ma arvan, et kui ma selgitaks talle ära, et siiski noh, mina ei tee ma arvan nii palju...ma arvan. Et ma seletaks talle ära, et kuidas kõik asi käib ja ma usun, et asi oleks rahulik. Sest et ta teab, et mina olen siuke inimene, kes jääb ikkagist kaine mõistuse juurde ja noh, ei hakkagi millegiga siuksega umbes igapäevaselt tegelema.

T2: Mul ka vist ema...ta ei ole kindel, ma arvan, et ta teab, aga ta ei ole endas kindel, aga ta ei hakka küsima ka. Ma arvan tal nagu väga midagi selle vastu pole, aga midagi ikka. Aga kuna isa mul nagu suitsetab nii palju ja...ma arvan, et ta on lihtsalt harjunud ja ta teab, et seda ei saa nagu ära või nagu...õiendades. Siis ta lihtsalt laseb olla.

T3: Äämm, mul ema teab kindlalt, et ma teen. Ja nüüd ta siin viimastel päevadel ütles küll mulle, et ära nagu, et ta nagu ei taha, et ma nüüd nagu mõnda aega teeks seda, sest ta teab, et ma olen ikka päris...noh mitu korda olen öelnud talle, et ma lähen nüüd sõbrannadega vesipiipu tegema või midagi, aga nagu, noh...ta ei suhtu sellesse nagu üldse karmilt ega midagi, aga ta lihtsalt ei taha, et...või noh, ta tahab, et ma nagu rahulikumalt võtaksin nüüd. Nagu et ei ole vaja teha vaata koguaeg.

T4: Mm, ma ei tea. Vesipiipu ma nii väga ei teegi. Ma ei käi teiega väljas niimoodi. Aga ma ei tea, suitsetamisega näiteks ma ei ole niimoodi otseselt vahele jäänud, aga kui ma näiteks kaugelt näen, et ma nagu nüüd jään vahele, siis ma nagu...selles mõttes, et ma ikkagi jään vahele, aga mulle ei öelda kodus midagi, sest ma olen nagu ise lubanud, et ma lõpetan ära ja siis ma arvan, et nad lihtsalt pettuvad ja nagu ei ütlegi midagi ja lihtsalt loodavad, et ma suitsetamise lõpetan.

T5: Mm, mul ema näiteks...ta nagu otseselt midagi halba ei ütle, et tal nagu midagi vastu ei ole, aga kui nagu iga nädalavahetus kodus hakkaks niimoodi tegema, siis talle nagu kindlasti ei meeldiks see, siis ta ei lubaks, et aga vahest nagu ikkagi lubab [lause lõpp jääb ebaselgeks]. Ja isa – isa on suht siuke ükskõikne või siuke, et teda nagu eriti ei huvita [naerab].

Helena: Kus ja millal te tavaliselt vesipiipu teete?

T1: On olnud ka siis mingid istumised, peod. Ja...millal see oli...eelmine nädal...nädala sees...ka eelmine kolmapäev oli...siis ma mäletan, et just alles tegime. Et siuke, tegimegi näiteks minu pool, viis tükki oli meid vist, aga seda ei teind palju kuna see oli kuidagi...kõik olid juba teind nii palju ja siis ma mõtlesin ka, et ei hakka rikkuma, et...ei teind palju.

T2: Ma näiteks käingi baarides ja värki, et mul sõbrad...hästi lähedane sugulane töötab seal O-s [ütleb ühe Tallinna vesipiibubaari nime], noh, töötab seal ja siis saame odavamalt ja värki ja ...ja siis istume seal ja räägime ja...jah. Põhimõtteliselt päris tihti – iga nädal ikka. Jep.

T3: Aa, me...ma ka põhimõtteliselt teen ainult kui on ka mingid peod või midagi, et kui on võimalust teha, siis ikka teeb ja värki, aga nagu vahel harva ka sõbrannade pool nagu lihtsalt nädala sees, et tõesti kui midagi teha pole, siis mõtleme, et teeme vesipiipu ja siis teeme.

T4: Ma ei tee vesipiipu [intervjueeritavad naeravad].

T5: Noh, põhimõtteliselt sama, mis T3-l ja...vahepeal olen käind ka seal vesipiibubaaris ja...

Helena: Teie [vaatan T4 ja T5 poole] mainisite, et teete suitsu hommikuti enne kooli ja siis pärast kooli – kujutan ette, et seda teete ka üksi, et pole vahet, kas on mitu inimest koos või...?

T5: Oleneb, vahest ikka nagu sõbrannadega kooli lähme kõik koos, aga vahest kui näiteks vahepeal ei tee üldse ja vahepeal näiteks kui vanemaid kodus ei ole või...siis ikka lähen rõdule ja siis teen.

Helena: Kuidas teil on [vaatan T3 ja T4 poole] – kas te teete mõnikord üksi ka suitsu?

T3: Eks ma hästi...see ongi võib-olla aint mingi kaks-kolm korda üldse terve selle aja jooksul kui ma olen üksi käinud tegemas väljas, aga jah, muidu nagu pigem ainult sõbrannadega või siukese seltskonnaga.

T4: Hmm, T3 enne just rääkis, et tal on niimoodi, et kui ta nagu närvis on või tige on, et siis nagu, siis ta teeb suitsu, aga et see ei rahusta või nii, aga mul on küll vahepeal niimoodi, et kui ma kõnnin näiteks, peale rasket koolipäeva kõnnin üksi koju, siis ma tõmban lihtsalt üksi – nagu mind kuidagi rahustab suits. Ma ei tea kuidas, aga nagu ma ei tea, lihtsalt nagu mingis mõttes naudin seda üksindust ja siis kui ma hommikuti üksi pean kooli tulema, siis ma teen ka – üksi.

Helena: Teie [vaatan T1 ja T2 poole] praegu kahekesi ei suitseta, aga kui te meelde tuletate, kuidas varem oli, et kas siis te mõnikord suitsetasite ka üksi?

T2: Jah, kodus.

T1: Üksi ei-ei. Ikka oligi seltskonna mõte ikka. Sellel ajal.

Helena: No nüüd vesipiibu puhul mainisite kõik, et tavaliselt sõpradega, kas siis just kodus või baaris. Kas vesipiipu teeksite ka üksi, olete teinud?

T2: Üksi, see ei ole siuke...

T1: Minu arust see on just siuke seltskonna asi.

Helena: Aga miks ta on just seltskonnas tegemiseks?

T5: Seda on nii palju. Kui seda kõik koos teha, siis on nagu just nagu õige...kogus. Ma ei oska seletada...

T3: ...tundubki siuke seltskonna...

T2: Lõõgastud ja värki ja räägid kõik maailma jutud ära ja siis mõnes mõttes ta nagu rahustab ka või noh, ta on siuke, kui suitsu teed, siis on ta vastik ja nagu on vähemalt mul nüüd, aga see tegelikult ma

tean, et on vist kahjulikum, aga sellega on kuidagi vabam või nagu siuke...see on siuke mõnus asi minu meelest.

T1: Minul on vesipiip ja suits ja...need on, kui ma võtan isegi suitsust kaks mingi mahvi või kuidas seda öeldakse, siis see paneb näiteks mul juba pea ringi käima, et vesipiibuga on veel hullem. Jah, mul hakkab hästi ruttu pea ringi käima. Et see ongi nii naljakas, et kõik teevad-teevad ja nagu noh, räägivad ja nii ja siis hakkabki pea nii ringi käima, et ma ei saa üldse palju teha.

Helena: Aga kui võtta näiteks need erinevad maitset, mis vesipiibul on, et mis on teie eelistused?

T1: Misasi see *blueberry* on?

[ütlevad samal ajal "mustikas"]

T1: See on enamvähem.

T2: Kui kodus, siis oh, me oleme igast teind. Virsikud ja mingid vaarikad ja erinevad – kõik, kellel on midagi, need võtavad ja siis kui baaris on, siis seal on igasugused mingid sidruni ja ma ei mäletagi, mis erinevad maitset seal on, mingi *rainbow*'d asjad, nagu mingid siuksed üsna eksootilised. Enamus.

T3: Aa, et ma eelistan ka rohkem siukseid magusamaid ja noh, nagu eelnevalt nimetatud, aga ainuke asi, mis mul vastu hakkab päris tugevalt, eriti vesipiibu puhul on see, piparmünt [teised intervjuueeritavad ütlevad läbisegi "jah"]...see hakkab väga hullult kurgule niimoodi. On siuke hästi ebamugav ja külm, siuke paha. Et siis see ainult ei meeldi, aga muidu teised kõik sobivad.

T1: Ongi pigem mingi mahe ja magus.

T3: Jah.

T1: Need on kõige paremad, mis ei hakka...oleneb, kuidas see vesipiip kokku pandud on – kui paneb tõesti kusagil baaris mingi...noh, kes oskab seda panna kokku, siis on ikka hästi hea, aga muidu tavaliselt hakkab kurgule.

T5: Ja tavaliselt kui no koguaeg, mis alati olemas on, on õuna oma.

T2: Jah, või banaani.

Helena: Ma küsiks selle sama asja ka suitsu kohta. Mis suitsu ostmisel on tavaliselt see põhikriteerium – kas hind või firma või see, kas ta on *slim* või mitte?

T3: Mina ise vaatan nagu hinda ja noh, praegu jääb see hind kuskil kolme euri paiku vä? Ja muidu on nagu nii, et ega see nagu ei tee mul vahet kas see on nagu *slim* või tavaline, aga nagu see teeb küll vahet, et kui kange see suits on, et näiteks, et varem oli mul niimoodi, et tõmbasin nagu veidi kangemat suitsu, aga nagu ma ei tea, mis nagu juhtus või midagi, et kuskil näiteks kui ma olin juba poole suitsu peal, siis mul hakkas nagu hästi-hästi vastu ja paha vaata ja sellest. Ja siis ma mõtlesin, et ma mõnda aega nagu ei tee seda ja siis ma suutsin "ei" öelda kui pakuti ja nüüd ma olen nagu lahjema suitsu peal veidi. Et pigem nagu see, et hind ja siis kui kange see suits, kui lahja.

T4: Ma ei tea, mul on lihtsalt niimoodi, et kui mul on raha, siis ma ostangi nagu ühte kindlat ja kui mul ei ole, siis ma lepin teisega, aga mitte, et ma niimoodi valiks, et kui mul ei ole, et siis ma ei teegi nagu kui teistel ka ei ole seda, mis mulle meeldib. Et aga nagu kui mul endal ikka on, siis ma ostan seda, mis mulle meeldib.

Helena: Mis see üks kindel on?

T4: Marlboro, kuldne.

T3: Mul on ka üks kindel.

Helena: Mis sinu oma on?

T3: Eemm, hall Kent. Ja siis noh, Kent nagu üldse sobib. Või siis nagu äärmisel juhul valge Kent, see on nagu lahjem kui halli ei ole.

T5: Mul on samamoodi nagu T4-l. Minu kindel suits on ka hall Kent või siis helesinine L&M.

T4: Nagu T3-l siis...aa...aa...nüüd ma sain aru. Et kui endal ei ole, siis lepid teistega ka, aga ma nagu, näiteks ma ei tea, kui keegi annab mulle näiteks tumesinist L&Mi, siis ma lihtsalt tunnen kui vastik see on või ma ei tea. Ikka oled ühega harjunud ja nagu eelistad seda.

Helena: T2 ja T1, kas teil oli ka mingeid eelistusi?

T1: Mina mäletan, et mul endal vist ei olnud, aga koguaeg tehti minu ümbruses helesinist L&Mi ja siis oli ka hall Kent või siis äärmisel juhul kuldne Marlboro. Et siis seda ma mäletan, et endal pole eelistust olnud, aga seltskonnas oli.

T2: Aa ma mäletan seda, et kuidagi kui tahtsid endale ka pakki, siis oli see alati, et vaata hind, et siis ei ole vaata raha, mul vähemalt ei olnud raha või nagu taskuraha, et ma olin nii väike. Ja see vist aitas, et mu isa tegi umbes Camelit vist ja siis ma...ja siis kuna ma ta pakke võtsin, siis...noh, see oligi see, mida ma tõmbasin. Ja mulle meeldis see.

T?: Parlament oli ka ju.

T2: Seda ta tõmbab praegu.

Helena: Igaks juhuks veel täpsustan, et näiteks kui te täna vaatate – pakk on otsas, siis ....kuidas te selle suitsupaki ostate? Kas ootate, et keegi tuleks, kelle käest paluda?

T5: Kas...

T4: Helistad kellegile.

T5: Jah. Mul näiteks ostab vahepeal isegi oma vend.

T3: Jah, pigem siuksed vanemad sõbrad, kellega läbi saab ja kes on nagu täisealised. Pigem neil lasen osta.

T1: K-s[nimetab ühe Eesti koha nime] on üldse nii, et mida suuremaks meie praegu kasvanud oleme, seda rohkem me kõik sulandume nii-öelda massi, et lihtsalt ütled ükstapuha kellele, et saate minna poodi, et umbes, et kas viitsid ja siis läheb. Et hästi palju...me saamegi põhimõtteliselt kõigiga läbi.

T2: Alkoholiga on sama. Nagu ostmisega just.

Helena: Mida teie jaoks suits sümboliseerib? Ükskõik, mis pähe tuleb, millised seosed.

T5: Mitte midagi.

T4: Aga näiteks, ma tean, et ma ise praegu suitsetan, aga näiteks kui ma vaatan mingit naist, kes kõnnib oma väikse lapsega, tal on väike laps käe kõrval ja tal on suits suus, siis kui ma seda vaatan, siis ma tahaks oksendada, sest see on tõesti kole ja ma tean, et ma üks päev jätan maha, aga ma ei tea – praegu ma näiteks ei mõtle selle peale, et võiks jätta maha või ma ei tea. Aga mul nagu...siis ma käin tööl ja siis mul seal see tööandja, see ka suitsetab, aga ta on ka nagu siuke, et ta alati küsib mu käest, et noh...ta küsis mu käest, et kas ma suitsetan ja ma ütlesin "ei". Ja siis ta ütles, et... ma ei tee ja siis ta nagu iga päev peidab suitsu enda selja taha kui ta muga räägib ja siis ta küsib, et kas see häirib mind ja nagu...noh, ma ei tea...nagu armas, et ta nagu hoolib siuksest asjast, aga mina küll ei taha kunagi nagu siuke naine olla, et ma suitsetan ja siis lähen räägin kellegi nooremaga või ma ei tea.

T1: See on minu arust nii...mitte kole, aga nagu vastik on vaadata kui naine just kõnnib ükstapuha siis kellega, aga kui kõndid teeb naine suitsu – minu arust see ei sobi üldse. Et parem tehkugi kui ta kuskil seisab või istub.

T2: Ja näiteks ja kui linnas need noored tüdrukud, ma olen vaadanud, kõnnivad ja siis kui nagu...näiteks ma, ma näen nagu vanem välja, noh mitte väga, aga ikkagi, siis tuleb näiteks vastu kõnnib ja siis peidab umbes, üritab seda suitsu ära peita või midagi – see on ka minu arust väga nõme. Või nagu et kui sa peidad seda nagunii et, miks sa siis nagu nii avalikult teed seda üldse.

T4: Ja minu arust on linnas üldse see, et siis kui ma teen kuskil suitsu, siis ma tahan koguaeg kuskile nurga taha minna, sest et ma ei tea, meeste vastu mul vist ei olegi midagi, aga kui tulebki nagu siuke vanem naisterahvas, siuke nagu naine tuleb vastu, siis on nagu paha. Siis ta nagu lihtsalt, ma ei tea, põletab oma silmadega või nagu siis on lihtsalt paha. Ma ikka lähen kuskile nurga taha enne kui olen seal kuskil suure rahvamassi sees.

Helena: Aga miks see teie meelest kole on?

T4: Ma ei tea.

T1: Ajast aega on räägitud ikka seda...see sama munasarja teema, et naistel ju, mis iganes seal juhtub, et just ongi naiste puhul pannaksegi pahaks seda, et see lapse saamine, see viljakus, et ma ei oska isegi öelda...

T4: Naine ei tohigi midagi teha – ta peabki hoidma ennast terve elu ja muidu tuleb laps paha ja [keegi naerab] ja ongi siuke...

T1: Järglaste ja sellepärast.

T4: Jah.

Helena: Aga kui palju teid mõjutab see argument?

T2: Nagu näha, siis vist mitte väga.

T4: Ei aga ma ei tea, kui keegi räägib, siis on nagu ikka niimoodi aga...ma ei tea, aga ma ei tea. See on lihtsalt halb harjumus, millest ma ükskord lahti saan.

Helena: Ma küsiks sama vesipiibu kohta, et mida teie jaoks sümboliseerib vesipiip?

T2: Lõõgastumist või noh, seltskonda.

T?: Jah, seltskonda pigem.

Helena: Mhmh, nüüd läheme edasi ühe sellise nikerdamise ülesandega. Ma jagan teile kõigile paberi ja siis panen siia lauale mõned ajalehed ja ajakirjad ja siis käärid ja liimi. Ja palun teil kõigil teha kollaaži ehk sellise pildi. Saate siis võtta sealt lehtedest pilte, teksti, saate pastakaga juurde kirjutada ja siis saate need pildid liimida sinna paberile ja teema oleks siis “Millega seostub mulle suitsetamine?”. Aga kui te tahate, siis te võite samahästi selle pildi teha ka teemal “Millega seostub mulle vesipiip?”. Muide, ma unustasin küsida, kui palju teil on kogemust ka huuletubakaga?

T4: Aa, see on see...

T2: Ma proovind olen, aga ma hakkasin kohe oksele [naerab]. See oli ka ühel peol mingi kaks aastat tagasi vist...jah, siis mu sõbranna hästi palju teeb seda või noh, koguaeg. Hästi paljud tüdrukud teevad – minu arust see on nii kole. Aga ma ei tea isegi, miks ma seda proovisin või noh, ma lihtsalt proovisingi ära ta ja rohkem ma enam ei taha mitte kunagi seda – see oli nii rõve lihtsalt.

T3: Mu arust ka, mulle on küll pakutud, et “sa ei taha proovida?” aga ma ütlen küll “ei”. Nagu ma sellest olen igasuguseid pilte näind, mis see suu ümbrusega teeb ja üldse suuga, igemete ja kõigega ja siis see on nagu väga-väga kole ja ma nagu üldse ei taha, et mul nii oleks ja üldse nagu minu arust – see on nagu pigem, kui teeb siis tehku pigem nagu mingi mees või midagi, aga nagu naiste puhul on see minu arust väga kole.

T2: K-s [nimetab ühe Eesti koha nime] tehakse ka hästi palju seda. Aga enamasti teevad ikka poisid, onju?

T4: Aga ma ei tea, minu arust see nagu, ma ei tea. Jah, kole on täiega vaadata, kui nagu mingi tüdruk istub ja siis üldse see panemine ja näiteks nuuskutubakas on ka ju mingi siuke pruun puru, mida ninna tõmmatakse. Ma tean nagu nii palju nendest asjadest, aga mind nagu üldse näiteks ei ole kutsunud mingi mokatubakas või nuuskutubakas. Ma ei tea, kuidas ma nuuskan, ma ei tea mingit rõvedat asja tuleb...see on nagu kole. Ja siis räägitakse, et need võtavad mingit, ma ei tea, suitsuisu võtab ära ja see, kes maha saab jätta, see hakkab mokatubakat tegema ja...aga selles mõttes, et sa paned selle mokatubaka alla ja siis sa tõmbad tavalist suitsu. Ma ei tea, ma ei näe sellel mõtet. See on lihtsalt kole ja rõve.

Helena: Kui populaarne see teie koolis on muidu?

T2: Üsna vist. Meie koolis vist enam ei ole, aga meil see nii-öelda vanem generatsioon, aga nagu siin K [nimetab ühe Eesti koha nime] ümbrus või nagu seltskonnas tehakse.

T3: Ikka nagu väga tihti minu arust. Hästi palju.

T1: Aga mina näiteks...mul omal poiss hakkas tegema nii-öelda mokatubakat kuna ta tahtis ka samamoodi suitsetamist maha jätta või ma ei tea, et see esiteks, ma tean, mis on mõlemal nagu kahjulik, nagu et kui kahjulikud nad on ja ma ütlesin, et tee pigem suitsu, sest et ta ei ole siuke inimene, kes käiks iga päev jooksmas või midagi siukest. Et tee pigem juba suitsu, sest et see lõhub sul kõik siin huule juures ära ja see läheb sul otse verre. Ehk et pigem, ma ütlesin talle, et pigem suitseta. Sest et ma ei tea, ma ei tea. Mina ei taha, et ta seda igatahes teeks.

T5: Mina olen ka mõlemat proovinud – nii seda nuuskutubakat kui ka seda mokatubakat, aga mina ei näe sellel mingit mõtet et täiesti mõttetu, et see ei teind midagi.

T1: Nuuskutubakat olen mina ka koos T3-ga teinud. Jah, see on ausalt – see on mõttetu.

T2: See on jah, ei näe mõtet, et nina hakkab kipitama.

T3: Jah, ja see ajab aevastama ka veidi. See on lihtsalt jube, see on mõttetu.

T1: See oligi mingi, mingi ühe päeva nii-öelda hullus või mis meil oli.

T3: Ma tahtsingi tegelt ära proovida, et mida see teeb.

T1: Aga mitte midagi minu arust.

T3: Jah.

Helena: Mhmh, hästi, aga siis läheme selle kollaaži juurde, et tuletan siis meelde, küsimus oli “Millega mulle seostub suitsetamine, vesipiip või huuletubakas?”.

Valite siis ühe ja teeme siis nii, et kuskil 15 minutit saate teha ja igaüks saate oma tööd siis teha. Ja palun siis igal ühel tööle kirjutada, kas pilt on suitsust, vesipiibust või huuletubakast. Panen kõik asjad siia laua peale, saate siis jagada.

T2: Ma lähen eraldi laua taha.

Helena: Jah, võite laiali minna. Vist on jah mugavam kui olete eraldi laudade juures.

T4: Kas pastakaid on veel?

Helena: Ma kohe vaatan, peaks olema küll.

T3: Ma võin anda sulle.

T2: See pilt ei pea olema vastu... või nagu siuke kui halb ta on onju?

Helena: Ei.

[Kollaažide valmistamine kestab orienteeruvalt 15-20 minutit. Need, kes on oma pildi valmis saanud, tulevad tagasi istuma oma toolidele. Viimasena liitub T3].

Helena: Nii, väga hea, teemaks oli siis et “Millega mulle seostub suitsetamine või huuletubakas või vesipiip?” ja siis nüüd teekski ringi peale, et igaüks saab tutvustada oma pilti ja öelda, et millise tubakatoote ta siis valis ja mida need pildid tähendavad. Et kes soovib alustada?

T2: Ma alustan, nii siuke on mu kollaaž või misiganes [näitab pilti teistele]. Ma tegin selle suitsetamise kohta. Siis esimene pilt siin... ma kirjutasin, et, et suitsetajate nahk esiteks vananeb juba palju kiiremini suitsetajatel. Siis kui alaealine jääb vahele, siis kindlasti toob see pahandusi... hmm, aastas kulutavad suitsetajad mitu korda, noh tegelikult see summa oli päris hull, ma enne lugesin mingist ajalehest kunagi, ee kulutavad hästi palju raha sellele ja siia ma panin mingi narkootikumide pildid sellepärast, et ma arvan, et siiski suitsetamine pole nii kahjulik või et nagu noh... selles suhtes, et suitsetamine on siiski nagu parem kui narkootikumide tarvitamine näiteks. Siin on näiteks amfetamiinist ja asjadest räägitud. Aga lõppkokkuvõttes viib ta ikkagi hauda. Selle pildiga praegu illustreerisin seda [kollaažil on pealuu]. See on vist kõik.

Helena: Kuidas sulle endale mõjub see argument, et suitsetamisega vananeb nahk ka kiiremini?

T2: Noo, ma arvan, et siis kui ma suitsetasin, siis ma selle peale ei mõelnud, aga nüüd ma mõtlen küll oma isa vaadates, et mõned aastad tagasi ta... või noh näiteks pilte, kus ma olin alles väike, et ta oligi nii nagu ilus siuke mees. Nüüd ta on nii... kuidagi ära vajunud ja ma arvan, et suitsetamisel on kindlasti sellel oma osa. Et mõned vanemad tüdrukud, kes on juba kauem suitsetanud, neil on ikka korralikud kortsud juba otsa ees ja igal pool.

Helena: Kuidas teistel on? Kas teistele mõjub see argument, et suitsetamine mõjub halvasti nahale?

T4: Ma ei tea, ma olen kuulnud seda, aga ma nagu ise väga ei mõtle sellele.

T2: See on täpselt sama, et küüned lähevad kollaseks pideval suitsetamisel.

T4: Ei lähe kui käsi pesed.

[keegi intervjuueeritavast naerab]

T2: Lähevad küll tegelikult. Sa ei tee nii palju, vaata sa ei ole ahelsuitsetaja. Sa peaksid mu isa nägema.

T4: See on nagu [ütleb ühe mehe nime] näpud. Nagu Simpsonil [naerab].

Helena: Läheme järgmise kollaaži juurde.

T1: Noh, ma võin siis, et ma tegin vesipiibust, et minu arust on see nagu suvel naiste tegevus, kuigi seda teevad palju mehed ja meie seltskonnas on ka nagu meessoost inimesi. Ja vesipiip kahjustab siiski rohkem kui suitsetamine kui sa teed seda vähe, siis võib-olla mitte, aga et kannatab sinu nahk, sinu ilu, sinu rahakott ja tervis ning kindlasti viljakus, et siin on rasedate naiste klubi või mis iganes. Ja vesipiibu juurde mul käib igale poole näiteks söömine, sinna ka. Ja noh, tihti käib ka alkohol sinna juurde. Et see on hetkel kõik... ja sõbrad ka... vot.

T3: No, ma tegin siis niimoodi, et kindlasti kui on vaba aega... ma tegin suitsetamise kohta... et kui on vaba aega, siis kindlasti tehakse ja mõndade jaoks on see ka uus kogemus ja kindlasti see, et siin on kirjas, et korralik suuhügieen aitab raha säästa. Ehk see käib nagu tervise alla, et see suitsetamine ja üldse suitsetamine ükskõik mille, et see rikub hästi palju tervist – seda ma tean ja... aga kindlasti palju suuhügieeni ja lõhnaõli on sellepärast, et see suitsetamine jätab päris pikaks ajaks nagu halva suitsulõhna näiteks mul endal oli ka jopevarruka küljes, ema tundis. Et nagu, see jätab hästi halva lõhna

külge ja selle hinnad tõusevad ka nii, et ehk see ongi nii-öelda kallis lõbu ja mingil määral on see ka nauding või nagu rahustav või nagu...või noh, mis ei kehti väga minu kohta, aga noh, kindlasti nagu on, et jah.

T4: Mm, ma tegin ka suitsetamise kohta. Et suitsetamine on siis väga kallis nagu rahakotile ja tervisele ka tegelikult ja siis et siin on ka see vananemine et ma ei tea, noor naine saab lõpuks siukseks [näitab kollaažil olevat pilti] ja jääbki sinna konitama. Ja et mingi müüt on ka, et kui suitsetamise, et suitsetamise mahajätmine toob väga palju kehakaalu väga palju juurde, et nagu mingi hirm on nagu sellega, et jah, et siis võib [arusaamatu sõna] muutuda [keegi intervjuueeritavatest naerab]. Aga samas on nagu ma ütlesin, et ma vahepeal täiega naudin seda üksina olemist, et siis ongi nagu mingi teine ruum või nagu nauding.

Helena: Kui palju te mõtlete ilule just kui me võtame nahk, kehakaal, aga ka tervisele?

T1: Nagu tehes, aint tervisele pigem.

T3: Jah, ma mõtlen ka tervisele rohkem.

T4: Ma ei tea, kui ma teen, siis ma ei mõtle mitte midagi.

T2: Ma ka mitte [osad intervjuueeritavad naeravad].

T3: No põhimõtteliselt jah, aga vahest ikka olen mõelnud, et miks ma seda teen.

T2: Eino sellel ajal kui ma teen, siis ma ei mõtle...siis ma lihtsalt olen. Aga pärast, või nagu...või noh, siis kui keegi jälle räägib midagi või mingit moraali loeb mulle, et "miks sa ikka teed" ja niimoodi, siis ma ikka mõtlen küll, et...nojah, tegelikult see on ikka päris kahjulik, aga noh, see on mu enda otsus, või nii-öelda.

T1: Kui me tegime eelmine nädal tegime korra T5 pool olime ja tegime, siis enda pool tegime ka viiekesti, siis ma mõtlesin küll too hetk ikka rohkem tervisele kuna ma teadsin, et mul on ees võistlused, et ma pean ennast säästma, aga selle...no ma ikka tegin, et siis mõtlesin jah, tervisele. Muidu ma vist väga ei mõtle, aga kui üldse siis tervisele.

Helena: Spordivõistlused siis jah?

T1: Mhmm.

Helena: Aga mida tervise all eelkõige mõtlete?

T1: Just seda, et...mul on see, et ikka kopsumahtu oleks – väga palju peab olema.

T3: Ma olen ka mõelnud seda, et kui näiteks peaksin haigeks jääma või nagu midagi ja tõesti kopsudel on vaja näiteks mingi pilt teha, et siis ma nagu kardan sellepärast, et ma ei julge seda tulemust teada, kuna ma tean, et nad on nagu selle ajaga, mis ma olen teind, mis on tegelt ikka päris pikk aeg...kahjuks...et ää...et ma kardan nagu väga seda tulemust teada saada. Ja no mingil määral ma seda ema reaktsiooni isegi ei karda, ta teab, et vesipiipu olen ma teind ikka päris tihti, et see nagu ka mõjutab seda kopsu saastumist või mis see on. Et jah, aga muidu ka ainult selle tervise peale. Või noh, vahest mõtlen ka, et miks ma nagu teen seda, et, et see nagu ei anna mulle midagi. Aga ikka teen edasi, et nagu...ma ei tea.

T2: Mul on see, et no kuigi ma ei suitseta, aga see, et noh, ma näen oma isa koguaeg kõrvalt ja see ei ole üldse meeldiv pilt tegelikult. Et...et see hääl läheb ära ja kõik need...ta viimasel ajal täiega kõhib ka vaata seda vastikut kõha ja siis see ongi, ta on nagu võhma ka...kõik...tegelt see mõjutab nii palju tervist ja üldse...ja siis koguaeg nagu emaga ja värki räägime talle, et ta jätkaks ikka maha ja ta üritab, aga ta ei suuda, sest ta on juba mingi...ta on terve oma elu suitsetand. See on päris jube. Noh, ta on nagu 45, saab 46 juba. Et ee...räägib...rääkis mulle, kuidas ta kolis oma vanematest lahku kui ta käis 8. klassis ja siis läks hoopis teise Eesti otsa ja siis seal ta muutus siukseks pahaks poisiks...või noh, mitte, et ta enne ei olnd, aga siis sellest ajast on suitsetand. Üldse, päris jube.

Helena: Ma vaatan just, et siin piltidel te toote hästi palju välja seda naha küsimust, aga nagu ma aru saan, siis teie jaoks see praegu nagu ei ole selline murekoht, see nahk.

T1: Ma arvan, et minul mitte kuna suitsu ma põhimõtteliselt teen hästi-hästi harva nagu ma ütlesin. Aga vesipiipu...ma teen ka harva, et ma arvan, et see ei kõiguta väga seda. Et pigem ongi tervis.

[Keegi intervjuueeritavatest haigutab]

Helena: Mhmh, T5?

T5: Igatahes, jah, ma tegin suitsust ja vesipiibust, et siin on ka, et nagu seltskond kõik ja kuidas nagu raha läheb sellele ja kuidas need hinnad tõusevad ja siis läheb veel rohkem raha ja siis kui sõltuvus näiteks tekib kellegil või midagi, siis...siis põhimõtteliselt kulutavad nad väga suure summa enda näiteks palgast sinna...ja siis...on nagu kus on need kohad, kus nagu tavaliselt ollakse ja tehakse ja siis nagu vahendus, kust saab ja kellelt ja...näiteks keegi annab näiteks 50 senti kellelegi, kes annab talle näiteks ühe tobi vastu või...siis kogemused, et kõik tahavad mingeid uusi kogemusi proovida ja siis mood, et olla nagu teistega kaasas ja [naerab koos ühe teise intervjuueeritavaga] lõhnad näiteks vesipiibul – seal nagu tuleb seda head lõhna ja siis...seal on erinevad maitset nii suitsudel kui ka vesipiipudel. No suitsudel päris ei ole, aga...

T3: Midagi ikka...

T5: Jah, midagi ikka ja siis ongi inimesed, kes nagu seda...ja siis mul on ka näiteks see, et mul ema teeb väga-väga palju suitsu ja siis kui ma nagu ise mõtlen, et miks ma teen vaata, aga nagu eriti ei tee sellest suurt välja ja ei mõtle üldse sellele, aga kui ma näiteks enda ema vaatan, siis mul on küll siuke tahtmine, et ma võtan kõik ta suitsud ja teen need lihtsalt katki, et ta rohkem lihtsalt ei saaks...

T2: ...ma olen teind nii...

T3: Ma olen teind enda suitsudega nii.

[T2, T3 ja T5 räägivad samaaegselt, tekst jääb arusaamatuks]

T5: ...et tal tekib mingi kopsuvähk aastate pärast või midagi.

Helena: Sa oled kirjutanud sinna ka lapse kaitsmine...kahjustamine see tähendab.

T5: Jah, see on see, et kui nagu suitsetad, siis sa kahjustad oma organismi ja...närvisüsteem ja asju ja...et sul võib endal midagi tulla ja siis kui sa näiteks lapse sünnitad, siis ta võib tulla sul taandarenguga või siis on tal lihtsalt mingi väike viga küljes või midagi.

Helena: Mhmh, aitäh. Võite need pildid siia samasse laua peale jätta. Emm, praegu siis olete rääkinud oma kogemustest ja oma mõtetest seoses suitsetamisega...siit edasi ma küsiksingi seda, et milliseid muudatusi te olete tähele pannud kui olete hakanud suitsetama? Kas siis oma tervise poolest või oma seltskonna elu mõttes.

T5: Seltskond on muutunud suuremaks ja laiemaks.

T3: Jah, ma võin ka öelda, et mul hakkas kindlasti seltskond nagu muutund, et alguses ma piirdusin ainult enda klassi tüdrukutega või siis nagu klass vanem või klass noorem, aga nüüd mul on nagu terve selle K peale [nimetab ühe Eesti koha nime, kus ma siin olen, et terve selle peale suhtlengi nagu peaaegu kõikidega. Või mitte just igapäevaselt, aga ikka põhimõtteliselt nagu suhtlen ikka. Hästi palju nagu vanematega ja niimoodi. Ja mul on üks kindel, või tegelikult kaks kindlat väga haiget, või noh, rõvedat muutust. Üks on kindlasti see, et suitsetamine on kaasa toonud...see on nagu väga rõve, et...et ää, sülitamise, mis on nagu...ma ei tea nagu, nii nõme, et, et näiteks siis ma panin ka tähele, et kui eelmise aasta suvi või mingi suvi, et kui ma peaaegu üldse ei teinud ja suutsin koguaeg “ei” öelda, et siis ma panin ka nagu tähele, et siis ma ei sülitanud enam, ega nagu midagi, ja nüüd ma mõtlen, et ma ikka sülitan nii kohutavalt palju ja see on lihtsalt nii kole, et see on kindlasti nagu suitsetamise pärast. Ja siis see ka, et, et ma ei jõua enam joosta ka eriti nii nagu ma, või nagu mul see võhm, et ma hakkam kiiresti hingeldama ja kõike. Et noh jah, see kah. Ja üldse ma ei tea.

T5: Rahakott on tühi koguaeg [naerab].

T3: Jah, see kah. Näiteks need, kes igapäevaselt teevad, et oletame, et noh, mis see suits maksab – peaaegu mingi on mingi 3.20 või midagi...

T4: Nüüd tõusid jälle.

T3: Jah, tõusid jah, mu ema rääkis mulle. Et no vähemalt need, kes igapäevaselt läheb üks pakk näiteks...mis see on mingi üks 3.20, siis nagu kahe päeva peale läheks nagu kokku juba üle kuue euri nagu. Ja selle eest saaks nagu midagi targemat teha nagu osta..., et ma ei tea – selles suhtes see on nagu mõttetu raha kulutamine ja tervise rikkumine ja üldse...aga noh, jah...

Helena: T4, oled sa ka täheldanud midagi, mingeid muudatusi?

T4: Ma ei tea...ei ole väga. Ma elan nii väikses kohas, seltskond on nagunii sama – vahet pole, kas teed suitsu või ei.

T2: Mul on see, et mitte enda juures, vaid just nagu...näiteks meil üks klassivend, kes koguaeg oma ninaga tõmbab seda tatti, siis ma arvan, et see ka on seotud selle...

T4: Ninaga tatti?

T2: Mitte ninaga, vaid vaata selle kurgu seda...

T?: [ütleb noormehe eesnime] vä?

T2: Jah, ta koguaeg teeb ja see on hästi rõve [osad intervjuueeritavad ütlevad “öäk” ja “võahh”]. Ja see sülitamine ja mu isa see kõhimine ja...ma arvan, et see mõjutab ja et see tema nii palju suitsetab, et see mõjutab nagu meie nagu mind ja meie nagu pere ülejäänud liikmeid, et ema on närvilisem ja et-et-et ta ei saa sellest nagu jagu ja värki. Et jah. Siuksed muutused on küll.

Helena: Mhmh. On see ka mõjutanud kellegagi näiteks suhtlust või läbisaamist? See et teete vesipiipu või olete suitsetanud.

T3: Ma arvan, et mul on kindlasti...

T5: Mõnes mõttes kindlasti paremaks.

T3: Mul on kindlasti niimoodi, et kui ma näiteks olen teinud suitsu ja need, kes ei suitseta, on mööda kõndind ja niimoodi, siis ma nagu vahest vaatan nende pilku ja nagu mõtlen, et ei tea, et nagu äkki nad mõtlevadki lihtsalt seda, et miks ma seda teen enam-vähem, et see on nagu rõve enam-vähem ja niimoodi, et see ongi nagu nõme ja siuke, et ma ju oleksin vabalt suuteline maha jätma ja niimoodi, et selles mõttes ma mõtlen küll niimoodi, et võib-olla nagu see, et kuidas sõbrad nagu suhtuvad, aga nagu teiselt küljest on see nagu noh, nende vanemate, minust vanemate inimestega on nagu teisest küljest võib-olla natuke paremaks läind. Et nagu lihtsalt rohkem suhtlen. Aga muidu nagu eriti ei ole.

Helena: Teistel?

T1: Ma usun, et mu seltskond oleks ikka sama, sest et ma suhtlen nii palju nende vanematega. Ja noh, vahet pole, kas suhelda vanemate või omavanustega – ikkagist, omavanustega on ikka...oleneb mil...kuidas suhelda, et noh, omavanuseid sa ikka tead rohkem ja tegelikult, miks neid vanemaid üldse vaja on – polegi tegelikult ju.

T3: Mhmh.

T4: Ja minu arust on nagu see ka, et kui sa oled nagu omavanustega, siis on just kõigi jaoks nagu uus ja alles siuke...aga kui oled juba vanematega, siis vanemad ikka ütlevad, et kuule, mis sa teed seda või et mõtled nagu tulevikule ka. Minu arust on nagu, kui sa omavanustega oled, siis on just nagu siuke vabam.

T3: Vabam jah, veits.

Helena: T5, sina töid selle välja, et kui sa suitsetama hakkasid, siis sul seltskond suurenes.

T5: Jah, nagu need...kui me käisime koguaeg nendes kohtades, kus teha ja siis seal olid alati igast suuremad ja näiteks nagu mõned teised endavanused, kellega nagu varem ei suhelnud ja...ja siis nagu hakkasimegi suhtlema ja siis nagu niimoodi läkski nagu suuremaks.

Helena: Mhmh, ma näitan teile nüüd pilte. Need on hoiatuspildid, mis tulevikus tulevad ka Eestis suitsupakkidele.

T4: Ahjaa. Ma tean neid.

Helena: Neid on päris palju, niiet võib-olla näiteks kui ma panen selle arvuti siia lauale, siis te saate näiteks kahekaupa käia ja neid pilte vaadata. Ja siis see ülesanne selle juures oleks järgmine, et palun teil välja valida üks-kaks pilti, mis tekitab teie kõige suurema emotsiooni, et olgu see siis viha või kurbus või hirm või ükskõik midagi sellist. Et mis nagu teie jaoks tundub kõige mõjusam.

T4: Ma olen näind neid pilte, et seal Päevalehes olid need.

T2: Äkki need on mingid teised.

T4: Mkm.

[T1, T2 ja T3 vaatavad arvutist pilte; T4 ja T5 väljuvad hetkeks ruumist].

T1: Oota, mis me nende piltidega teeme [T3 naerab]?

T2: Valime välja.

Helena: Valite välja üks-kaks, mis tekitab teie kõige suuremat emotsiooni.

T2: [Vaatab pilte] Need on vist kõige hullemad pildid, mis üldse on mingitest juhtudest.

T1: Raudselt.

[T1, T2 ja T3 lõpetavad piltide vaatamise ning ulatan arvuti T4 ja T5-le]

T1: Mis te välja valisite, ma ei teagi, mis ma valisin.

T3: Ma võtaks selle hamba...ja siis ma ei teagi, kas selle kopsudest või...[lause lõpp jääb ebaselgeks].

[T4 ja T5 lõpetavad ka piltide vaatamise].

Helena: Nii alustame siis siit poolt [viitan vasakule poole], muidu teil läheb meelest ära. T1, palun.

T1: Viimaste seas oli mingi pilt, kus olid lapsed, et kaitse lapsi – ära sunni neid hingama tubakasuitsu. Näiteks, mäletan, et mõni aasta tagasi, kui me suvel sõitsime randa, siis vanematel on ikka loll komme teha autos, et mu isa ja ema suitsetavad mõlemad, et siis ma hästi vihkasin seda. Ütlesin, et ärge tehke, et vaata, et mina ei saa hingata. Siis mul käis hästi nagu, hästi...kas närvidele või nagu lihtsalt ei suutnud hingata – ma panin alati mingisuguse rätiku või mingi asja nina ette – ma lihtsalt ei saanud. Ja võib-olla see oli selles kiusus ka ikkagi, et ma ikka pidin vaata, et nad ei saaks teha. Et laste eest just. Kui vanemad nagu teevad laste juuresolekul, siis see kahjustab ikka väga palju tegelikult. Just see, et kui see võib lastele külge jääda ja siis nad hakkavad ise tegema.

T2: Täiega palju vist ongi siukseid, kus vanematelt saadud harjumus.

T1: Et selle, selle noh, teed suitsu, siis teed, seal on näidatud, mis haigused on, kõik teavad, mis võib tulla, aga et laste eest just. Ja seesama, et kui raseduse ajal... lihtsalt hoiduda.

T2: Ma valisin need pildid, kus üks oli see hästi katkistest hammastest ja teine, kus ühel mehel oli siin kaela peal hästi suur ja kole kasvaja, et need on nagu jubedad ja juba nagu siukeste piltide peale nagu mõtled juba oma tuleviku peale, et sa ei taha ju siukest asja või siukest tulevikku või saatust. Et ma ei tea, kas ta nagu otseselt...nagu...ajendab maha jätma, aga nagu mingi vastikustunne tekib kindlasti. Et selles suhtes kui need pildid oleks olnud juba sellel ajal kui ma suitsetasin, et ma arvan, et siis nagu ma ei oleks teind seda. Et...ma arvan, et siis nagu meie vanused ja nooremad on kergemini mõjutatavad siukestest piltidest.

T3: No ma valisin ka selle hästi katkistest hammastest pildi ja...ja selle pildi, kus on kirjas "sõltuvus", et see, oota, mis seal oli, et ära suitseta – et see on mingi sõltuvust tekitav hästi kiirelt, et nagu selle sõltuvuse tunnuse tunnen ma ise ka kohe ära. Et ma nagu...või noh, et minu arust on see ka nagu...või nagu T2 ütles, et otseselt nagu väga nagu ei ajendagi, aga nagu kindlasti mingi vastikustunne tekib, et nagu ma ei tea, et seda on nagu raske seletada, aga et see sõltuvuse teema kindlasti et kohe tekitab sõltuvust.

Helena: Mhmh, aga enne te just töite välja, et teil on nagu pigem harjumus.

T3: Jah, aga enda puhul ma küll ütlen, nimetan seda pigem halvaks harjumuseks, sest et mina nimetan sõltuvust selleks, et kui sa lihtsalt tunned, et sa pead tegema, et siis kui sa oled närviline ja et sa ei suuda "ei" öelda. Et enda puhul ma nagu saan kindlasti "ei" öelda ja ma tean, et ma nagu suudaksin või saaksin hakkama selle mahajätmisega, aga lihtsalt jah...jah.

T4: Minu jaoks olid ka need hambad kõige hullemad. Ja siis see ka, et suitsetamine põhjustab aeglast ja valulikku surma, et kus see mees oli seal haiglavoodis, sest et ma ei suudaks elu sees haiglat taluda või ma ei taha, et mul oleks kanüül kuskil sees...see oleks nagu minu jaoks kõige suurem piin.

T5: Minu jaoks oli ka see kopsuvähk, sest nii paljud inimesed surevad sellesse ja see põhimõtteliselt ongi see aeglane ja valulik surm. Ja olen ise ka näind inimest, kes on kopsuvähki surnud ja kuidas ta on piinelnud selle all, et ma ei tea, ma ei taha üldse, et keegi nagu siukse asja üle elama peaks.

Helena: Number üks põhjus, miks te oleksite valmis täna päeva pealt nõus maha jätma suitsetamise. Teie võite siis [vaatan T1 ja T2 poole] mõelda ka vesipiibule...

T1:...kui ma teeks...

Helena: Jah, võib ka nii.

T1: Kui ma teeks, siis kindlasti rahakott. Ja ikkagist see enda, et mina tegelen nii palju spordiga ja juba see mõjutab.

T2: Ma peaks...mulle peaks keegi välja mõtlema mingi motiveeriva asja, et kui ma oleks nagu niikaua sellest ajast saati kui ma esimest korda tegin nagu teind suitsu, et ma arvan, et ma ei suudaks seda nii ruttu maha jätta. Ma ei tea, et mingi...ma ei tea...mingi...ma ei teagi, kuidas. Ma vist ei suudakski, aga...jah.

T3: Ääm, mul on ka kindlasti see, et raha ja ka nagu enda tervis, kuna ma tegelt ikka aeg-ajalt olen siin vahepeal juba mõelnud, no ka siis kui ma olen suitsu teind, et miks ma nagu teen seda, et see nagu suurendab kind..., et ma alguses nagu mõtlesin, et mis see ikka suurendab seda haigestumise värki ja kopsuvähki, et mingi keelevähk ja mis siin kõik räägitud on, et aga nagu kui tagant järele mõelda, siis tegelikult on see ikka päris hirmuäratav ja kõik ja mul peaks ka kindlasti olema mingi väga-väga-väga suur motivatsioon nagu selleks, et maha jätta ja teine kindel põhjus või nagu...asi, et kuidas maha jätta, oleks kindlasti see, et ma käiksin nagu rohkem läbi nende sõbrannadega, kes ei suitseta ja et ma nagu ikka tihti käiksin nendega läbi, peaaegu iga päev, et siis ma suudaksin nagu täiesti ilma olla.

Helena: T5 tõi siin välja, et tema on näinud inimest, kellel on kopsuvähk olnud, et kas näiteks mingi selline kogemus motiveeriks maha jätma?

T4: Kui ma ikka saan teada, et mul mingi vähk tuleks kuskilt sellepärast, siis...[lause lõpp jääb ebaselgeks].

T3: Jah, kui ma saaks ka teada, et mul on juba suurem risk, et siis nagu kindlasti.

T4: Jah.

T3: Aga nagu, samas ma kardaksin ka kuskile...ma ei tea...nagu kuskile proove andma minna või midagi sellist, sest et nagu ma ei tea, ma nagu kardangi lihtsalt seda tõde ja tulemust teada ja nagu ka ema pärast, et ma ei taha, et ta nagu pettuma mus nagu väga sügavalt peaks, et nagu vesipiip selleks, aga nagu suitsetamine, et selle kohta ma nagu ausalt öeldes olen küll emaga nagu päris tihti, või mitte väga, mitte päris tihti, aga ikka vahetevahel olen valetand, et ma ei tee ja kõik, et aga nagu ikkagi ma käitun vastupidiselt, et ma teen ikka ja kõike, aga no ja ma kardaks ise tulemusi teada saada ja kõik.

T2: Ma võtan jälle oma isa pealt näite, et näiteks tema ema nagu suri kopsuvähki, et ee...ja ühel ta onul, jah, mu vanaonul, ehk siis tema onul, on ka praegu kopsuvähk ja ta on hästi sukses halvas seisundis, aga teda see ei tundu üldse nagu kõigutavat. Tal on nagu suva kõigest – kõik ükskõik, mis meie räägime või ema räägib või see, mis tal sugulastel toimub, et selles vereliinis või nagu selles suguvõsas on kopsuvähk üldiselt hästi siuke nagu...noh, suur risk ja see tähendab, et mul on ka suurem võimalus kopsuvähki saada. See nagu ajendaks mind. Selles suhtes...maja jätma.

Helena: T4?

T4: Ma ei tea, ka siuke haigus, surmahaigus vist. Või ma ei tea, lihtsalt see, et ma olen õues ja et mul oleks midagi teha. Sest, et mul ei olegi lihtsalt mitte midagi teha.

Helena: Aga mis see olema peaks, see tegevus?

T4: Ma ei tea. Midagi, mis mulle tõesti meeldiks teha, ma ei tea.

Helena: Kas nagu sport või...

T2: Mine jooksmas.

Helena: ...inimestega suhtlemine...

T4: Ma ei viitsi.

Helena:...mingis kohas?

T4: Ma ei tea, jah, nagu siuke suhtlemine. Rohkem siuke seltskondlik asi.

Helena: T5?

T5: Mul oleks näiteks see, et raha kindlasti, siis haiguste kartus, ka see, et näiteks tulevikus ei pruugi isegi last saada, et see lihtsalt kahjustab nii hullult. Ja see inimene, kes see oli – see oli ka mu vanaisa ja siis nagu sellepärast ma kardan ka enda ema pärast väga, sest ta ikka suitsetab väga-väga, no ikka järjest niimoodi kodus köögis. Ja siis noh, et kui ma ikka ise kodus olen ja sinna kööki lähen, siis on ikka nii halb olla, et see suitsuhais on ikka nii jube ja...ja endal ka pärast kui näiteks läbi käin ja kui näiteks kooli lähen, et kui ta on hommikul teind, siis tulen kooli, siis mul endal ka riided kõik haisevad selle suitsu järgi ja...

Helena: Mhmh, mul on veel üks viimane küsimus, mis läheb suurele ringile. Et täna oleme siis rääkinud suitsetamisest ja teistest tubakatoodetest ja teie mõtetest ja selle mõjust tervisele ja palungi teil välja tuua ühe mõtte, mille nii-öelda täna kaasa võtate endaga. Kas siis mingi mõte, mis teie jaoks tundus uus või huvitav või mis teile kindlasti meelde jääb sellest tänasest vestlusest.

T2: Ma arvan, et mõte võib-olla, et tegelikult need tüdrukud, kes suitsetavad, et nad tegelikult vist ei tahaks seda teha, aga nad lihtsalt igavusest või seltskonna pärast või ma ei tea, miks nad seda teevad. Et võib-olla nagu motiveeriks neid mitte tegema seda või ma ei tea...midagi taolist.

T3: Jah, mul käi ka just see mõte, et, või noh, mul on...tegelikult võib-olla see ei pruugigi nagu minu puhul välja paista, ega niimoodi, aga need võib minu puhul ka ainult sõnad olla, mis ma praegu ütlen, ma nagu ei tea veel, et, aga nagu samas see pani ikka nagu praegu mõtlema küll, et kui palju on nagu ikkagist nagu neid erinevaid asju, mis kahjustavad ja nagu mis võib juhtuda ja kõik. Samas see pani küll nagu veidi mõtlema, et võib-olla äkki hakkaks niimoodi aeg-ajalt nagu eelmine aasta tegingi, et...hakkaks aeg-ajalt nagu...vähendama enda suitsukogust või nagu...hakkakski nagu vähendama kuni lihtsalt nagu päevas võib-olla heal juhul pool suitsu, et saakski nagu kergemini lahti. Et seegi hea.

T4: Mm, ma ei tea, ma arvan, et...ma ei tea, ma arvan, et ma praegu olen lihtsalt noor ja loll. Et jah, ma kunagi lihtsalt saangi targemaks ja saan aru ja siis püüan seda praegust asja parandada.

T5: Ma ei oska midagi öelda [naerab]. Jah, ma arvan ka nagu et kõik, mis praegu juba öeldud on, et põhimõtteliselt kõik samad mõtted.

Helena: Mhmh, aitäh.

Lisa 6. Kodeerimistabelid

6.1. Suitsetamine

Asjad/Infrastruktuur	Tähendused	Tegevused/Oskused/Pädevused	Interaktsioon
<p>KOHAD</p> <p><u>Poed, kust alaealised saavad suitsu osta</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Ma arvan, et mina olin vist mingi 12. Mingi peale kooli sõbraga läksime vana hea pood Y-sse [poe nimi moderaatorile teada] ja sooritasime või ostisime esimese paki...suitsu. /.../ (poiss 19a) Mina mäletan seda, et kusagil X-s [ütleb ühe Eesti valla nime; moderaatorile teada], on siukene koht. Siis seal toodi siukene blokk lihtsalt. /.../ (tüdruk 16a) <p><u>Kohad, mis aitavad suitsetamist varjata (maja taga, võsa jne)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ Väiksenä maja taga vaikselt tegime /.../ (poiss 19a) Mina vist olin äkki mingi 12-13 ja...maal olin ja siis enda vanema venna ja ühe sõbraga mõtlesime, et norm, prooviks ära. Ja siis kuskil võsas tegime toba [teised naeravad vaikselt]. /.../ (poiss 19a) 	<p>SÕLTUVUS VÕI HARJUMUS</p> <p><u>Sõltuvus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Tundus tore alguses ja siis lõpus tekkis kindlasti sõltuvus. Ja ma arvan, et see sõltuvus oligi lõpuks see, mis oli see kõige suurem ajend. (poiss 19a) /.../ sest tegelikult suitsetamisega sa oledki nagu vang, et sa nagu pead seda tegema koguaeg. Sellest loobuda ei ole väga lihtne. /.../ (poiss 19a) No ma valisin ka selle hästi katkistest hammastest pildi ja...ja selle pildi, kus on kirjas "sõltuvus", et see, oota, mis seal oli, et ära suitseta – et see on mingi sõltuvust tekitav hästi kiirelt, et nagu selle sõltuvuse tunnuse tunnen ma ise ka kohe ära. /.../ (tüdruk 16a) <p><u>Mitte sõltuvus, vaid harjumus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Ja minu arust räägitakse koguaeg seda ka et kui sa oled nagu siuke noorukieas, siis kõik räägivad, et jäta maha enne kui 	<p>KODUST "PÄTSAMINE" JA VAHELEJÄÄMISEST HOIDUMINE</p> <p><u>Suitsude "pätsamine" kodust</u></p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ Mu ema on suitsetaja, ta suitsetab neid mentooli slim'e, mingid Vogue'd või midagi. Ja siis vaatasime, et pakis oli mingi kuus tükki alles ja siis panime mõlemad ühe ette /.../ (poiss 17a) Ma olin vist ka kuskil 6. klassi alguses kui me aasta vanema sõbrannaga, kes võttis emalt, napsas kuskilt suitsu /.../ (tüdruk 16a) Mina näiteks varastasin vanemate tagant [teised üheskoos ütlevad "jah"]. Mu isa suitsetab nii palju, et ta lihtsalt ei pannud tähelegi kui midagi oli kadunud. (tüdruk 16a) Jah, ma olen ka emalt päris mitu korda isegi võtnud. (tüdruk 16a) Mul kodus keegi ei suitseta, pole kunagi keegi suitsetanud, 	<p>SÕBRAD</p> <p><u>Esimest korda proovitakse sõbraga või sõpradega (kõik intervjuueeritavad).</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Mina vist olin äkki mingi 12-13 ja...maal olin ja siis enda vanema venna ja ühe sõbraga mõtlesime, et norm, prooviks ära. Ja siis kuskil võsas tegime toba [teised naeravad vaikselt]. /.../ (poiss 19a) /.../ et esimest korda, see oli vist 6. klassis, vä. Kui üks uus tüdruk tuli meie kooli ja siis kõik koos kambakesi läksime vist kooli taha või kuhugi ja siis tõmbasime kõik. See oli vist esimene kord. (tüdruk 16a) Minul oli ka – kas see oli 6. klassis vä? Niimoodi, et üks aasta vanem tüdruk. enam ei käi meie koolis – sellest aastast. Aga temal olidki siuksed, need hästi lahjad suitsud. Et siis ma saingi selle maitse suhu, aga enam ma ei tee. (tüdruk 16a) Mul esimest korda oli – ma olin sõbrannaga. Ja siis ma olin nii kindel, et ma ei hakka mitte

<ul style="list-style-type: none"> • /.../ja siis kõik koos kambakesi läksime vist kooli taha või kuhugi ja siis tõmbasime kõik. /.../ (tüdruk 16a) • /.../ ja siis läksime kuskile majade vahele kuskile peitu ja siis proovisime teha ja niimoodi oli. (tüdruk 16a) • T1: Tegelikult on siin ikka nii palju kohti, kus saab teha. Kooli ümbruses põhimõtteliselt. T2: Enamus käivad siin metsade vahel ja... T3: Ja siis poe taga käiakse ka. T1: Mäletan kui me hakkasime tegema, siis seal on ühe....[ütleb mehe ees- ja perekonnanime], meie koolis...kes ta on? T2: [ütleb ühe ametinimetuse; moderaatorile teada]. T1: Just, temal on siuke motorada seal, siis me käisime selle juures tegemas. (tüdrukud 16a räägivad, kus kooli ümbruses suitsetamas saab käia) 	<p>hilja on. Et pärast on juba...kui sa oled 15 aastat suitsetanud, siis on väga raske ja...aga minu arust see ei olegi nagu mingi sõltuvus, see ongi nagu lihtsalt mingi harjumus. (tüdruk 16)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jah, ma ütlen ka, et see on mul ainult halb harjumus, et see ei ole sõltuvus. Aga võib-olla ma olen...ma ei tea...ma ei oska praegu öelda. (tüdruk 16a) • Sõltuvus on see, et pigem sa ei saa ilma selleta elada. Harjumus on see, et see on sul külge jäänd kuna ongi see, et midagi ei ole muud teha, targemat teha. (tüdruk 16a) • Ehk et ma usun, et need samad tüdrukud siit saaksid ilma elada, aga lihtsalt ongi külge jäänud et...(tüdruk 16) • /.../ Selles mõttes, et see ei saa ju olla sõltuvus kui sa suudad "ei" öelda. Pigem lihtsalt ma ei tea, mis asi. (tüdruk 16a) • Jah, aga enda puhul ma küll ütlen, nimetan seda pigem halvaks harjumuseks, sest et mina nimetan sõltuvust selleks, et kui sa lihtsalt tunned, et sa 	<p>aga mul sõbranna vanemad, kõik koguaeg tegid ja siis nagu sõbranna võttis oma vanematelt ja siis tõi minuni. (tüdruk 16a)</p> <p><u>Vahelejäämise vältimine; salaja suitsu tegemine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ ja siis mõtlesime, et oi kurat, et kui see neli tükki alles jääb, siis äkki ema saab aru ja siis hakkasime täiega kartma ja siis tegime kõik need neli tükki ära [osad intervjueeritavad naeravad]. /.../ (poiss 17a) • Väiksena maja taga vaikselt tegime /.../ (poiss 19a) • /.../ Näiteks mul on üks sõbranna, kellel on ema on nagu koguaeg hästi kontrolliv ja siis näiteks kui tal ema kodus on, siis ta näeb, et kõik umber teevad suitsu, aga tema ei tee, sest et ta teab, et ta peab koju minema. Ja nagu ongi niimoodi, et kui ta teab, et tal ema on kuskil, siis ta ei teegi kunagi suitsu, nagu tund aega enne kindlasti ei tee, kui ta emaga kokku saab /.../ (tüdruk 16a) 	<p>kunagi suitsetama. Ja siis ma tõmbasin need esimesed mahvid – siis ma kõhisin nii kaua aega ja mul oli nii paha olla [osad intervjueeritavad naeravad]. Aga see oli tõesti paha, et esimest korda oli ikka nii paha. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ma olin vist ka kuskil 6. klassi alguses kui me aasta vanema sõbrannaga, kes võttis emalt, napsas kuskilt suitsu ja siis läksime kuskile majade vahele kuskile peitu ja siis proovisime teha ja niimoodi oli. (tüdruk 16a) • Aa jaa, mul oli esimest korda kuskil 5. klassi lõpus või 6. klassi alguses. Olin võib-olla isegi vanem, ma ei tea praegu täpselt ja siis olin enda parima sõbrannaga ja siis tal oli vend nagu aasta vanem või kaks ja siis nagu venna sõbrad ka ja siis läksime poe taha ühte nurka ja siis nagu nad nagu hakkasid seda suitsu tegema ja siis nagu andsid meile ka proovida /.../ (tüdruk 16a). <p><u>Suitsetavad sõbrad panevad suitsetama</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Nagu...kunagi ei ole
--	---	---	---

<p><u>Kohad, kus suitsu seltskondlikult tehakse</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ me ei teinud mitte avalikult, vaid me tegime just niimoodi, et oletame, et läksime randa ja võtsime päikest ja siis nagu ajaviiteks nii-öelda. Või siis olime väljas kuskil...ja ma ei tea – istusime kuskil pargipingil nagu ikka noorena saab nii-öelda chillitud, slängis öeldes. /.../ (poiss 19a) <p><u>Koolis on raskem teha, sest seal võib õpetajale vahele jääda; kooli ajal tehakse vähem</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mul oli ka eelmises koolis – ma tulin eelmine aasta alles siia kooli. Ja siis, ma ei tea, ma olin ka siuke puberteedi eas ja siis läksin sinna metsa vahele ja siis klassijuhataja vaatas mind ja siis ma jäin talle esimest korda niimoodi vahele. Ja siis ta tuli mulle alla vastu – siis oli talv ja siis ta ütles mulle, et “ma nägin küll kui sa nagu kits sinna metsa vahele jooksid ja järgmine kord ma tulen sulle sinna hange järgi” ja siis ma ei tea...siis ma enam ei julgend, sest ta koguaeg valvas kui ma seal 	<p>pead tegema, et siis kui sa oled närviline ja et sa ei suuda “ei” öelda. Et enda puhul ma nagu saan kindlasti “ei” öelda ja ma tean, et ma nagu suudaksin või saaksin hakkama selle mahajätmisega, aga lihtsalt jah...jah. (tüdruk 16a)</p>		<p>sellist...iseegi mul ei olnud selliseid sõpru ja koolis nagu, kes teeksid suitsu, et hästi vähesed inimesed tegid. Minu klassis vähemalt ja siis ei tekkind isu endal ka. (poiss 19)</p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ mingi eelmise aasta suvi vist ve...et ma sain nagu hästi pikalt olla ilma suitsetamisest ja ma arvan, et oli mingil määral ka, et ma käisin rohkem läbi nende sõbrannadega, kes ei suitsetanud ja...siis ma hakkasin mingi aeg ka nagu teiste sõbrannadega uuesti suhtlema, kes suitsetasid ja siis sealt on ka nagu uuesti külge jäänd jälle. (tüdruk 16a) • Olenebki sellest, et kellega sa nagu väljas oled. Kui sind ümbritsevad need inimesed, kes koguaeg suitsu teevad, sul on endal ka õudne tahtmine teha, aga kui sa oled näiteks nendega, kes üldse suitsu ei tee, siis sa lihtsalt nagu ei tahagi. Siis sa lihtsalt unustad ära selle kõik. • Aga mul on näiteks niimoodi [kommipaberi kröbin], et kooliaeg ma ei käi suitsetamas. Kooli aeg ma lihtsalt oleni –
---	--	--	--

<p>ukse...kui ma õues käisin. Ta koguaeg valvas seal ukse juures ja pidin koguaeg talle õhkama. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ma ei tea, hommikul enne kooli, peale kooli, siis lähed koju, vaatad seebikaid [üks intervjuueeritavatest naerab], ja siis lähed õue ja siis jälle. (tüdruk 16a) • Jah, tavaliselt ongi niimoodi, et hommikul, siis peale kooli ja siis õhtul kui oled väljas, siis vahepeal ikka nagu läheb. (tüdruk 16a) • Mina näiteks hommikuti ei tee üldse, kooli ajal ka ei tee ja välja jõuan ma ilmselt alati mingi väga hilja nagu mingi kuskil 7-8 paiku äkki ja siis nagu võin öelda, et isegi mitte väga tihti, aga ikka suht tihti teen. (tüdruk 16a) <p><u>Kui on võimalust, siis tehakse suitsu üksi ka kodus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ vahepeal näiteks kui vanemaid kodus ei ole või...siis ikka lähen rõdule ja siis teen. (tüdruk 16a) 			<p>ma ei näe, et ma peaks vahetunni aeg kuskile kuuse alla minema. Ja aga näiteks õhtul kui ma sõpradega väljas käin, siis ikka. /.../ (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hästi-hästi harva. Hästi harva [naeravad]. Sest et siis ma olengi nende inimestega koos, kes teevad ja siis on mõned õhtud siuksed...(tüdruk 16a). • /.../ ja siis õhtul välja lähen, siis nagu kutsub ka tegema /.../ (tüdruk 16a) • /.../ see ongi võib-olla aint mingi kaks-kolm korda üldse terve selle aja jooksul kui ma olen üksi käinud tegemas väljas, aga jah, muidu nagu pigem ainult sõbrannadega või siukese seltskonnaga. (tüdruk 16a) • Ma arvan, et mõte võib-olla, et tegelikult need tüdrukud, kes suitsetavad, et nad tegelikult vist ei tahaks seda teha, aga nad lihtsalt igavusest või seltskonna pärast või ma ei tea, miks nad seda teevad /.../ (tüdruk 16a) <p><u>Suitsupakki jagatakse</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mina tegin enda esimese selle
--	--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • <i>Jah, kodus. (tüdruk 16a kommenteerib, kus üksi suitsetab)</i> 			<p><i>proovisin suitsu ära ja peale seda ei suitsetanud üldse nagu, aga siis aasta hiljem võib-olla oli suvel, et oli mingi selline asi mingi kolme peale ostime ühe selle piibutubaka paki. /.../ (poiss 19a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ noh, päeval kell neli ärkasime ülesse ja siis läksime Y-sse või noh, eelnev oli juba sõpradega ära räägitud, et davai, saame kell neli seal kokku ja siis lähme ratastega Y-sse, ostame paki Al Capone'i endale. /.../ (poiss 17a)</i> <p><u>Seltskond paneb paika ka tubakatoote valiku</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Seltskond on ka kindlasti erinev. Kui kõik teevad, kõik, kes nikotiini tarvitavad, teevad mokatubakat, siis ega üks inimene, üksi üldjuhul ei suitseta ka. Et pigem teeb tema ka siis mokatubakat. (poiss 19a)</i> <p><u>Omavanustega on lihtsam suitsetada</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma usun, et mu seltskond oleks ikka sama, sest et ma suhtlen nii palju nende vanematega. Ja noh, vahet pole, kas suhelda vanemate või omavanustega –</i>
--	--	--	---

			<p>ikkagist, omavanustega on ikka...oleneb mil...kuidas suhelda, et noh, omavanuseid sa ikka tead rohkem ja tegelikult, miks neid vanemaid üldse vaja on – polegi tegelikult ju. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ja minu arust on nagu see ka, et kui sa oled nagu omavanustega, siis on just kõigi jaoks nagu uus ja alles siuke...aga kui oled juba vanematega, siis vanemad ikka ütlevad, et kuule, mis sa teed seda või et mõtled nagu tulevikule ka. Minu arust on nagu, kui sa omavanustega oled, siis on just nagu siuke vabam. (tüdruk 16a) <p><u>Mõjutab suhteid nii positiivselt kui negatiivselt</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Aga ma ei tea, suitsetamisega näiteks ma ei ole niimoodi otseselt vahele jäänud, aga kui ma näiteks kaugelt näen, et ma nagu nüüd jään vahele, siis ma nagu...selles mõttes, et ma ikkagi jään vahele, aga mulle ei öelda kodus midagi, sest ma olen nagu ise lubanud, et ma lõpetan ära ja siis ma arvan, et nad lihtsalt pettuvad ja nagu ei ütlegi midagi ja lihtsalt
--	--	--	--

			<p>loodavad, et ma suitsetamise lõpetan. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mõnes mõttes kindlasti paremaks. /.../ kui me käisime koguaeg nendes kohtades, kus teha ja siis seal olid alati igast suuremad ja näiteks nagu mõned teised endavanused, kellega nagu varem ei suhelnud ja...ja siis nagu hakkasimegi suhtlema ja siis nagu niimoodi läski nagu suuremaks. (tüdruk 16a) • /.../ selles mõttes ma mõtlen küll niimoodi, et võib-olla nagu see, et kuidas sõbrad nagu suhtuvad, aga nagu teiselt küljest on see nagu noh, nende vanemate, minust vanemate inimestega on nagu teisest küljest võib-olla natuke paremaks läind. Et nagu lihtsalt rohkem suhtlen. /.../ (tüdruk 16a)
<p>VAHENDID</p> <p><u>Sigareti jäljendamine käepäraste vahenditega</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ ja siis sõbraga tegime niimoodi, et võtsime mingit 	<p>STAATUSE KÜSIMUS</p> <p><u>Suitsetamine on staatuse küsimus (äge, vanemad sõbrad teevad jne)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Millegipärast on noorematel see mentaliteet ka, et suitsetamine 	<p>VAJALIKE TUTVUSTE OMAMINE JA VÕORASTE KAUDU SUITSU SAAMINE</p> <p><u>Omatakse sõpra-lähedast, kes saab suitsu (ka poest) kätte</u></p>	<p>VANEMAD JA PERELIIKMED</p> <p><u>Vanemad räägivad suitsetamise kahjulikkusest (halb mõju naise tervisele, rahaliselt kulukas jne) – ni-õelda moraali lugemine</u></p>

<p>ajalehe paberit või midagi ja siis hakkasime neid tossama. /.../ siis hakkas mingi tee suitsetamine – panime mingid väikesed ärakuivanud teetükid panime põlema /.../ (poiss 19)</p> <p><u>Isekeeratud sigareti ehk joint'i vahendid – paber ja tubakas</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Minu esimene suitsetamiskogemus reaalselt oli vist kui ma 13 olin ja...ja ma ei proovinudki esimesena mitte normaalset suitsu, vaid piibutubakast isekeeratud joint'i. (poiss 19a) 	<p>on lahe. Ei tea siamaani, miks see nii on. (poiss 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Einoh, võib-olla mul oli ka see sama asi, et see on nii-öelda staatuse küsimus, et sellepärast ma tahtsingi võib-olla suitsu teha, et ma olin nagu sõpradega koos ja ma nägin ägedam välja kui ma suitsetasin. /.../ (poiss 19a) • Just see, et kõik vanemad teevad suitsu ja see on nii äge. Sellel ajal tundus see kõik siuke...tahtsime vist suured olla või midagi siukest [keegi intervjueeritavatest naerab]. Sai ära proovitud ja tehtud ja...(tüdruk 16a) • /.../ja siis mood, et olla nagu teistega kaasas ja [naerab koos ühe teise intervjueeritavaga]/.../ (tüdruk 16a) <p><u>Suitsu teevad nii-öelda tavakoolide õpilased (eliitkoolide omad teevad huuletubakat)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • See on täpselt see, et nagu klasside vahe tuleb välja, nagu inimklasside vahe, et Z on nagu siuke eliitkool, et nagu...swag'iga inimesed 	<ul style="list-style-type: none"> • /.../ Mingi peale kooli sõbraga läksime vana hea pood Y-sse [poe nimi moderaatorile teada] ja sooritasime või ostsime esimese paki...suitsu. Mina...ma...sõber ostis nagu, mina tegin ainult ühe /.../ (poiss 19 a) • Minul vanem vend ostis, aga ta oli ka ikka, no mis 15 või 14 või mis ta siis oli. Ei olnud probleemi nagu ma aru sain. (poiss 19a) • Minul olid sellised sõbrad, kes juba päris noorelt seda, noh, proovisid [keegi seltskonnast naerab vaikselt] ja tegid ja mina sain sõpradelt. /.../ (poiss 19a) • Minul oli ka – kas see oli 6. klassis vä? Niimoodi, et üks aasta vanem tüdruk..enam ei käi meie koolis – sellest aastast. Aga temal olidki siuksed, need hästi lahjad suitsud. /.../ (tüdruk 16a) • /.../ ja siis olin enda parima sõbrannaga ja siis tal oli vend nagu aasta vanem või kaks ja siis nagu venna sõbrad ka ja siis läksime poe taha ühte nurka 	<ul style="list-style-type: none"> • Hmm, rääkis hästi pikka moraali, mis see kõik teeb, kuidas see sinu tulevikku võib muuta ja kui palju raha see võtab [kommipaberi kröbin] ja kui mõttetu see kõik on ja. Noh, umbes niimoodi rääkis. (tüdruk 16a) • Ja minu arust räägitakse tüdruk...nagu tütarlastele just koguaeg seda ka et teie munarakud, et on terve elu olemas [keegi naerab], et mida te rikute neid, et laps...last kahjustab ja see, et need maksavad nii palju – see on ka ikka koguaeg olnud [kommikarbi kröbin.] (tüdruk 16a) • No ma ei tea, mulle on räägitud, et nagu näiteks kui vanematel, et siis on ka täpselt sama, et mingi pikk moraal tuleb sellest, kui halb see on ja et selle peale läheb nii palju raha ja et see kahjustab hästi palju tervist ja...(tüdruk 16a) <p><u>Mõjutab teisi pereliikmeid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ja see sülitamine ja mu isa see kõhimine ja...ma arvan, et see mõjutab ja et see tema nii palju
--	--	--	--

	<p>teevad snussi [intervjueeritavad hakkavad kõvasti naerma], aga mõttetud tolgused teevad suitsu ja nagu nad ei ole veel aru saanud sellest, et suitsu nagu kahjustab nende tervist nii rõvedalt ja siis nad veel arvavad, et see teeb neid ägedaks. Aga tegelt ei tee. (poiss 17a)</p>	<p>ja siis nagu nad nagu hakkasid seda suitsu tegema ja siis nagu andsid meile ka proovida /.../ (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pigem vanemate sõprade kaudu või... (tüdruk 16a) • Mul kodus keegi ei suitseta, pole kunagi keegi suitsetanud, aga mul sõbranna vanemad, kõik koguaeg tegid ja siis nagu sõbranna võttis oma vanematelt ja siis tõi minuni. (tüdruk 16a) • Helistad kellegile. <p>T5: Jah. Mul näiteks ostab vahepeal isegi oma vend.</p> <p>T3: Jah, pigem siuksed vanemad sõbrad, kellega läbi saab ja kes on nagu täisealised. Pigem neil lasen osta.</p> <p>T1: K-s[nimetab ühe Eesti koha nime] on üldse nii, et mida suuremaks meie praegu kasvanud oleme, seda rohkem me kõik sulandume nii-öelda massi, et lihtsalt ütled ükstapuha kellele, et saate minna poodi, et umbes, et kas viitsid ja siis läheb. Et hästi palju...me saamegi</p>	<p>suitsetab, et see mõjutab nagu meie nagu mind ja meie nagu pere ülejäänud liikmeid, et ema on närvilisem ja et-et-et ta ei saa sellest nagu jagu ja värki. Et jah. Siuksed muutused on küll. (tüdruk 16a)</p>
--	--	--	--

		<p><i>põhimõtteliselt kõigiga läbi. (tüdrukud 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• /.../ ja siis nagu vahendus, kust saab ja kellelt ja...näiteks keegi annab näiteks 50 senti kellelegi, kes annab talle näiteks ühe tobi vastu või /.../ (tüdruk 16a)</i> <p><u>Potentsiaalse võõra suitsuostja äratundmine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• ...elu hammasrattaste vahele jäänud... (poiss 17 või 19a)</i> <i>• ...no ütleme nii, et tegelikult see ei peagi olema just selline härra, et võib täiesti tavaline linnakodanik ka olla, et lihtsalt et suurem julgus oli küsida selliste inimeste käest, kes nagu...kellel oli küllaliki nagu suva. Et meile vähemalt tundus, et neil on sellest suva kui nad meile ostavad, et neil ei olnud sellist kartust, et nendega võib endal midagi juhtuda või et nad saavad mingit trahvi selle eest või neid pannakse kinni või et...(poiss 19a)</i> <i>• Põhiliselt olid need ja alkohoolikud...vanemad [12 annab märku, et nõustub]. (poiss 19a)</i> 	
--	--	---	--

		<ul style="list-style-type: none"> • <i>Lõhnaga eristatavatest härradest on kindlasti hea neid välja valida... (poiss 19a)</i> • <i>/.../ naistel on see emainstinkt, mis ei...mis neil kohe välja lööb, kui mingi laste, väikeste tatikamp peaks tulema ligi ja küsima "osta meile midagi, mis meie tervist ilmselgelt rikub ja mis on illegaalne", siis tavaliselt nemad nagu ei nõustu sellega. /.../ (poiss 19a)</i> <p><u>Läbirääkimine võõrastega</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>No selles mõttes, et see ei ole tegelt üldse raske ju kui sa tahad ikkagi suitsu või mingit alkoholi kätte saada, siis sa lihtsalt lähed mingi härra juurde, kes istub seal ja kuskil poe juures kuskil ja küsid ta käest, et kas oleks võimalik, et sa ostaksid mulle onju. /.../ (poiss 19a)</i> • <i>/.../ Aga tihtipeale tean isegi, et andsid neile näiteks viis krooni rohkem ja siis ütlesid, et võid tagasi saadud raha endale jätta ja siis nad olid nõus. (poiss 19a)</i> • <i>...või siis on küla peal kuskil</i> 	
--	--	--	--

		<p>mingi joodik või keegi, kes ostab [teised nõustuvad ja ütlevad üheskoos “jah”]. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • See on tüüpiline – koguaeg küsitakse mingilt kodutult või ma ei tea. (tüdruk 16a) 	
<p>JUURDEKÄIVAD TEGEVUSED</p> <p><u>Suitsetamine käib tihti kokku alkoholi ja peoga</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ kui tookord oli nii, et “issand, mis asi see on, on mõttetu”, siis praegu on nagu kui peol proovida, siis on täitsa isegi mõnus tunne noh. Aga ikkagi ei taha suitsetada; no see on nagu lihtsalt juhuslikult kui kunagi satub, et alkoholiuimas võib nii mõnegi halva otsuse teha [intervjueeritavad naeravad]. (poiss 19a) • Minul nagu ongi see, et kui on mingi pidu, siis lausa vahepeal isegi kutsub tegema, aga ma tean, et see on hästi paha-paha. (tüdruk 16a) • /.../ Ja ma ei tea, jah, pidudel 	<p>KAHJUSTAB Tervist JA Põhjustab surma (KA ILUPROBLEEMID)</p> <p><u>Suits on tubakatoodetest kõige kahjulikum (seostub ka surmaga)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ Siis panin pildi surmast ja kirjutasin alla, et “suitsetamine on kõige kahjulikum” ja see on ka tõestatud, et kõikidest nikotiini tar...nikotiini...sisaldavatest asjadest on just suitsetamine see, mis kõige rohkem kahjustab sinu tervist. /.../ (poiss 19a) • /.../ ma arvan, et siiski suitsetamine pole nii kahjulik või et nagu noh...selles suhtes, et suitsetamine on siiski nagu parem kui narkootikumide tarvitamine näiteks. Siin on näiteks amfetamiinist ja 	<p>FÜÜSILINE TALUVUS</p> <p><u>Esimesel proovimisel hakkab paha või suits maitseb halvasti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ja siis noh, need on hullult kanged suitsud – mingi 0,8 milligrammi nikotiini ja asju on sees ja värki ja...ja siis noh, 11-aastase poisi keha ei ole just väga nikotiinile vastuvõetav...vastuvõtlik /.../ja siis sõber varsti kettis ja läks koju [naerab] ja siis natukese aja pärast läksin ka koju ja siis kettisin ka ja siis läksin magama ja siis ei teinud umbes kaks aastat ühtegi tubakatoodet /.../ (poiss 17a) • /.../ Ega ma ei mäleta väga palju sellest. Halb oli. (poiss 19a) 	<p>VÕÖRAD</p> <p><u>Suitsu kättesaamine nõuab suhtlemist ka võõrastega</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • No selles mõttes, et see ei ole tegelt üldse raske ju kui sa tahad ikkagi suitsu või mingit alkoholi kätte saada, siis sa lihtsalt lähed mingi härra juurde, kes istub seal ja kuskil poe juures kuskil ja küsid ta käest, et kas oleks võimalik, et sa ostaksid mulle onju. (poiss 19a)

<p>ikka ja siis, ma ei tea, kui õhtul välja lähed, siis ka. (tüdruk 16a)</p>	<p>asjadest räägitud. Aga lõppkokkuvõttes viib ta ikkagi hauda. /.../ (tüdruk 16a)</p> <p><u>Rikub tervist (haigused, surm jne; sellele ka mõeldakse rohkem kui välimusele)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ ja kindlasti see, et siin on kirjas, et korralik suuhügieen aitab raha säästa. Ehk see käib nagu tervise alla, et see suitsetamine ja üldse suitsetamine ükskõik mille, et see rikub hästi palju tervist – seda ma tean ja...aga kindlasti palju suuhügieeni /.../ (tüdruk 16a) • Et suitsetamine on siis väga kallis nagu rahakotile ja tervisele ka tegelikult/.../ (tüdruk 16a) • T1: Nagu tehes, aint tervisele pigem. <p>T3: Jah, ma mõtlen ka tervisele rohkem. (tüdrukud 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kui me tegime eelmine nädal tegime korra T5 pool olime ja tegime, siis enda pool tegime ka viiekesti, siis ma mõtlesin küll too hetk ikka rohkem tervisele 	<ul style="list-style-type: none"> • /.../ Aga see oli tõeti paha, et esimest korda oli ikka nii paha. (tüdruk 16a) • /.../ ja siis nagu esimest korda oligi, et ajas hästi palju või noh hästi-hästi kõhima ja niuke paha ja rõve oli ja siis jah...oligi. (tüdruk 16a) <p><u>Füüsilised mõjud seavad piirangu suitsu kogusele</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ kui ma võtan isegi suitsust kaks mingi mahvi või kuidas seda öeldakse, siis see paneb näiteks mul juba pea ringi käima /.../ (tüdruk 16a). 	
--	--	---	--

	<p><i>kuna ma teadsin, et mul on ees võistlused, et ma pean ennast säästma, aga selle...no ma ikka tegin, et siis mõtlesin jah, tervisele. Muidu ma vist väga ei mõtle, aga kui üldse siis tervisele. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma olen ka mõelnud seda, et kui näiteks peaksin haigeks jääma või nagu midagi ja tõesti kopsudel on vaja näiteks mingi pilt teha, et siis ma nagu kardan sellepärast, et ma ei julge seda tulemust teada, kuna ma tean, et nad on nagu selle ajaga, mis ma olen teind, mis on tegelt ikka päris pikk aeg...kahjuks...et ää...et ma kardan nagu väga seda tulemust teada saada. /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>Ja siis see ka, et, et ma ei jõua enam joosta ka eriti nii nagu ma, või nagu mul see võhm, et ma hakkam kiiresti hingeldama ja kõike. /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>Ma valisin need pildid, kus üks oli see hästi katkistest hammastest ja teine, kus ühel mehel oli siin kaela peal hästi suur ja kole kasvaja, et need on nagu jubedad ja juba nagu siukeste piltide peale nagu</i> 		
--	--	--	--

	<p><i>mõtled juba oma tuleviku peale, et sa ei taha ju siukest asja või siukest tulevikku või saatust. Et ma ei tea, kas ta nagu otseselt...nagu...ajendab maha jätma, aga nagu mingi vastikustunne tekib kindlasti. /.../ (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• Ja siis see ka, et suitsetamine põhjustab aeglast ja valulikku surma, et kus see mees oli seal haiglavoodis, sest et ma ei suudaks elu sees haiglat taluda või ma ei taha, et mul oleks kanüül kuskil sees...see oleks nagu minu jaoks kõige suurem piin. (tüdruk 16a)</i> <i>• Minu jaoks oli ka see kopsuvähk, sest nii paljud inimesed surevad sellesse ja see põhimõtteliselt ongi see aeglane ja valulik surm. Ja olen ise ka näind inimest, kes on kopsuvähki surnud ja kuidas ta on piinelnud selle all, et ma ei tea, ma ei taha üldse, et keegi nagu siukse asja üle elama peaks. (tüdruk 16a)</i> <p><u>Suitsetamine kahjustab sporditegemiseks vajalikke organeid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• Miks just panevad sportlased</i> 		
--	---	--	--

	<p><i>mokatubakat on see, et suitsetamine, kust saab nikotiini...see on kopsudele kahjulik, aga mokatubakas selliseid organeid ei kahjusta, mis sporti...aitavad teha ühesõnaga. /.../ (poiss 19a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Aga mina näiteks...mul omal poiss hakkas tegema nii-öelda mokatubakat kuna ta tahtis ka samamoodi suitsetamist maha jätta või ma ei tea, et see esiteks, ma tean, mis on mõlemal nagu kahjulik, nagu et kui kahjulikud nad on ja ma ütlesin, et tee pigem suitsu, sest et ta ei ole siuke inimene, kes käiks iga päev jooksmas või midagi siukest. /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>Just seda, et...mul on see, et ikka kopsu mahtu oleks – väga palju peab olema. (tüdruk 16a)</i> <p><u>Nahk vananeb kiiremini</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ ma kirjutasin, et, et suitsetajate nahk esiteks vananeb juba palju kiiremini suitsetajatel. /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ Et mõned vanemad tüdrukud, kes on juba kauem</i> 		
--	--	--	--

	<p><i>suitsetanud, neil on ikka korralikud kortsud juba otsa ees ja igal pool. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>T4: Ma ei tea, ma olen kuulnud seda, aga ma nagu ise väga ei mõtle sellele.</i> <p><i>T2: See on täpselt sama, et küüned lähevad kollaseks pideval suitsetamisel.</i></p> <p><i>T4: Ei lähe kui käsi pesed.</i></p> <p><i>[keegi intervjueritavast naerab]</i></p> <p><i>T2: Lähevad küll tegelikult. Sa ei tee nii palju, vaata sa ei ole ahelsuitsetaja. Sa peaksid mu isa nägema. (tüdrukud 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>/.../ ja siis et siin on ka see vananemine et ma ei tea, noor naine saab lõpuks siukseks [näitab kollaažil olevat pilti] ja jääbki sinna konitama. /.../ (tüdruk 16a)</i> <p><u>Mahajätmine suurendab kehakaalu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>/.../ Ja et mingi müüt on ka, et kui suitsetamise, et suitsetamise mahajätmine toob väga palju kehakaalu väga palju juurde, et</i> 		
--	--	--	--

	<p>nagu mingi hirm on nagu sellega, et jah, et siis võib [arusaamatu sõna] muutuda [keegi intervjuueeritavatest naerab]. /.../ (tüdruk 16a)</p> <p><u>Mõjub omastele halvasti (mure nende tervise pärast)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ nüüd ma mõtlen küll oma isa vaadates, et mõned aastad tagasi ta...või noh näiteks pilte, kus ma olin alles väike, et ta oligi nii nagu ilus siuke mees. Nüüd ta on nii...kuidagi ära vajunud ja ma arvan, et suitsetamisel on kindlasti sellel oma osa. /.../ (tüdruk 16a) • Mul on see, et no kuigi ma ei suitseta, aga see, et noh, ma näen oma isa koguaeg kõrvalt ja see ei ole üldse meeldiv pilt tegelikult. Et...et see hääl läheb ära ja kõik need...ta viimasel ajal täiega köhib ka vaata seda vastikut kõha ja siis see ongi, ta on nagu võhma ka...kõik...tegelt see mõjutab nii palju tervist ja üldse...ja siis koguaeg nagu emaga ja värki räägime talle, et ta jätaks ikka maha ja ta üritab, aga ta ei suuda, sest ta on juba mingi...ta on terve oma elu suitsetand. See on päris jube. 		
--	---	--	--

	<p><i>/.../ (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>/.../ mul ema teeb väga-väga palju suitsu ja siis kui ma nagu ise mõtlen, et miks ma teen vaata, aga nagu eriti ei tee sellest suurt välja ja ei mõtle üldse sellele, aga kui ma näiteks enda ema vaatan, siis mul on küll siuke tahtmine, et ma võtan kõik ta suitsud ja teen need lihtsalt katki, et ta rohkem lihtsalt ei saaks /.../ et tal tekib mingi kopsuvähk aastate pärast või midagi. (tüdruk 16a)</i> <p><u>Mõjub lapsele halvasti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Jah, see on see, et kui nagu suitsetad, siis sa kahjustad oma organismi ja...närvisüsteem ja asju ja...et sul võib endal midagi tulla ja siis kui sa näiteks lapse sünnitad, siis ta võib tulla sul taandarenguga või siis on tal lihtsalt mingi väike viga küljes või midagi. (tüdruk 16a)</i> <i>/.../ Et laste eest just. Kui vanemad nagu teevad laste juuresolekul, siis see kahjustab ikka väga palju tegelikult. Just see, et kui see võib lastele külge jääda ja siis nad hakkavad ise</i> 		
--	--	--	--

	<p>tege ma. /.../ Et selle, selle noh, teed suitsu, siis teed, seal on näidatud, mis haigused on, kõik teavad, mis võib tulla, aga et laste eest just. Ja seesama, et kui raseduse ajal... lihtsalt hoiduda. (tüdruk 16a)</p>		
<p>VALIKUKRITEERIUMID</p> <p><u>Määravaks on hind, kangus ja mis sõbrad pakuvad (teatud margieelistusi siiski mainitakse)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Mina olen suitsetand seda, mis sõpradel on olnud. Nagu ega ma ise ei ole kunagi pakki ostnud...[muigab] fuukki lasknud täiega lihtsalt kõigi käest. (poiss 19a) • Vist oli see teema, et nagu alguses tahtsime nagu mingit lahjemat suitsu, et võib-olla see mingi helesinine L&M oli vist selline pakk või midagi, et-et seda tegime ja...ja siis läks...tegime seda joint'i ikka, et samamoodi see piibutubakas ja suitsetasime tavaliselt. Mingit kindlat täpset nagu küll ei mäleta nagu otseselt. (poiss 19) • Khm, ei oska kommenteerida, ei 	<p>SELTSKOND</p> <p><u>Viis seltskonda sulandumiseks ja tutvusringkonna laiendamiseks</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Jah, pigem ongi see, et seltskonda sulanduda. (tüdruk 16a) • Seltskond on muutunud suuremaks ja laiemaks (tüdruk 16a) • Jah, ma võin ka öelda, et mul hakkas kindlasti seltskond nagu muutund, et alguses ma piirdusin ainult enda klassi tüdrukutega või siis nagu klass vanem või klass noorem, aga nüüd mul on nagu terve selle K peale [nimetab ühe Eesti koha nime, kus ma siin olen, et terve selle peale suhtlengi nagu peaaegu kõikidega. Või mitte just igapäevaselt, aga ikka põhimõtteliselt nagu suhtlen 	<p>SÜLITAMINE JA KÖHIMINE</p> <p><u>Kaasnevad sülitamine ja köhimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ suitsetamine on kaasa toonud...see on nagu väga rõve, et...et ää, sülitamise, mis on nagu...ma ei tea nagu, nii nõme, et, et näiteks siis ma panin ka tähele, et kui eelmise aasta suvi või mingi suvi, et kui ma peaaegu üldse ei teinud ja suutsin koguaeg "ei" öelda, et siis ma panin ka nagu tähele, et siis ma ei sülitanud enam, ega nagu midagi, ja nüüd ma mõtlen, et ma ikka sülitan nii kohutavalt palju ja see on lihtsalt nii kole, et see on kindlasti nagu suitsetamise pärast. /.../ (tüdruk 16a) • /.../ Ja see sülitamine ja mu isa see köhimine ja...ma arvan, et see mõjutab ja et see tema nii palju suitsetab, et see mõjutab 	

<p>ole otseselt niimoodi suitsetand ja neid piibutubakafirmasid oli nii palju, et neid ma ei mäleta. Neil ei ole...ei omanud see erilist tähtsust tol ajal vähemalt. Oli suva, peaasi, et sai midagi teha. (poiss 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Maru ilus pakk oli ja tegelikult...tal oli see nagu...ma ütleks, et kvaliteet oli ka nagu teistest üle. Ja noh, ma ei tea, maitse või-või mis selle suitsu juures oli – see oli ka ikkagi parem kui teistel. Muud ma nagu väga ei mäletagi...tal hind oli küll üpriski kõrge võrreldes teistega, aga...just siis oli see kvaliteet ikkagi väga hea...tatina. (poiss 19a räägib sinisest Camelist) • Mina ise vaatan nagu hinda ja noh, praegu jääb see hind kuskil kolme euri paiku vä? Ja muidu on nagu nii, et ega see nagu ei tee mul vahet kas see on nagu slim või tavaline, aga nagu see teeb küll vahet, et kui kange see suits on, et näiteks, et varem oli mul niimoodi, et tõmbasin nagu veidi kangemat suitsu, aga nagu ma ei tea, mis nagu juhtus või midagi, et kuskil näiteks kui ma olin juba poole suitsu peal, siis 	<p>ikka. /.../ (tüdruk 16a)</p> <p>Seltskondlik tegevus</p> <ul style="list-style-type: none"> • Üksi ei-ei. Ikka oligi seltskonna mõte ikka. Sellel ajal. (tüdruk 16a) • /.../ Ja aga näiteks õhtul kui ma sõpradega väljas käin, siis ikka. /.../ (tüdruk 16a) • Hästi-hästi harva. Hästi harva [naeravad]. Sest et siis ma olen nende inimestega koos, kes teevad ja siis on mõned õhtud siuksed...(tüdruk 16a) • /.../ ja siis õhtul välja lähen, siis nagu kutsub ka tegema /.../ (tüdruk 16a) • /.../ see ongi võib-olla aint mingi kaks-kolm korda üldse terve selle aja jooksul kui ma olen üksi käinud tegemas väljas, aga jah, muidu nagu pigem ainult sõbrannadega või siukese seltskonnaga. (tüdruk 16a) 	<p>nagu meie nagu mind ja meie nagu pere ülejäänud liikmeid, et ema on närvilisem ja et-et-et ta ei saa sellest nagu jagu ja värki. Et jah. Siuksed muutused on küll. (tüdruk 16a.</p>
--	--	--

<p><i>mul hakkas nagu hästi-hästi vastu ja paha vaata ja sellest. Ja siis ma mõtlesin, et ma mõnda aega nagu ei tee seda ja siis ma suutsin "ei" öelda kui pakuti ja nüüd ma olen nagu lahjema suitsu peal veidi. Et pigem nagu see, et hind ja siis kui kange see suits, kui lahja. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma ei tea, mul on lihtsalt niimoodi, et kui mul on raha, siis ma ostangi nagu ühte kindlat ja kui mul ei ole, siis ma lepin teisega, aga mitte, et ma niimoodi valiks, et kui mul ei ole, et siis ma ei teegi nagu kui teistel ka ei ole seda, mis mulle meeldib. (tüdruk 16a)</i> • <i>T4: Marlboro, kuldne.</i> <p><i>T3: Mul on ka üks kindel.</i></p> <p><i>Helena: Mis sinu oma on?</i></p> <p><i>T3: Eemm, hall Kent. Ja siis noh, Kent nagu üldse sobib. Või siis nagu äärmisel juhul valge Kent, see on nagu lahjem kui halli ei ole.</i></p> <p><i>T5: Mul on samamoodi nagu T4-l. Minu kindel suits on ka</i></p>			
---	--	--	--

hall Kent või siis helesinine L&M.

T4: Nagu T3-l siis...aa...aa...nüüd ma sain aru. Et kui endal ei ole, siis lepid teistega ka, aga ma nagu, näiteks ma ei tea, kui keegi annab mulle näiteks tumesinist L&Mi, siis ma lihtsalt tunnen kui vastik see on või ma ei tea. Ikka oled ühega harjunud ja nagu eelistad seda.

Helena: T2 ja T1, kas teil oli ka mingeid eelistusi?

T1: Mina mäletan, et mul endal vist ei olnud, aga koguaeg tehti minu ümbruses helesinist L&Mi ja siis oli ka hall Kent või siis äärmisel juhul kuldne Marlboro. Et siis seda ma mäletan, et endal pole eelistust olnud, aga seltskonnas oli.

T2: Aa ma mäletan seda, et kuidagi kui tahtsid endale ka pakki, siis oli see alati, et vaatad hind, et siis ei ole vaata raha, mul vähemalt ei olnud raha või nagu taskuraha, et ma olin nii väike. Ja see vist aitas, et mu isa tegi umbes Camelit vist ja siis ma...ja siis kuna ma ta pakke võtsin, siis...noh, see

<p><i>oligi see, mida ma tõmbasin. Ja mulle meeldis see. (tüdrukud 16a)</i></p>			
	<p>AJAVIIDE</p> <p><u>Viis vaba aja sisustamiseks</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ See oli nii, et ma olin ka päris noor ja siis nagu sisustasime oma suve ka niimoodi, et hommikul kell...noh, päeval kell neli ärkasime ülesse ja siis läksime Y-sse või noh, eelnev oli juba sõpradega ära räägitud, et davai, saame kell neli seal kokku ja siis lähme ratastega Y-sse, ostame paki Al Capone'i endale. //... Võtsime mõned õlled ka ja siis läksime Emajõe äärde ja siis niimoodi sisustasimegi oma päevi. /.../ (poiss 17a)</i> • <i>Minu arust see on ka nagu lihtsalt halb harjumus, et ma ei tea...kui ma õue lähen, siis mul lihtsalt ei ole nagu midagi targemat teha. Või ma ei tea, päris nii ka ei ole, aga ma ei tea. (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ et kui on vaba aega, siis kindlasti tehakse ja mõndade</i> 	<p>SUITSU NAUTIMINE</p> <p><u>Kvaliteetsema suitsu ärtundmine (kuigi kvaliteet ei ole olulisim)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Maru ilus pakk oli ja tegelikult...tal oli see nagu...ma ütleks, et kvaliteet oli ka nagu teistest üle. Ja noh, ma ei tea, maitse või-või mis selle suitsu juures oli – see oli ka ikkagi parem kui teistel. Muud ma nagu väga ei mäletagi...tal hind oli küll üpriski kõrge võrreldes teistega, aga...just siis oli see kvaliteet ikkagi väga hea...tatina. (poiss 19a räägib sinisest Camelist)</i> • <i>Ei, ma ei oska midagi...ma ei ole nii palju seda suitsu teinud, et ma oskaks nagu mingi kvaliteedierinevusi mingi eristada tubakat. (poiss 19a)</i> <p><u>Suitsust tingitud füüsiliste mõjude nautima õppimine</u></p> <p><i>/.../ kui ma nagu neid tegema hakkasin, siis ei olnud enam seda reaktsiooni, et hakkaks</i></p>	

	<p><i>jaoks on see ka uus kogemus /.../ (tüdruk 16a)</i></p>	<p><i>paha või midagi, aga siis oli just see, et tõmbad alla korralikult, siis hakkab pea hullult ringi käima. Hakkas nagu laksima ja siis oli hullult mõnus ja siis ajasime nagu seda taga tatina kindlasti väga palju. /.../ (poiss 17a räägib sigarillodest)</i></p>	
	<p>UUTE KOGEMUSTE OTSIMINE</p> <p><u>Uus kogemus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Mul oli näiteks nii, et tahtsime lihtsalt midagi uut proovida ja siis vaatasime, et kõik teevad, et peaks ka ära proovima. (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ et kui on vaba aega, siis kindlasti tehakse ja mõndade jaoks on see ka uus kogemus /.../ (tüdruk 16a)</i> 	<p>ALLATÕMBAMINE</p> <p><u>Soov kogeda tossu sissehingamist</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ tahtsid nagu seda tunnet sisse saada, et kuidas üldse see tossu hingamine üldse on /.../ (poiss 19a)</i> <p><u>Alguses ei oska suitsu alla tõmmata</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>...no kui mina esimest korda suitsetasin, siis ma ei oskand alla tõmmata /.../ Aga siis eemm...pärast ma õppisin vist vesipiibuga selle ära /.../ (poiss 19a)</i> • <i>Ma ei oskagi midagi selle koha pealt lisada nii-öelda oskustega, et ma ei tea, et see oligi see, et alguses ei oskand nii-öelda alla tõmmata, aga...varsti, no, mis see oli jah mingi hetk oli, et ei</i> 	

		<p><i>oskand, aga siis lõpuks oskasid ja siis oli päris äge, et [intervjueeritavad naeravad] kui sina oskad alla tõmmata ja mingi teine vend su kõrval ei oskand ja siis...pidid talle seletama seda, kuidas. (poiss 19a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Mina arvan, et suitsetamiseks tegelikult väga erilist oskust ei olegi vaja, et ongi põhiline see, et sa oskad alla tõmmata või no mitte põhiline, aga see ongi nagu ainuke asi, mida seal õppida on. No valetpidi vast keegi ei pane suitsu ette..., no muidugi ka seda on juhtunud [intervjueeritavad naeravad], aga see on olnud kogemata ja konditsioon on ka kindlasti vastav olnud. /.../ (poiss 19a)</i> 	
	<p>MORAALI LUGEMINE JA VAHELEJÄÄMINE</p> <p><u>Vanemad loevad moraali (halb mõju naise tervisele nagu viljakus, nahk jne)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Ja minu arust räägitakse tüdruk...nagu tütarlastele just koguaeg seda ka et teie munarakud, et on terve elu</i> 	<p>“TASUTA” SUITSETAMINE</p> <p><u>“Tasuta” suitsetamine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Mina olen suitsetand seda, mis sõpradel on olnud. Nagu ega ma ise ei ole kunagi pakki ostnud...[muigab] fuukki lasknud täiega lihtsalt kõigi käest. (poiss 19a)</i> 	

	<p><i>olemas [keegi naerab], et mida te rikute neid, et laps...last kahjustab ja see, et need maksavad nii palju – see on ka ikka koguaeg olnud [kommikarbi krõbin]. (tüdruk 16a)</i></p> <p><u>Vahelejäämine toob pahandusi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ Siis kui alaealine jääb vahele, siis kindlasti toob see pahandusi /.../ (tüdruk 16a) 		
	<p>VÄHEM RÕÕMUS KUI MOKATUBAKAS</p> <p><u>Suitsetamine on vähem rõõmus tegevus kui mokatubaka tegemine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Nagu, ma olen nagu...nii palju kui ma olen tupsil ja suitsul ja vahet olen teinud on see, et nagu snusiga on niimoodi, et kõik on nagu “davai paneme-paneme”, kõik on rõõmsad tore ja siis nagu suitsuga on see, et umbes, et väljas on mingi 15 kraadi nagu praegu ja siis keegi ütleb “kuule keegi suitsule ei taha tulla?” ja siis kõik mingi “ääm, ja, ma ei tea, no võib ühe teha siis.” Aga tupsiga on nagu kõigil rõõmus, panevad alla ja</i> 	<p>TEADLIKKUS KAHJULIKKUSEST</p> <p><u>Teadlikkuse tõus suitsu kahjulikkusest paneb sügavalt mõtlema, aga mitte maha jätma</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ siis ma ühe korra jäin ka uuesti, või mitte uuesti, aga jäingi nagu vahele ja siis mu ema saatis mulle igast pilte, et mis see teeb...kõige hullemaid. Siis ma ei tahtnud enam üldse...nagu üritasin hoida eemale sellest. (tüdruk 16a) • /.../ siis kui keegi jälle räägib midagi või mingit moraali loeb mulle, et “miks sa ikka teed” ja niimoodi, siis ma ikka mõtlen 	

	<i>oi teeme nüüd ja...(poiss 19)</i>	<i>küll, et...nojah, tegelikult see on ikka päris kahjulik, aga noh, see on mu enda otsus, või nii-öelda. (tüdruk 16a)</i>	
	<p>PASSIIVNE SUITSETAMINE HÄIRIB</p> <p><u>Passiivne suitsetamine häirib</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ Ma nagu...ennast ka hullult häirib kui mingi bussipaviljonis või kuskil kesklinnas suitsetab niimoodi, et sa ise kõnnid selles tossu sees. /.../ (poiss 19) 	<p>LOOBUMINE</p> <p><u>Suitsust loobumine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ isegi võib-olla tegin paar pakki isegi ära kokkuvõttes, et seda ma tundsin, et mingi aeg oli sõltuvus, aga sellel ajal oli kuidagi hästi palju lihtsam sellest üle saada, et ja nüüd ei ole selles mõttes tubakatood...suitsu vastu mingit sõltuvust. (poiss 19a) • /.../ äkki see oli 9. klassi lõpus, kui ma mõtlesin et nüüd aitab, et see on ikka lollus. Tervisele hakkas ja siis lõpetasin ära ja peale seda ei ole mitte ühtegi mahvi ka teinud. (poiss 19a) 	
	<p>MATERIAALSELT KULUKAS</p> <p><u>Kulukas (seda räägivad ka vanemad, kuid ka ise ollakse sellega nõus)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Hmm, rääkis hästi pikka moraali, mis see kõik teeb, 		

	<p><i>kuidas see sinu tulevikku võib muuta ja kui palju raha see võtab [kommipaberi kröbin] ja kui mõttetu see kõik on ja. /.../ (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>No ma ei tea, mulle on räägitud, et nagu näiteks kui vanematel, et siis on ka täpselt sama, et mingi pikk moraal tuleb sellest, kui halb see on ja et selle peale läheb nii palju raha ja et see kahjustab hästi palju tervist ja... (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ hmm, aastas kulutavad suitsetajad mitu korda, noh tegelikult see summa oli päris hull, ma enne lugesin mingist ajalehest kunagi, ee kulutavad hästi palju raha sellele /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ ja kindlasti see, et siin on kirjas, et korralik suuhügieen aitab raha säästa. Ehk see käib nagu tervise alla, et see suitsetamine ja üldse suitsetamine ükskõik mille, et see rikub hästi palju tervist – seda ma tean ja...aga kindlasti palju suuhügieeni /... (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ ja selle hinnad tõusevad ka</i> 		
--	---	--	--

	<p><i>nii, et ehk see ongi nii-öelda kallis lõbu /.../ (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ Et suitsetamine on siis väga kallis nagu rahakotile ja tervisele ka tegelikult /.../ (tüdruk 16a).</i> • <i>/.../ ja kuidas nagu raha läheb sellele ja kuidas need hinnad tõusevad ja siis läheb veel rohkem raha ja siis kui sõltuvus näiteks tekib kellegil või midagi, siis...siis põhimõtteliselt kulutavad nad väga suure summa enda näiteks palgast sinna /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ Et no vähemalt need, kes igapäevaselt läheb üks pakk näiteks...mis see on mingi üks 3.20, siis nagu kahe päeva peale läheks nagu kokku juba üle kuue euri nagu. Ja selle eest saaks nagu midagi targemat teha nagu osta..., et ma ei tea – selles suhtes see on nagu mõttetu raha kulutamine ja tervise rikkumine ja üldse...aga noh, jah... (tüdruk 16a)</i> 		
	<p>LÕÕGASTAV</p> <p><u>Rahustamine ja nauding</u></p>		

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Hmm, T3 enne just rääkis, et tal on niimoodi, et kui ta nagu närvis on või tige on, et siis nagu, siis ta teeb suitsu, aga et see ei rahusta või nii, aga mul on küll vahepeal niimoodi, et kui ma kõnnin näiteks, peale rasket koolipäeva kõnnin üksi koju, siis ma tõmban lihtsalt üksi – nagu mind kuidagi rahustab suits. Ma ei tea kuidas, aga nagu ma ei tea, lihtsalt nagu mingis mõttes naudin seda üksindust ja siis kui ma hommikuti üksi pean kooli tulema, siis ma teen ka – üksi. (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ ja mingil määral on see ka nauding või nagu rahustav või nagu...või noh, mis ei kehti väga minu kohta, aga noh, kindlasti nagu on, et jah. (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ Aga samas on nagu ma ütlesin, et ma vahepeal täiega naudin seda üksina olemist, et siis ongi nagu mingi teine ruum või nagu nauding. (tüdruk 16a)</i> 		
	<p>EI SOBI NAISTELE</p>		

	<p><u>Ei sobi naistele (sest naised on emad, see ei ole ilus, kahjustab viljakust jne)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Aga näiteks, ma tean, et ma ise praegu suitsetan, aga näiteks kui ma vaatan mingit naist, kes kõnnib oma väikse lapsega, tal on väike laps käe kõrval ja tal on suits suus, siis kui ma seda vaatan, siis ma tahaks oksendada, sest see on tõesti kole ja ma tean, et ma üks päev jätan maha, aga ma ei tea – praegu ma näiteks ei mõtle selle peale, et võiks jätta maha või ma ei tea. Aga mul nagu...siis ma käin tööl ja siis mul seal see tööandja, see ka suitsetab, aga ta on ka nagu siuke, et ta alati küsib mu käest, et noh...ta küsis mu käest, et kas ma suitsetan ja ma ütlesin “ei”. Ja siis ta ütles, et... ma ei tee ja siis ta nagu iga päev peidab suitsu enda selja taha kui ta muga räägib ja siis ta küsib, et kas see häirib mind ja nagu...noh, ma ei tea...nagu armas, et ta nagu hoolib siuksest asjast, aga mina küll ei taha kunagi nagu siuke naine olla, et ma suitsetan ja siis lähen räägin kellegi nooremaga või ma ei tea. (tüdruk 16a)</i> • <i>See on minu arust nii...mitte</i> 		
--	--	--	--

	<p><i>kole, aga nagu vastik on vaadata kui naine just kõnnib ükstapuha siis kellega, aga kui kõndides teeb naine suitsu – minu arust see ei sobi üldse. Et parem tehkugi kui ta kuskil seisab või istub. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ja näiteks ja kui linnas need noored tüdrukud, ma olen vaadanud, kõnnivad ja siis kui nagu...näiteks ma, ma näen nagu vanem välja, noh mitte väga, aga ikkagi, siis tuleb näiteks vastu kõnnib ja siis peidab umbes, üritab seda suitsu ära peita või midagi – see on ka minu arust väga nõme. Või nagu et kui sa peidad seda nagunii et, miks sa siis nagu nii avalikult teed seda üldse. (tüdruk 16a)</i> • <i>Ja minu arust on linnas üldse see, et siis kui ma teen kuskil suitsu, siis ma tahan koguaeg kuskile nurga taha minna, sest et ma ei tea, meeste vastu mul vist ei olegi midagi, aga kui tulebki nagu siuke vanem naisterahvas, siuke nagu naine tuleb vastu, siis on nagu paha. Siis ta nagu lihtsalt, ma ei tea, põletab oma silmadega või nagu siis on lihtsalt paha. Ma</i> 		
--	---	--	--

	<p><i>ikka lähen kuskile nurga taha enne kui olen seal kuskil suure rahvamassi sees. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>T1: Ajast aega on räägitud ikka seda...see sama munasarja teema, et naistel ju, mis iganes seal juhtub, et just ongi naiste puhul pannaksegi pahaks seda, et see lapse saamine, see viljakus, et ma ei oska isegi öelda...</i> <p><i>T4: Naine ei tohigi midagi teha – ta peabki hoidma ennast terve elu ja muidu tuleb laps paha ja [keegi naerab] ja ongi siuke...</i></p> <p><i>T1: Järglaste ja sellepärast.</i></p> <p><i>T4: Jah. (tüdrukud 16a)</i></p>		
	<p>HALB LÖHN</p> <p><u>Halb lõhn jääb juurde</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>/.../ ja lõhnaõli on sellepärast, et see suitsetamine jätab päris pikaks ajaks nagu halva suitsulõhna näiteks mul endal oli ka jopevarruka küljes, ema tundis. /.../ (tüdruk 16a)</i> 		
	<p>NOORENA VÕIB</p>		

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Mm, ma ei tea, ma arvan, et...ma ei tea, ma arvan, et ma praegu olen lihtsalt noor ja loll. Et jah, ma kunagi lihtsalt saangi targemaks ja saan aru ja siis püüan seda praegust asja parandada. (tüdruk 16a)</i>		
--	---	--	--

6.2. Huuletubaka tegemine

Asjad	Tähendused	Tegevused/Oskused/Pädevused	Interaktsioon
<p>KOHAD</p> <p><u>Seda saab igal pool teha</u></p> <ul style="list-style-type: none"> 14: Mokatubakas on nagu ses mõttes nii palju parem suitsust, et sa saad nagu igal pool seda teha koguaeg. (poiss 17a) 15: See ei häiri teisi nii palju. (poiss 19a) 11: Kasvõi lihtne näide on see, et trennide ajal on ka nagu selliseid olukordi, muidugi oleneb trenni intensiivsusest. Kui on selline lihtne trenn, et lihtsalt mängime, jalgpallist räägin just, siis näiteks jopetaskust võtad ja paned alla endale või mõne pausi ajal. Et seda saab igas olukorras igal pool panna. Jah... (poiss 19a) Ülikoolis on nii suured auditooriumid, et seal on võimatu aru saada ja õpetajal on suht suva. (poiss 19a) 	<p>MÕNUS JA LÕÕGASTAV</p> <p><u>Mõnusa olemise võimendamiseks</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Ütleme nii, et see on see, et kui sul on endal mõnus tunne, siis sul on veel vaja midagi mõnusat ja siis sa paned mokatubakat. (poiss 19a) Elu [keegi naerab], rahuldust. Heaolu tunnet (poiss 17a räägib, mida mokatubakas temale sümboliseerib). <p><u>Käib elu juurde</u></p> <ul style="list-style-type: none"> See käib kuidagi elu juurde juba jah... (poiss 19a) Elu [keegi naerab], rahuldust. Heaolu tunnet. (poiss 17a räägib, mida mokatubakas temale sümboliseerib) No minul üks muudatus on kindlasti see, et ma ei kujutaks enam elu ette ilma mokatubakata /.../ (poiss 19a). 	<p>ROHKEM OSKUSI</p> <p><u>Mokatubaka tegemiseks on rohkem oskusi vaja kui suitsu tegemiseks</u></p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ näiteks ma arvan, et mokatubaka panemiseks on isegi natuke rohkem skill'i vaja [teised noogutavad nõustuvalt]. (poiss 19a) 	<p>SÕBRAD</p> <p><u>Sõpradega koos olles tehakse rohkem</u></p> <ul style="list-style-type: none"> 13: Mina olen täheldanud seda, et sõpradega läheb nagu tupsi rohkem kui üksi kodus olles. 14: Jah, sest sa pead neile andma [intervjueeritavad naeravad]. 13: Seda ka, aga nagu et ise paned ka hulga rohkem sõpradega koos olles kui üksi. 11: Ja selle efekti ma arvan, et üks kõige tähtsam printsiip on see, et kuigi sa oled ise juba ära pannud, siis vaatad, et keegi paneb ja siis "aa, paneme jah?" ja siis panete koos. (13 ja 11 poisid 19 ja 14 poiss 17a) <p><u>Sõpradelt saab vajadusel küsida</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Tegelikult see oleneb väga-väga seltskonnast. Seepärast, et kusjuures Z-s [ütleb kooli nime;

<ul style="list-style-type: none"> • /.../ Sellepärast ongi nagu tups niivõrd palju parem, et see ei sega mitte kedagi. (poiss 19a) <p><u>Gümnaasiumi ajal kooli personali huvitas, ülikoolis ei huvita kedagi enam</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • 14: No selles mõttes, et isegi nagu ülikoolis...[lause lõpp jääb ebaselgeks]. <p>13: Ülikoolis on nii suured auditooriumid, et seal on võimatu aru saada ja õpetajal on suht suva.</p> <p>15: Ülikoolis tõesti kedagi ei huvita. (14 poiss 17a; 13 ja 15 poisid 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • 11: Aga gümnaasiumi ajast meelde tuletada, siis esiteks number üks on see, et mida noorem õpetaja, seda teadlikum ta sellest on. Ja...oleneb ka muidugi õpetajast endast – osad ei teinud sellest välja. Et noh, nad ei näind otseselt sellest, et see kuidagi tema tundi häiriks. Kui sina panid selle alla ja jätkasid enda tundi. Aga osad olid ka vanakooli õpetajad, kes lihtsalt...jälgisid siis reegleid nii-öelda. Et minu arust 	<p><u>Rahustab ja lõõgastab</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ Aga koolis on niimoodi, et põhimõtteliselt iga tund läheb üks padi alla ja...vahest läheb isegi rohkem ja...no oleneb õpetajast ka. Mõni õpetaja suudab nii närvi ajada ja siis kui närvi lähed, siis on täpselt “nüüd läheb tups alla” ja...(poiss 17a) • Tal on kuidagi niuke rahustav efekt ka või...(poiss 19a) • Mina näiteks panen kindlasti kõige rohkem auto sõidu ajal kui on pikemad sõidud, sest et eee, jah. See on rahustav ja [keegi grupist kommenteerib vahele öeldes “ajaviide”] ajaviide siukene jah. (poiss 19a) • /.../ Kõigepealt panin pildi lõõgastuvast inimesest, sest et kas just mokatubakas võrdub lõõgastumine /.../ (poiss 19a) 		<p>nimi moderaatorile teada]...nagu...ma just vahetasin kooli...ja siis varem käisin Z-s. No te lõpetasite just eelmine aasta [vaatab teiste grupiliikmete poole]. No ja siis oli niimoodi, et Z-s oli täiega hea, et kui sa kooli lähed, siis sa teadsid, et okei kui mul endal ei ole, siis ma saan vähemalt kelleltki küsida, et see on täiega hea...et nagu positiivne, et ei jää vähemalt nalga, ega midagi. Aga samas nüüd uues koolis on nii, et seal teevad snussi ehk mokatubakat hullult vähesed. /.../</p> <p><u>Tubakatoote valik sõltub seltskonnast</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Seltskond on ka kindlasti erinev. Kui kõik teevad, kõik, kes nikotiini tarvitavad, teevad mokatubakat, siis ega üks inimene, ükski üldjuhul ei suitseta ka. Et pigem teeb tema ka siis mokatubakat. (poiss 19a) <p><u>Jagamine ja koos tegemine ühendab</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • 15: Ei, ega ta nagu otseselt ei ühendagi. Lihtsalt nagu, ma ei tea – lähed sõbra juurde ja siis sõber küsib sult ja siis annad talle ja kõik on rõõmsad.
---	---	--	--

muidugi, ma ei ole midagi selle poolt, et võiks panna koolis või midagi, aga ikka sai seda tehtud. Et ma ei õigusta seda panemist mitte mingil juhul, aga lihtsalt jah. (poiss 19a)

- No selle vahelejäämistega koolis mul tuli just see meelde, et 12. klassis jäime niimoodi vahele, et politsei tuli koertega sisse...klassi ja-ja siis oligi see, et paluti, et kõik oma tubakatooted paneksid ära. /.../ Siis lõpuks sai umbes üks suur kilekott mokatubakaid täis, mitu-mitu karpi oli siis seda ja pärast seda kutsuti vanemad kooli. See meie jaoks oli küllalinki arusaamatu, sest me olime siis täisealised ja-ja siis me istusime seal direktori kabinetis ja saime sellist väikest loengut /.../ (poiss 19a)

Mokatubakat tehakse mõnes koolis rohkem, mõnes vähem

- Tegelikult see oleneb väga-väga seltskonnast. Seepärast, et kusjuures Z-s [ütleb kooli nime; nimi moderaatorile teada] ...nagu...ma just vahetasin kooli...ja siis varem käisin Z-s. No te lõpetasite just

I4: Tegelt ühendab küll, sellepärast et...nagu ma enne mainisin, siis mul on koolis suht vähesed inimesed, kes snussi teevad ja siis...kaks tüüpi on sellised, kellega ma põhimõtteliselt ainult moka pärast suhtlengi, põhimõttelist lähed juurde "Jou mees, jou mees, tupsu on vä?" (15 poiss 19a ja I4 poiss 17a)

Karp ühendab

- Ee, ühe tugevama sõpruse oma elus ehk siis I3-ga...temaga me üldjuhul, hakkasimegi algul suhtlema, sest mõlemad nägid üksteisel siin [näitab oma pükstetaskule] sellist ilusat karbikest pükstetaskus. (poiss 19a)

Raske maha jätta kui sõbrad teevad

- Ee, enda seltskonnas on nagu see ka, et kõik teevad seda snussi, keegi suitsu ei tee ja siis kui ise oled...ise olen proovinud siin paar korda maha jätta, olen suutnud mingi pool aastat ilma ka olla, aga kui kõik ümber panevad, siis on nagu endal ka koguaeg isu panna. Et nagu

eelmine aasta [vaatab teiste grupiliikmete poole]. No ja siis oli niimoodi, et Z-s oli täiega hea, et kui sa kooli lähed, siis sa teadsid, et okei kui mul endal ei ole, siis ma saan vähemalt kelleltki küsida, et see on täiega hea...et nagu positiivne, et ei jää vähemalt nälga, ega midagi. Aga samas nüüd uues koolis on nii, et seal teevad snussi ehk mokatubakat hullult vähesed. /.../ (poiss 17a)

Peol tehakse palju mokatubakat

- /.../ Ja siis see on pilt peost, siuke suht raju pidu. Ja peol pannakse ka hästi palju mokatubakat. (poiss 19a)

maha jätta sõprade seas on raske. (poiss 19a)

- Jah, kaheksa kuud. Siis hakkas kool [intervjueeritavad naeravad]. (poiss 19a)

KÄTTESAADAVUS	AJAVIIDE	TEHAKSE KOGUAEG	
<p><u>Rootsist ja laevalt ostmine vs Taanist tellimine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>/.../ ja siis edasi läheb suur laev, mis seostub Rootsiga, kus seda tupsi toodetakse ja siis...ja nagu nooremast peale, siis kui alustasin tupsi tegemist, siis põhimõtteliselt, kui keegi ikka Rootsist käis, siis sai tellitud hulga koguseid seal torne tupse, et hea panna oleks. /.../ (poiss 19a)</i> <i>[Mitmekesi]: mkm, see on Taanist.</i> <p><i>I1: Seda on, seda on ainult tellida.</i></p> <p><i>I2: Seda Rootsist niimoodi laeva pealt osta ei saa.</i></p> <p><i>I1: Või poest.</i></p> <p><i>I2: Putkadest jah. (poissid 19a)</i></p> <p><u>Mokatubakas on raskemini kättesaadav kui suits (seda poest ei saa)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Selles mõttes, et tupsi ja suitsu vahe on see ka, et nagu...suitsu saab osta põhimõtteliselt igast</i> 	<p><u>Ajaviide (chillimine)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Mina näiteks panen kindlasti kõige rohkem auto sõidu ajal kui on pikemad sõidud, sest et eee, jah. See on rahustav ja [keegi grupist kommenteerib vahele öeldes "ajaviide"] ajaviide siukene jah. (poiss 19a)</i> <i>/.../ kui eelmisel õhtul sai napsu pandud, siis tavaliselt järgmine päev väga keegi napsu ei pane ja ollakse kellegi sõbra pool, et ja põhimõtteliselt ainukesed asjad, mis sul kaasas on ongi krõpsupakk ja tupsi karp ja sõbrad on siin ja... (poiss 19a)</i> <i>/.../ Aga mokatubakas on see, et sa istud ja lihtsalt paned alla ja siis rahulikult chillid, et selles mõttes just suitsetajad on sellepärast moka vastu, et ei ole see tegevus, mis on nagu suitsetamisega. (poiss 19a)</i> 	<p><u>Tehakse kogu aeg iga tegevuse juurde (n.ö. all day every day)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Sellega on minul väga head suhted [teised intervjuueeritavad naeravad]. Ma seda ikka teen jah, natukene...koguaeg. [keegi intervjuueeritavatest naerab] (poiss 19a)</i> <i>I1: Kindlasti tähtsad faktorid on...number üks: kui sa oled endal kõhu täis söönud, hoolimata, kas on hommikusöök, õhtusöök või lõunasöök. Peale seda kindlasti pannakse. Number kaks: peale kohvi pannakse...kindlasti...</i> <p><i>I5: ...kohvi ajal.</i></p> <p><i>I1: kohvi...nojah...number kolm: peale õlu lõpetamist näiteks, kui sa lõpetad ühe õlle ära. Number neli: kui sa õpid; õppimise ajal, kui sa näiteks loed midagi, siis vahel paned alla.</i></p> <p><i>I5: Filmi vaatamine [keegi grupist naerab], autoga sõitmine [kõik naeravad].</i></p>	

poest nagu...ütleme, et sa oled kodu lähedal ja on vaja suitsu osta – lähed ostad poest. Aga nagu ütleme, et sa elad veits kaugemal kui siin noh, need müüjad on, siis sa pead ikka mõtlema, kuidas sa saad sinna ja nagu...suits on ütleme noh, lihtsasti kättesaadavam ikkagi. (poiss 19a)

Alaealistele lihtsamini kättesaadav (sõltub müüja eetikast)

- 15: Kindlasti jah. Aga samas alaealistele on mokatubakas lihtsamalt kättesaadav.

11: Ma isegi keelduks sellega. Vähemalt see, kellelt meie ostame. Tema ei müü alaealistele.

15: Ei ta alaealistele müüb, aga ta ei müü sellistele. [näitab sümbolsest käega, et mõtleb selle all väga noori]

11: No selles suhtes jah, et välimuse järgi ikka vaatab.

12: Eino koolis on ka ju, kes inimesed müüvad. Et selles mõttes, et kooli kaudu saab ka ju...mingid noored tatikad

12: Ütleme nii, et see on see, et kui sul on endal mõnus tunne, siis sul on veel vaja midagi mõnusat ja siis sa paned mokatubakat. (poiss 19a)

- /.../ nagu ma näiteks käin koolis veel ja [taustal teised intervjuueeritavad arutavad korraks midagi muud]...igatahes mul on niimoodi, et enne kooli tulevad sõbrad ja võtavad peale. Kui ma autosse jõuan, siis ma panen ühe tupsu alla ja siis kooli sõites, suht pikk tee on kooli; mul on mingi 15 minti kooli vist vä. Ja siis see aeg panen tupsu ja siis kui autost välja tulen, siis võtan tupsu alt ära. Aga koolis on niimoodi, et põhimõtteliselt iga tund läheb üks padi alla ja...vahest läheb isegi rohkem ja...no oleneb õpetajast ka. Mõni õpetaja suudab nii närvi ajada ja siis kui närvi lähed, siis on täpselt "nüüd läheb tups alla" ja...(poiss 17a)
- ...no nii võib ka olla, et võtad ühe moka alt ära ja paned teise kohe uuesti alla (poiss 19a).
- Mina näiteks panen kindlasti kõige rohkem auto sõidu ajal

<p>saavad ka osta sealt et, ...</p> <p>15: Mhmh</p> <p>12: ...suitsu niimoodi ei müüda ju. (poissid 19a)</p> <p><u>Huuletubaka müümine tuleks Eestis legaliseeruda</u></p> <ul style="list-style-type: none"> 13: Legaliseerida mokatubakas. <p>15: Jah. See on väga hea mõte.</p> <p>12: Selles mõttes see müümine siis nagu Eestis.</p> <p>13: Esiteks selle pealt nii palju raha...aktsiisiga saaks väga palju raha ja see...underground müümine kaoks ka nagu ära. (poissid 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> See, tegelikult see oli väga hea, et see legaliseerimise värk Eestis kuna see on nii hullult populaarne praegu. See mokatubaka panemine. Ja just nimelt see reguleerikski seda, et see on praegu noorte seas väga populaarne, et siis et noored...et see nagu saaks kuidagi kontrollida seda, kui palju noored seda teevad. Ma ei ütle, et see nagu väga hullult 		<p>kui on pikemad sõidud, sest et eee, jah. See on rahustav ja [keegi grupist kommenteerib vahele öeldes "ajaviide"] ajaviide siukene jah. (poiss 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> I [ei ole võimalik eristada, kes selle lause ütleb; samal ajal on grupil väike naeruhetk]: All day, every day. <p>11: Kasvõi lihtne näide on see, et trennide ajal on ka nagu selliseid olukordi, muidugi oleneb trenni intensiivsusest. Kui on selline lihtne trenn, et lihtsalt mängime, jalgpallist räägin just, siis näiteks jopetaskust võtad ja paned alla endale või mõne pausi ajal. Et seda saab igas olukorras igal pool panna. Jah...(poiss 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ aa, kusjuures üks hea hetk tupsu panna on hommikuti üles ärgates. No kui sa ärkad hommikul üles ja esimene asi, mis sa teed, paned tupsu alla [osad grupis naeravad vaikselt]. (poiss 17a) <p><u>Käib kokku spordiga</u></p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ See on [viitab oma pildile] ujuja kusjuures, teeb sporti ja 	
---	--	--	--

<p>aitab, aga mingil määral aitab, sest hetkel kui seda müüakse koolides ja niimoodi, siis nagu äkki kui see...kui see läheb legaalseks, siis ei ole mõtet enam seda salaja müüa ja...ja noh jah.</p>		<p>spordiga kohe...noh mokatubakas käib kokku spordiga näiteks /.../ (poiss 19a)</p>	
<p>LAPSEVANEMATE LEEBE SUHTUMINE</p> <p><u>Vanemad küll keelavad, aga tihtipeale mõjub see pigem naljaviskamisena ja pole väga tõsiseltvõetav</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ ja siis sõbral tuleb järsku ema tupp ja tal oli vist tups all samal ajal ja siis ma kuulsin lauset, et “nahhui sa paned seda endale huule alla” ja siis ma hakkasin nii haigelt irvitama sellepärast, et mul on endal seda sama asja juhtunud nii mitu korda lihtsalt, et ma istun arvutis ja mängin ja siis emps tuleb tupp ja üleb, et “no jälle sul on see snus huule all” ja 	<p>SÕLTUVUS</p> <p><u>Sõltuvus (seda on vaja)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ...see on sõltuvus, nüüdseks minu jaoks...(poiss 19a) • ...no meil enam see seda ei tekita, mis ta alguses tekitab, et pea hakkab ringi käima ja “oo, ma nagu hõljuksin”. Meil on lihtsalt see, et...lihtsalt on vaja teda noh, ma ei oska seletada...(poiss 19a) • /.../ Esimene siin on see naine, see tähendab siis seda, et see on nagu mingil hetkel vajadus tupsi järgi [osad naeravad], et ta 	<p>VAHELEJÄÄMISE VÄLTIMINE JA SELLEGA HAKKAMASAAMINE</p> <p><u>Väiksem tööosus vahele jääda</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Jah, täpselt, seda, nagu on suht koht võimatu ära bust'ida ka või niimoodi. Ses mõttes, et suht suva /.../ (poiss 17a) <p><u>Kogenud tegijal ei paista padi enam huule alt välja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Meil enam ei paista (poiss 19a) <p><u>Vahelejäämine/karistused/loengupidamised ei lähe korda (mõnikord hetkelised süümepiinad), ega mõjuta huuletubaka tegemist</u></p>	<p>ASJATUNDMATUD LAPSEVANEMAD JT TÄISKASVANUD</p> <p><u>Õpetajad, direktor ja teised ei tea tegelikult, millest nad räägivad (sellest tulenevalt ka nõrgad argumendid)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • I5: Tegelikult mina arvan näiteks seda, et õpetajad ja näiteks ka direktorid ja psühholoogid – nad võivad sulle rääkida seda, aga tegelikult nad ei tea, millest nad räägivad... <p>I1: Jah.</p> <p>I5: Nad teavad pealiskaudselt ainult, et okei, et see</p>

<p>niimoodi /.../ (poiss 17a)</p> <ul style="list-style-type: none"> //...aga mul on vanemad ka ju mitu korda rääkind sellest ja ema on leidnud nii-öelda...tema kutsub neid nupsikuteks. Mingi pükstetaskust leiab mingi nupsikud – ma panin sulle sinna kõrvale, et miks ikka teed aga...a samas alguses oli nagu see, et nagu natuke lõi värisema küll kui vanemad sellest rääkisid, aga nüüd on mingil ajal see juba nagu naljaks pöörand see asi “no näed, jälle nupsikud”, et see nagu väga ei muuda seda asja, et...paned ikka edasi (poiss 19a). 	<p>nagu paneb käe niimoodi ette, et nii väga tahab. /.../ (poiss 19a kirjeldab oma kollaaži)</p> <ul style="list-style-type: none"> Esiteks, suitsu sees on nikotiini ja üldse see on nagu palju lahjem, aga samas mokatubakas ja sõltuvus on nagu palju-palju raskem kui suitsetamine. Suitsetamine. Sellepärast, et just selle, nagu kangusastme pärast, et see on nagu nii palju kangem, on seda nii palju raskem just maha ka jätta. (poiss 17a) <p>Vangla</p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ Mida veel...no ongi nii noh, vanglat...sellest ei saa lahti enam. (poiss 19a) 	<ul style="list-style-type: none"> Trahvi sain ja siis vanemad hakkasid kurjustama ja siis otstsin samal päeval uue karbi [osad intervjueeritavad naeravad] ja siis noh, nii ta läks. Selles mõttes, et noh, mis see tol ajal see 180 krooni oli kolme karbi raha, aga eks need kolm karpit sai ikka ära tehtud [naerab]. (poiss 17a) /.../ See meie jaoks oli küllaltki arusaamatu, sest me olime siis täisealised ja-ja siis me istusime seal direktori kabinetis ja saime sellist väikest loengut, aga samas nagu me olime sõbraga...läksime esimestena sinna ja...mina ja sõber ja mõlemate isad ja...meie jaoks oli see loeng küllaltki selline nagu et, et me nagu ei pööranud väga tähelepanu nagu sellele, või see ei tundunud meie jaoks nagu väga oluline, mis nemad seal rääkisid meile. /.../ (poiss 19a) Eemm... ma ei tea, kooliga vahelejäämisega mul on ainult positiivsed mälestused [teised intervjueeritavad naeravad]. Nagu, nii palju kui ma vahele jäin, ei juhtunud nagu mitte 	<p>mokatubakas, nikotiin – no selge, järelikult see on halb inimese tervisele. Ma ei väidagi, et ta hea on, aga nagu parem kui suits näiteks.</p> <p>I3: Meie oleme palju paremad eksperdid sellel mokatubakal kui mingi direktor meie vanemad või ükskõik, mis inimene, kes meile seda ütleb. Mitte, et me peaks panema seda, neil on ka tõsi ju taga, aga samas, kui neil oleks nagu reaalsed argumendid ja näidata mingeid asju, siis paneks mõtlema küll vast.</p> <p>I5: Aga selline jutt, et sa sured ära ja lähed vangi, et see nagu ei ole see, mida peaks rääkima.</p> <p>I3: Et see on esimene aste umbes [naerab].</p> <p>I5: Jajah [naerab].</p> <p>I2: Mulle rääkiski direktor seda, et noh, et poisid, et ei klassijuhataja oli see...hull murelikult rääkis, et poisid, et “praegu teete mokatubakat, varsti tulevad teised narkootilised ained ...kanepid ja asjad onju.” Meil klassivennad nagu vaatasid üksteisele otsa, et</p>
---	--	--	---

		<p><i>midagi. Käsiti mingi umbes alt ära võtta ja järgmise viie minuti jooksul panid teise alla ja...kõigil oli nagu suht suva sellest. Ma ei tea, võib-olla olid mingi lihtsamad õpetajad ka nagu. (poiss 19a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ aga mul on vanemad ka ju mitu korda rääkinud sellest ja ema on leidnud nii-öelda...tema kutsub neid nupsikuteks. Mingi pükstetaskust leiab mingi salvräti, “näed jälle need nupsikud – ma panin sulle sinna kõrvale, et miks ikka teed aga...a samas alguses oli nagu see, et nagu natuke lõi värisema küll kui vanemad sellest rääkisid, aga nüüd on mingil ajal see juba nagu naljaks pöörand see asi “no näed, jälle nupsikud”, et see nagu väga ei muuda seda asja, et...paned ikka edasi. (poiss 19a)</i> • <i>11: Mingil määral süümepiinu kindlasti</i> <p><i>15: Mhmh.</i></p> <p><i>14: Jah, aga see on ainult selleks hetkeks kui sa seda...kui sulle seda loengut peetakse.</i></p>	<p>mis teema on nüüd onju [osad intervjuueeritavad naeravad], et me paneme lihsalt mokatubakat, et juba oleme narkomaanid valmis noh. (poissid 19a)</p>
--	--	--	---

		<p><i>15: Mhmh.</i></p> <p><i>14: Siis kui sa astud sealt direktori kabinetist välja, siis on kohe karp taskust välja, snus alla ja läheb noh. (14 poiss 17a, teised poisid 19a)</i></p> <p><u>Õigusteadlikkus ja oma õiguste eest seismine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ istun lihtsalt tunni ajal kirjutan matemaatikat ja, ta oli matemaatika õpetaja, ja siis järsku tuleb õpetaja minu juurde, paneb käe mulle taskusse, täpselt sinna taskusse, kus mul see mokakarp oli. Mul oli täpselt samasugu....no mingi pusa oli seljas, mul oli siinkohas see karp niimoodi täpselt siinkohas see karp niimoodi [näitab karbi asukohta] ja siis ta tuleb paneb käe taskusse. Ma võtsin ta käest kinni niimoodi kohe, mõtlesin "mida sa teed, õpetaja?", nagu miks [osad intervjuueeritavad naeravad vaikselt]? Asi oli selles, et mul ei olnud nagu snussi all, ega mitte midagi nagu. Ma polnud seda terve tund teinud ja tund oli mingi kümme minutit käind. See oli</i> 	
--	--	--	--

		<p><i>lihtsalt täiesti lampi tuli minu juurde ja pani käe taskusse mulle. Siis mul oli karp siin [näitab karbi asukohta] ja siis ta ütles, et “ma tean küll mis see on,” et “lase mu käest lahti” ja siis ma ütlesin, et “ei lase – te ei tohi mulle kätt taskusse panna, õpetaja”. /.../ Aa, politseis oligi niimoodi, et ta ütles, et “noh, eks ikka õpetajal kindlasti oli mingisugune õigu..., mingisugune argument, et noh, et ilmselt ta arvas, et see sul on või midagi”, aga noh – see ei ole loogiline, et ta lihtsalt paneb käe taskusse mulle [naerab]. (poiss 17a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Kooli psühholoogiga käis vestlus ja siis ta küsis mu käest, et kus ma selle sain. Ja siis ma ütlesin talle, et “ma ei pea teile mitte midagi ütlema, et asi on nüüd minu ja politsei vahel” ja siis nii ta oli. Et ma tunnen oma õigusi üpris hästi ja ma ei lase inimestel endale pähe istuda. Ja siis kooli psühholoog sai lihtsalt teada [osad intervjueritavad naeravad vaikselt], et ma kavatsen seda edasi teha ja mitte mingisugune käe taskusse panemine mind ei takista. Ja</i> 	
--	--	--	--

		<p><i>niimoodi, nii oli. (poiss 17a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ ja pärast seda kutsuti vanemad kooli. See meie jaoks oli küllaltki arusaamatu, sest me olime siis täisealised /.../ (poiss 19a kirjeldas vahelejäämist koolis ja sellega kaasnevat)</i> • <i>No teil oli ju...et snussi ei või tarvitada koolis, aga te võisite omada neid, mida meie ei tohtinud. Meie kooli kodukorras oli kirjas, et ei tohi tubakatooteid omada kooli territooriumil üldsegi. See on iga kooli enda teha, mis ta sinna kirjutab ju tegelikult, kuigi see ei ole otseselt Eesti seadustega keelatud, et ma ei tohi täiskasvanuna omada, aga ikkagi. (poiss 19a)</i> • <i>Ta ei ole ju müüja ju – ta on ju ebaseaduslik. (poiss 19a arutab teistega, kuidas nimetada mokatubaka müüjat)</i> • <i>/.../ No tegelt see on legaalne, selle tegelt nagu edasimüümine ainult on Eestis vist seadusega vastuolus. Selles mõttes, et selle omamine, tarvitamine täisealistele on täiesti lubatud ja niimoodi. Aga jah, see</i> 	
--	--	--	--

		<p><i>müümine just on...Või noh tegelt sellest müümist ka tegelt ei tehta väga suurt teemat vähemalt politsei poolt sellepärast, et ma mäletan...(poiss 17a)</i></p> <p><u>Vahelejäämisel olukorra "pehmemdamine"</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ me rääkisime seda, et meie tegelikult ei tee seda, et meil lihtsalt olidki kotis need, sest tegelikult direktor ja need ei teadnud...isad ei teadnud täpselt kui palju kellelgi mida kotis oli ja siis me ütlesimegi, et meil olid ka mõned karbid või midagi, et lihtsalt olid kunagi jäänud sinna, et meie tegelt ei tee. /.../ (poiss 19a)</i> • <i>/.../ ma olen nagu mingi 50 korda isale niimoodi vahele jäänud, et tal on nagu meelde jäänud see koht juba, et okei, et kui ma siin olen, siis ma tean, et ma passin jälle oma poja snusi ära umbes ja siis see on niimoodi, et ma no olen ikka oma 6-7 korda just selle pärast vahele jäänud. Aga siis ma....mul on just alati see vana hea argument, et need on mingist vanast ajast jäänud</i> 	
--	--	---	--

		<i>sinna – ma lihtsalt ei viitsind ära koristada. (poiss 17a)</i>	
<p>JUURDEKÄIVAD ELEMENDID</p> <p><u>Kapuuts</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I4: /.../ kui ma tupsu alla panen, näiteks koolis, ma panen alati kapuutsi pähe, ma ei tea, lihtsalt nagu käivad koos kuidagi. Ma ei tea miks...lihtsalt on jäänud kuidagi harjumuseks.</i> <p><i>I1: See on ee psühholoogiline faktor. See on see, et sa peidad ennast ära.</i></p> <p><i>I2: Sul on kaitseinstinkt</i></p> <p><i>I1: Sa peidad ennast ära teiste eest. (I4 poiss 17a ja I1 ning I2 poiss 19a)</i></p> <p><u>Käib kokku spordiga</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ See on [viitab oma pildile] ujuja kusjuures, teeb sporti ja spordiga kohe...noh mokatubakas käib kokku spordiga näiteks /.../ Just niimoodi, et pärast trenni näiteks on maru hea.</i> 	<p>HEA ÄRATAJA</p> <p><u>Aitab ärgata hommikuti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ Sellepärast, et mul on unega hullud probleemid, et ma magan hullult palju kooli sisse ja siis see esimene snus nagu voodis äratab mind üles või niimoodi, et see ei lase mul lihtsalt magama jääda kui mul...kui see nagu all on, siis ma just ei saa magama jääda kuidagi...jah /.../ (poiss 17a)</i> 	<p>“DIILERITE” TEADMINE</p> <p><u>“Diilerite” teadmine (nii-öelda avalik saladus)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I3: Konfiskeeritud info.</i> <p><i>I5: Pff...konfiskeeritud...salastatud !</i></p> <p><i>I2: No, ütleme nii, et on olemas inimesed, kes müüvad mokatubakat lihtsalt, et kõigile selles mõttes teada-tuntud kohad, et...</i></p> <p><i>I1: ...neile, kes tarvitavad.</i></p> <p><i>I2: Jah.</i></p> <p><i>I1: Avalik saladus (poisid 19a)</i></p>	<p>SUHETE KAHJUSTAMINE</p> <p>PANEKS MAHA JÄTMA</p> <p><u>Suhete kahjustamine paneks maha jätma</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I1: Siis kui see hakkaks näiteks mingeid suhteid kahjustama. Keegi tõesti ütleks, et...</i> <p><i>I5: ...[sosistab] armastus.</i></p> <p><i>I2: Ma ei teagi, jah, ongi see, et kui keegi umbes ütleb, et ei taha, et sa teed, aga ma ei tea, mul on näiteks vanemad ütlen....</i></p> <p><i>I1 või I3: ...ma ei taha, et sa teed enam...</i></p> <p><i>[I5 naerab] (poisid 19a)</i></p>

<p><i>Samamoodi jälle lõdvestab ja...mõnus siuke. (poiss 19a)</i></p> <p><u>Käib kokku kohvi ja söögiga</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>./.../ noh mokatubakas käib kokku spordiga näiteks, kohviga ja söögiga. [ka kohvist ja söögist on väljalõigatud pildid] (poiss 19a)</i> • <i>./.../ Ja siis on siin söögipilt, on ilmselge lihtsalt sellepärast, et pärast sööki on lihtsalt väga hea mokatubakat panna. (poiss 19a)</i> • <i>./.../ Ja siis viimane pilt demonstreerib kõige...minu jaoks kõige mõnusamat aega kuna tupsi panna, ehk siis hommikul peale hommikusööki ja kohvi. (poiss 19a)</i> • <i>./.../ Mul on lihtsalt see, et ma ei suuda enam olla, kui pärast kohvi olen...kui olen kohvi ära joonud, et siis tuleb täiega hull isu lihtsalt. ./.../ (poiss 19a)</i> 			
<p>VALIKUKRITEERIUMID</p> <p><u>Huuletubaka mark (kvaliteetvennad (tarvitavad originaale), kangus jne)</u></p>	<p>VANEMAD JA ÕPETAJAD PEAVAD LOENGUT</p> <p><u>Vanemad ja õpetajad peavad loengut</u></p>	<p><u>JAGAMINE JA KOOS TEGEMINE ÜHENDAB</u></p>	

<ul style="list-style-type: none"> • <i>I2: No selles mõttes, et kasvõi ma ei tea, on sellised asjad olemas nagu kvaliteetvinnad, kes nagu tahavad rohkem panna seda Rootsi kaupa, ehk siis mingeid Ettaneid või Nick and Johnny'sid või midagi selliseid.</i> <p><i>II: Originaale.</i></p> <p><i>I2: Jah, aga meie seltskonnas on rohkem see Thunderi teema, et see, mis see...</i></p> <p><i>II: ...mis on piparmündi maitsega.</i></p> <p><i>I3: No põhimõtteliselt on see kõige kangem ka siiski. Sellepärast pannakse seda ka nagu meie seltskonnas ikka üüratu palju.</i></p> <p><i>I5: No mitte kõige kangem, aga kangem kui teised. (poisid 19a)</i></p> <p>MAITSED</p> <p><u>Väga palju erinevaid maitseid (intervjueeritavad celistasid)</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ See meie jaoks oli küllaltki arusaamatu, sest me olime siis täisealised ja-ja siis me istusime seal direktori kabinetis ja saime sellist väikest loengut, aga samas nagu me olime sõbraga...läksime esimestena sinna ja...mina ja sõber ja mõlemate isad ja...meie jaoks oli see loeng küllaltki selline nagu et, et me nagu ei pööranud väga tähelepanu nagu sellele, või see ei tundunud meie jaoks nagu väga oluline, mis nemad seal rääkisid meile. /.../ (poiss 19a)</i> <p>PAREM ALTERNATIIV SUITSULE</p> <p><u>Suitsu tegemisele parem alternatiiv</u></p>	<p><u>Jagamine ja koos tegemine ühendab</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I5: Ei, ega ta nagu otseselt ei ühendagi. Lihtsalt nagu, ma ei tea – lähed sõbra juurde ja siis sõber küsib sult ja siis annad talle ja kõik on rõõmsad.</i> <p><i>I4: Tegelt ühendab küll, sellepärast et...nagu ma enne mainisin, siis mul on koolis suht vähesed inimesed, kes snussi teevad ja siis...kaks tüüpi on sellised, kellega ma põhimõtteliselt ainult moka pärast suhtlengi, põhimõttelist lähed juurde “Jou mees, jou mees, tupsu on vä?” (I5 poisid 19a ja I4 poisid 17a)</i></p>	
--	--	---	--

<p><u>konkreetsset marki piparmünti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I1: Mida iganes su hing ihaldab. Apelsin.</i> <p><i>I5: Apelsin, koka [I1 ütleb samal ajal "koola"], kirss või marja...[edasi pakuvad I1-ga samaaegselt] wintergreen, laim, arbuus, hambapasta...kõiki.</i></p> <p><i>I1: Isegi kuuseokkamaitsetel on olnud.</i></p> <p><i>I4: Oojaa, too Blue onju?</i></p> <p><i>I1: Jah.</i></p> <p><i>I4: See oli rõvedalt hea. (I4 poiss 17a, teised poisid 19a)</i></p>	<p><i>/.../ Ma ei väidagi, et ta hea on, aga nagu parem kui suits näiteks. (poiss 19a)</i></p> <p><u>Mokatubakas ei kahjusta spordi tegemiseks vajalikke organeid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I1: Miks just panevad sportlased mokatubakat on see, et suitsetamine, kust saab nikotiini...see on kopsudele kahjulik, aga mokatubakas selliseid organeid ei kahjusta, mis sporti...aitavad teha ühesõnaga. Sellepärast ka paljud sportlased...tean profijalgpallureid ja maailmaklassi ujujaid, kes mokatubakat tarvitavad.</i> <p><i>I4: Kes jalgpallurid?</i></p> <p><i>I1: Wayne Rooney. Näiteks...</i></p> <p><i>I4: Tegelt jah?</i></p> <p><i>[Kaks-kolm intervjuueeritavad noogutavad selle peale ja ütlevad "mhmh"] (I4 poiss 17 ja I1 poiss 19a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Aga mina näiteks...mul omal poiss hakkas tegema nii-öelda mokatubakat kuna ta tahtis ka samamoodi suitsetamist maha jätta või ma ei tea, et see</i> 		
---	--	--	--

	<p><i>esiteks, ma tean, mis on mõlemal nagu kahjulik, nagu et kui kahjulikud nad on ja ma ütlesin, et tee pigem suitsu, sest et ta ei ole siuke inimene, kes käiks iga päev jooksmas või midagi siukest. Et tee pigem juba suitsu, sest et see lõhub sul kõik siin huule juures ära ja see läheb sul otse verre. Ehk et pigem, ma ütlesin talle, et pigem suitseta. Sest et ma ei tea, ma ei tea. Mina ei taha, et ta seda igatahes teeks. (tüdruk 16a)</i></p> <p><u>Rõõmsam tegevus kui suitsetamine</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ nii palju kui ma olen tupsil ja suitsul ja vahet olen teinud on see, et nagu snusiga on niimoodi, et kõik on nagu "dava! paneme-paneme", kõik on rõõmsad tore ja siis nagu suitsuga on see, et umbes, et väljas on mingi 15 kraadi nagu praegu ja siis keegi ütleb "kuule keegi suitsule ei taha tulla?" ja siis kõik mingi "ääm, ja, ma ei tea, no võib ühe teha siis." Aga tupsiga on nagu kõigil rõõmus, panevad alla ja oi teeme nüüd ja...(poiss 19a)</i> • <i>...ta on kuidagi positiivsem jah (poiss 19a).</i> 		
--	---	--	--

<p>RAHA</p> <p><u>Raha ei kulu väga palju (millegi peale läheks see niikuinii)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I1: Ja, isegi ma ütleks, et isegi raha ei tundu, et läheks nii palju utoopilisemalt rohkem.</i> <p><i>I3: No selles mõttes, et isegi kui sa paneb selle tupsi alla, siis...ja isegi kui sa ei pane seda tupsi alla, siis ta läheb kuhugi mujale [I5 annab märku, et nõustub]...kuhugi auku. Lähed Mäkki ühe korra ja...(poisid 19a)</i></p> <p><u>Saab olla kokkuhoidlikum kui suitsudega</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I4: Kusjuures...see...suitsetamise ja mokatubaka vahe on see ka, et...kui sa oled nagu kokkuhoidlik inimene, siis sa saad mokatubakaga nagu põhimõtteliselt...nagu ikka väga-väga odavalt hakkama või noh, sa saad ühe karbi...ühthe karpi...no ühte patja sa saad mingi 2-3 korda kindlasti panna kui sa tahad, aga samas kui sa</i> 	<p>RIKUB TERVIST (VÄLIMUST)</p> <p><u>Võib tekitada teatud haigusi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>I1: Igemetele muidugi, aga nojah, see on loogiline.</i> <p><i>I2: Tekitab keele- ja suuõõnevähki ja mis iganes...(poisid 19a)</i></p> <p><u>Rikub hambaid ja huuli</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ Siis mul tuli kohe naeratus, mõtlesin tavaliselt selle peale, et kui näen sellist valget naeratust, siis ma mõtlen kohe selle peale, et mokatubakas tegelt rikub suht hullult hambaid ja-ja kui sellist naeratust tahad, siis mokatubakat väga vist ei tohiks teha. No muidugi saab mingi valgendada ja värki. /.../ (poiss 19a).</i> • <i>Hambad veel ei ole välja kukkunud ja [I1 naerab]...(poiss 19a)</i> • <i>Minule jäi kõige rohkem meelde see viimane pilt vist üldse, viimane...see viimane kolmik, see keskmine, kus see hambutu</i> 	<p>EKSPERTTEADMISED</p> <p><u>Ekspertteadmised (teavad tunduvalt paremini kui vanemad, õpetajad, direktor jne)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Meie oleme palju paremad eksperdid sellel mokatubakal kui mingi direktor meie vanemad või ükskõik, mis inimene, kes meile seda ütleb. Mitte, et me peaks panema seda, neil on ka tõsi ju taga, aga samas, kui neil oleks nagu reaalsed argumendid ja näidata mingeid asju, siis paneks mõtlema küll vast. (poiss 19a)</i> 	
---	---	---	--

<p><i>oled nagu selline, et võtad alt ära ja noh...</i></p> <p><i>15: ...on maksta.</i></p> <p><i>14: Jah, täpselt, kui on maksta, siis sa võid lihtsalt kümme karpri osta – siis sul läheb see kallimaks kui suitsetamine. Aga kui sa paned nagu mitu korda neid soft'e, siis on see hullult odav ka. (14 poiss 17a ja 15 poiss 19a)</i></p>	<p><i>pilt on. Sellepärast, et noh suitse...suitsetamisega ma väga kokku ei puutu ja panengi just snussi ja ma arvan, et see on nagu ainuke pilt, mis nagu snusiga kokku puutub sealt. Ja siis...kui tõepoolest peaks see nagu mingi selliseks kunagi muutma, siis ma kavatsen selle kindlasti ära lõpetada mingi aeg. Siis kui nagu päriselu minu jaoks algab või midagi. (poiss 17a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• Aga mina näiteks...mul omal poiss hakkas tegema nii-öelda mokatubakat kuna ta tahtis ka samamoodi suitsetamist maha jätta või ma ei tea, et see esiteks, ma tean, mis on mõlemal nagu kahjulik, nagu et kui kahjulikud nad on ja ma ütlesin, et tee pigem suitsu, sest et ta ei ole siuke inimene, kes käiks iga päev jooksmas või midagi siukest. Et tee pigem juba suitsu, sest et see lõhub sul kõik siin huule juures ära ja see läheb sul otse verre. Ehk et pigem, ma ütlesin talle, et pigem suitseta. Sest et ma ei tea, ma ei tea. Mina ei taha, et ta seda igatahes teeks. (tüdruk 16a)</i> <p>Mokatubakas vahetult enne trenni</p>		
---	--	--	--

	<p><u>mõjub kopsule halvasti</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tegelikult minul on just see, et kui ma näiteks jalka...enne jalkamängu...olen pannud kasvõi pool tundi enne...olen pannud mokatubaka alla, siis mängu ajal on megakehv – tõmbab nagu kopsu rämedalt kokku lihtsalt kinni...üldse ei jõua joosta, ega midagi. See on nagu sama, mis suitsetamisega. Ma ei tea, aga lihtsalt see moka tekitab sellist värki. /.../ (poiss 19a). <p><u>Tervise kaitsmisel tuleb lähtuda oma kogemusest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ Et no ei teagi, mida uskuda; mina just arvan, et oma kogemus on see kõige õigem – kui ta hakkab tervisele siis tuleb ära visata see lihtsalt. Aga praegu veel ei ole hakkand. (poiss 19a) 		
<p>KESKKOND</p> <p><u>Keskkonna muudatus võiks anda põhjust mahajätmiseks (kui toode muutub raskesti kättesaadavaks)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Võib-olla see kui sa kolid näiteks ära. Kuskile sellisesse 	<p>VASTUOLULINE TEAVE</p> <p><u>Kirjandus tervisemõjude kohta paneb kahtlema</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Eino müüte on igasuguseid, või nagu jutte, aga samas kui lugeda internetist igasuguseid 	<p>POLE PÕHJUST MAHA JÄTTA</p> <p><u>Pole põhjust maha jätta (kui kellelgi midagi juhtuks, siis võib-olla mõtleks)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • I2: Ma ei teagi. Võib-olla see enda mõtlemine, et noh, et mille pärast ma üldse ära lõpetasin, 	

<p>keskkonda, kus lihtsalt ei ole võimalik kuskilt snussi kätte saada nagu nii lihtsasti, näiteks...no näiteks mõned riigid, kus näiteks snussi üldse ei tunta. Näiteks USA, ma ei tea, seal on nagu...seal on see närimistubakas. Seda mingi näritakse ja, aga see on ka sarnases pakis. Aga põhimõtteliselt jah, ma arvan, et kõige suurem tegur ongi see keskkond nagu ja su seltskond, kellega sa koos oled ja värki. Kui sa nagu...kui ma peaksin kolima Paidesse näiteks [osad intervjuueeritavad naeravad]...ma arvan, et ma jätaaksin lihtsalt kohe snusi tegemise maha, sest seal lihtsalt ma arvan, et ei ole võimalusi teha...sa ei saa ju seda koguaeg. Ja ma ei tea, ma olen veel alaealine ka veel ja siis ma ei saa netist tellida ka ja. (poiss 17a)</p>	<p>teadusartikleid, siis on täiesti vastastikku. Ühed räägivad, et paned kaks patja, siis on vsjo – saad vähi. Ja teised räägivad, et ei ole mitte ühtegi suuõõnevähi nagu juhtumit seostatud mokatubakaga. Et no ei teagi, mida uskuda; mina just arvan, et oma kogemus on see kõige õigem – kui ta hakkab tervisele siis tuleb ära visata see lihtsalt. Aga praegu veel ei ole hakkand. (poiss 19a)</p>	<p>vaata...</p> <p>15: ...põhjust ei ole tegelikult.</p> <p>12: ...see ongi see, et sul hakkab alateadvus umbes hakkab tööle, et noh et “misaasja, et millepärast, et vahet ei ole, nüüd see kaks kuud on möödas, et oleks võind terve see aeg kasvõi teha, et vahet ei ole noh.” See on lihtsalt nii hea panna, et ei tahagi üldse enam maha jätta noh.</p> <p>13: See nagu füüsiliselt praegu ei mõjuta ju midagi vaata. Et siis...</p> <p>15: Kui kellelgi esiklahvid välja kukuvad, siis ma arvan ikka paar sõpra jätavad maha sellepärast [intervjuueeritavad naeravad]. Siia maani seda juhtunud ei ole. (poissid 19a)</p>	
<p>KARP</p> <p><u>Kapuuts</u></p> <ul style="list-style-type: none"> 14: /.../ kui ma tupsu alla panen, näiteks koolis, ma panen alati kapuutsi pähe, ma ei tea, lihtsalt 	<p>TÕUSVA POPULAARSUSEGA</p> <p><u>Mokatubakas on noorte hulgas populaarsemaks muutumas</u></p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ minu arvates vähemalt, nii palju kui ma olen aru saand, 		

<p><i>nagu käivad koos kuidagi. Ma ei tea miks...lihtsalt on jäänud kuidagi harjumuseks.</i></p> <p><i>I1: See on ee psühholoogiline faktor. See on see, et sa peidad ennast ära.</i></p> <p><i>I2: Sul on kaitseinstinkt</i></p> <p><i>I1: Sa peidad ennast ära teiste eest. (I4 poiss 17a ja I1 ning I2 poiss 19a)</i></p>	<p><i>siis suitsetamine noorte seas ei ole enam nii populaarne kui ta oli meie aeg, kui meie noored olime. Et pigem on see üle kandunud just mokatubakale. (poiss 19a)</i></p>		
	<p>ELITAARNE</p> <p><u>Suitsu teevad nii-öelda tavakoolide õpilased (eliitkoolide omad teevad huuletubakat)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>See on täpselt see, et nagu klasside vahe tuleb välja, nagu inimklasside vahe, et Z on nagu siuke eliitkool, et nagu...swag'iga inimesed teevad snussi [intervjueeritavad hakkavad kõvasti naerma], aga mõttetud tolgused teevad suitsu ja nagu nad ei ole veel aru saanud sellest, et suits nagu kahjustab nende tervist nii rõvedalt ja siis nad veel arvavad, et see teeb neid ägedaks. Aga tegelt ei tee. (poiss 17a)</i> 		

	<p>ROOTSI</p> <p><u>Rootsi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ ja siis edasi läheb suur laev, mis seostub Rootsiga, kus seda tupsi toodetakse ja siis... ja nagu nooremast peale, siis kui alustasin tupsi tegemist, siis põhimõtteliselt, kui keegi ikka Rootsis käis, siis sai tellitud hulga koguseid seal torne tupsse, et hea panna oleks. /.../ (poiss 19a) 		
	<p>SÕPRUS JA ÜHTEKUULUVUSTUNNE</p> <p><u>Sõprus ja ühtekuuluvustunne</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sõprust (poiss 19a) • Jah, põhimõtteliselt ühtekuuluvustunne ikkagi nagu. (poiss 19a) 		
	<p>KOLE JA MÖTTETU</p> <p><u>Kole tegevus (see selgelt tüdrukute seisukoht)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Aga ma ei tea, minu arust see nagu, ma ei tea. Jah, kole on täiega vaadata, kui nagu mingi tüdruk istub ja siis üldse see panemine ja näiteks 		

	<p><i>nuuskutubakas on ka ju mingi siuke pruun puru, mida ninna tõmmatakse. Ma tean nagu nii palju nendest asjadest, aga mind nagu üldse näiteks ei ole kutsunud mingi mokatubakas või nuusktubakas. Ma ei tea, kuidas ma nuuskan, ma ei tea mingit rõvedat asja tuleb...see on nagu kole. Ja siis räägitakse, et need võtavad mingit, ma ei tea, suitsuisu võtab ära ja see, kes maha saab jätta, see hakkab mokatubakat tegema ja...aga selles mõttes, et sa paned selle mokatubaka alla ja siis sa tõmbad tavalist suitsu. Ma ei tea, ma ei näe sellel mõtet. See on lihtsalt kole ja rove. (tüdruk 16a)</i></p> <p><u>Mõttetu (nii huuletubakas kui nuusktubakas)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>T5: Mina olen ka mõlemat proovinud – nii seda nuusktubakat kui ka seda mokatubakat, aga mina ei näe sellel mingit mõtet et täiesti mõttetu, et see ei teind midagi.</i> <p><i>T1: Nuusktubakat olen mina ka koos T3-ga teinud. Jah, see on ausalt – see on mõttetu.</i></p>		
--	---	--	--

	<p><i>T2: See on jah, ei näe mõtet, et nina hakkab kipitama.</i></p> <p><i>T3: Jah, ja see ajab aevastama ka veidi. See on lihtsalt jube, see on mõttetu.</i></p> <p><i>T1: See oligi mingi, mingi ühe päeva nii-öelda hullus või mis meil oli.</i></p> <p><i>T3: Ma tahtsingi tegelt ära proovida, et mida see teeb.</i></p> <p><i>T1: Aga mitte midagi minu arust.</i></p> <p><i>T3: Jah. (tüdrukud 16a)</i></p>		
	<p>AJAB NINA KIPITAMA JA AEVASTAMA</p> <p><u>Nuusktubakas ajab nina kipitama ja aevastama</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>T2: See on jah, ei näe mõtet, et nina hakkab kipitama.</i> <p><i>T3: Jah, ja see ajab aevastama ka veidi. See on lihtsalt jube, see on mõttetu. (tüdrukud 16a)</i></p>		
	<p>PIDAVAT SUITSUISU ÄRA VÕTMA</p> <p><u>Pidavat suitsuisu ära võtma</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ Ja siis räägitakse, et need</i> 		

	<p><i>võtavad mingit, ma ei tea, suitsuisu võtab ära ja see, kes maha saab jätta, see hakkab mokatubakat tegema ja...aga selles mõttes, et sa paned selle mokatubaka alla ja siis sa tõmbad tavalist suitsu. Ma ei tea, ma ei näe sellel mõtet. See on lihtsalt kole ja röve (tüdruk 16a).</i></p>		
	<p>PAHA MAITSE</p> <p><u>Paha maitse jääb suhu pärast “tupsu” äravõtmist</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ Siis teine seos on see, et kui sa oled mokatubaka tarvitamise lõpetanud, siis tihtipeale jääb suhu siuke vastik...no mit...vastik ei saa öelda, no siuke kehva maitse ja siis on hea Nestea'ga see alla loputada. [kollaažil olev keskmine pilt kujutab Nestea pudelit] (poiss 17a)</i> 		

6.3. Vesipiibu tegemine

Asjad/infrastruktuur	Tähendused	Tegevused/Oskused/Pädevused	Interaktsioon
<p>KOHAD</p> <p><u>Vesipiibubaarid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ nüüd kui vanus on ka vastav, siis on vahest, kui väga igav on, siis on need vesipiibubaarid siin T-s [nimetab ühe Eesti linna nime] olen käinud ühes. Et seal on lihtsalt mõnus olla ja siis see vesipiip on nagu lisab nii juttu seltskonnaks ja samuti Tallinnas on praegu väga-väga populaarne koht see L [nimetab ühe kohviku nime]. Seal, kus väga palju noori on ja see ei ole kunagi tühi. /.../ (poiss 19a) • /.../ Põhimõtteliselt iga nädalavahetus on see, et lähme kuhugi vesipiibubaari ja siis istume mingite sõpradega, räägime juttu ja vahest alkohol ja...jah, niimoodi. (tüdruk 16a) • Ma näiteks käingi baarides ja värki, et mul sõbrad...hästi lähedane sugulane töötab seal O-s [ütleb ühe Tallinna 	<p>AJAVIIDE</p> <p><u>Populaarne ajaviide</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ sest mingi aeg meie nooruses oli just vesipiip uskumatult populaarne. /.../ (poiss 19a) • /.../ see oli omal ajal ikka väga kõva teema ja nii palju tossu tuli suust välja, et see oli ikka päris äge. (poiss 19a) <p><u>Igavuse peletaja</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ nüüd kui vanus on ka vastav, siis on vahest, kui väga igav on, siis on need vesipiibubaarid siin T-s [nimetab ühe Eesti linna nime] olen käinud ühes. /.../ (poiss 19a) • Aa, me...ma ka põhimõtteliselt teen ainult kui on ka mingid peod või midagi, et kui on võimalust teha, siis ikka teeb ja värki, aga nagu vahel harva ka sõbrannade pool nagu lihtsalt 	<p>ALLATÕMBAMINE JA TOSS</p> <p><u>Hea tossu allatõmbamist harjutada</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ...no kui mina esimest korda suitsetasin, siis ma ei oskand alla tõmmata /.../ Aga siis eemm...pärast ma õppisin vist vesipiibuga selle ära /.../ (poiss 19a) <p><u>Vesipiibu tegemisest tulev toss tundus lahe</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ see oli omal ajal ikka väga kõva teema ja nii palju tossu tuli suust välja, et see oli ikka päris äge. (poiss 19a) 	<p>SELTSKONDLIK</p> <p><u>Põhjus sõpradega kokkusaamiseks ja vesipiip kui kogunemiskoht; kogunetakse piibu ümber</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Varem oli see lihtsalt see, et oligi eesmärk, et saame kokku ja teemegi vesipiipu, et olenemata kohast, et kas minu pool või kellegi teise sõbra pool, aga lihtsalt oligi see eesmärk, et näiteks, et sina võtad tubaka ja minul on süsi olemas, et siis saame kokku kombineeritud asjad ja teeme ära. /.../ (poiss 19a) • Ee, see on tähtis, sest kogunetakse juba sellepärast, et inimesed on vesipiibu ümber. Siis sealt tuleb niimoodi juurde, et esiteks kogunetakse vesipiibu pärast ja siis...selle seltskonna pärast...(poiss 19a) • ...mitte sellepärast, et nagu minnake sõbra poole, sellepärast, et tal on vesipiip ja seda tehakse. Lihtsalt minnakse

<p>vesipiibubaari nime], noh, töötab seal ja siis saame odavamalt ja värki ja ...ja siis istume seal ja räägime ja...jah. Põhimõtteliselt päris tihti – iga nädal ikka. Jep. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ vahepeal olen käind ka seal vesipiibubaaris ja... (tüdruk 16a) <p><u>Tehakse pidudel (põhiliselt)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ aga muidu põhiliselt ikka pidudel. /.../ (poiss 19a) • Pidudel jah, on ikka, aga see nagu, mis ikka rohkem tehakse on vesipiip. /.../ (tüdruk 16a) • Mul on suht niimoodi, et ka enamus ajast pidudel ja ka vesipiipu hästi...või noh, päris tihti teind /.../ (tüdruk 16a) • On olnud ka siis mingid istumised, peod. /.../ (tüdruk 16a) • Aa, me...ma ka põhimõtteliselt teen ainult kui on ka mingid peod või midagi, et kui on võimalust teha, siis ikka teeb ja värki, aga nagu vahel harva ka sõbrannade pool nagu lihtsalt 	<p>nädala sees, et tõesti kui midagi teha pole, siis mõtleme, et teeme vesipiipu ja siis teeme. (tüdruk 16a)</p>		<p>seltskonna pärast sinna ja vesipiip koondutakse sinna ümber lihtsalt. (poiss 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mhmh...et kui juba...noh, ei istuta mitte tühja laua ümber kokku, vaid siis on see vesipiip nii-öelda see võib öelda, et ettekääne, et kogu seltskond koos oleks. (poiss 19a) • /.../ mul on endal ka kodus kaks vesipiipu ja siis vahetevahel kas siis nädala sees või siis mõni nädalavahetus tulevad sõbrannad külla ja siis teeme ikka vesipiipu ja...(tüdruk 16a) • /.../ vahepeal on, nagu mõnus on teha tegelikult vesipiipu kui kõik on nagu ümber ja siis räägimegi juttu /.../ (tüdruk 16a). <p><u>Mõjub hästi seltskonnavestlusele</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ ja siis see vesipiip on nagu lisab nii juttu seltskonnaks /.../ (poiss 19a). • Lõögastud ja värki ja räägid kõik maailma jutud ära ja siis mõnes mõttes ta nagu rahustab ka või noh, ta on siuke, kui suitsu teed, siis on ta vastik ja
--	--	--	--

nädala sees, et tõesti kui midagi teha pole, siis mõtleme, et teeme vesipiipu ja siis teeme. (tüdruk 16a)

Tehakse ka kodus

- I3: Vesipiip saaks kõige rohkem relate'ida sellega, et suvel lihtsalt mingi lähed kellegi poole või keegi teeb...

I5: ...jah, mingi grillimise kõrvale [teised nõustuvad] või, mis iganes... (poisid 19a)

- /.../ Et siuke, tegimegi näiteks minu pool, /.../ (tüdruk 16a)
- Aa, me...ma ka põhimõtteliselt teen ainult kui on ka mingid peod või midagi, et kui on võimalust teha, siis ikka teeb ja värki, aga nagu vahel harva ka sõbrannade pool nagu lihtsalt nädala sees, et tõesti kui midagi teha pole, siis mõtleme, et teeme vesipiipu ja siis teeme. (tüdruk 16a)

nagu on vähemalt mul nüüd, aga see tegelikult ma tean, et on vist kahjulikum, aga sellega on kuidagi vabam või nagu siuke...see on siuke mõnus asi minu meelest. (tüdruk 16a)

Vesipiip on seltskondlik tegevus – seda ei tehta üksinda

- /.../ Et niisama ei ole küll sellist asja nüüd praegusel ajal olnud, et istud kodus ja siis tuleb sõber sinu juurde ja siis panete vesipiibu püsti ja vaatate telekat ja teete...sellist asja ei ole otseselt kunagi olnud. (poiss 19a)
- I5: Üksi küll mitte.
I3: See on rohkem seltskondlik asi jah. (poisid 19a)
- /.../ Siis...panin siit siuke mõnusa seltskondliku pildi, kus tundub, et inimestel on lõbus ja on peo meeleolu ja siis kirjutasin alla, et “vesipiipu ainult seltskonnas”, et kui selline pidu käib. /.../ (poiss 19a)
- T2: Üksi, see ei ole siuke...

			<p><i>T1: Minu arust see on just siuke seltskonna asi. (tüdrukud 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>...tundubki siuke seltskonna...(tüdruk 16a)</i> • <i>Seda on nii palju. Kui seda kõik koos teha, siis on nagu just nagu õige...kogus. /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>/.../ Ja vesipiibu juurde mul käib igale poole näiteks söömine, sinna ka. Ja noh, tihti käib ka alkohol sinna juurde. Et see on hetkel kõik...ja sõbrad ka...vot. (tüdruk 16a)</i>
<p>KÄTTESAADAVUS</p> <p><u>Tubakas hästi kättesaadav</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ ja tubakat müüdi igal pool /.../ (poiss 19a)</i> <p><u>Oli olemas igal peol</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ mingi aeg meie nooruses oli just vesipiip uskumatult populaarne. See oli igal peol; kõigil oli üks vesipiip /.../ (poiss 19a)</i> <p><u>Paljudel oma vesipiip olemas (enamasti reisilt saadud)</u></p>	<p>LÕÖGASTAV</p> <p><u>Lõögastav</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Nüüd suvelgi kui...soojaks läks ja meil just need eksamitunnid läbi said ja saime natuke varem ära, siis näitekski tulime siia minu juurde tagaäda ja...et noh, ma...mitte maha rahuneda, aga relaxe'ida nii-öelda ja siis võtsime mõned õlled ja panime vesipiibu kõrvale. Et noh, jah...(poiss 19a)</i> • <i>Lõögastud ja värki ja räägid kõik maailma jutud ära ja siis</i> 	<p>VAJALIKE TUTVUSTE OMAMINE</p> <p><u>Tutvused, kellelt tellida või laenata vesipiipu ja vahendeid (süsi, tubakas jne); osadele ostavad ka vanemad</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>T2: Kohe on, tellitud [naerab]. /.../ Mul ka sõber toob reisilt nüüd. Sõbranna. (tüdruk 16a vesipiibu omamise-tellimise teemadel)</i> • <i>/.../ ja vahepeal jälle näiteks kui sõbrannadelt laenata ei saa, noh kellegilt ikka saab laenata, siis me ostame ise nagu kõik vajalikud asjad sinna et. Et</i> 	

<ul style="list-style-type: none"> • <i>T?: Mul on ka.</i> <i>T2: Kohe on, tellitud [naerab].</i> <i>Helena: Aga kust te olete need muidu saanud?</i> <i>T?: Reisilt. Saime, ostime.</i> <i>T2: Mul ka sõber toob reisilt nüüd. Sõbranna. (tüdrukud 16a)</i> <p><u>Tutvused, kellelt tellida või laenata vesipiipu ja vahendeid (süsi, tubakas jne); osadele ostavad ka vanemad</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>T2: Kohe on, tellitud [naerab]. /.../ Mul ka sõber toob reisilt nüüd. Sõbranna. (tüdruk 16a vesipiibu omamise-tellimise teemadel)</i> • <i>/.../ ja vahepeal jälle näiteks kui sõbrannadelt laenata ei saa, noh kellegilt ikka saab laenata, siis me ostame ise nagu kõik vajalikud asjad sinna et. Et need me saame mitte just päris ise vist ei saa kätte vä, vaid lasemegi osta, et siin on nii palju kes ostavad ja – siuksed tutvused. (tüdruk 16a)</i> • <i>T5: Minule on ostnud aint seda</i> 	<p><i>mõnes mõttes ta nagu rahustab ka või noh, ta on siuke, kui suitsu teed, siis on ta vastik ja nagu on vähemalt mul nüüd, aga see tegelikult ma tean, et on vist kahjulikum, aga sellega on kuidagi vabam või nagu siuke...see on siuke mõnus asi minu meelest. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Lõõgastumist või noh, seltskonda. (tüdruk 16a vastuseks küsimusele, mida sümboliseerib vesipiip tema jaoks)</i> 	<p><i>need me saame mitte just päris ise vist ei saa kätte vä, vaid lasemegi osta, et siin on nii palju kes ostavad ja – siuksed tutvused. (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>T5: Minule on ostnud aint seda tubakat ja süsi, mis sinna juurde käib. Või noh, isa...ema ei ole nõus, aga isa on.</i> <p><i>T3: Jah, mul ostab ema pigem tubakat. Ja kui on võimalus, siis süsi ka on ostnud. Aga nagu piipu ise ei ole. (tüdrukud 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma näiteks käingi baarides ja värki, et mul sõbrad...hästi lähedane sugulane töötab seal O-s [ütleb ühe Tallinna vesipiibubaari nime], noh, töötab seal ja siis saame odavamalt ja värki ja ...ja siis istume seal ja räägime ja...jah. Põhimõtteliselt päris tihti – iga nädal ikka. Jep. (tüdruk 16a)</i> 	
---	---	--	--

<p>tubakat ja süsi, mis sinna juurde käib. Või noh, isa...ema ei ole nõus, aga isa on.</p> <p>T3: Jah, mul ostab ema pigem tubakat. Ja kui on võimalus, siis süsi ka on ostnud. Aga nagu piipu ise ei ole. (tüdrukud 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> Ma näiteks käingi baarides ja värki, et mul sõbrad...hästi lähedane sugulane töötab seal O-s [ütleb ühe Tallinna vesipiibubaari nime], noh, töötab seal ja siis saame odavamalt ja värki ja ...ja siis istume seal ja räägime ja...jah. Põhimõtteliselt päris tihti – iga nädal ikka. Jep. (tüdruk 16a) 			
<p>JUURDEKÄIVAD ELEMENDID</p> <p><u>Seostub suve ja grillimisega</u></p> <ul style="list-style-type: none"> I3: Vesipiip saaks kõige rohkem relate'da sellega, et suvel lihtsalt mingi lähed kellegi poole või keegi teeb... <p>I5:...jah, mingi grillimise kõrvale [teised nõustuvad] või, mis iganes... (poisid 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> Noh, ma võin siis, et ma tegin 	<p>SOTSIAALSUS (ÜHENDAB)</p> <p><u>Ühendab sõpru (tähtis on just selle ümber istumine)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Varem oli see lihtsalt see, et oligi eesmärk, et saame kokku ja teemegi vesipiipu, et olenemata kohast, et kas minu pool või kellegi teise sõbra pool, aga lihtsalt oligi see eesmärk, et näiteks, et sina võtad tubaka ja minul on süsi olemas, et siis saame kokku 	<p>FÜÜSILINE TALUVUS</p> <p><u>Mõju organismile seab koguse piiri (mõni suudab rohkem, mõni vähem teha)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Minul on vesipiip ja suits ja...need on, kui ma võtan isegi suitsust kaks mingi mahvi või kuidas seda öeldakse, siis see paneb näiteks mul juba pea ringi käima, et vesipiibuga on veel hullem. Jah, mul hakkab hästi ruttu pea ringi käima. Et 	

<p>vesipiibust, et minu arust on see nagu suvel naiste tegevus, /.../ (tüdruk 16a)</p> <p><u>Käib tihti kokku alkoholiga</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Nüüd suvelgi kui...soojaks läks ja meil just need eksamitunnid läbi said ja saime natuke varem ära, siis näitekski tulime siia minu juurde tagaaeda ja...et noh, ma...mitte maha rahuneda, aga relaxe'ida nii-öelda ja siis võtsime mõned õlled ja panime vesipiibu kõrvale. Et noh, jah...(poiss 19a) • /.../ Põhimõtteliselt iga nädalavahetus on see, et lähme kuhugi vesipiibubaari ja siis istume mingite sõpradega, räägime juttu ja vahest alkohol ja...jah, niimoodi. (tüdruk 16a) • /.../ Ja noh, tihti käib ka alkohol sinna juurde. /.../ (tüdruk 16a) <p><u>Söömine käib juurde</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • /.../ Ja vesipiibu juurde mul käib igale poole näiteks söömine, sinna ka. /.../ (tüdruk 16a) 	<p>kombineeritud asjad ja teeme ära. /.../ (poiss 19a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ee, see on tähtis, sest kogunetakse juba sellepärast, et inimesed on vesipiibu ümber. Siis sealt tuleb niimoodi juurde, et esiteks kogunetakse vesipiibu pärast ja siis...selle seltskonna pärast...(poiss 19a) • ...mitte sellepärast, et nagu minnake sõbra poole, sellepärast, et tal on vesipiip ja seda tehakse. Lihtsalt minnakse seltskonna pärast sinna ja vesipiip koondutakse sinna ümber lihtsalt. (poiss 19a) • Mhmh...et kui juba...noh, ei istuta mitte tühja laua ümber kokku, vaid siis on see vesipiip nii-öelda see võib öelda, et ettekääne, et kogu seltskond koos oleks. (poiss 19a) • /.../ mul on endal ka kodus kaks vesipiipu ja siis vahetevahel kas siis nädala sees või siis mõni nädalavahetus tulevad sõbrannad külla ja siis teeme ikka vesipiipu ja...(tüdruk 16a) • /.../ vahepeal on, nagu mõnus on teha tegelikult vesipiipu kui 	<p>see ongi nii naljakas, et kõik teevad-teevad ja nagu noh, räägivad ja nii ja siis hakkabki pea nii ringi käima, et ma ei saa üldse palju teha. (tüdruk 16a)</p>	
---	--	--	--

	<p><i>kõik on nagu ümber ja siis räägimegi juttu /.../ (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Lõõgastumist või noh, seltskonda. (tüdruk 16a vastuseks küsimusele, mida sümboliseerib vesipiip tema jaoks)</i> <i>Jah, seltskonda pigem. (tüdruk 16a vastuseks küsimusele, mida sümboliseerib vesipiip tema jaoks)</i> 		
<p>LAPSEVANEMATE HOIAK</p> <p><u>Vanemad on tihti teadlikud, kuid suhtuvad vesipiipu pigem leebelt</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>T1: Minu ema ma arvan, et ei teagi, aga kui ta teada saaks, siis...ma arvan, et teda ikka kõigutaks ja huvitaks see asi väga, aga ma arvan, et kui ma selgitaks talle ära, et siiski noh, mina ei tee ma arvan nii palju...ma arvan. Et ma seletaks talle ära, et kuidas kõik asi käib ja ma usun, et asi oleks rahulik. Sest et ta teab, et mina olen siuke inimene, kes jääb ikkagist kaine mõistuse juurde ja noh, ei hakkagi millegiga siuksega</i> 	<p>KAHJUSTAB TERVIST</p> <p><u>Kahjustab tervist (rohkem kui suitsetamine)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Lõõgastud ja värki ja räägid kõik maailma jutud ära ja siis mõnes mõttes ta nagu rahustab ka või noh, ta on siuke, kui suitsu teed, siis on ta vastik ja nagu on vähemalt mul nüüd, aga see tegelikult ma tean, et on vist kahjulikum, aga sellega on kuidagi vabam või nagu siuke...see on siuke mõnus asi minu meelest. (tüdruk 16a)</i> <i>/.../ Ja vesipiip kahjustab siiski rohkem kui suitsetamine kui sa</i> 		

<p><i>umbes igapäevaselt tegelema.</i></p> <p><i>T2: Mul ka vist ema...ta ei ole kindel, ma arvan, et ta teab, aga ta ei ole endas kindel, aga ta ei hakka küsima ka. Ma arvan tal nagu väga midagi selle vastu pole, aga midagi ikka. Aga kuna isa mul nagu suitsetab nii palju ja...ma arvan, et ta on lihtsalt harjunud ja ta teab, et seda ei saa nagu ära või nagu...õiendades. Siis ta lihtsalt laseb olla.</i></p> <p><i>T3: Äämm, mul ema teab kindlalt, et ma teen. Ja nüüd ta siin viimastel päevadel ütles küll mulle, et ära nagu, et ta nagu ei taha, et ma nüüd nagu mõnda aega teeks seda, sest ta teab, et ma olen ikka päris...noh mitu korda olen öelnud talle, et ma lähen nüüd sõbrannadega vesipiipu tegema või midagi, aga nagu, noh...ta ei suhtu sellesse nagu üldse karmilt ega midagi, aga ta lihtsalt ei taha, et...või noh, ta tahab, et ma nagu rahulikumalt võtaksin nüüd. Nagu et ei ole vaja teha vaata koguaeg.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>T5: Mm, mul ema näiteks...ta nagu otseselt midagi halba ei</i> 	<p><i>teed seda vähe, siis võib-olla mitte, aga et kannatab sinu nahk, sinu ilu, sinu rahakott ja tervis ning kindlasti viljakus, et siin on rasedate naiste klubi või mis iganes. /.../ (tüdruk 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>/.../ et vesipiipu olen ma teind ikka päris tihti, et see nagu ka mõjutab seda kopsu saastumist või mis see on. /.../ (tüdruk 16a)</i> <i>Ma arvan, et minul mitte kuna suitsu ma põhimõtteliselt teen hästi-hästi harva nagu ma ütlesin. Aga vesipiipu...ma teen ka harva, et ma arvan, et see ei kõiguta väga seda. Et pigem ongi tervis. (tüdruk 16a vesipiibu mõjust nahale)</i> 		
--	--	--	--

<p>üttele, et tal nagu midagi vastu ei ole, aga kui nagu iga nädalavahetus kodus hakkaks niimoodi tegema, siis talle nagu kindlasti ei meeldiks see, siis ta ei lubaks, et aga vahest nagu ikkagi lubab [lause lõpp jääb ebaselgeks]. Ja isa – isa on suht siuke ükskõikne või siuke, et teda nagu eriti ei huvita [naerab]. (tüdrukud 16a)</p>			
<p>MAITSED</p> <p><u>Tubaka erinevad maitset (nt: mustikas, virsik, vaarikas jne); tüdrukud eelistavad magusat ja mahedat</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • T1: Misasi see blueberry on? [ütlevad samal ajal “mustikas”] T1: See on enamvähem. T2: Kui kodus, siis oh, me oleme igast teind. Virsikud ja mingid vaarikad ja erinevad – kõik, kellel on midagi, need võtavad ja siis kui baaris on, siis seal on igasugused mingid sidruni ja ma ei mäletagi, mis erinevad maitset seal on, mingi 	<p>PIGEM NAISTE TEGEVUS</p> <p><u>Pigem naiste tegevus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Noh, ma võin siis, et ma tegin vesipiibust, et minu arust on see nagu suvel naiste tegevus, kuigi seda teevad palju mehed ja meie seltskonnas on ka nagu meessoost inimesi. /.../ (tüdruk 16a) 		

rainbow'd asjad, nagu mingid
siuksed üsna eksootilised.
Enamus.

T3: Aa, et ma eelistan ka
rohkem siukseid magusamaid ja
noh, nagu eelnevalt nimetatud,
aga ainuke asi, mis mul vastu
hakkab päris tugevalt, eriti
vesipiibu puhul on see,
piparmünt [teised
intervjueeritavad ütlevad
läbisegi "jah"]...see hakkab
väga hullult kurgule niimoodi.
On siuke hästi ebamugav ja
külm, siuke paha. Et siis see
ainult ei meeldi, aga muidu
teised kõik sobivad.

T1: Ongi pigem mingi mahe ja
magus.

T3: Jah.

T1: Need on kõige paremad,
mis ei hakka...oleneb, kuidas
see vesipiip kokku pandud on –
kui paneb tõesti kusagil baaris
mingi...noh, kes oskab seda
panna kokku, siis on ikka hästi
hea, aga muidu tavaliselt
hakkab kurgule.

T5: Ja tavaliselt kui no
kogu aeg, mis alati olemas on,
on õuna oma.

<p><i>T2: Jah, või banaani. (tüdrukud 16a)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>• /.../ lõhnad näiteks vesipiibul – sealt nagu tuleb seda head lõhna ja siis...seal on erinevad maitset nii suitsudel kui ka vesipiipudel. /.../ (tüdruk 16a)</i>			
---	--	--	--

6.4. Mis paneks noori tubakatoodete tarvitamist maha jätma?

6.4.1. Suitsetamise puhul

Asjad/infrastruktuur	Tähendused	Tegevused/Oskused/Pädevused	Interaktsioon
<p><u>Kulub palju raha</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Kui ma teeks, siis kindlasti rahakott. /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>Ääm, mul on ka kindlasti see, et raha /.../ (tüdruk 16a)</i> • <i>Mul oleks näiteks see, et raha kindlasti, /.../ (tüdruk 16a)</i> 	<p><u>Mõte sõltuvusest</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Minule jäi kindlasti...siin kõige mõistlikum pilt tundus see, kus see mingi kutt oli nagu trellides kinni, aga trellide asemel olid suitsud. Jah, just see sama [näitasin 15 paberil kõnealus pilti], sest tegelikult suitsetamisega sa oledki nagu vang, et sa nagu pead seda tegema koguaeg. Sellest loobuda ei ole väga lihtne. /.../ (poiss 19a)</i> • <i>No ma valisin ka selle hästi katkistest hammastest pildi ja...ja selle pildi, kus on kirjas "sõltuvus", et see, oota, mis seal oli, et ära suitseta – et see on mingi sõltuvust tekitav hästi kiirelt, et nagu selle sõltuvuse tunnuse tunnen ma ise ka kohe ära. Et ma nagu...või noh, et minu arust on see ka nagu...või nagu T2 ütles, et otseselt nagu väga nagu ei ajendagi, aga nagu kindlasti mingi</i> 	<p><u>Spordi tegemine (vajadus olla heas füüsilises vormis)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ Ja ikkagist see enda, et mina tegelen nii palju spordiga ja juba see mõjutab. (tüdruk 16a)</i> <p><u>Mingi motiveeriv asi</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma peaks...mulle peaks keegi välja mõtlema mingi motiveeriva asja, et kui ma oleks nagu nüikaua sellest ajast saati kui ma esimest korda tegin nagu teind suitsu, et ma arvan, et ma ei suudaks seda nii ruttu maha jätta. Ma ei tea, et mingi...ma ei tea...mingi...ma ei teagi, kuidas. Ma vist ei suudakski, aga...jah. (tüdruk 16a)</i> <p><u>Sellel teemal rääkimine paneb mõtlema</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Jah, mul käi ka just see mõte, et, või noh, mul on...tegelikult võib-olla see ei pruugigi nagu</i> 	<p><u>Suitsuvaba seltskond (kellega koguaeg koos aega veeta)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>/.../ teine kindel põhjus või nagu...asi, et kuidas maha jätta, oleks kindlasti see, et ma käiksin nagu rohkem läbi nende sõbrannadega, kes ei suitseta ja et ma nagu ikka tihti käiksin nendega läbi, peaaegu iga päev, et siis ma suudaksin nagu täiesti ilma olla. (tüdruk 16a)</i> <p><u>Huvitava sotsiaalse alternatiivi olemasolu</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ma ei tea, ka siuke haigus, surmahaigus vist. Või ma ei tea, lihtsalt see, et ma olen õues ja et mul oleks midagi teha. Sest, et mul ei olegi lihtsalt mitte midagi teha. /.../ Ma ei tea, jah, nagu siuke suhtlemine. Rohkem siuke seltskondlik asi. (tüdruk 16a)</i>

	<p>vastikustunne tekib, et nagu ma ei tea, et seda on nagu raske seletada, aga et see sõltuvuse teema kindlasti et kohe tekitab sõltuvust. (tüdruk 16a)</p> <p><u>Vähk (ka teadmine, et endal suurem tõenäosus haigestuda) ja katkised hambad (tekitavad rõvedustunnet ja panevad kindlasti mõtlema)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ma valisin need pildid, kus üks oli see hästi katkistest hammastest ja teine, kus ühel mehel oli siin kaela peal hästi suur ja kole kasvaja, et need on nagu jubedad ja juba nagu siukeste piltide peale nagu mõtled juba oma tuleviku peale, et sa ei taha ju siukest asja või siukest tulevikku või saatust. Et ma ei tea, kas ta nagu otseselt...nagu...ajendab maha jätma, aga nagu mingi vastikustunne tekib kindlasti. /.../ (tüdruk 16a) • No ma valisin ka selle hästi katkistest hammastest pildi ja...ja selle pildi, kus on kirjas "sõltuvus", et see, oota, mis seal oli, et ära suitseta – et see on mingi sõltuvust tekitav hästi kiirelt, et nagu selle sõltuvuse 	<p>minu puhul välja paista, ega niimoodi, aga need võib minu puhul ka ainult sõnad olla, mis ma praegu ütlen, ma nagu ei tea veel, et, aga nagu samas see pani ikka nagu praegu mõtlema küll, et kui palju on nagu ikkagist nagu neid erinevaid asju, mis kahjustavad ja nagu mis võib juhtuda ja kõik. Samas see pani küll nagu veidi mõtlema, et võib-olla äkki hakkaks niimoodi aeg-ajalt nagu eelmine aasta tegingi, et...hakkaks aeg-ajalt nagu...vähendama enda suitsukogust või nagu...hakkakski nagu vähendama kuni lihtsalt nagu päevas võib-olla heal juhul pool suitsu, et saakski nagu kergemini lahti. Et seegi hea. (tüdruk 16a)</p>	
--	---	--	--

	<p>tunnuse tunnen ma ise ka kohe ära. Et ma nagu...või noh, et minu arust on see ka nagu...või nagu T2 ütles, et otseselt nagu väga nagu ei ajendagi, aga nagu kindlasti mingi vastikustunne tekib, et nagu ma ei tea, et seda on nagu raske seletada, aga et see sõltuvuse teema kindlasti et kohe tekitab sõltuvust. (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Minu jaoks olid ka need hambad kõige hullemad. /.../ (tüdruk 16a) • Minu jaoks oli ka see kopsuvähk, sest nii paljud inimesed surevad sellesse ja see põhimõtteliselt ongi see aeglane ja valulik surm. Ja olen ise ka näind inimest, kes on kopsuvähki surnud ja kuidas ta on piinelnud selle all, et ma ei tea, ma ei taha üldse, et keegi nagu siukse asja üle elama peaks. (tüdruk 16a) • Ääm, mul on ka kindlasti see, et raha ja ka nagu enda tervis, kuna ma tegelt ikka aeg-ajalt olen siin vahepeal juba mõelnud, no ka siis kui ma olen suitsu teind, et miks ma nagu teen seda, et see nagu 		
--	--	--	--

	<p>suurendab kind..., et ma alguses nagu mõtlesin, et mis see ikka suurendab seda haigestumise värki ja kopsuvähki, et mingi keelevähk ja mis siin kõik räägitud on, et aga nagu kui tagant järele mõelda, siis tegelikult on see ikka päris hirmuäratav ja kõik ja mul peaks ka kindlasti olema mingi väga-väga-väga suur motivatsioon nagu selleks, et maha jätta /.../ (tüdruk 16a)</p> <ul style="list-style-type: none"> • T4: Kui ma ikka saan teada, et mul mingi vähk tuleks kuskilt sellepärast, siis...[lause lõpp jääb ebaselgeks]. <p>T3: Jah, kui ma saaks ka teada, et mul on juba suurem risk, et siis nagu kindlasti.</p> <p>T4: Jah.</p> <p>T3: Aga nagu, samas ma kardaksin ka kuskile...ma ei tea...nagu kuskile proove andma minna või midagi sellist, sest et nagu ma ei tea, ma nagu kardangi lihtsalt seda tõde ja tulemust teada ja nagu ka ema pärast, et ma ei taha, et ta nagu pettuma mus nagu väga sügavalt peaks, et nagu vesipiip</p>		
--	---	--	--

	<p>selleks, aga nagu suitsetamine, et selle kohta ma nagu ausalt öeldes olen küll emaga nagu päris tihti, või mitte väga, mitte päris tihti, aga ikka vahetevahel olen valetand, et ma ei tee ja kõik, et aga nagu ikkagi ma käitun vastupidiselt, et ma teen ikka ja kõike, aga no ja ma kardaks ise tulemusi teada saada ja kõik.</p> <p>T2: Ma võtan jälle oma isa pealt näite, et näiteks tema ema nagu suri kopsuvähki, et ee...ja ühel ta onul, jah, mu vanaonul, ehk siis tema onul, on ka praegu kopsuvähk ja ta on hästi siukses halvas seisundis, aga teda see ei tundu üldse nagu kõigutavat. Tal on nagu suva kõigest – kõik ükskõik, mis meie räägime või ema räägib või see, mis tal sugulastel toimub, et selles vereliinis või nagu selles suguvõsas on kopsuvähk üldiselt hästi siuke nagu...noh, suur risk ja see tähendab, et mul on ka suurem võimalus kopsuvähki saada. See nagu ajendaks mind. Selles suhtes...maha jätma. (tüdrukud 16a)</p> <p><u>Surm</u></p>		
--	---	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Ja siis see ka, et suitsetamine põhjustab aeglast ja valulikku surma, et kus see mees oli seal haiglavoodis, sest et ma ei suudaks elu sees haiglat taluda või ma ei taha, et mul oleks kaniüül kuskil sees...see oleks nagu minu jaoks kõige suurem piin. (tüdruk 16a)</i> • <i>Minu jaoks oli ka see kopsuvähk, sest nii paljud inimesed surevad sellesse ja see põhimõtteliselt ongi see aeglane ja valulik surm. Ja olen ise ka näind inimest, kes on kopsuvähki surnud ja kuidas ta on piinelnud selle all, et ma ei tea, ma ei taha üldse, et keegi nagu siukse asja üle elama peaks. (tüdruk 16a)</i> • <i>Ma ei tea, ka siuke haigus, surmahaigus vist. /.../ (tüdruk 16a)</i> <p><u>Haiguse kartus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Mul oleks näiteks see, et raha kindlasti, siis haiguste kartus, ka see, et näiteks tulevikus ei pruugi isegi last saada, et see lihtsalt kahjustab nii hullult. /.../ (tüdruk 16a)</i> 		
--	---	--	--

	<p><u>Hirm viljatuse ees</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Mul oleks näiteks see, et raha kindlasti, siis haiguste kartus, ka see, et näiteks tulevikus ei pruugi isegi last saada, et see lihtsalt kahjustab nii hullult. /.../ (tüdruk 16a)</i>		
--	---	--	--

6.4.2. Huuletubaka tegemise puhul

Asjad/Infrastruktuur	Tähendused	Tegevused/Oskused/Pädevused	Interaktsioon
<p><u>Keskkonnamuutus (kolimine kohta, kust seda ei saa)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Võib-olla see kui sa kolid näiteks ära. Kuskile sellisesse keskkonda, kus lihtsalt ei ole võimalik kuskilt snussi kätte saada nagu nii lihtsasti, näiteks...no näiteks mõned riigid, kus näiteks snussi üldse ei tunta. //Aga põhimõtteliselt jah, ma arvan, et kõige suurem tegur ongi see keskkond nagu ja su seltskond, kellega sa koos oled ja värki. Kui sa nagu...kui ma peaksin kolima Paidesse näiteks [osad intervjuueeritavad naeravad]...ma arvan, et ma jätaaksin lihtsalt kohe snusi tegemise maha, sest seal lihtsalt ma arvan, et ei ole võimalusi teha...sa ei saa ju seda koguaeg. Ja ma ei tea, ma olen veel alaealine ka veel ja siis ma ei saa netist tellida ka ja. (poiss 17a) 	<p><u>Kui hakkab tervisele (ka hambad)</u></p> <ul style="list-style-type: none"> Et no ei teagi, mida uskuda; mina just arvan, et oma kogemus on see kõige õigem – kui ta hakkab tervisele siis tuleb ära visata see lihtsalt. Aga praegu veel ei ole hakkand. (poiss 19a) Minule jäi kõige rohkem meelde see viimane pilt vist üldse, viimane...see viimane kolmik, see keskmine, kus see hambutu pilt on. Sellepärast, et noh suitse...suitsetamisega ma väga kokku ei puutu ja panengi just snussi ja ma arvan, et see on nagu ainuke pilt, mis nagu snusiga kokku puutub sealt. Ja siis...kui tõepoolest peaks see nagu mingi selliseks kunagi muutma, siis ma kavatsen selle kindlasti ära lõpetada mingi aeg. Siis kui nagu päriselu minu jaoks algab või midagi. (poiss 17a) II: Mind häiris kõige rohkem see hammaste pilt samuti. Sest et...ei tahaks küll endale selliseid hambaid [osad 	<p><u>Kui vanematel, õpetajatel jne oleksid paremad argumendid, siis see paneks mõtlema mahajätmisele rohkem</u></p> <ul style="list-style-type: none"> I3: Meie oleme palju paremad eksperdid sellel mokatubakal kui mingi direktor meie vanemad või ükskõik, mis inimene, kes meile seda ütleb. Mitte, et me peaks panema seda, neil on ka tõsi ju taga, aga samas, kui neil oleks nagu reaalsed argumendid ja näidata mingeid asju, siis paneks mõtlema küll vast. <p>I5: Aga selline jutt, et sa sured ära ja lähed vang, et see nagu ei ole see, mida peaks rääkima.</p> <p>I3: Et see on esimene aste umbes [naerab].</p> <p>I5: Jajah [naerab].</p> <p>I2: Mulle rääkiski direktor seda, et noh, et poisid, et ei klassijuhataja oli see...hull murelikult rääkis, et poisid, et “praegu teete mokatubakat, varsti tulevad teised</p>	<p><u>Seltskonna muutus</u></p> <ul style="list-style-type: none"> /.../ Aga põhimõtteliselt jah, ma arvan, et kõige suurem tegur ongi see keskkond nagu ja su seltskond, kellega sa koos oled ja värki. /.../ (poiss 17a) <p><u>Kui hakkaks suhteid kahjustama</u></p> <ul style="list-style-type: none"> II: Siis kui see hakkaks näiteks mingeid suhteid kahjustama. Keegi tõesti ütleks, et... I5: ...[sosistab] armastus. <p>I2: Ma ei teagi, jah, ongi see, et kui keegi umbes ütleb, et ei taha, et sa teed, aga ma ei tea, mul on näiteks vanemad ütlen... II või I3: ...ma ei taha, et sa teed enam... [I5 naerab].</p> <p>I2: ...no see ei loe kui sina, aga mul on vanemad ka ju mitu korda rääkind sellest ja ema on leidnud nii-öelda....tema kutsub</p>

	<p><i>intervjueeritavad naeravad].</i></p> <p><i>I4: Sellise naeratusega väga naise ei võlu [naeravad] (I1 poiss 19a ja I4 poiss 17a).</i></p> <p><u>Kui mõjuks mõne tuttava tervisele</u></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>Kui kellelgi esiklahvid välja kukuvad, siis ma arvan ikka paar sõpra jätavad maha sellepärast [intervjueeritavad naeravad]. Siitamaani seda juhtunud ei ole. (poiss 19a)</i> 	<p><i>narkootilised ained ...kanepid ja asjad onju.” Meil klassivennad nagu vaatasid üksteisele otsa, et mis teema on nüüd onju [osad intervjueeritavad naeravad], et me paneme lihsalt mokatubakat, et juba oleme narkomaanid valmis noh. (poissid 19a)</i></p>	<p><i>neid nupsikuteks. Mingi pükstetaskust leiab mingi salvrāti, “näed jälle need nupsikud – ma panin sulle sinna kõrvale, et miks ikka teed aga...a samas alguses oli nagu see, et nagu natuke lõi värisema küll kui vanemad sellest rääkisid, aga nüüd on mingil ajal see juba nagu naljaks pöörand see asi “no näed, jälle nupsikud”, et see nagu väga ei muuda seda asja, et...paned ikka edasi.</i></p>
--	---	--	---

Lisa 7. Kodeeritud osalusvaatlus

Asjad/infrastruktuur	Tähendused	Tegevused/Oskused/Pädevused	Interaktsioon
<p>KOHT</p> <p>Õpilastele on kooli territooriumile loodud suitsuruum. See on väike niioelda “majake”, mis asub kooli õuel ning on eraldatud muust ümbritsevast seintega.</p> <p>Olulised taristuga seotud märksõnad:</p> <ul style="list-style-type: none"> -suitsuruumi seinale on pandud silt, mis keelab konisid maha visata ja maha sülitada -konide äraviskamiseks on ruumi keskel suur prügikast -suitsuruumi käiakse koristamas (vaatluse ajal käid 3. vahetunnil) -kuivõrd maapind oli veel märtsi lõpus jääne, tuli suitsuruumi juurde kruusarada. 	<p>PUHKAMINE</p> <p>Vahetundide ajal käiakse suitsu tegemas. Suitsetamine on osade õpilaste valik veeta oma kümneminutilist puhkuse aega.</p>	<p>REEGLITEST KINNIPIDAMINE</p> <p>Õigel ajal tundidesse minek, suitsuala puhtana hoidmine jne.</p>	<p>VÕIMALUS TEISTEGA KOHTUMISEKS</p> <p>Suitsuruumis kohtuvad erinevatelt kursustelt ja aladelt õpilased, kellel on hea võimalus seal olles omavahel suhelda, sest tundide ajal kokku ei puututa.</p>

<p>ALTERNATIIVSETE TEGEVUSTE NAPPUS</p> <p>Vaatlusaluse hinnangul ei tehta tundidejärgsel ehk vabal ajal suurt midagi. Samas tõdes ta, et võimalus on osa võtta aeroobikatunnist, mis toimub kooli võimlas. Samuti käiakse vahest väljas ehk linna peal.</p>	<p>POLITSEILE VAHELEJÄÄMINE</p> <p>Vahest käib politsei kontrollimas suitsualal.</p>		<p>PRAKTIKASPETSIIFILINE INTERAKTSIOON</p> <p>Vahetund kestab 10 minutit, mistõttu suitsu tegemiseks ja vestlemiseks on väga piiratud aeg. Seetõttu on infovahetus üsna lühike, hakitud ja keskendub korralduslikele ning olmelistele teemadele. Teemad, millest räägiti: milline tunniplaan kellelgi on, kas mõne teise kursuse õpilased on juba praktikalt tagasi, tundidejärgsed plaanid (nt vaatlusalune kutsus oma toakaaslast sünnipäevale). Samuti tehakse lihtsalt nalja. Hakitud infovahetuse all saab silmas pidada seda, et vaatlejana ei täheldanud ma eelmisel vahetunnil tõstatud teema juurde tagasitulemist järgmise ajal.</p> <p>Suitsuruumis küsivad õpilased tihtipeale üksteiselt välgumihklit laenuks.</p>
<p>MÕNIKORD KÄIB SUITSURUUMIS POLITSEI</p> <p>Vaatlusaluse sõnul käib suitsuruumis mõnikord politsei, kes palub suitsetamise lõpetada. Vaatlusalune tõi välja, et jäi ükskord ka ise suitsetamisega vahele, kuid ei saanud trahvi. Ta tõi välja, et on teada, et kooliterritooriumil suitsetada ei või, kuid tegemist on kooli ja õpilaste vahelise kokkuleppelise suitsualaga. Sellest ka peetakse kinni.</p>			<p>SUITSURUUMIS TEKIVAD GRUPID</p> <p>Osad suitsuruumi tulijad saavad üksi, osad kahe-kolmekesi. Seejärel suheldakse omavahel suuremas ringis või siis 3-4-inimeseliste seltskondadena (mõnikord ka kahekesi). Erandina jäi silma üks noormees, kes käis kolme vahetunni ajal suitsetamas, kuid teistega väga kontakti ei otsinud. Siiski kui teised teda kõnetasid, oli ta sõbralik.</p>

			Tüdrukud ja poisid hoiavad mõnevõrra rohkem kokku, kuid suheldakse ka läbisegi.
<p>RUTIIN</p> <p>Vaatlusalune külastas suitsuruumi igal vahetunnil, k.a. enne esimese tunni algust. Märk tugevast harjumusest on näiteks see, et kuigi vaatlusalune oli esimesse tundi hiljaks jäämas otsustas ta enne tundide algust suitsuruumis sigareti teha.</p> <p>Ka teised suitsuruumi külastajad kordusid vahetundide vältel, mis näitab, et paljudel ruumi tulijatel on harjumus seda teha igal vahetunnil või vähemalt osadel päevadel.</p> <p>Hommikul, enne tundide algust olid suitsualal väga üksikud suitsetajad, kuid järgmistel vahetundidel kogunes neid juba rohkem – 2. ja 3. koolitunni järel oli neid juba 10–15.</p> <p>Vaatlusalusele ja tema toakaaslasele oli vahetunni ajal suitsuruumi minek väljakujunenud harjumus – selleks ei pidanud iga kord eraldi suulist kokkulepet tegema. Näiteks ei vahetatud fraasi: “Kas läheme suitsu tegema?”.</p>			

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Helena Nõmmik

(sünnikuupäev: 02.12.1987)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Noorte tubakatoodete tarvitamise praktikad ja soovitused nende muutmiseks”, mille juhendaja on Margit Keller, PhD
  - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 19.08.2013.